

AFRICANIA

İNÖNÜ UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRICAN STUDIES

Cilt/Volume: 1 Sayı/Number: 1

AFRICANIA

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AFRIKA ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İNÖNÜ UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRICAN STUDIES

Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 1, (Ocak / January 2021)
(e-ISSN: 2757-8925)

Yayımcı | Publisher

**İNönü Üniversitesi Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (İNÜAFAM)
adına**

On Behalf of İnönü University Center for African Studies

İsmail SÖYLEMEZ

Yazı İşleri Müdürü | Managing Editor

Halil İbrahim KOÇ

Mizanpaj – Tasarım | Layout – Design

Beyza Betül EKİCİ

Africana, uluslararası hakemli bir dergidir. Altı ayda bir yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İletişim Adresi | Correspondence

İNönü Üniversitesi Afrika Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İNÜAFAM)
Bulgurlu Mahallesi, İnönü Üniversitesi Merkez Kampüsü, 44210, Battalgazi /Malatya

Telefon: (0422) 377 49 01

E-Posta: africana.inonu.edu.tr | Web: africana.inonu.edu.tr

Çevrimiçi (Online) Yayın Tarih | Online Release Date

30 Ocak/January 2021

EDİTÖR KURULU | EDITORIAL BOARD

Baş Editör | Editor in Chef

Osman KARACAN | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8250-1981

Editörler | Editors

İbrahim MULUSHWA | CeNRİS/Etiyopya

ORCID ID: 0000-0002-2755-6418

Murat KAYACAN | İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2131-0692

Mustafa Yunus GÜMÜŞ | Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2432-2955

Süleyman EKİCİ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8477-000X

Kasım SALIFU | Gana

ORCID ID: 0000-0002-3522-8983

Editör Yardımcıları | Assistant Editors

Halil İbrahim KOÇ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-9536-762

Beyza Betül EKİCİ | Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-7872-1583

Bülent YAŞAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8990-4991

Alan Editörleri | Section Editors

Cihan DABAN | Selçuk Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-2890-2415

E. Zeynep DABAN | Necmettin Erbakan Üniversitesi/Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8811-9193

Esmâ KARADAĞ | Cape Town Üniversitesi /Güney Afrika

ORCID ID: 0000-0002-3516-7260

Fatma YILDIZ | Cape Town Üniversitesi / Güney Afrika

ORCID ID: 0000-0002-8392-5142

Gözde SÖĞÜTLÜ | İstanbul Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-5263-0886

Zekeriya AKDAĞ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-0866-603X

Dil Editörleri | Language Editors

Harun BEKİROĞLU | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-6815-8312

İsmail SÖYLEMEZ | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-7000-3686

Kenan TOPRAK | Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-8634-1823

Ümit YAKAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-2317-5159

Zahide PARLAR | İnönü Üniversitesi /Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-4616-9579

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

Dr. Abdurrahman ALİ	Samara University Ethiopia
Dr. Ahmet KAVAS	Dakar BE Türkiye Senegal
Dr. Askia Nasir KABARA	Kano University of Science and Tecnology Nigeria
Dr. Elem EYRİCE TEPECİKLIÖĞLU	Yaşar Üniversitesi Türkiye
Dr. Enver ARPA	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Türkiye
Dr. Gökhan TUNCEL	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Harun BEKİROĞLU	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. İrfan NEZİROĞLU	Hartum BE/Türkiye Sudan
Dr. Jama Musa JAMA	Redsea Cultur Foundation Somaliland Somalia
Dr. Kasim SALİFU	Ghana
Dr. Mayada KEMALLEDDİN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türkiye
Dr. Mbaye LO	Duke University USA
Dr. Mohamed El- Moctar El-SHINQITI	Hamad Bin Khalifa University Qatar
Dr. Mohamed Jama MADAR	Hargeisa University Somaliland Somalia
Dr. Mohamoud Yusuf MUSE	Hargeisa University Somaliland Somalia
Dr. Muddathir ABDEL-RAHİM	International University of Africa Sudan
Dr. Muhammed HARON	Bostwana University/Sellenbosch University South Africa
Dr. Muhammed OSMAN	International University of Africa Sudan
Dr. Murat KAYACAN	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Türkiye
Dr. Mustafa Yunus GÜMÜŞ	Türkiye
Dr. Mürsel BAYRAM	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Türkiye
Dr. Neslihan DERİN	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Osman KARACAN	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Recep KARABULUT	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Selim ARGUN	Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye
Dr. Süleyman EKİCİ	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Usame EŞKAR	International University of Africa Sudan
Dr. Zahide PARLAR	İnönü Üniversitesi Türkiye
Dr. Zekeriya AKDAĞ	İnönü Üniversitesi Türkiye

DANIşMA KURULU | BOARD OF ADVISORY

Prof. Dr. Ahmet KIZILAY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Yasin AKTAY	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Talip KÜÇÜKCAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet UYSAL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan KARAIşMAİLOĞLU	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇİN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali GÜZELYÜZ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ	Siirt Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir BAHARÇİÇEK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KUBAT	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Fikret BİRDİşLİ	İnönü Üniversitesi

SAYI HAKEMLERİ | REFEREES OF THE ISSUE

Ahmet Hüsrev ÇELİK , Düzce Üniversitesi	Emrah Utku GÖKÇE , Bandırma Onyediy Eylöl Üni.
İbrahim KARATAş , İstinye Üniversitesi	Osman AĞIR , İnönü Üniversitesi
Gökhan TUNCEL , İnönü Üniversitesi	Murat YİĞİT , İstanbul Ticaret Üniversitesi
Serdar GÖKTAş , Bayburt Üniversitesi	Elem EYRİCE TEPECİKLİOĞLU , Yaşar Üni.
Aziz KILIÇ , Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	İsmail ERMAĞAN , İstanbul Medeniyet Üni.
Ünal KÜÇÜK , Fırat Üniversitesi	Abdullah TORUN , İnönü Üniversitesi
Hamza YAKAR , Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Aşlıhan KAYIK AYDINALP , İnönü Üniversitesi
Mürsel BAYRAM , Ankara Sosyal Bilimler Üni.	Kürşat Nuri TURANBOY , Kırıkkale Üniversitesi
Hatice ÇELİK , Ankara Sosyal Bilimler Üni.	Zafer KARADEMİR , Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Mayada KEMALİDDİN , Gaziosmanpaşa Üni.	Murat ALANOĞLU , Muş Alparslan Üniversitesi
OĞuzhan GÖKTOLGA , İnönü Üniversitesi	Volkan İPEK , Yeditepe Üniversitesi

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Editörden

(1-2)

Takdim / Introduction

(3-4)

Araştırma Makaleleri | Research Articles

Afrika'da Faaliyet Gösteren Türk STK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi

Peace Building Capacity of Turkish Ngos Operating in Africa

Alptekin Cihangir İŞBİLİR

(5-25)

Güney Afrika'daki İrkçı Apartheid Rejimi: 1948 – 1994

Racist Apartheid Regime in South Africa: 1948 – 1994

Hatice Zehra BÜYÜKTAVŞAN

(26-41)

Afrika'da Yükseköğretim Kurumları: Uluslararası Üniversite Sıralama Sistemleri Bağlamında Bir İnceleme

The Universities in Africa: A Review in the Context of International University Ranking Systems

Halil İbrahim KOÇ

(42-69)

Pasifik'ten Afrika'ya: Yükselen Güç Çin'in Afrika Politikası

From Pacific to Africa: The Rising Power China's African Policy

Gözde SÖĞÜTLÜ

(70-86)

Çin'in Afrika Parametreler

China African Parameters

Kübra YILMAZ

(87-102)

Namibya'nın Küba, Kuzey Kore ve Libya ile İlişkilerinde Vefa
Fidelity in Namibia's Relations with Cuba, North Korea and Libya

Begüm GÜN

(103-120)

•

İngiliz Koloni Yönetiminin Nijerya'daki Hâkimiyet Araçları ve Günümüzdeki Yansımaları
The Tools of Domination if the British Colony Administration in Nigeria and Their Reflections of Today

Gökhan KAVAK

(121-144)

•

Almanya'nın Afrika'daki Kurumları
Institutions of Germany in Africa

Rabia DOĞAN

(145-161)

•

Afrika Ülkeler Hukuku Düzenlemelerinde İrade Muhtariyeti
Party Autonomy in Regulation of the Law of African Countries

Betül DÜRGEN

(162-172)

•

Bir Dış Aktör Olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Etiyopya Politikasına Etkisi
(İmparator Tewodros'dan Kral V. Iyasu'ya)

The Ottoman Empire as an External Actor and Its Effect on Politics in Ethiopia
From Emperor Tewodros to King Iyasu V

Fatma YILDIZ

(173-192)

•

Africana Dergisi Yayın ve Yazım Kuralları

(193-195)

•

Makale Değerlendirme Süreci

(196-197)

EDİTÖRDEN

Africana, İnönü Üniversitesi Afrika Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İNÜAFAM) tarafından yayımlanan uluslararası katılımlı akademik bir dergidir. Africana, yeni bir paradigma ve yeni fikirlerle Afrika konulu araştırmalar yapmayı, çözüm ve öneriler geliştirerek yayımlamayı ve Afrika konulu nitelikli içerik üretmeyi hedeflemektedir.

Yüzölçümü ve demografik yoğunluk açısından dünyanın ikinci büyük kıtası olan Afrika'da elliden fazla bağımsız devlet bulunmaktadır. Çok sayıda etnisiteye, dine, dile ve mezhebe ev sahipliği yapan Afrika, insanlık tarihinin kadim yurtlarından biridir. Sahip olduğu yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarıyla dikkat çeken Afrika, önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve insanlık âlemine son derece nitelikli katkılar sunmuştur. Afrika, halen o görkemli tarihi mirasın izlerini taşımaktadır. Fakat ne yazık ki bugün Afrika denince hafızalarda canlanan sadece açlık, susuzluk, sefalet, çatışma ve suç şebekeleri olmaktadır. Bir bilgelik yurdu olan Afrika'nın tarihi, coğrafyası, ekonomik ve siyasi yapısı, medeniyet birikimi, entelektüel dünyası, kültürel çeşitliliği, yönetim tecrübeleri, demokratik olgunlukları vs. hakkında çok az şey bilinmektedir. Afrika hakkında şimdiye kadar bildiklerimiz maalesef sömürgecilerin bize öğrettikleriyle sınırlıydı. Bu negatif durum son yıllarda yapılan araştırmaların üzerinde de tespit edilebilmektedir. Afrika üzerine yapılan araştırmalarda sömürgeciliğin kâşif kolu olan oryantalistlerin etkisi açık bir şekilde hissedilmektedir.

Afrika'da tarih, kolonyalizm ile başlamadığı gibi Afrika'nın varlığı da kolonyalizme bağlı değildir. Afrika'nın köklü tarihinin ve değerli birikiminin gölgesinde oluşan büyük zenginliklerinin kolonyalistlerin dikkatini çektiği ve Afrika'nın tam da bu yer altı ve yer üstü zenginlikleri nedeniyle emperyalist saldırılara maruz kaldığı unutulmamalıdır. Uzun ve acı bir sömürge dönemi yaşayan kıta ülkeleri, 20. yüzyılın başından itibaren peş peşe bağımsızlıklarını kazanabilmiş ve kendi kaderlerine sahip çıkmışlardır. Siyasi bağımsızlıklarını elde eden Afrika ülkeleri, kendi ekonomilerine, kültürlerine, değerlerine daha fazla sahip çıkarak emperyalizmin nesnesi olmayı reddetmiş ve özgür iradeleriyle öznesi oldukları bir hayatı inşa etmeye başlamışlardır. Bu çerçevede Africana dergisi de bilimsel çalışmalarda Batı merkezli oryantalist bakış açısıyla oluşturulan Afrika algısını reddetmekte, Afrika gerçeğini tanımayı ve tanıtmayı hedeflemektedir. Africana, gösterilmeye çalışılan, algı mühendisliğine konu edilen Afrika'yı değil, dinamikleriyle gerçekte var olan Afrika'yı, Afrikalı araştırmacıların da çok değerli destekleriyle tanımayı ve dünya kamuoyuna tanıtmayı hedeflemektedir.

Afrika ile Türkiye ilişkilerinin uzun bir geçmişe dayanması, kadim bir medeniyet ve tarihsel mirasa sahip olması Türkiye'ye ciddi sorumluluklar yüklemektedir. Son dönemde bu sorumluk bilinciyle Türkiye'nin Afrika açılımına İnönü Üniversitesi de akademik sahada destek sunma kararı almış ve bu doğrultuda tesis ettiği araştırma merkeziyle de yoğun bir şekilde çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde oluşan akademik bilgi birikimini nitelikli içeriğe dönüştürecek ve dünya kamuoyu ile paylaşacak bir mecra ihtiyacı hâsıl olmuştur. Africana Dergisi, bu ihtiyaca cevap üretebilmek amacıyla yayın hayatına başlamıştır.

İNÜAFAM ve Africana, Afrika'yı öncelikle Afrikalılardan öğrenmeyi ve dünyaya tanıtmayı hedeflemektedir. Bu hassasiyetin sonucu olarak da Afrika'nın muhtelif ülkelerinden çok sayıda akademisyenin yer aldığı renkli bir yayın kurulu oluşturulmuştur. Üniversitemiz ve ülkemizin değişik araştırma mecralarında oluşan muhtevayı dünya gündemine taşımayı hedefleyen Africana, bunun yanı sıra Afrikalı düşünürlerin, aydınların, yazarların ve akademisyenlerin de kendini ifade edeceği akademik bir platform olmayı amaçlamaktadır.

2 | Editörden/Editorial

Africana Dergisi, Ocak ve Temmuz ayları olmak üzere yılda en az iki sayı yayımlamayı amaç edinen uluslararası, bilimsel, hakemli bir dergidir. Africana, Afrika kıtasında yer alan ülkelerin kültürel, tarihî, siyasî, içtimâî ve iktisadî yönlerini ele almayı, yaptığı özgün çalışmaları akademik çevrelerin dikkatine sunmayı ve akademik bilginin üretilmesine/yayımlanmasına olanak sağlamayı ve bu kapsamda geçmişten bugüne Afrika ile ilgili oluşmuş bilgi birikiminin yeniden değerlendirilmesini, yeni ve özgün multidisipliner çalışmalarla Afrika konulu bilgi üretimine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Africana; Türkçe, Arapça, Amharca, Farsça, İngilizce, Fransızca ve Swahilice yayın yapmayı planlayan çok dilli bir yayın organıdır. Africana dergisi; Tarih, Sosyoloji, Ekonomi, Dil, Edebiyat ve Sanat, İlahiyat, Diaspora, Eğitim, Çevre, Sağlık, Spor, Siyaset, Coğrafya, Çatışma-Çözüm, Uluslararası İlişkiler ve Ticaret, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Türkiye-Afrika İlişkileri, Kadın ve Gençlik Çalışmaları, Kültür ve Folklor, Hukuk ve sosyal bilimlerin diğer alanlarında yapılacak çalışmaları ihtiva edecektir. Africana dergisi, Afrika ile ilgili sosyal bilimlerin tüm alanlarındaki araştırma eserlerinin yanı sıra Afrika ile ilgili çeviri, derleme ve kitap tanıtımlarına da yer verecektir.

2021 Ocak ayında ilk sayısını yayımladığımız Africana dergisi, tüm araştırmacıların çalışmalarını kabule başlamıştır. Africana ilgili detaylara <http://africana.inonu.edu.tr/> web adresinden ulaşabilirsiniz. Ayrıca bu siteye kayıt yaptırabilir ve bundan sonraki çalışmalarınızı bu web sitesi üzerinden gönderebilirsiniz.

İlk sayısında on araştırma makalesi ise yayın hayatına başlayan Africana dergisinin akademi dünyasına yeni bir soluk getireceğini ümit etmekteyiz. Bu vesileyle Africana dergisinin ilim camiasına hayırlı olmasını temenni ederken başta İnönü Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet Kızılay Bey'e, danışma ve yayın kurulumuzda yer alan hocalarımıza, bu sayıda hakemlik yapan bilim kurulumuza, makaleleriyle bize destek sunan yazarlarımıza ve editör kurulumuzda yer alan tüm hocalarımıza ve dostlarımıza katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

**Editör Kurulu Adına
Dr. Osman KARACAN**

TAKDİM

Küresel siyasetin gittikçe belirleyici olduğu yirmi birinci yüzyılda Afrika Kıtasının dünya siyasetindeki önemi de gittikçe artmakta, yeni dünya güç dengesinde bu kıtanın küresel ölçekte etki yaratmak isteyen aktörler arasında en önemli rekabet alanlarından biri olacağı görülmektedir. Ülkemizin ise özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte izlediği politikalar ile bölgesel ve küresel siyasette daha fazla etkili olmaya başladığı görülmektedir. Türkiye son on yıllarda Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu gibi yakın coğrafyalar başta olmak üzere, Orta Asya, Uzak Asya ve Afrika bölgelerine yönelik olarak izlediği politikalar ve uygulamaya koyduğu açılımlarla bölgesel ve küresel siyaseti daha fazla etkilemeye başlamıştır. Küresel uluslararası sistemde Afrika kıtasının siyasi ve ekonomik olarak gittikçe daha önemli bir bölge olacağı açıktır. Afrika'nın önemini fark eden ülkemiz, 2000li yılların başlarında uygulamaya koyduğu Afrika Açılımı politikası ile bu kıtada yer alan ülkeler ile ilişkilerinde çok önemli mesafeler katetmiş bulunmaktadır. Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik temsilcilik sayısı son yirmi yılda 12'den kırkın üzerine çıkmış bulunmaktadır. Afrika ülkelerinin büyük bir kısmında ülkemizin büyükelçiliği bulunmaktadır. Türk Hava yolları neredeyse Afrika'da yer alan her ülkeye düzenli uçuşlar gerçekleştirmektedir. Bu kıtada yer alan ülkeler ile Türkiye arasında başta ticaret olmak üzere ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel ilişkilerin hızla geliştiği görülmektedir. Türkiye, 2005 yılından itibaren Afrika Birliği Örgütüne gözlemci ülke, 2008 yılından beri de Stratejik Ortak statüleri ile üyedir.

İnönü Üniversitesi olarak ülkemizin ortaya koyduğu Afrika vizyonuna katkıda bulunmak ve Üniversitemizin gelecek vizyonunda önemli bir yer teşkil eden uluslararasılaşma hedefine katkı sağlamak için 2019 yılında "Afrika Çalışmaları uygulama ve Araştırma Merkezi, İNÜAFAM"ı kurduk. İnönü Üniversitesi Afrika Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Afrika kıtası hakkında bilimsel araştırmalar yapmak, uzman yetiştirilmesine katkı sağlamak, Afrika konulu kurs, tez, araştırma, panel, konferans, çalıştay, seminer gibi akademik çalışmalarını düzenlemek ve bu kıtada faaliyet gösteren kamu kurumlarına ve özel kuruluşlara danışmanlık desteği vermek amacıyla kurulmuştur. Merkezimiz, kısa bir süre önce kurulmuş olmasına karşın, çok sayıda etkinlik düzenleyerek bu amaca hizmet etmeye başlamıştır. Bu kapsamda Afrikalı akademisyen, araştırmacı ve gazetecilerin de konuşmacı olarak katıldığı 12 web semineri (webinar) düzenlenmiş, merkezimiz bünyesinde Afrika Araştırmaları Atölyesi kurularak gönüllü araştırmacılarla çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmektedir. İNÜAFAM Afrika'ya yönelik saha ziyaretleri ve incelemelerinin yanı sıra Afrika üniversiteleri ve araştırma merkezleriyle şimdiye kadar 6 adet iş birliği protokolü imzalamıştır.

Merkezimiz "Africana - İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları" isimli akademik dergiyi yayınlamaya başlayarak faaliyetlerini daha da geliştirmektedir. "Africana" dergisi Türkiye'deki uluslararası niteliğe sahip tek Afrika Çalışmaları dergisidir. 20 akademisyenin editörler kurulunda yer aldığı derginin yayın kurulunda ise 9 ayrı ülkeden 29 akademisyen yer almaktadır. Yılda en az iki kez yayımlanacak olan Africana Dergisi'nin amacı Türkiye-Afrika ilişkileri de dahil olmak üzere Afrika kıtasında yer alan ülkelerin kültürel, tarihî, siyasi, içtimai ve iktisadi yönlerini ele alan nitelikli ve özgün çalışmalarını akademik çevrelerin dikkatine sunmak, akademik bilginin üretilmesine ve yayılmasına katkı sağlamaktır.

Yayınlamaya başladığımız bu derginin Türkiye-Afrika ilişkilerine ve Üniversitemizin stratejik hedefleri arasında önemli bir yer alan uluslararasılaşma amacına önemli katkılar sağlayacağına inanmaktayım. Derginin yayınlanmasında emeği geçen herkese teşekkür eder, saygılar sunarım.

Prof. Dr. Ahmet KIZILAY
İnönü Üniversitesi Rektörü

INTRODUCTION

In the twenty-first century, where global politics is increasingly determinant, the importance of the African Continent in world politics is increasing, and it is seen that this continent will be one of the most important competition areas among the actors who want to make an impact on a global scale in the new world's power balance. It is obvious that our country has started to be more influential in regional and global politics, especially with the policies it has followed at the end of the Cold War. In the last decade, with its new policies and initiatives regarding Central Asia, Far East Asia, Africa, and especially the Balkans, the Caucasus, and the Middle East, Turkey has a growing impact on regional and global politics. It is clear that the African continent will become a politically and economically significant region in the global international system. Realizing the importance of Africa, our country has made significant progress in its relations with the countries in this continent with the Africa Initiative policy initiated in the early 2000s. The number of Turkish diplomatic representation in Africa has risen to over forty from 12 in the past twenty years. Most of the African countries have our country's embassy. Turkish Airlines has regular flights to almost every country in Africa. Economic, military, social, cultural, and especially commercial relations with African countries have been developing rapidly. Turkey has been an OAU observer country since 2005 and has been a Strategic Partner status member since 2008.

At İnönü University, we established the "Center of African Studies and Applications, İNÜAFAM" in 2019 to contribute to the African vision of our country and to the internationalization goal of our university, which is important in the future vision. İnönü University Center of African Studies and Applications conducts scientific research on the African continent, contributes to the training of experts, organizes academic studies such as courses, thesis, research, panels, conferences, workshops, seminars on Africa, and provides consultancy to public institutions and private organizations operating in this continent. Although our center was established recently, it has started to serve this purpose by organizing many events. In this context, 12 webinars (webinars) were organized in which African academicians, researchers, and journalists participated as speakers, and African Studies Workshop was conducted in our center and various activities are carried out with volunteer researchers. In addition to field visits and investigations in Africa, İNUAFAM has signed 6 cooperation protocols with African universities and research centers so far.

Our center expands its activities further by starting to publish the academic journal named "Africana - İnönü University International African Studies". "Africana" journal is the only magazine with international qualifications on African Studies in Turkey. 20 academics are on the editorial board and 29 academics from 9 different countries are on the publishing board. We plan to publish at least 2 Africana issues covering qualified and authentic articles on historical, cultural, political, social, and economic aspects of Turkey-Africa relations serving academic production and contributing to the literature.

I believe this journal will provide significant contributions to the field of internationalization and will take an important place among the objectives of Turkey-Africa relations and strategic objectives of the University. I would like to thank and express my respect to everyone who contributed to the publication of the journal.

Prof. Dr. Ahmet KIZILAY
İnönü Üniversitesi Rektörü

AFRİKA'DA FAALİYET GÖSTEREN TÜRK STK'LARIN BARIŞ İNŞA EDİCİ KAPASİTESİ

PEACE BUILDING CAPACITY OF TURKISH NGOS OPERATING IN AFRICA

Yıl 1, Sayı 1, ss.05-25.

Year 1, Issue 1, pp.05-25.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 11.01.2021

Submitted: 11.01.2021

Kabul Tarihi: 22.01.2021

Accepted: 22.01.2021

Atf Bilgisi / Reference Information

İşbilir, A.C. (2021). Afrika'da Faaliyet Gösteren Türk STK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 05-25.

Alptekin Cihangir İŞBİLİR

Sakarya Üniversitesi

ciis34@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8884-5275

Öz

Sivil toplum kuruluşları çatışmaları önleme, çatışmalara müdahale etme ve çatışma sonrası barış inşası süreçlerinde merkezi olmasa da destekleyici rol oynayabilmektedirler. Devletler düzeyinde icra edilen diplomatik münasebetleri tamamlayıcı ve destekleyici nitelikte çok yollu diplomasinin unsurları olarak faaliyet icra edebilen STK'ların zaman zaman tavandan tabana ve/veya tabandan tavana diplomasi zincirinin birer halkası olarak fonksiyon icra ettikleri görülebilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'de sivil toplum yapısındaki kapasite artışı ve sivil faaliyetlerin uluslararası boyut kazanması son otuz yılda gittikçe artan oranda gözlemlenmektedir. Bu çalışmada Türk STK'ların barış inşa edici kapasitesinin Afrika boyutu araştırılacak ve bu kapasitenin unsurları olan gözlem/izleme, koruma, savunuculuk, sosyal uyum, sosyalleşme, kolaylaştırma, servis sağlama ve radikalleşme ile mücadele fonksiyonları çerçevesinde Türkiye'deki mevcut sivil toplum yapısı sorgulanacaktır. Böylelikle Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik resmi politikasını tamamlayacak ve destekleyecek mahiyette değerlendirilmesi gereken Afrika'ya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum yapısının barış inşa edici kapasitesinin geliştirilmesi için öneriler sunulmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda bu çalışmada, Afrika'da faaliyet gösteren resmi ve sivil kurumların barış inşası perspektifinden uyumları tartışılarak muhtemel risk ve avantajlar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Barış İnşası, Sivil Toplum, Afrika.

Abstract

Non-governmental organizations can play a supportive role in conflict prevention, conflict response and post-conflict peacebuilding processes. They also can act as elements of multi-way diplomacy that complement and support diplomatic relations at the state level and therefore it NGOs function can be seen as a link in the top-to-bottom and/or bottom-up

diplomacy chain. In this context, it has been observed in the last thirty years that civil society structure in Turkey is increasing its capacity and civil activities are gaining an international dimension.

In this study, the African dimension of the peace-building capacity of Turkish NGOs will be investigated and civil society structures in Turkey will be questioned in the frame of the functions of this capacity such as observation, protection, advocacy, social cohesion, socialization, facilitation, service delivery and fight with radicalization. Since suggestions will be offered to improve the peace-building capacity of the civil society structure operating in Africa, which should be evaluated as a complementation of Turkish official policy toward African countries. At the same time, in this study, possible risks and advantages will be identified by discussing the harmony of official and civil institutions operating in Africa from a peace building perspective.

Key Words: International Relations, Peacebuilding, Civil Society, Africa.

Structured Abstract

Subject: The ways in which non-governmental organizations are parts of conflict prevention, conflict intervention and transformation, and peacebuilding processes can be examined within the framework of eight functions: observation, protection, advocacy, social cohesion, socialization, facilitation, service delivery and fight with radicalization. In this study, firstly, based on this theoretical framework, the peace-building capacity of Turkish non-governmental organizations is discussed and questioned specifically in Africa.

Objectives: The decrease in distances with the development of communication tools has changed the classical diplomacy understanding to a great extent. Multi-way diplomacy started to gain importance in the international relations system, where elite diplomatic activities were not decisive on their own. Furthermore it is observed that civil society structures, which are among the elements of multi-way diplomacy, have played a supportive role, although they are not central to the whole of diplomatic activities. This supportive role of non-governmental organizations has reached undeniable dimensions in the field of conflict resolution. As the peace building capacity of non-governmental organizations, which perform various functions in the peace and state building phases to the extent that states allow and conflict violence permits, increases, their activities in this field also strengthen. Hence in this study, it is aimed to identify the peace-building activities of Turkish NGOs in the African field. In addition, it is aimed to determine the capacity required to carry out peace building functions in each phase, including pre-conflict, conflict and post-conflict. Finally, it is aimed to argue the efficiency of cosmopolitan diplomacy techniques by debating the harmony between elite diplomatic activities and civil activities.

Methods: Inventory study on civil society structure in Turkey and organizations working in Africa is carried out, following the literature and case studies related to the peacebuilding functions of non-governmental organizations are examined. Later, it is tried to assess separately civil society organizations according to their activities classified within the peacebuilding functions, and the peace-building capacity of non-governmental organizations operating in Africa or working on Africa is tried to be identified. As a result, recommendations and determinations about the required capacity are discussed.

Results: Although the supportive functions of non-governmental organizations for conflict intervention and peacebuilding processes are largely certain, it would not be wrong to say that the lack of human resources in these areas, the structure of the international system which is not bring in justice and sanctions, and the attitudes of the states are still the most important factors that determine the course of these processes. However, the hybrid and sophisticated transformation of wars and conflicts increases the importance of non-governmental organizations day by day.

Turkey's growing attention to Africa, and its enterprising and humanitarian foreign policy in the fields of diplomacy, politica, economy, and cultural have triggered the development of the civil societies' capacity.

Although the activities of Turkish NGOs in Africa are very insufficient when classified and analyzed, they will have a medium and long-term impact for the establishment of peace in Africa. Hence, in order to strengthen this effect, it is necessary to establish both new civil society structures and improve their existing capacity within the framework of peacebuilding functions of non-governmental organizations and a strategic plan. Another step that will have a multiplier effect on this development will be to increase the development aid for African countries and to focus on projects aimed at improving the capacity of local civil society and media. In addition, for the sake of peacebuilding functions' success in the regions where they are working, projects should be planned and executed with a holistic approach. Accordingly, it would be beneficial to find civil society structures that focus on the African diaspora and carry out activities on diaspora relations.

Giriş

Sosyal bilimlerde anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümüne yönelik oluşturulan mekanizmalar, yapılan araştırmalar, silahsızlanma, güvenlik, savaş ve çatışmaların sebep olduğu olumsuzluklara karşı geliştirilen yaklaşımlar barışçı yaklaşımlar olarak nitelendirilmektedir (Sönmezoğlu ve Yıldız ve Arıboğan, ve Dedeoğlu, 1992). Uluslararası ilişkiler terminolojisinde dünya savaşlarından sonra Birleşmiş Milletler (BM) sistemi içerisinde “uyuşmazlıkların çözümü” diye çerçevesi çizilen ve hukuki ve siyasi önlemler olarak ikiye ayrılan, keza BM Şartı'nın 33. maddesinde sıralanan müzakere, arabuluculuk, iyi niyet misyonları, araştırma komisyonları ve uzlaşma komisyonları yöntemleri ile belirlenen mekanizmalar öncelikle ifade edilebilmektedir (İskit, 2007). Son dönemde geliştirilen “çatışma çözümleri” yöntemleri ise diplomatik ve siyasi mekanizmalar dışında akademik ve sivil çevrelerin denkleme dâhil edildiği bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir (Sandıklı ve Kaya, 2012).

Liberal düşünce ekolünün temsilcilerince geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde “barış inşası” kavramının geliştirilmesine ve akademik anlamda yoğun çalışmalar yapılmasına rağmen BM bünyesinde geliştirilen ‘barış yapmak’, ‘barışa zorlamak’ ve ‘barışı inşa etmek’ yaklaşımları Soğuk Savaş sonrası barış inşa çalışmalarının gelişmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde “barışçı çözüm”, “barış gücü” ve “barış içinde bir arada yaşama” gibi klasik kavramların yanına “barış inşası”, “insani müdahale”, “koruma sorumluluğu”, “insani diplomasi” gibi yeni kavramlar eklendi ve barış inşası çalışmaları yeni bir boyut kazandı (Akyeşilmen, 2013) (Sandıklı ve Kaya, 2012).

Son otuz yılda çok hızlı bir şekilde gerçekleşen iletişim devriminin de etkisiyle uluslararası ilişkileri etkileyen aktörlerin etkinliği geçmişe oranla daha da arttı. Uluslararası şirketler, sivil toplum örgütleri veya devlet dışı aktörler, düşünce kuruluşları, akademik kurumlar, dini teşkilatlar, medya kuruluşları veya kültür-sanat çevreleri uluslararası ilişkilerde devletler gibi merkezi rol oynamasalar bile destekleyici işlev görmeye ve klasik diplomatik inisiyatifleri etkilemeye başladılar.

Bu sivil yapılar kimi zaman elit seviye diplomatik inisiyatiflerin aracı olurken kimi zaman da klasik diplomatik teşebbüsleri tetikleyen veya ön açan bir fonksiyon icra etmişlerdir. Bazı hükümetler bu sivil yapıları kendi dış politikalarının ulusal veya uluslararası toplumlar tarafından benimsenmesi için kullanmışlar, tavandan tabana ve tabandan tavana etkileşimi yönetmek için yeni sivil yapılar dahi oluşturmuşlardır. Bu sebeple sivil yapılara özellikle İslam ülkelerinde bazı çevreler depolitizasyon veya asimilasyon aracı olmaları ihtimaline binaen mesafeli durmuşlardır. Bununla birlikte bağımsız sivil yapılar toplumsal direncin artırılması ve yapısal şiddetle mücadele için gerçekleştirilen pozitif barış inşası çalışmalarından çatışmaların çözümü ve barış inşası faaliyetlerine kadar birçok sahada aktif olma başlamışlardır.

Uluslararası ilişkilerde çatışmaların çözümü ve barış inşası sahasının henüz gelişme safhasında olduğu gerçeğinden hareketle sivil toplum ve barış inşası konusunun oldukça yeni ve araştırmaya ve çalışmaya muhtaç bir saha olduğu açıktır. Bu konuda dünyanın birçok yerinde krizlere müdahil olan, barış süreçlerine katılan, çatışmalarda insani diplomasi icra eden ve çatışma sonrası barış inşası veya

8 | Afrika'da Faaliyet Gösteren TürkSTK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi

devlet inşası süreçlerinde aktif olan çok sayıda devlet dışı örgüt bulunmaktadır. Ancak bu sivil yapıların işlevleri, süreçlere olumlu-olumsuz etkileri ve devletlerle münasebetleri üzerine çalışmalar henüz yeterli olgunluğa erişmemiştir (Paffenholz, 2010).

Türkiye'de Osmanlı Devleti'nden çok zengin bir vakıf kültürü mirası devralınmasına rağmen vakıfların yeniden kurulmaya başlaması son elli yılda gerçekleşmiştir. Modern sivil toplum kuruluşlarının kurulması ve yaygınlaşması ise yoğun bir şekilde Soğuk Savaş sonrası vuku bulmuştur. Vakıf geleneğindeki duraklama dönemine ve sivil toplum kuruluşlarının son otuz yılda yaygınlaşmasına rağmen Türk toplumunda özellikle toplum direncini artıracak ve pozitif barış inşasını sağlayacak zengin bir yardımlaşma ve dayanışma kültürü ile birlikte derin bir gönüllülük ruhunun varlığı göze çarpmaktadır (Zaim, 2005).

Soğuk Savaş sonrası uluslararası şartların özgürlükleri besleyen zemini ve Türkiye'nin dünyaya açılma süreci ile birlikte sivil toplum kuruluşları yaygınlaşmaya başlamış, iki binli yıllarla birlikte ise Türk STK'ları ulusal faaliyetlerinin yanı sıra uluslararası alanda projeler geliştirmeye, bölgesel ve küresel ağlara katılmaya başlamışlardır. Türkiye'deki sosyoekonomik şartların iyileşmesi ve ulaşım imkânlarının gelişmesi ile birlikte özellikle insani krizlere duyarsız kalmayan Türk STK'ları dünyanın her yerinde faaliyet yapmaya başladılar.

Türkiye'de doksanlı yıllardan sonra gelişmeye başlayan sivil toplum kuruluşlarının ilgisini insani krizlerle gündeme gelen Afrika'nın çekmesi ise ancak iki binli yıllardan sonra mümkün olabilmiştir. Eğitim ve sağlıkla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarından insani yardım kuruluşlarına, düşünce kuruluşlarından ekonomi ve iş çevrelerinin kurduğu sivil yapılara kadar bugün yüzlerce Türk STK'sı Afrika'ya yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir (Orakçı, 2018). FETÖ'nün uzun senelerdir yaptığı olumsuz çalışmaların etkisiyle Türk STK'ların çalışmaları nispeten zarar görmüş olsa da son beş yıldır bozulan ve zehirlenen sivil ilişki zemini yeniden tamir edilmeye ve doğru bir rotaya oturtulmaya başlanmıştır. Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve diplomatik olarak Afrika'ya yönelik yoğun açılım siyaseti sivil toplum kuruluşlarının geniş bir yelpazede gerçekleştirdiği faaliyetlerle tamamlanmaya ve desteklenmeye çalışılmaktadır.

Türk STK'ların faaliyetleri özellikle barış inşa edici fonksiyonlar açısından tahlil edilmeye muhtaçtır. Zira Türk STK'ların faaliyetleri incelendiğinde ve aşağıdaki teorik perspektife göre tasnif edildiğinde Afrika toplumlarının dirençlerini artırmak, sivil toplum bilincini yaygınlaştırmak ve sosyoekonomik kalkınmaya katkıda bulunduğu için pozitif barış inşasına, çatışmaları önleme, çatışma sonrası barış inşa süreçlerine müdahaleleri yönüyle de negatif barış inşasına etkileri vardır. Ayrıca Türkiye'nin kıtada sömürgeci geçmişini olmaması sebebiyle Türk STK'ların Afrika toplumlarıyla kolay iletişim kurabilmesi barış inşasına yönelik faaliyetlerde çarpan etkisi yapmaktadır.

Her ne kadar Türk STK'ların faaliyetlerinin Afrika'nın tamamına yeterince yaygınlaşmaması ve barış inşası açısından profesyonel bir kapasiteye henüz erişememiş olması bu çalışma ile tespit edilmiş olsa da bu gelişme seyri ile ihtiyaçlara göre bir kapasite inşası ile orta ve uzun vadede kıta barışına daha çok hizmet edecek bir seviyeye Türk STK'ları ulaştıracaktır.

Bu çalışmada öncelikle sivil toplum kuruluşlarının barış inşa fonksiyonları ayrı ayrı teorik olarak incelenecek sonra da Türk STK'ların Afrika faaliyetleri bu çerçevede değerlendirilecektir. Nihayet, Türk STK'ların Afrika faaliyetlerinden yola çıkarak barış inşa edici kapasitesi tartışılacak ve mevcut kapasite ile birlikte olması gereken optimum kapasite için ne tür çalışmalar yapmak gerektiğine dair öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

Sivil Toplum ve Barış İnşası

Realizmden etkilenen çatışma yönetimi ekolünde devlet dışı aktörlere önem verilmediği için sivil toplumun sınırlı bir rol oynadığı bilinir. Ancak sivil toplumun arabulucu olduğu istisnaî durumlar da olmuştur. Çok yollu diplomasi (Multi-Track Diplomasi) modelinde de ifade edildiği gibi resmi barış müzakerelerine paralel sivil forumların kurulması ve kurulan bu forumlarda oluşan bilgi birikimi 1. Yol (Track-1) diplomasi aktörlerine tavsiye niteliğinde iletilerek barış inşası sürecine sivil toplum dâhil edilebilmektedir (Paffenholz, 2010). Bu metodun daha geniş ve farklı şekli ise tavandan tabana uygulanan yöntemdir. Bu yöntemle göre geniş kapsamlı bilgilendirme kampanyaları veya kamuoyu yoklamaları aracılığıyla halkın resmi pazarlık sürecine dâhil edilmesi düşünülmüştür (Ramsbotham ve Woodhouse ve Miall, 2017).

Sivil toplum pek çok barış inşası teorisinde farklı ağırlıklarda ve şekillerde olmak üzere yadsınamayacak bir role sahip duruma gelmiştir. İdealist alternatif söylem, Marksizm'den etkilenmiş ekoller ve orta seviye barış inşa ekollerinde ve ikinci nesil çatışma yönetimi ekolünde devlet dışı aktörlere veya sivil topluma daha çok önem verilmeye başlanmıştır.

Çatışma çözümleri, çatışmayı dönüştürme ve çatışma yönetimi yaklaşımlarında ve barışı yapma, barışı koruma ve barış inşası uygulamalarında sivil toplum kuruluşları çok güçlü ve birincil aktör değildirler. Sivil toplum kuruluşları devletleri silahlı işgalle tehdit edemezler, ekonomik yaptırım uygulayamazlar; tarafları ödüllendirmede oldukça sınırlı kabiliyet ve kapasiteleri vardır ve yasal otoriteleri yoktur. Aksine, sivil toplum kuruluşlarının gücü başka özelliklerinden gelmektedir. Özellikle tecrübeden ve bağlantılardan kaynaklanan uzmanlık ve bilgi akışı sivil toplum için iki önemli güçtür.

Sivil toplum kuruluşlarının doğrudan çatışmalara müdahalelerde münhasıran arabuluculuk, müzakere veya savunuculuk misyonlarında ve uygulamalarında diğer uluslararası aktörlere kıyasla altı önemli avantajı vardır: Bunlardan birincisi sivil toplum kuruluşlarının zorlayıcı gücü yoktur. Muhatapları üzerinde güçle baskı oluşturma kabiliyetinin olması sivil toplum kuruluşları için önemli bir avantajdır. Bu sayede yerel liderler, muhatap topluluk mensupları, çatışan taraflardaki sivil toplum kuruluşları psikolojik olarak daha rahat fikirlerini ve ihtiyaçlarını ifade edebilirler.

Sivil toplum kuruluşlarının bir diğer avantajı taraflar arasında âdil bir tutum takınabilmesinden kaynaklanır. Bu anlamda tarafsızlık pratikte mümkün değilken her iki tarafa da adaletli ve eşit mesafede olma sivil toplum kuruluşları için güven inşa edici yegâne unsur olduğu için barış çalışmalarında çok önemli bir avantajdır. Tarafsızlık her iki tarafa da yardım etmeme veya desteklememe anlamına gelirken adaletli ve eşit mesafede olma, bir anlaşmazlıkta her iki tarafa da eşit davranma, önyargılı olmama anlamına gelmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının bir diğer özelliği esneklik ve yenilikçilik olarak ifade edilebilir. Devletlerden ve seçmenlerden bağımsızlık, siyasi kaygı taşımama özelliği sivil toplum kuruluşlarını hükümetlerin söylemediklerini söyleme imkânı vermekte, taktikleri değiştirme ve yeni stratejiler geliştirme hürriyeti sağlamaktadır. Pozisyona bağlı güç yerine halka ve topluma dayalı güç ve ahlaki otorite yenilikçi ve zorlayıcı olmayan stratejiler izlemekte ve barış süreçlerine bu şekilde dâhil olmakta sivil toplum kuruluşlarına önemli bir alan açmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarına barış çalışmalarında avantaj kazandıran önemli bir unsur yerel bilgi ve bağlantılardır. Çatışma öncesi yerel bağlantıları ve bilgileri olan uluslararası ve ulusal sivil toplum kuruluşları özellikle çatışma başladığında çatışma bölgelerinin ihtiyaçları, yerel kültürel dinamikler ve yerel şartlarla ilgili sürece müdahil aktörlere kolaylık sağlayacak uzmanlık bilgisi sunabilir. Böyle durumlarda en önemli faktörlerden birisi sivil toplum kuruluşlarının yerel liderler, sivil toplum kuruluşları ve yerel hükümetle bağlantı kurabilme kapasiteleridir.

Aşağıda incelenecek olan barış inşa süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonlarından birisi ve öncelikli olanı 'izleme' veya 'gözlem'dir. Yerel bağlantılarla sürekli irtibatla kalarak, sürdürülebilir gözlem mekanizmaları kurarak çatışma öncesi, çatışma esnasında veya çatışma sonrasında sivil toplum kuruluşları fonksiyon icra edebilir ve diğer sivil çalışma sahalarına zemin sağlayacak bir bilgi kaynağı haline dönüşebilir. Sözgelimi gözlem olmadığı takdirde insani yardım ve hizmet sağlama, koruma, insan hakları ihlallerini tespit etme ve savunma ve elit seviye aktörleri etkileyecek, karar alıcıları harekete geçirecek kampanyalar yapma gibi sivil toplum faaliyetleri gerçekleşemez. Onun için yerel bağlantılara sahip olmak ve bu bağlantı kanallarının sürekli açık olması çatışmayı önlemek ve barış inşası çalışmalarında çok önem arz etmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının bu avantajları koruyabilmesi için çalışma sahalarında ve temsil ettiği değerlerde tutarlı, hesap verebilir, beklentiler, standartlar ve çeşitli aktörlere adapte olabilecek esneklikle olmaları gerekir. Sivil toplum aktörlerinin başarısı elit seviye aktörlerle uyum olduğu kadar toplumsal tabanda güven kazanmasına bağlıdır (Mang'eni, 2009). Hangi sahada ve hangi metotla çalışırsa çalışsın sivil toplumun retorikte ve fiiliyatta tutarlı olması yukarıda sayılan avantajları koruyabilmesi ve etkin olması için şarttır.

Tahania Paffenholz'un kavramsallaştırmasıyla sivil toplum kuruluşlarının barış inşasındaki yedi fonksiyonu sırasıyla şunlardır: 1- Koruma (protection), 2- Gözlemeleme (monitoring), 3- Savunuculuk ve kamu iletişimi (advocacy and public communication), 4- Grup içi sosyalleşme (in-group socialization), 5- Sosyal uyum, 6- Arabuluculuk ve Kolaylaştırma ve 7- Hizmet sağlama (service delivery). Bu fonksiyonlara, her ne kadar 'sosyal uyum' ve 'grup içi sosyalleşme' başlıklarında değerlendirilebilse de önemi itibarıyla sekizinci olarak 'radikalleşme ile mücadele fonksiyonu' (*deradikalizasyon*) eklenebilir (Paffenholz, 2010).

1. Koruma Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının öncelikli fonksiyonlarından birisi korumadır. Teorik olarak sivil toplumun demokratik teoriye dayandırılarak bireyleri, vatandaşları ve toplumları baskıcı devlete karşı koruma işlevi vardır. Barış inşası çerçevesinde ise silahlı güçlere karşı sivillerin korunmasını ifade etmektedir. Bu koruma işlevi gözlemeleme, uluslararası eşlik etme, barış bölgeleri oluşturma, insani yardım, insan güvenliği konusunda girişimlerde bulunmakla gerçekleşebilmektedir. Bu işlevleri harici sivil toplum kuruluşları gerçekleştirebildiği gibi yerel sivil toplum kuruluşları da yapabilmektedir. Koruma fonksiyonu sivil toplumlar için oldukça profesyonel bir kapasite de gerektirebilmektedir ve ciddi güvenlik risklerini içinde barındırmaktadır. Daha çok devletlerin ve BM gibi uluslararası örgütlerin yapmasını beklediği koruma işlevinde sivil toplum kuruluşları istisnai olarak bilhassa kendi toplumlarında koruma görevlerini üstlenebilir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları mayın temizleme, silahsızlandırma, topluma kazandırma gibi güvenlik müdahalelerine ve faaliyetlerine de destek olabilmektedirler.

Koruma denilince sadece can güvenliğini koruma anlaşılmalıdır. Kimlik, psikoloji, namus ve haysiyet gibi unsurlar da korunmaya muhtaçtır ve sivil toplum kuruluşları özellikle bu sahalarda daha geniş çalışma alanı bulabilmektedirler. Çatışma bölgelerinde can güvenliği ile birlikte bu unsurların da güvenliği ciddi tehlike altında kalabilmekte ve özel ihtisas çalışmaları ve rehabilitasyon projeleri ile ancak korunabilmektedir.

2. Gözlemeleme/İzleme Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşası çalışmalarındaki bir diğer fonksiyonu ise izleme veya gözlemeleme faaliyetleridir. Uluslararası ve yerel sivil toplum kuruluşları çatışma durumunu, çatışma öncesi kriz potansiyelini ve seyrini, çatışmanın gelişimini gözlemleyip karar mercilerine raporlama yapabildikleri gibi tavsiyelerde de bulunabilirler. Gözlemeleme ile yerel insani ihtiyaçlar, çatışmanın

toplumsal gruplardaki algılanma şekli ve insan hakları ihlalleri raporlanır ve diğer fonksiyonlar için zemin teşkil edecek bir sistematik bir bilgi elde edilmiş olur. Gözlemleme çatışma sahasında bizzat yapılabileceği gibi yerel bağlantılar aracılığıyla kurulacak bir sistemle de yapılabilir. Bu çalışmayı yapan sivil toplum kuruluşu yerelden topladığı bilgileri bir rapora dönüştürebilir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları gözlemleme ve izleme faaliyetlerini profesyonel medya takibiyle tamamlayabilirler ve elde ettikleri bulguları medya, karar mercileri, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile paylaşarak krizin veya çatışmanın seyrini değiştirebilirler veya barış inşa çalışmasına katkıda bulunabilirler (Paffenholz, 2010).

Barış inşa sürecinin her safhasında gözlem ve değerlendirme yapmak gerekir. Gözlem ve değerlendirme süreçleri benzer olsa da aynı değildir. Gözlem, barış inşası süresince devam eder, daha çok içerden öğrenmeye ve programı yeniden dizayn etmeye odaklanır. Gözlem ve araştırma faaliyetleri sürekli yerel göstergeleri izleyen küçük gruplar tarafından gerçekleştirilir. Aslında gözlemi etkili ve önemli kılan faktörler de bunlardır. Değerlendirme ise araştırma süreçlerinin sonunda veya barış inşa çalışmalarının aralarında yapılan, daha çok barış inşa süreçlerini fonlayan bağışçıları memnun etmeye veya karar alıcılara yönelik raporları ihtiva eden çalışmalardır.

Gözlem ve değerlendirmenin bir diğer amacı öğrenmektir. Bu öğrenme süreci sahada hangi tekniklerin, çalışmaların ve projelerin başarılı olup olmadığını gözlemlemek ve gelecek stratejilerini belirlemek için çok faydalı olmaktadır. Başarısız örnekler çatışma değerlendirmelerinin doğruluğunu test etmek için de yeni fırsatlar sunar. Çatışma haritalandırmalarındaki ve planlamalardaki hatalar ve eksikler gözlem ve değerlendirme çalışmaları sonunda ortaya çıkartılabilir. Bu sebeple öğrenme gözlem ve değerlendirmenin merkezinde olmalıdır ve uygulama safhasındaki barış inşa süreçlerinin geliştirilmesi için kullanılmalıdır. İyi gözlem ve kaliteli değerlendirme, dinamik çatışma sistemlerine karşı geliştirilecek yaklaşımların ve planlanan müdahalelerin etkinliğini artıracak yenilikçi katkılar geliştirmek adına eşzamanlı geri beslemeler sunar. Bu sağlıklı bilgi akışının ve değerlendirmelerin doğru karar almaya, çatışma seyrini doğru okumaya yardım etmesi barış inşa süreçlerini güçlendirir (Schirch, 2013).

Gözlem ve değerlendirme için çok çeşitli veri toplama stratejileri uygulanabilmektedir. Mülakatlar, odak gruplar, toplumsal istişareler, anketler, mobil telefonlar ve çeşitli online uygulamalar yoluyla bilgi toplama, yerel araştırma ekiplerini kullanmak ve fotoğraf, video veya çeşitli bilgi-belgeler temin etmek gibi çatışmaların şiddetine ve barış inşa süreçlerinin bağlamına göre farklı teknikler uygulanabilmektedir.

3. Savunuculuk Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşası süreçlerinde müdahil olabilmek için üçüncü fonksiyonu savunuculuk ve kamu iletişimidir. Savunuculuk sadece yerel ve uluslararası hukuk mekanizmalarını kullanmak demek değildir. Yerel sivil toplum aktörleri tarafından gündem oluşturulması, sivil toplum kuruluşlarının barış görüşmelerine dâhil olması için lobi faaliyetlerinde bulunması, çeşitli kampanyalarla kamuoyu baskısı oluşturulması gibi faaliyetler de savunuculuk kapsamına girmektedir. Savunuculuk faaliyetlerinin bir kısmı halka kapalı gerçekleştirilirken bir kısmı halka açık uygulanabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları siyasi mercilerle özel iletişim kurup resmi olmayan görüşmelerle siyasi elitler ve diplomatik kanallarla sorunları tartışma gündemine taşıyıp çözüm aramaları halka kapalı savunuculuk girişimleri olarak ele alınabilir. Gösteriler, basın açıklamaları, imza kampanyaları ve dilekçe çalışmaları gibi faaliyetler kitlesel destek gerektirdiği için halka açık savunuculuk inisiyatifleridir (Paffenholz ve Spurk ve Belloni ve Kurtenbach ve Orjuela, 2010).

Çatışmaların fazlarında savunuculuk da çeşitlenebilmektedir. Silahlı çatışma esnasında sivil toplum kuruluşları ateşkes ve barış anlaşmasına varılmasını savunabilir ve bu hedef doğrultusunda çalışabilir. Çatışma esnasındaki insan hakları ihlalleri ve şiddete maruz kalan kişi ve toplulukları tespit edip bu kesimlerin haklarını savunacak mekanizmalar geliştirebilir, kampanyalar, gösteriler ve kamuoyu yoklamalarıyla resmi pazarlık süreçlerine dahil olabilir. Çatışma sonrası safhalarda ise sivil toplum

kuruluşları şiddetin yeniden başlamaması için faaliyetlerde bulunabilir veya barış anlaşmalarının olması gerektiği şekilde işlemlerini savunabilir.

Savunuculuk, diğer fonksiyonlarla özellikle gözlemlene ve değerlendirme fonksiyonu ile birlikte uygulanmalıdır. Zira savunuculuk faaliyetlerinin etkili olabilmesi sahadan doğru bilgilerin elde edilip doğru değerlendirmelerin yapılmasına bağlıdır. Ayrıca savunuculuğun her türü ve kamu iletişimi için ayrı ayrı profesyonel ve uzmanlık kapasitesi gerekebilir. Bu fonksiyona yoğunlaşan sivil toplum kuruluşlarının daha çok uluslararası hukuk, insanlı hukuk, uluslararası ceza hukuku, kampanya yönetimi, medya ve tanıtım gibi sahalarda profesyonel insan kaynaklarıyla çalışması gerekebilir.

4. Grup İçi Sosyalleşme Fonksiyonu

Sosyalleşme toplum içinde demokratik davranışları destekleme ve demokratik değerleri geliştirme açısından sivil toplum için anahtar bir fonksiyon olarak nitelendirilebilir. Demokratik davranış bireylerin sivil toplum kuruluşlarına, sivil ağlara ve hareketlere aktif katılımıyla gerçekleştirilebilir. Örneğin demokrasinin Avrupa'daki gelişimine baktığımızda sivil toplum örgütlerinin otoriter rejimlere karşı başat bir rol üstlendiğini ve demokratik dönüşümü sağlamada etkili bir rol oynadığını görebiliriz (Karataş, 2020: 46). Bu tezinin kuruluş ve gelişimi Tocqueville, Putnam ve Gramsci sayesinde olmuştur denebilir. Barış inşası bağlamında ise özellikle bölünmüş toplumlarda barış kültürünün telkini şeklinde bu fonksiyon icra edilebilmektedir. Çatışmanın tüm fazlarında ve çatışma sonrası barış inşa faaliyetlerinde bu fonksiyonla grup içi ve toplum içi grupların bir araya getirilmesi, entegrasyonu, barışçıl çatışma çözümü bakışı ile gerçekleştirilebilmektedir. Barış eğitimleri, sosyal ve kültürel faaliyetler, festivaller ve geleneksel buluşmalar sayesinde grup içi sosyalleşme fonksiyonu icra edilebilmektedir. Barış kültürünü grup içinde yaygınlaştırmak ve grup kimliğini konsolide etmek şeklinde iki farklı gruba ayrılabilen faaliyetlerle sivil toplum kuruluşları barış inşasına katkıda bulunabilmektedirler. Özellikle bireyleri hedef alan barış kültürü ve grup içi kimlik inşası çalışmaları ile makro seviyede devam eden barış süreçlerinin başarısı arasında bağlantı kurulabilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bu fonksiyonu icra ederken gözlemlenen en önemli dezavantajı ise bu faaliyetlerin sürdürülebilir ve güçlü olup olmamasıdır. Yerel seviyedeki barış kültürü eğitimleri ve grup kimliğini güçlendirmeye yönelik çalışmalar güçlü ve sürdürülebilir olduğu takdirde makro seviyedeki barış inşa faaliyetlerine etki ettiği gözlemlenmektedir (Paffenholz ve Spurk, 2010).

5. Sosyal Uyum Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının önemli bir fonksiyonu da sosyal uyum ve bütünleşmedir. Demokratik sivil toplum söylemlerinde, bütünleşme, toplumu inşa etmede önemli bir sivil toplum fonksiyonu olarak görülmektedir. Grup-içi sosyalleşme gibi, sosyal bütünleşme de Gramsci, Tocqueville, ve köprü kuran bağlar kavramını işleyen Putnam'dan etkilenmiştir. Grup-içi bağları kuvvetlendirmenin yanı sıra hasım gruplar arasında köprü kuran bağlar oluşturmak da hayati öneme sahip görülmektedir. Sosyal bütünleşme temelli faaliyetler üçe ayrılmıştır:

1. Barış için ilişki merkezli bütünleşme: Çatışan grupları bir araya getirerek ötekine karşı tutumlarda uzun vadeli değişiklik temin etmeye çalışılır. Bu bağlamda atölye çalışmaları, karşılıklı iletişim kurmak, karşılıklı ziyaretlerde bulunmak gibi faaliyetler yapılır.

2. Barış için sonuç odaklı bütünleşme: Bu tarz faaliyetlerde çatışan grupları bir araya getirerek, bağ kurmanın da ötesinde, daha büyük sonuçlara ulaşmayı hedefler. Barış inşası için çözüm üretmeyi hedefleyen çatışma çözümü atölyeleri bu faaliyet türüne örnek olarak verilebilir.

3. İş ve kalkınma için sonuç odaklı bütünleşme: Çatışan grupları barış dışındaki amaçlar için bir araya getirmeyi hedefler. Çok etnik yapıları ticaret odaları bu faaliyet türüne örnek olarak verilebilir. Bu

yolla, güven duygusunun ve sosyal kapitalin neredeyse bilinçdışı bir şekilde geliştiği öne sürülmektedir (Paffenholz ve Spurk ve Belloni ve Kurtenbach ve Orjuela, 2010).

6. Arabuluculuk ve Kolaylaştırma Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının çatışma çözümü ve barış inşa süreçlerindeki önemli bir fonksiyonu da arabuluculuktur. Aslında arabuluculuk sadece devletle vatandaşlar arasında değil, gruplar arasında da gerçekleştirilir; silahlı gruplar arasında, silahlı gruplarla toplum arasında, silahlı gruplarla toplumlar ve kalkınma kuruluşları arasında benzer inisiyatifler alınabilir. Esir veya mahkûm takası, tarafların birbirlerini anlamalarına yardımcı olmak, karşılıklı algıları test etmek, çatışmanın tansiyonunu düşürmek gibi birçok sebeple arabuluculuk faaliyetleri gerçekleştirilir.

Bu fonksiyon son yıllarda üzerinde daha çok çalışılan insani diplomasi çerçevesinde de incelenebilir. İnsani diplomasi kriz, çatışma ve savaş bölgelerine sadece insani yardım ulaştırılması anlamına gelmemektedir. İnsani yardım dışındaki konularda da mağdur, muhacir veya zarar görmüş sivillerin korunması, kurtarılması, daha iyi şartlara ulaştırılması, insani yardımların ulaştırılması veya insani yardımın önündeki engellerin kaldırılması için icra edilen faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Yerel taraflarla, karar alıcılarla ve uluslararası kurumlarla müzakereler ve görüşmeler yaparak, siyasi otoriteler üzerinde baskı kurarak çatışma ve savaş mağdurlarının durumlarının iyileştirilmesi yönünde adımlar atılmasını temin etmek için yürütülen insani diplomasinin ortaya çıkması, mevcut uluslararası sistemin adalet üretmemesi, uluslararası hukuk kurallarının icra edilmemesi, savaş hukuku, insancıl hukuk ve mülteciler hukuku gibi düzenlemelere riayet edilmemesi ve kartografik ve çıkar odaklı dış politika uygulamalarının yaygınlaşması sonucu olmuştur. Siyasi angajmanlar çoğu zaman devletler düzeyinde diplomasi ile çatışma ve savaş bölgelerindeki mağdur insanların durumlarını değiştirmeye kıfayet etmediği gibi aksine durumu daha da kötüleştirici etki yapabilmektedir. İnsani diplomasi kanalları güven merkezli birçok faaliyeti içerebilmektedir (Paffenholz, 2010).

Sivil ve yerel unsurlar tarafından icra edilen insani diplomaside odak noktası insandır. İnsani diplomasi aktörleri hükümetlerden emir ve talimat almadıkları gibi resmi temsil hüviyetleri de yoktur. Bununla birlikte faaliyet yaptıkları ülkedeki şartlar çerçevesinde çalışma alanı bulabilirler. Sivil insani diplomasi aktörleri uluslararası hukuk ve faaliyet yaptıkları ülkenin hukuku çerçevesinde hareket etmeleri, icra edilen çatışma yönetimi, çözümü ve barış inşası faaliyetlerine uyumu nispetinde ve diğer sivil aktörlerle koordinasyonu oranında başarılı olabilirler. İnsani diplomasi faaliyetleri yürüten sivil toplum kuruluşu mensuplarının en önemli handikabı resmi diplomasinin davranış kalıplarına dönüşme riski ve siyasi ve ekonomik angajmanlar yoluyla güven kaybetme tehlikesidir.

Türkiye'nin de dış politikasını tarif etmek için kullandığı insani diplomasi kavramına yüklediği anlamla sivil toplum kuruluşlarının icra ettiği insani diplomasi arasında fark vardır. Türkiye yumuşak/ince güç unsurlarını da kullanarak kriz ve çatışma bölgelerine yönelik insani ve vicdani politikası, sığınmacılara kucak açması, AFAD, TİKA, Kızılay, Diyanet Vakfı gibi kurumlar aracılığıyla mağdur, mazlum ve muhacirlere ulaşması insani dış politika vizyonunun bir neticesi olarak değerlendirilebilir.

Türkiye bu çerçevede bir dış politika izlemekle birlikte başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşların bu vizyona göre reform edilmesini de savunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları veya diğer sivil aktörler tarafından icra edilen ve çatışma ve kriz bölgelerindeki sivil mağdurların durumlarının iyileştirilmesine veya içinde buldukları ortamdan kurtarılmasına yönelik sivil diplomatik faaliyetlerdir. Bu yönüyle insan odaklı dış politikadan ayrılmaktadır. Gerek icra edilen aktörler bakımından gerekse hedef ve icra edilme şekli bakımından sivil insani diplomasi resmi insani diplomasi ve dış politikadan ayrılmaktadır.

İnsani diplomasi sahasında önemli sivil inisiyatifler alan İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) kendi insani diplomasi çalışmalarını şu şekilde tasnif etmektedir: "1- İnsani yardımların ulaştırılması için

yürütülen diplomasi, 2- Arabuluculuk, 3- Savaş bölgelerindeki sivillerin kurtarılması, 4- Kayıpların bulunması, 5- Savaş bölgelerindeki esirlerin özgürlüğü için mücadele, 6- Kuşatma altındaki bölgelerde yaşayan sivillere ulaşım.” (İNSAMER, 2018)

İHH, bu faaliyetleri icra ederken şu çalışma prensiplerine uyduğunu açıklamaktadır: “1- Şeffaflık, 2- Konuyla ilgili bütün tarafların beklentilerini öğrenerek hassas dengeleri koruma, 3- Risk analizi ve iletişimi özenle yapma, 4- Gizlilik kurallarına dikkat ve reyting uğruna insanların hayatlarını riske atmama, 5- Söylem ve eylem birliği, 6- İlk zorlukta sürecin kilitlenmemesi, 7- Hayatı söz konusu olan kişiler hangi görüşe mensup olursa olsun eşit davranma, 8- Siyasi polemiklerden uzak durma, 9- Bütün taraflarca kabul görmüş, saygın, sabırlı, bağımsız, cesur, tarafsız bir aktör olma, 10- Sivillerin temsilcisi olma.” (İNSAMER, 2018)

Öte yandan, sivil toplumun, diplomatik çatışma yönetimi faaliyetlerine katkısı sınırlı olmakta ve bazı istisnai vakalarda bu rolün üstlenildiği görülmektedir. Arabuluculuk daha ziyade devletlerin veya BM'nin üstlendiği hükümet fonksiyonu olarak görülmektedir. Bununla birlikte sınırlı da olsa bazı vakalarda sivil toplum kuruluşları arabuluculuk yapmaktadır.

7. Hizmet Sağlama Fonksiyonu

Çatışma ortamlarında, devlet kurumlarının yok edildiği ya da zayıfladığı durumlarda, hizmet sağlama ya da yardım götürme rolü sivil toplum tarafından üstlenilmektedir. Ancak, hizmet sağlama fonksiyonunun barış inşası hedeflerinden olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Mesela yardım sağlamayı, bu yardımlar hayat kurtararak sivil toplumun var olabilmesi için önkoşulları oluşturduğu için, sivil toplumun ayrı bir fonksiyonu olarak görenler vardır. Ayrıca, yardım sağlamayı ekonomik, sosyal ve insani hedefler olarak görenler de bu yardımları sivil toplum desteği olarak adlandırmaktan kaçınmaktadır. Üçüncü bir bakış açısı ise, yardım sağlamanın sivil toplumun barış inşasında önemli olabilmesinin sadece bağışçıların ve temsilcilerin bu rolün farkında olmasıyla ve yardımlar aracılığıyla barış inşası için giriş noktaları bulmaya çalışırlarsa mümkün olabileceğini savunmaktadır (Paffenholz, 2010).

Hizmet sağlama oldukça geniş bir çerçevede değerlendirilebilir. Çatışma riskinden dolayı göç eden sivillere göç yolu boyunca ve geçici kamplarda acil temel insani ihtiyaç yardımı; sağlık desteği, geçici ve kalıcı kamplarda insani yardımdan sağlık, psikoloji, eğitim, barınma yardımları; çatışma bölgelerinde tıbbî yardım, sivil savunma, arama kurtarma, psikolojik rehberlik; çatışma sonrası göçmenlerin geri dönüşleri için rehberlik, barınma, meslek edindirme, psikolojik destek, temel eğitim, sivil toplum kapasite geliştirme, barış eğitimleri, deradikalizasyon eğitimleri gibi çok çeşitli sahalarda hizmetler sağlanabilir.

8. Radikalleşme ile Mücadele (*Deradikalizasyon*) Fonksiyonu

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşasına katkı yapabilecekleri bir diğer fonksiyonları deradikalizasyon olarak kabul edilebilir. Paffenholz'un kavramsallaştırdığı 7 fonksiyona ilave edilebilecek olan bu sekizinci fonksiyon, çatışma sonrası barış sürecinde çatışmaya bizzat katılan bireylerin topluma kazandırılması, tarafların ekonomik, psikolojik ve siyasi sebeplerle yeniden çatışma meylini kırmak, çatışma ortamının etkisiyle yükselen dini, siyasi, mezhepsel ve daha farklı motivasyonlarla artan radikal eğilimlere karşı önlem alma ve çatışma öncesi terör örgütü propagandalarına karşı önlemler ve bir dizi eğitim ve entegrasyon faaliyetleri yaparak terör örgütlerine katılımı önlemek şeklinde başlıca faaliyet sahalarını kapsayabilir. Çatışmaların sadece çatışma bölgelerinde değil ilgili diğer coğrafyalarda da radikalleşmeyi etkileme potansiyeli vardır. Dolayısıyla bu fonksiyon çerçevesinde kriz, çatışma ve bunların sonucu olan göç hareketlerinin iyi yönetilmesi radikalleşme potansiyellerinin tespit edilip daha büyük terör hadisesi ve çatışma olmaması için tedbirler alınması gerekebilir. Bu bağlamda belirgin bir şekilde deradikalizasyon amacı zikredilmese de bazı sivil

toplum kuruluşlarının radikalleşme eğilimi olan bireylere yönelik eğitimleri veya çatışma sonrası barış inşa faaliyetleri kapsamında özellikle çatışmalardan doğrudan etkilenen, bizzat çatışan taraflara yönelik rehabilitasyon uygulamaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca kurumsal bir sivil toplum örgütü gibi olmasa da dini radikalleşmeye karşı ilim adamlarının, imamların, kanaat önderlerinin deradikalizasyon faaliyetlerine katılmaları; cezaevlerinde, mülteci kamplarında başta olmak üzere sosyal mekânlarda yapılan telkin, eğitim ve faaliyetler deradikalizasyon çalışmalarına örnek verilebilir.

Radikalleşme konusunda Türkiye’deki üniversiteler bağlamında en yeni çalışmalardan birisini yapan Talha Köse ve İpek Coşkun’a göre 11 Eylül 2001, Madrid (2004) ve Londra (2005) tarihlerinde gerçekleştirilen terör saldırıları sonrası terör çalışmaları içerisinde ayrı bir çalışma sahası olarak ortaya çıkan radikalleşme, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası gerçekleşen Afganistan ve Irak işgalleri sonrası ivme kazanmıştır. Konunun “İslamcı terör” veya “Selefi cihatçılık” gibi dışardan kavramsallaştırmalarla ele alınması, sorunun psikolojik, dini, ekonomik, sosyokültürel ve ideolojik kökenlerini ihmal eden bir kolaylıktır (Köse ve Coşkun, 2018).

Terör ve radikalizmle mücadele adına yapılan müdahaleler ve sözde bütüncül yaklaşımlar bir başka terör ve radikalleşme sürecini tetiklemiş ve adeta kısır döngüye dönüşmüştür. İslam karşıtlığı ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan İslamofobi İslam ülkelerinde radikalleşmeyi tetiklerken aşırı eylemlerin etkisiyle Batı’da aşırı sağ, aşırı sol ve “yalnız kurt” diye nitelenen bir başka radikal ve aşırı tepkileri doğurmaktadır. Bu bağlamda İslam karşıtlığı, ayrımcılık ve İslamofobi ile mücadele de deradikalizasyon fonksiyonu kapsamında sivil toplum kuruluşlarının çalıştığı sahalardan biridir.

Batı ülkelerinde son yıllarda konuyla ilgili ciddi çalışmalar olmasına ve yeni merkezler açılmasına mukabil, terör ve çatışmadan mağdur İslam ülkelerinde bu konudaki çalışmaların azlığı oldukça düşündürücüdür. DAES, Boko Haram, Eş-Şebab, PKK ve FETÖ gibi terör örgütlerinin sempatan ve üye kazanmasının önüne geçilmesi ancak derinlikli ve multidisipliner araştırmalarla ve bütüncül çalışmalarla mümkündür.

Sivil toplum kuruluşlarının bu fonksiyonları değerlendirilirken her bir fonksiyon verilen bağlam içerisinde tahlil edilmeli, verilen bağlamda fonksiyonun barış inşasına faydası incelenmeli, sivil toplum aktörlerinin faaliyetleri spesifik fonksiyonlar altında gruplandırılmalı ve farklı aktörlerin faaliyetleri, bağlam da göz önünde bulundurularak, mukayese edilmeli ve her bir fonksiyonun etkinliği barış inşasının her bir aşamasının hedefleriyle değerlendirilmeli. Ancak faaliyetlerin etkinliğinin değerlendirmesinin bağlamı hesaba katmadan ve geniş bir değerlendirme yapmadan mümkün olamayacağı da hesaba katılmalı. Ayrıca her bir fonksiyonu münferit olarak değerlendirdikten sonra, vaka çalışması için bir sonuca ulaşabilmek adına bütün fonksiyonları geniş bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Her bir vakada hangi fonksiyonların barış inşası için duyulan ihtiyaçlara cevap verdiği incelenmeli ve en çok uygulanan ve en etkili olan fonksiyonlar belirlenmelidir.

Fonksiyonların diğer fonksiyonları destekleyici ve tamamlayıcı olup olmadığını ya da diğer fonksiyonların amaçlarına zıt düşüp düşmediğini belirlenmelidir. Analizler bağlamla ilişkilendirilmelidir. Hangi bağlam değişkeninin ki bu devlet, medya, silahlı gruplar, şiddet, sivil toplumun yapısı, harici aktörler, bağışçılar olabilir, sivil toplumun barış inşasında etkin ya da etkisiz olduğu tespit edilmelidir. Son olarak her bir vaka çalışması için sivil toplumun barış inşasında oynadığı rolün genel bir resmini çizebilmek için değişkenler incelenmelidir. Mesela, önemli başarılar, hangi aktörlerin daha fazla katkısı olduğu, sivil toplumun etkinliğini destekleyen veya engelleyen faktörler analiz edilmelidir.

Türkiye’nin Afrika’daki Sivil Kapasitesi

Türkiye Afrika’da barış ve güvenliğin tesisine önemli katkılarda bulunabilecek kapasitededir (Oba, 2006). Çatışma, istikrarsızlık, sınır sorunları, insani krizler ve mülteci problemleri neredeyse tüm Afrika ülkelerini kapsayan sorun alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en önemli sebebi sömürge idarelerinin geride bıraktığı karanlık ve kanlı miras, suni sınırlar ve azınlık gruplar olarak ifade edilebilir.

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın hemen başında gerçekleşen işgaller ile paylaşılan Afrika'da sınırlar belirlenirken tarihi, etnik ve kültürel unsurlar göz ardı edilmiş sadece dağ, vadi, nehir ve göl gibi coğrafi özellikler ile paralel ve meridyenler dikkate alınmıştır. Sömürge ülkelerinin bu paylaşımı ve Afrika'ya müdahalesi bugüne kadar uzanan sorunların temeli olmuş, günümüzdeki birçok iç çatışma, terör, istikrarsızlık, göç, sınır sorunları ve insani krizleri de tetiklemiş ve kronikleştirmiştir. Tüm bu sorun alanları sel ve kuraklık gibi doğal afetlerin ve salgın hastalıkların etkisini ve şiddetini de artırmaktadır (Daban, 2017).

Her ne kadar Afrika ile birlikte zikredilen olumsuzluklar daha çok günceme gelse de Afrika'nın zengin yer altı kaynakları, genç ve dinamik insan kaynağı, sunduğu coğrafi ve ekonomik fırsatlar bugün de Afrika'yı uluslararası aktörler için cazip hale getirmektedir. ABD, Çin, Fransa, İngiltere, Almanya ve Rusya gibi aktörlerin kitadaki varlığı bunu göstermektedir. Türkiye ise çok derin ve köklü tarihi ve kültürel bağları olmasına rağmen Afrika'dan uzunca bir süre kopmuş, yirminci yüzyılın büyük bir bölümünde Afrika ülkeleriyle sınırlı ilişkiler kurmuştur. 1998 yılında başlatılan Afrika Açılım Eylem Planı'yla yeni bir dış politika vizyonu geliştirilmiş, özellikle Sahra altı ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi yönünde resmî bir niyet beyan edilmiştir. Ancak Türkiye'deki iç siyasi şartlar bu planın tam anlamıyla icra edilmesini engellemiş, beklenen Afrika açılımı 2005'te başlayabilmiştir (Balci, 2017).

2008-2020 arasında büyükelçilik sayısı 12'den 43'e çıkmış, başbakan ve cumhurbaşkanı düzeyinde Recep Tayyip Erdoğan tarafından 27 Afrika ülkesine ziyaret gerçekleştirilmiş, TİKA Etiyopya'dan başlayarak ofisler açmaya ve kalkınma yardımları yapmaya başlamış, THY kıtada birçok noktaya seferler düzenlemeye başlamış, Anadolu Ajansı yeni ofisler ve temsilcilikler aracılığıyla kıtanın nabzını tutmaya başlamış ve ekonomik ilişkilerde her geçen yıl artış gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Afrika'daki siyasi, diplomatik ve ekonomik varlığının artmasına paralel olarak sivil toplum varlığı da gelişmiş ve sivil toplum görünürlük oranı yükselmiştir. Afrika ülkeleri ile Türkiye'nin sağlıklı bir zeminde ilişkiler geliştirilmesi için siyasi ve diplomatik ilişkilerin sivil toplum boyutuna yansması son derece önemlidir (Fırat, 2010).

Bu dönemde resmî ve sivil faaliyetlere zarar veren ve ilişkileri zehirleyen en önemli faktör FETÖ'nün Afrika'daki varlığı olmuştur. 15 Temmuz darbe girişimini tertip eden FETÖ Afrika ülkelerinde resmî kurumlara nüfuz etmekle birlikte yüzlerce sivil toplum kuruluşu, eğitim kurumu, diyalog merkezleri ve iş adamları dernekleri gibi araçlarla Türkiye'nin Afrika açılımına ve Afrika'daki varlığına karşı ciddi anlamda tehdit unsuru haline gelmiştir. 2016 yılına kadar FETÖ'ye rağmen Afrika'da gelişen sivil toplum faaliyetleri darbe girişiminden sonra FETÖ'nün tahribatını tamir etmek ve izlerini silmek amacıyla yeni bir boyut kazanmış, bu alandaki siyasi ve diplomatik bir mücadelenin yanı sıra sivil alanda da yeni bir açılım dönemi başlamıştır.

FETÖ'nün Afrika'daki etkisini kırmak ve tahribatını tamir etmek için geniş kapsamlı bir strateji izleyen Türkiye, FETÖ'nün kurduğu eğitim kurumlarının Türkiye Maarif Vakfı'nı devredilmesi için kıta genlinde yoğun bir faaliyet başlatmıştır. "Türkiye'nin uluslararası eğitimde dünyaya açılan kapısı" olarak Haziran 2016'da kurulan Türkiye Maarif Vakfı bugün Afrika'nın bazı ülkelerinde FETÖ iltisaklı eğitim kurumlarını devralmış, birçok ülkesinde faaliyete başlayarak eğitim kurumları açmış, diğer ülkelerinde ise benzer faaliyetlerde bulunmak üzere resmî temaslara devam etmektedir (Türkiye Maarif Vakfı, 2020). 54 ülkenin 36'sında FETÖ iltisaklı okulların bulunduğu Afrika'da Türkiye Maarif Vakfı'nın elit seviye diplomatik inisiyatiflerle uyumlu olarak geliştirilen girişimleriyle FETÖ'nün lobi gücü büyük oranda zayıfladı denilebilir (Özcan, 2019).

1998 Afrika Açılım Eylem Planı'nda ortaya konulan vizyonun ve Türkiye'nin 2005 yılını Afrika Yılı ilan etmesinin siyasi, diplomatik ve ekonomik yansımaları olduğu kadar sivil sonuçları da oldu. Özellikle Afrika'da yaşanan insani krizler Türkiye'deki insani yardım kuruluşlarının dikkatini çekti ve bu kurumlar yerel ofisler açmaya veya yerel partnerlerle Afrika'ya yönelik insani yardım kampanyaları

başlattılar. 2005 yılında İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB)'nin kurulması ve Afrika'dan üyelerin bu birliğe katılması, 2008 yılında düzenlenen Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi öncesinde Sivil Toplum Forumu'nun düzenlenmesi sivil toplum etkileşiminin yaşandığı ilk ciddi platformlar olarak kayda geçti. Türkiye'nin 2009-2010 dönemi için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği için yapılan oylamada Afrika ülkelerinin tamamına yakın bir kısmından destek alması Türkiye'nin Afrika'da diplomatik hamle yapmasına sebep olmuş, bu diplomatik atak sonrası Türkiye'nin Afrika'daki sivil görünürlüğü de yükselen bir ivme ile artmıştır (İDSB, 2005) (İşbilir, 2014).

2006 yılında Kızılay, Türkiye Diyanet Vakfı, İHH, Deniz Feneri Derneği, Yeryüzü Doktorları, Uluslararası Doktorlar Birliği (AID) başta olmak üzere insani yardım kuruluşlarının Darfur'da gerçekleştirdiği sağlık ve insani yardım faaliyetleri, 2011 yılında Somali'de başlayan insani yardım seferberliği ve Somali'de devletin yeniden inşası için başlayan girişim sivil katılım Afrika'daki sivil toplum etkinliğinin ilk ve toplu örnekleri olarak kabul edilebilir (Orakçı, 2018). Aynı dönemde Türkiye'de mevcut olan birçok vakıf ve dernek Afrika'ya yönelik çalışmalar yapmaya başlamış aynı zamanda Afrika ile ilgili yeni kuruluşlar kurulmaya başlanmıştır. 2005-2020 arasında Afrika'da faaliyet gösteren veya Afrika'ya yönelik çalışmalar yapmak üzere kurulan kurumların sayısı yüze yaklaşmıştır.

Türkiye'nin Afrika'daki sivil varlığını artıran bir diğer hamle ise 2006-2011 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen Afrika Müslüman Ülke ve Toplulukları Dini Liderler Zirvesi olmuştur. "Afrika: Çıkarısız Dayanışma, İyilikte Yardımlaşma" temasıyla düzenli olarak gerçekleştirilen bu zirveler sayesinde Afrika'daki Müslüman toplum temsilcileriyle Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı mensupları, ilgili akademisyenler ve özellikle bu alanda çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları arasında sürdürülebilir münasebetler tesis edilmiş, bu toplantılardan sonra Türkiye'de faaliyet gösteren ve dini ve kültürel alanda çalışmalar yapan bazı dernek ve vakıflar Afrika'ya yönelik projeler geliştirmişler hatta Afrika'da şube veya tesis açma girişimlerinde bulunmuşlardır (DİB, 2019).

Yukarda da ifade edildiği gibi bu alandaki çalışmalara en büyük zararı ve darbeyi FETÖ vurmuş ve 15 Temmuz sonrası dini alanda Afrika'da faaliyet yapmak için FETÖ etkisinin izale edilmesi gerekmiştir. Düzenlenen bu zirvelerde FETÖ'nün din istismarı muhataplara anlatılmakla birlikte Afrikalı öğrencilere Türkiye'de eğitim verilmesi, kurban ve Ramazan organizasyonları gibi projeler değerlendirildi. Dini cemaatlerin ve kültürel faaliyetler yapan sivil yapıların faaliyetleri barış inşasına katkı çerçevesinde aşağıdaki bölümde tahlil edilecektir.

Türkiye'nin Afrika'daki sivil kapasitesinin genişlemesi için yapılan en köklü ve uzun vadede sonuç verecek yatırımı ise hiç şüphesiz insana yapılan yatırımdır. Bu çift yönlü yatırımın birinci boyutu Türkiye'de Afrika uzmanları yetiştirmek olduğu gibi ikinci boyutu ise Afrikalı öğrencilerin Türkiye'de okuması için gerekli ve yeterli zemini hazırlamaktır. Son yirmi yılda Afrika'ya ilginin artmasına bağlı olarak Türkiye'de üniversitelerde Afrika araştırma merkezleri açılmaya ve Afrika çalışan lisansüstü öğrenci sayısı artmaya başladı. Ayrıca düşünce kuruluşlarında Afrika çalışmaları açıldığı gibi münhasıran Afrika araştırmaları yapmak üzere az da olsa bazı sivil toplum kuruluşları kuruldu. Öte yandan Türkiye'de okuyan Afrikalı öğrenci sayısı 2003 yılından itibaren katlanarak arttı. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)'nin bu dönemde kurulmasının ve Türkiye Bursları programı ile Türkiye'de okuyan öğrencilerin bir kısmına burs vermesinin de bu artış da önemli bir etkisi oldu (YTB, 2020).

YTB'nin burs verdiği Afrikalı öğrencilerin yanı sıra diğer sivil toplum kuruluşlarının desteği ile Türkiye'de eğitim gören Afrikalılar ve kendi imkânlarıyla Türkiye'de lise, lisans ve lisansüstü eğitim alan Afrikalı sayısı 15 bine yaklaşmıştır. 2017/2028 eğitim dönemi için sadece Sahra Altı Afrika'dan Türkiye'ye gelen öğrenci sayısı 11.378'dir ve bu rakam her geçen sene daha da artmaktadır (Baydemir, 2020).

Afrika'dan Türkiye'ye gelen öğrencilerin sivil toplum yapılarıyla tanışması, Türkiye'yi tanınması ve Türkçe öğrenmesi önemli bir zemin teşkil etmekle birlikte, öğrencilerin ülkelerine döndükten sonra bu ilişkileri devam ettirmesi, Türk şirketleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmaları hatta ülkelerinde toplumun her kesiminde görevler olarak Türkiye ile iyi münasebetler geliştirilmesine katkıda bulunmaları Türkiye'nin Afrika'daki varlığı hususunda paha biçilmez bir katkı sunmaktadır. Türkiye'de eğitim gören Afrikalı öğrencilere yönelik faaliyetler yapan Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu (UDEP) çatısı altında buluşan onlarca dernek gibi sivil toplum kuruluşlarının Afrika'da da etkinlik göstermeye başlaması Türkiye'nin Afrika'daki sivil kapasitesinin artmasına vesile olmaktadır (UDEP, 2021).

Ayrıca Afrika ülkelerinde Türkiye mezunlarının sivil toplum kuruluşları kurarak örgütlenmeleri de bu kapasiteyi zenginleştirmektedir. Yine bu çerçevede Türk üniversiteleri Afrika üniversiteleriyle mutabakat zabitleri ve öğrenci değişim programları yaptığı gibi Afrika ülkelerinde kampüs ve tamamlayıcı programlar tesis edebilir (Bakarı, 2006).

Bu bağlamda kültürel diplomasi sahasında önemli faaliyetler gerçekleştiren Yunus Emre Enstitüsü (YEE) den bahsetmek yerinde olacaktır. Afrika'da 8 ülkede 10 Yunus Emre Enstitüsü bulunmaktadır ve Enstitü tarafından Türkoloji Projesi ve İşbirliği Protokolleri çerçevesinde 8 ülkede 13 üniversiteyle protokol imzalanmıştır. Özellikle Türkçe öğretimi konusunda gerçekleştirilen kurslar ve Türkçe yeterlilik sınavları uluslararası öğrenciler ve Türkiye'ye ilgisi olanlar için kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur (YEE, 2017).

Türk STK'lar ve Barış İnşası

Türkiye'nin Afrika'daki sivil kapasitesini değerlendirdikten sonra bu kapasite barış inşası çerçevesinden analiz edilebilir. Önceki bölümlerde ele alınan sivil toplumun barış inşa fonksiyonlarına göre Türk STK'ları değerlendirmeden önce bu fonksiyonları icra ederken karşılaşılan zorluklara veya avantajlara temas etmekte fayda vardır.

Türkiye'nin Afrika'nın neredeyse tamamıyla olan derin tarihi ve kültürel bağları Afrika'da faaliyet gösteren ve Afrika üzerine çalışan sivil toplum temsilcileri için büyük bir avantajdır (Kavas, 2015). Zira sivil toplum için sahada çalışmanın en önemli zorluklarından birisi kabul edilmektir (Mang'eni, 2009). Türkiye'nin Afrika'da sömürge geçmişinin olmaması, ortak tarihi ve kültürel değerlerin bulunması, Millî Mücadele'nin Afrika toplumlarına ilham vermesi gibi faktörler Afrika toplumlarında Türkiye'ye karşı yaygın bir sempatiye sebep olmuştur. Öte yandan gerek sömürgeci ülkelerin gerekse yerel milliyetçi bazı odakların propagandasıyla Türkiye aleyhinde sınırlı da olsa menfi bir kanaatin yerleşmesi istenmiştir. Özellikle bir dönem Osmanlı Devleti idaresinde bulunmuş Kuzey Afrika ülkelerinde Türkler aleyhine bir takım olumsuz önyargılar kasıtlı olarak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Afrika'da faaliyetler yana sivil toplum kuruluşu mensuplarının muhatap oldukları toplum ve ülke hakkında derinlikli bilgi sahibi olarak mevcut avantaj ve dezavantajları iyi tahlil etmesi ve ancak bu şekilde kabul görebileceklerini bilmelidirler. Barış inşa edici faaliyet gerçekleştirmenin veya sivil toplum projeleri icra etmenin ilk şartı güven tesisidir.

Sivil toplum kuruluşlarının Afrika'da barış inşa edici fonksiyonları icra ederken karşılaşması muhtemel bir diğer zorluk yeterli insan kaynağı ve bütçe yetersizliği olarak ifade edilebilir. Aşağıda da görüleceği gibi barış inşa fonksiyonlarını ayrı ayrı veya birbiriyle bağlantını birkaçını veya tamamını yapmak çok yoğun bir ön hazırlık, sadece birisi için bile başarı için sürdürülebilirlik ve nihayetinde gerçekçi bir raporlama faaliyetini lüzumlu kılıyor. Bu fonksiyonların başarıyla gerçekleştirilmesi için gönüllülük kapasitesinin varlığı faydalı olsa da yeterince profesyonel insan kaynağı ihtiyacı zarurettir. Profesyonel insan kaynağını yetiştirmek, faaliyetler için doğru, sağlıklı ve sürekli ihtiyaç olan verileri temin etmek ve planlanan faaliyetleri sahadaki ortaklarla gerçekleştirerek sürdürülebilirliğini sağlayarak nihayete erdirmek güçlü bir bütçeyi ve çalışmaların devamı için bütçe kaynaklarının ve bağışçıların

motive edilerek ve bilgilendirilerek sivil toplum akarının ayakta tutulması gerekmektedir. Bu anlamda barış inşa edici fonksiyonları gerçekleştirmek adeta biz zincirin halkaları gibi olan faaliyetler bütününe hayata geçirmekle doğru orantılıdır.

Bu bağlamda Türk STK'ların Afrika'daki faaliyetlerini gerçekleştirirken ve aşağıda inceleyeceğimiz barış inşa fonksiyonlarını realize ederken karşılaşacağı risklerin iyi analiz edilmesi gerektiğidir. Fay hatlarının kırılğan olduğu toplumlarda sivil toplum faaliyeti icra etmek, taraflar arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunmak, kaynakların sınırlı olduğu toplumlara insani yardım ulaştırmak, etkin çatışma riskinin olduğu ve şiddetin hüküm sürdüğü coğrafyalara nüfuz etmeye çalışmak, yerel, bölgesel ve uluslararası odakların kontrol veya nüfuz ettiği terör örgütlerinin güvenlik tehditleriyle mücadele etmek gibi birçok tehlikeyi içinde barındıran şartların elverdiği ölçüde sivil toplum fonksiyonlarını hayata geçirebilmektedir. Kaynak ve muhatap devletin tavrı ve şiddetin derecesi sivil toplumun barış inşa edici kapasitesini kullanabilmesi için iki başat unsurdur. Sözelimi insani yardımın siyasaşlaşması ve suüstimal edilmesi çatışma bölgelerinde oldukça yaygın bir durumdur ve birçok yolsuzluğun da sebebi veya sonucu olan bir uygulamadır. Yoğun olarak Afrika'da proje yapan Türk STK'larının insani yardım faaliyetleri (barış inşası kavramıyla ifade edilecek olursa 'servis sağlama' fonksiyonu) kimi zaman tarafların yönlendirmesine veya engellenmesine maruz kalabilmektedir. Çünkü özellikle çatışma bölgelerinde insani yardımın seyri çatışmanın da seyrini belirleyebilmektedir ve demografi tarafların yönetmek istedikleri en önemli faktördür.

Çalışmanın bu kısmında Türk sivil toplum kuruluşlarının Afrika'daki veya Afrika'ya yönelik faaliyetlerini önceki bölümde teorik çerçevesi çizilen barış inşası fonksiyonları olan gözlemleme/izleme, koruma, savunuculuk, sosyal uyum, sosyalleşme, kolaylaştırıcılık, servis sağlama ve deradikalizasyon bakımından incelenmeye ve Türk STK'ların Afrika'daki barış inşa edici kapasitesi tartışılmaya çalışılacaktır.

Gözlemleme/izleme fonksiyonu aslında diğer tüm fonksiyonların da temelini teşkil etmektedir. Türkiye'de sırf bu amaçla kurulmuş bir STK yoktur. Ancak Afrika'ya yönelik araştırmalar yapan ve insan kaynağı yetiştiren Afrika Vakfı, Afrika Koordinasyon ve Eğitim Merkezi (AKEM), Afrika Araştırmacıları Derneği (AFAM), Afrika Stratejik Araştırmalar Merkezi (AFSAM), Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF), Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) ve Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) gibi sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği programlar ve yaptığı yayımlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Ayrıca Afrika'da faaliyet gösteren insani yardım kuruluşları olan İnsani Yardım Vakfı (İHH), Deniz Feneri Derneği, Beşir Derneği, Hayrat İnsani Yardım Derneği, Umuda Koşanlar Derneği, Sadakataşı Derneği, Cansuyu Derneği, İnsana Değer Veren Dernekler Federasyonu (İDDEF)'in yayınladığı faaliyet raporları ve seyahatnameler de bu kategoride değerlendirilebilir. 68 uluslararası öğrenci derneğini bünyesinde barındıran Uluslararası Öğrenci Dernekler Federasyonu (UDEF)'in öğrenci sunumları, raporları ve akademik yayınlarını da gözlemleme/izleme faaliyeti olarak kabul etmek mümkündür. Ayrıca Afrika'da örgütlenmesini artıran ve Afrikalı iş insanlarıyla Türk iş insanlarını fuar ve forumlarda buluşturan Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) da barış inşası fonksiyonlarından gözlemleme/izleme fonksiyonuna ticaret ve ekonomi perspektifinden katkıda bulunmaktadır (MÜSİAD, 2018).

Ancak, barış inşası için gözlemleme/izleme fonksiyonu çok daha dar alanda, sürekli ve sistematik bir çalışmayı ifade etmektedir. Önceki bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınan barış inşası planlaması ve icrası için gerekli olan saha tarama ve envanter çalışmasına ve haritalandırma faaliyetlerine odaklanan sivil toplum kuruluşu Türkiye'de bulunmamaktadır. Bu anlamda ciddi bir kapasite eksikliği vardır denilebilir. Bu anlamda eksik ve sınırlı da olsa Afrika-Türkiye İnisyatifi (ATİ)'nin himayesinde ve Türkiye Maarif Vakfı ile ortaklaşa Etiyopya'da gerçekleştirilen Merhaba Afrika projesi örnek olarak değerlendirilebilir. Ancak bu çalışma da tüm Afrika için planlanmış olsa da kaynak yetersizliğinden devam edememiş ve medya alanında sınırlı bir projeye dönüşmüştür. Afrika'ya yönelik barış inşası

faaliyetlerinin ve diğer projelerin stratejik bir planlama dâhilinde icra edilmesi için bu kapasiteyi dolduracak bir yapılanmanın kurulması hayati önemdedir.

Paffenholz'un sıralamasına göre sivil toplum kuruluşlarının barış inşa fonksiyonlarından birincisi koruma fonksiyonudur. Ancak koruma en önemli ve hayati fonksiyon olsa da işlem sırasına göre gözlemlenme/izleme fonksiyonu daha önce değerlendirilebilir. Haddizatında tüm barış inşa fonksiyonları iç içe geçmiş faaliyetler bütünüdür. Sivil kapasiteye ve zemindeki şiddet ve çatışma fazına göre hepsi ihtiyaç nispetinde uygulanabilmektedir. Geniş anlamda koruma fonksiyonun icrasına göre Türk STK'ların Afrika faaliyetleri tahlil edildiğinde barınma, sağlık, bazı acil insani yardım faaliyetleri ve psikososyal destek projeleri bu kapsamda ele alınabilir (Volkan, 2009). TİKA ile ortaklaşa düzenlenen mağdur sivillerin can, mal ve kimlik korunmasına matuf tüm aktiviteler aslında koruma fonksiyonuna dâhildir. Rutin insani yardımlar servis sağlama fonksiyonu çerçevesinde değerlendirilirken çatışma bölgelerinden kaçan mültecilere veya doğal afetlere maruz kalan mağdurlara yönelik acil yardımlar ve yetim koruma programları koruma fonksiyonunu icra etmek olarak analiz edilmelidir. Örnek vermek gerekirse 2020 Kasım ayının başında Tigray eyaletini yöneten Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF)'e karşı Etiyopya ordusu tarafından başlatılan operasyon sonrası elli bine yakın insanın Sudan sınırına kaçmak zorunda kalması acil bir insani krizin doğmasına sebep olmuş ve Türkiye'den İHH buradaki mültecilere yönelik acil insani yardım başlatmıştır (Aktaş, 2020). Bu sağlanan sağlık, barınma ve beslenme odaklı acil yardım binlerce sivilin can güvenliği ve beden koruması kapsamında analiz edilmelidir. Bu koruma desteği geçici olduğu gibi kalıcı korumaya yönelik projeler geliştirildiği de görülmektedir. Mesela Umuda Koşanlar Derneği'nin Umutlu Köyler Projesi bu kapsamda ele alınabilir (Umuda Koşanlar, 2021). Ancak bu örnekler çoğaltılabilsen bile Afrika'daki ihtiyaçla kıyaslandığında oldukça sınırlı ve azdır. Afrika'da geniş anlamda koruma fonksiyonuna hizmet edecek sivil kapasitenin saha taramaları yapıldıktan sonra stratejik bir planlama dâhilinde artırılması mevcut ve muhtemel çatışma ve krizler dikkate alındığında şarttır.

Koruma fonksiyonunu dar anlamda ve daha teknik ve profesyonel çerçevede ele almak gerekirse çatışma ortamlarında gerçekleştirilen sivil savunma faaliyetleri ve sivillerin çatışmadan kurtarılması, kolaylaştırıcılık ve arabuluculuk fonksiyonu kapsamında da değerlendirilebilecek olan tutuklu ve esirlerin durumlarının izlenmesi, takasları, bu kapsamdaki insanların çatışma bölgelerinden çıkarılması için gerçekleştirilen tüm aktiviteleri içeren insani diplomasi faaliyetleri sivil toplumun barış inşa edici kapasitesi açısından oldukça önemlidir. Bu iki fonksiyon açısından Türk STK'larının özellikle Afrika'ya yönelik bir kapasitesi henüz gelişmemiştir. Bu çerçevede insani diplomasi ve sivil savunma birimlerinin kurulması ve gerekli insan kaynağının yetiştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda tek istisna İHH'nın Libya'da gerçekleştirdiği insani diplomasi inisiyatifleri ve bu kapasitenin gelişmesi için gerçekleştirdiği eğitim faaliyetleridir (İHH, 2021).

Sivil toplum kuruluşlarının barış inşası fonksiyonlarından bir diğeri olan savunuculuk da hem teknik ve hukuki hem de daha geniş anlamda kampanyalar ve lobicilik şeklinde icra edilmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği nezdindeki mekanizmalara dâhil olarak sivil toplum kuruluşlarının kıta barışına ve güvenliğine katkıda bulunma imkânları vardır (Yassin, 2010). Afrika'daki hak ihlalleri ve çatışma mağdurlarının tespiti ve bunların hukuki zeminde takibi gerek insan kaynağı gerekse bütçe ihtiyacı sebebiyle oldukça profesyonel bir sahadır. Henüz Türk STK'larının bu tür bir kapasitesi mevcut değildir. Düşünce kuruluşlarının ve bazı insani yardım derneklerinin yetersiz denebilecek sayı ve evsafaiki raporları haricine bu anlamda bir proje yürütülmemektedir. Ancak kamuoyu oluşturmak ve kampanyalar yapmak suretiyle savunuculuk faaliyetine Temmuz 2013'te Mısır'da gerçekleştirilen darbe ve sonrasındaki kanlı olaylar sonrasında Türkiye'deki STK'ların Türkiye'de ve uluslararası arenada yaptığı kampanyalar örnek gösterilebilir (Telci, 2017). Örneğin Eylül 2013'te Uluslararası Rabia Platformu çatısı altında toplanan Türk sivil toplum kuruluşları Türkiye'nin tüm şehirlerinde ve uluslararası ortaklar aracılığıyla dünyanın önemli başkentlerinde Mısır'daki darbeye

ve hak ihlallerine dikkat çekmişlerdir. Ancak bu kampanya ve lobi çalışmaları ulusal ve uluslararası konjonktür sebebiyle ve sivil toplum kuruluşlarının bütçe yetersizlikleri sebebiyle sürdürülebilirlik kazanamadı ve hukuki mücadele zeminine dönüştürülemedi. Mülteci Hakları Derneği ve Uluslararası Hak İhlalleri Merkezi (UHM) gibi yeni kurulan sivil toplum kuruluşları ise henüz Afrika'ya yönelik faaliyetler yapmamaktadır. Barışın inşa edilmesi için adaletin tesisi ve temini önemli bir şarttır. Çatışma, terör ve insani kriz sarmalındaki Afrika'nın birçok bölgesinde barış inşası faaliyetlerinin başarılı olması için savunuculuk kapasitesinin de geliştirilmesi zarureti vardır. Afrika'ya yönelik stratejik vizyon çerçevesinde bu kapasitenin inşasına özellikle odaklanmak ve Türkiye'nin Afrika siyaseti kapsamında bu bağlamdaki sivil kapasitenin oluşturulması ve geliştirilmesi desteklenmelidir.

Barış inşasında en önemli unsurlardan birisi toplumların direncini yükseltecek faaliyetler yapmaktır. Bu tür aktiviteler hem toplumlara dışardan gelecek tehlikelere karşı korur ve bağımsızlık sistemini güçlendirir hem de iç kırılmalıkları tamir ederek daha mukavemetli kılar. Bu çerçevede önceki bölümde de incelendiği gibi aynı grup içindeki kaynaşmayı, uzlaşma ve barış kültürünü geliştiren sosyalleşme fonksiyonu ile birlikte farklı grupların tanışma, bir arada yaşama, entegrasyon ve birlikte iş yapma kabiliyet ve kapasitesinin gelişimine katkıda bulunan sosyal uyum fonksiyonu birbirini tamamlayan iki önemli unsurdur. Afrika'da faaliyet gösteren ve Türkiye'deki Afrikalılara yönelik çalışmalar yapan Türk STK'ların birçok projesi ve etkinliği mevcuttur. Kısmen uzmanlık isteyen bu iki fonksiyonun icrasına insani yardım kuruluşlarının toplu organizasyonları, eğitim çalışmaları ve kültürel etkinlikleri örnek olarak verilebilir. Sınırlı da olsa özellikle çatışma ve felaket geçirmiş toplumlara yönelik psikososyal destek ve rehabilitasyon faaliyetleri yeni yeni gelişmekte ve uygulanmaktadır. Bu bağlamda bir sonraki fonksiyon olarak incelenecek olan servis sağlama kapsamında değerlendirilen insani yardımın kapsamı genişletilmeli ve insani yardım kuruluşları sosyalleşme ve sosyal uyum odaklı programları ve projeleri faaliyetlerine ilave etmelidir. Bu çerçevede Zanzibar ve İstanbul merkezli Assalam Community Foundation'un çocuk ve kadınların güçlendirilmesine yönelik projeleri ve faaliyetleri zikredilebilir. Ayrıca Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Hayrat Vakfı, Ensar Vakfı, İDDEF ve İhlas Vakfı eğitim ve kültür derneklerinin Afrikalılara yönelik eğitim faaliyetleri, Ramazan ve Kurban programları gerek grup içi sosyalleşme gerekse sosyal uyum kapsamında değerlendirilebilir. Afrika ülkelerindeki mezun dernekleri, Türkiye'deki Afrikalı öğrencilerin uyumu için faaliyetler yapan çoğu UDEF çatısı altında olan uluslararası öğrenci dernekleri de gerek sosyalleşme gerekse sosyal uyum adına en kalıcı faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Ancak özellikle çatışma, katliam ve benzeri krizler sonrası travma yaşamış toplumlarda taraflar arası sosyalleşme çalışmaları birçok faktörün bir araya getirilmesi gereken uzun ve profesyonel çalışmalarla gerçekleştirilebilecek süreçlerdir. Bu bağlamda Türk STK'larda ciddi bir kapasite eksikliğinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle sağlık yardımları yapan Yeryüzü Doktorları gibi sivil toplum kuruluşlarının psikolojik destek ekiplerini geliştirmesi bu kapasite inşasının gerçekleşmesi ve sosyal uyum ve sosyalleşme fonksiyonlarının icrası için elzemdir (Volkan, 2009).

Afrika'ya yönelik faaliyetler yapan Türk STK'ların barış inşa fonksiyonlarından en güçlüsü hiç şüphesiz servis sağlama fonksiyonudur. Zira insani yardım kuruluşlarının gerçekleştirdiği bu fonksiyon hem en geniş ve zengin insan kaynağına hem de en yüksek bütçe ayrılan fonksiyondur. Çin, Hindistan, ABD veya AB ülkelerinin aksine Türk STK'ların resmi kurumlarla koordineli veya bağımsız Afrika'ya yönelik gerçekleştirdiği insani yardımlar insani yardımını araştırmayan, ahlaki temellere dayanan ve fakirliğin giderilmesini hedefleyen bir yaklaşıma sahiptir (Polman, 2014). Bu özellikleriyle diğer ülkelerin yardım modellerinden ayrılan Türk yardım modeli doğrudan, farklı gündemleri ve amaçları olmayan, kalkınmayı da hedefleyen yönleriyle ölü ve etkisiz yardımdan ziyade etkili ve sonuç odaklı yardım olarak değerlendirilmektedir (Polman, 2014). Bu yönleriyle özellikle Somali, Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad gibi ülkelerde başarılı örnekleri olan Türk STK'ların yardım çalışmaları (Arpa, 2013) (Orakçı, 2018) muhatap toplumların direncini artırarak, fakirlikle mücadeleye etmelerini kolaylaştıran ve orta ve uzun vadede kalkınmalarını sağlayan özellikleriyle barış inşa edici özelliği çok güçlü çalışmalarıdır. Türk STK'ların insani yardımlarının başarısı diğer ülkelerin insani yardım faaliyetlerindeki

problem ve risklerin de daha açık görülmesini sağlması bakımından da barış inşasına hizmet eden bir yönü vardır. Bu çerçevede Kızılay ve Diyanet Vakfı başta olmak üzere; İHH, Deniz Feneri Derneği, Sadakataşı Derneği, Beşir Derneği, Hayrat Yardım Derneği, Yeryüzü Doktorları, İDDEF, Cansuyu Derneği, Umuda Koşanlar Derneği gibi birçok farklı ölçek ve kapasitede insani yardım kuruluşları Afrika'da faaliyet icra etmekte ve barış inşasına katkıda bulunmaktadır. İnsani yardım kuruluşlarının bu zenginliğine ve oluşturdukları başarılı Türk modeline rağmen insani yardım zincirinin tüm halkalarını kapsayan sürdürülebilir projeler üretmekte, Afrika'ya yönelik insani yardımların stratejik bir şekilde icra edilmesinde ve belki de en önemlisi birbirleriyle ve yerel ortaklarla etkili koordinasyon tesis etmek hususunda eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu noktaların dikkate alınarak ve her anlamda insani yardımı zenginleştirerek servis sağlama fonksiyonunda bir kapasite inşasının sağlanması başarılı Türk modelini daha da standartlarla donanmış hale getirip sürdürülebilir kılacaktır.

Son olarak sosyalleşme ve sosyal uyum fonksiyonları kapsamında da değerlendirilebilecek olan ancak önemine binaen ayrıca ele alınmanın faydalı olabileceği bir sivil toplum fonksiyonu da radikalleşme ile mücadele fonksiyonudur. Afrika'da barış ve güvenliğin önündeki en önemli engellerden birisi terör örgütleridir. Eş-Şebab, Boko Haram ve DAESH gibi terör örgütlerinin yanı sıra Türkiye'de kanlı bir darbe girişiminde bulunmuş, Türkiye'nin Afrika'daki varlığına ciddi anlamda tehdit teşkil eden FETÖ de Afrika'da gerek Türk STK'ların barış inşa edici faaliyetlerine gerekse Afrikalı Müslüman toplumların kalkınmalarına, toplumsal direnç kazanmalarına ve refahına engel teşkil etmektedir. Özellikle sömürge dönemlerinde de ciddi zulüm görmüş Afrika'daki Müslüman azınlıklar terör örgütleri ve İslam karşıtlığından ciddi anlamda etkilenmektedirler (Dağ, 2015). Türk STK'ların radikalleşme ile mücadele için bu terör örgütlerinin etkilerini azaltacak projeler geliştirmesi gerektiği gibi terör örgütlerine yeni katılımları ve terör örgütlerinin zemin bulmasını engelleyecek şekilde Müslüman toplumlar içerisinde İslami eğitim başta olmak üzere İslam karşıtlığıyla mücadele için barış ve bir arada yaşama kültürünü destekleyecek çalışmalar gerçekleştirmelidir (Dağ, 2015). Bu çerçevede Türkiye Diyanet Vakfı ve Türkiye Maarif Vakfı'nın çalışmaları hayati önemdedir. Ayrıca bu bağlamda dini cemaat kökenli Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı, Beşir Derneği, İDDEF, Safa Vakfı, Ensar Vakfı, Hayrat Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'de yaşanan İslam modelini Afrika toplumlarına taşıdıkları ve bu çalışmaların uyum problemleri olsa da radikalleşme eğilimlerine önemli ölçüde engel olduğu görülmektedir. Ancak radikalleşme ile mücadele diğer fonksiyonlarda da ifade edildiği gibi ihtisas gerektiren ve çok katmanlı ve çok boyutlu icra edilmesi gereken bir fiiller bütünüdür. Ayrıca tabana yönelik faaliyetlerin hükümetler, elit seviye diplomatlar ve medya ile doğru kurulmuş ilişkilerle uyum içerisinde sürdürülmesi gereken icraatlardır. Bu çerçevede Türk STK'ların yerel medya kapasitesini geliştirmeye yönelik projeleri radikalleşme ile mücadele noktasında etkili hamlelerdir. Olumlu örneklerin yayılması adına Anadolu Ajansı'nın Afrika yayınları, YTB ve TİKA tarafından Afrikalı medya temsilcilerine yönelik kapasite inşası hedefli eğitim projelerine ilave olarak Türk STK'ları tarafından yerel ölçekte radyo, televizyon, gazete ve sosyal medya araçları kurulmasını amaçlayan projeleri desteklemek etkili olabilir. Türk STK'ların Afrika faaliyetlerini gelecek tehdit etmesi kuvvetle muhtemel olan radikalleşme ve terör örgütleri ile mücadele resmi-sivil kurumların ortaklaşa projeler geliştirerek gerçekleştirmesi gereken bir barış inşa fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapasitenin inşası için hem yeterli insan kaynağı hem de yerel hükümet ve sivil yapılarla etkili koordinasyon mekanizmalarının kurulması gerekmektedir.

Sonuç

Sivil toplum kuruluşlarının çatışmalara müdahale ve barış inşası süreçlerine destek fonksiyonları büyük oranda belli olsa da bu alanlardaki insan kaynağı yetersizliği ve uluslararası sistemin adalet ve yaptırım üretmeyen yapısının ve devletlerin tavırlarının hâlâ bu süreçlerin seyrini belirleyen en önemli unsur olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak savaşların ve çatışmaların hibrid ve sofistike bir şekilde bürünmesi sivil toplum kuruluşlarının önemini de gün geçtikçe artırmaktadır.

Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisinin son yıllarda artması ve diplomatik, siyasi, ekonomik, kültürel ve insani alanlarda gerçekleşen Afrika'ya açılım politikası bu alandaki sivil toplum kapasitesinin gelişimini de tetiklemiştir.

Türk STK'larının Afrika'daki faaliyetleri tasnif ve tahlil edildiğinde henüz çok yetersiz olsa da Afrika'da barışın tesisi için orta ve uzun vadede etki doğuracak niteliktedir. Bu etkinin güçlenmesi için sivil toplum kuruluşlarının barış inşa fonksiyonları çerçevesinde ve stratejik bir plan dâhilinde hem yeni sivil toplum yapılarının kurulması hem de mevcut kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu gelişime çarpan etkisi yapacak bir diğer adım ise Afrika ülkelerine yönelik kalkınma yardımlarının artırılması ve yerel sivil toplum ve medya kapasitesinin geliştirilmesine yönelik projelere ağırlık verilmesi olacaktır.

Ayrıca barış inşa fonksiyonlarının çalışılan bölgelerde başarılı olması için bütüncül bir anlayışla projelerin planlanması ve icra edilmesi, bu doğrultuda Afrika diasporasına odaklanan ve diaspora ilişkileri üzerine faaliyetler gerçekleştiren sivil toplum yapılarının bulunmasının faydalı olacağı görülmektedir.

Kaynakça

- Akyeşilmen, N. (2013). Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz. N. Akyeşilmen içinde, *Barış Konuşmak* (s. 18-44). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Aktaş, T. (2020, 11 17). *BM: Etiyopya-Sudan sınırında büyük bir insani kriz kapıda*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-etiyopya-sudan-sinirinda-buyuk-bir-insani-kriz-kapida/2046687> adresinden alındı.
- Arpa, E. (2013). *Afrika Satrancında Sudan*. Ankara: Meneviş Yayınları.
- Bakır, Z. Z. (2018). *İnsani Diplomasi*. İstanbul: İNSAMER.
- Bakarı, M. (2006). Sahra Altı Afrika'nın Türkiye İçin Önemi. A. Kavas, & U. Tepebaş içinde, *Sahra Altı Afrika* (s. 51-56). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Balçı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası, İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bayraktar, B. (2012). Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (s. 249-273). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Baydemir, M. (2020). Türkiye'nin 'Afrika Açılımı': Yükseköğretimde Sahraaltı Afrikalı Öğrenci Hareketliliği (2013-2018). *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 56-68.
- Cicioğlu, F. (2019). Türkiye'de Sivil Toplum. F. Cicioğlu içinde, *Ortadoğu'da Sivil Toplum, İmkanlar ve Kısıtlılıklar* (s. 29-59). Ankara: Kadim Yayınları.
- Daban, C. (2017). *Dekolonizasyon Süreci ve Sonrası Afrika*. İstanbul: AçılımKitap Yayınları.
- Dağ, A. E. (2015). *Afrika'da Müslüman Azınlıklar*. İstanbul: İHH Yayınları.
- DİB. (2019, 10 22). "3. Afrika Müslüman Dini Liderler Zirvesi" sonuç bildirgesinin okunmasıyla sona erdi. Diyanet İşleri Başkanlığı: <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/26049/3-afrika-musulman-dini-liderler-zirvesi-sonuc-bildirgesinin-okunmasiyla-sona-erdi> adresinden alındı.

24 | Afrika'da Faaliyet Gösteren Türk STK'ların Barış İnşa Edici Kapasitesi

- Fırat, M. (2010). Türkiye-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımlında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. U. Tepebaş içinde, *Türkiye-Afrika İlişkilerinde Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü* (s. 171-177). İstanbul: TASAM Yayınları.
- İDSB. (2005, 05 01). *İslam Dünyası STK'lar Birliği*. İDSB: <https://www.idsb.org/tr/kurumsal/about> adresinden alındı.
- İHH. (2021, 01 05). *İnsani Diplomasi, Afrika Haberleri*. İHH: <https://www.ihh.org.tr/haber/insanidiplomasi-afrika?page=2> adresinden alındı.
- İNSAMER. (2018, October 23). *Humanitarian Diplomacy: A Conceptual Discussion*. insamer: https://insamer.com/en/humanitarian-diplomacy-a-conceptual-discussion_1730.html adresinden alındı.
- İskit, T. (2007). *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniveristesi Yayınları.
- İskit, T. (2017). *Diplomasinin Gücü, Modern Ortadoğu'nun Şekillenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniveristesi Yayınları.
- İşbilir, C. (2014). *Hariciyenin Yeni Aktörleri "Yeni Türkiye'nin İnce Gücü"*. İstanbul: İlmek Kitapları.
- Karataş, İ. (2020). Reassessing the Reasons of Democracy Deficit in the Middle East through the Role of Islam. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, Vol: 7, No: 2, pp. 35-59.
- Kavas, A. (2015). *Osmanlı-Afrika İlişkileri*. İstanbul: Kitabevi.
- Köse, T., & Coşkun, İ. (2019). *Türkiye'de Üniversiteler ve Radikalleşme*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Mang'eni, B. E. (2009). Barışın Tesisinde ve Çatışma Çözümünde Sivil Toplum. U. Tepebaş içinde, *Türk ve Afrikalı Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) "İşbirliği ve Kalkınma"* (s. 255-264). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Oba, A. E. (2006). Sahra Altı Afrika Ülkelerinin Türkiye'ye Bakışı ve Beklentileri. A. Kavas, & U. Tepebaş içinde, *Sahra Altı Afrika* (s. 541-546). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Orakçı, S. (2018). *Somali, Silahların Gölgesinde 26 Yıllık İstikrar Arayışı*. İstanbul: İnsamer.
- Orakçı, S. (2018). *Sudan, Parçalanmadan Toparlanmaya*. İstanbul: İnsamer.
- Orakçı, S. (2018). *Türkiye Afrika İlişkileri, Tarihi Süreç, Yaklaşımlar ve Beklentiler*. İstanbul: İNSAMER.
- Özcan, Y. (2019, 01 30). *Maarif Vakfı için 2018 Afrika'da başarılarla dolu bir yıl oldu*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/maarif-vakfi-icin-2018-afrikada-basariylarla-dolu-bir-yil-oldu/1379464> adresinden alındı.
- Paffenholz, T. (2010). Civil Society and Peacebuilding. T. Paffenholz içinde, *Civil Society & Peacebuilding* (s. 43-64). London: Lynne Rienner Publishers.
- Paffenholz, T. (2010). What Civil Society Can Contribute to Peacebuilding. T. Paffenholz içinde, *Civil Society & Peacebuilding* (s. 381-404). London: Lynne Rienner Publishers.
- Paffenholz, T., & Spurr, C. (2010). A Comprehensive Analytical Framework. T. Paffenholz içinde, *Civil Society & Peacebuilding* (s. 65-76). London: Lynne Rienner Publishers.

- Paffenholz, T., Spurk, C., Belloni, R., Kurtenbach, S., & Orjuela, C. (2010). Enabling and Disabling Factors for Civil Society Peacebuilding. T. Paffenholz içinde, *Civil Society & Peacebuilding* (s. 405-430). London: Lynne Rienner Publishers.
- Polman, L. (2014). *Kriz Kervanı*. İstanbul: Paloma Yayınevi.
- Ramsbotham, O., Woodhouse, T., & Miall, H. (2017). *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity Press.
- Sönmezoglu, F., Yıldız, Y. G., Arıboğan, D. Ü., & Dedeoğlu, B. (1992). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sandıklı, A., & Kaya, E. (2012). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (s. 133-161). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Schirch, L. (2013). *Conflict Assessment & Peacebuilding Planning*. London: Kumarian Press.
- Telci, İ. N. (2017). *Mısır, Devrim ve Karşı Devrim*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Türkiye Maarif Vakfı. (2020, 01 10). *Türkiye Maarif Vakfı*. Türkiye Maarif Vakfı: <https://turkiyemaarif.org> adresinden alındı.
- UDEF. (2021, 01 10). *Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu*. UDEF: <https://udf.org.tr/tr/derneklerimiz/> adresinden alındı.
- Umuda Koşanlar. (2021, 01 05). *Umutlu Köyler Afrika*. Umuda Koşanlar: <https://umudakosanlar.org.tr/faaliyet/birlikte-neler-basardik/umutlu-koyler-afrika-1> adresinden alındı.
- Volkan, V. D. (2009). *Kimlik Adına Öldürmek, Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Weiss, T. G. (2016). *Humanitarian Intervention*. Cambridge: Polity Press.
- Yassin, E. M. (2010). Sivil Toplumun Basış ve Güvenlik Gündemindeki Rolü. U. Tepebaş içinde, *Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişiminde Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü* (s. 187-194). İstanbul: TASAM Yayınları.
- YEE. (2017, 10 21). "YEE, Afrika'da örnek teşkil edecek yeni işlere imza atacak". Yunus Emre Enstitüsü: <https://www.yee.org.tr/tr/haber/yee-afrikada-ornek-teskil-edecek-yeni-islere-imza-atacak> adresinden alındı.
- YTB. (2020, 01 27). *Türkiye-Afrika İş Birliğine YTB'nin Türkiye Bursları Damgasını Vurdu*. YTB: <https://www.ytb.gov.tr/haberler/turkiye-afrika-is-birligine-ytbnin-turkiye-burslari-damgasini-vurdu> adresinden alındı.
- Zaim, S. (2005). *Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı*. İstanbul: İşaret Yayınları.

GÜNEY AFRİKA'DAKİ İRKÇİ APARTHEİD REJİMİ: 1948 – 1994

RACIST APARTHEID REGIME IN SOUTH AFRICA: 1948 – 1994

Yıl 1, Sayı 1, ss.26-41.

Year 1, Issue 1, pp.26-41.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 10.12.2020

Submitted: 10.12.2020

Kabul Tarihi: 30.01.2021

Accepted: 30.01.2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Büyüktavşan, H. Z. (2021). Güney Afrika'daki Irkçı Apartheid Rejimi: 1948-1994, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 26-41.

Hatice Zehra BÜYÜKTAŞAN

TİKA-Mali Hizmetler Uzmanı

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü

Afrika Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

hzbuyuktavsan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2667-5351

Öz

İrkçilik denildiği zaman dünya üzerinde ilk akla gelen ülkelerden birisi Güney Afrika olmuştur. 1948'de Ulusal Parti'nin Güney Afrika'da iktidara gelmesinin ardından ülke, "Apartheid Rejimi" adı verilen ırkçı ve ayrımcı politikalar ile yönetilmeye başlanmıştır. Ülkede 1948 - 1994 yılları arasında azınlık konumunda bulunan beyazların, ülkenin asıl sahibi olan siyahılara uyguladığı ırkçı kurumsallaşmış yönetim sistemi sadece ekonomik anlamda bölgeyi sömürmekle kalmamış; bölgede hak ve özgürlük anlamında da sınıfsal bir sömürü düzeni kurmuştur. Apartheid Rejimi her ne kadar bu tarihler arasında uygulanmış ve kurumsallaşmış olsa da bu politikaların tarihsel kökeni 17. yüzyılda önce Hollanda ve akabinde İngiltere'nin Güney Afrika'da uyguladığı sömürge politikalarına dayanmaktadır. Bu çalışmada başta Apartheid Rejimi'nin temelleri, gelişim süreci olmak üzere, uğradığı iç ve dış etkilere bağlı olarak rejimin geçirdiği dönüşüm süreci incelenmiş ve akabinde rejimin yıkılma süreci ve son bulmasına sebep olan önemli faktörler genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bu kapsamda Apartheid politikaları ile özellikle siyahılara yapılan insan hakları ihlalleri ve eşitliksiz yönetim düzeni eleştirel bir perspektif çerçevesinde incelenmiş ve dönemin tarihsel sürecine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Birleşmiş Milletler, OPEC gibi uluslararası kuruluşların Apartheid Rejim'e karşı sergiledikleri tutumun etkisi sonucu uluslararası alanda rejime karşı oluşan büyük tepki ve 1990'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile insan hakları konusunun dünyada daha da önemli hale gelmesi gibi dış sebeplerin de rejimin yıkılma sürecindeki etkilerine ayrıca dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afrika Çalışmaları, Güney Afrika, Apartheid, Ulusal Parti, Afrika Ulusal Kongresi, Nelson Mandela.

Abstract

South Africa is one of the first countries that comes to mind when racism is mentioned. After the National Party came to power in South Africa in 1948, the country began to be governed by racist and discriminatory policies called "Apartheid Regime". The institutional racism embedded in the government system implemented by the whites, who were a minority in the State between 1948-1994, on the black owners of the country, not only exploited the region economically, but also established a class-based exploitation order in terms of rights and freedoms. Although the Apartheid Regime was implemented and institutionalized between these dates, the historical roots of these policies are based on the colonial policies implemented by the Netherlands in the 17th century and then in South Africa. In this study, especially the foundations of the Apartheid Regime, its development process as well as the transformation process of the regime depending on the internal and external factors it has experienced, and then the process of collapse of the regime and the important factors that led to its abolition are discussed in general terms. In this context, apartheid policies, human rights violations, especially against blacks, and the unequal administration system were examined in a critical perspective and the historical process of the period was tried to be shed light on. As a result of the attitude of international organizations such as the United Nations and OPEC towards the Apartheid Regime, the great reaction against the regime in the international arena and the impact of external causes such as the end of the Cold War in the 1990s and the fact that the issue of human rights became more important in the world attention was also drawn.

Keywords: African Studies, South Africa, Apartheid, National Party, African National Congress, Nelson Mandela.

Structured Abstract

Due to its important strategic location and rich natural resources, many different states came to South Africa since 1488 and established racist regimes against blacks who were the real owners of the region. The most important of these states was the Boer Republic, which was a mixture of various nations. That white race, which was a minority in the region, has formed the official foundations of the "Apartheid System" after World War II, based on a law enacted in 1913. Within the scope of this study, firstly, the key features of the Apartheid Regime, which means ruling the majority black race in the region, were examined.

The first Europeans to reach South Africa were the Portuguese in 1488. However, the Portuguese did not establish a colony on those lands. The first Europeans who settled around Cape Town in 1652 were the Dutch merchant Jan Van Riebeeck and his 82 men who stopped in South Africa on their way to their colonies in India in the Asian continent and understood the economic and political importance of the region. In the following process, many Dutch citizens were brought and settled in the region and the foundations of the racist regime began to be established.

Secondly, in this study, the war between the British who came to the country in the 18th century between 1899 and 1902 and the effects of this war on the region were mentioned. Thirdly, the period of the South African Union is discussed in general terms. The South African Union was established as a result of the merging of Cape, Orange, Transvaal and Natal provinces after the South African constitution was ratified by the British Parliament in 1910. Blacks were not given any rights in the constitution and all political power was concentrated in the hands of whites.

In the fourth chapter, the "National Party" period is examined and a series of steps taken to establish the "Apartheid Regime" in the future are mentioned. In the fifth chapter, the Apartheid Regime has been discussed in general terms. In this context, the racist policies of the racist system called "apartheid", which became institutionalized with the National Party's accession to power under the leadership of Daniel Malan, winner of the elections held in 1948, especially to blacks, Indians and hybrids in all areas of political, social and economic life are mentioned. Subsequently, I tried to shed light on the historical process of the regime under the title of "Reactions to the Apartheid Regime and the stages of development of the Apartheid Regime". In this context, the changes the regime went through during the period and the difficulties it faced both inside and outside the world are mentioned.

In the last section, the collapse of the Apartheid Regime is discussed in general terms. In this context, attention is drawn to the sanctions imposed by international organizations such as the United Nations and OPEC against the regime in the external world, and the fact that the regime had to soften the

discriminatory policies implemented as a result of the great reactions against itself both inside and outside the country is examined. In this regard, the fact that the issue of human rights became more on the agenda with the end of the Cold War in the 1990s and that the Apartheid Regime was exposed to international reactions are underlined. Then, it is emphasized that in 1994, Nelson Mandela won the first democratic elections held in the country thanks to his successful policies and international support. Afterwards, Nelson Mandela's process of erasing the traces of the unjust racist order created by the Apartheid Regime in South Africa is briefly evaluated.

As a result, the discriminatory system based on color separation in South Africa between 1948-1994 has marked the human history as being the most unjust system implemented against the black indigenous people of the region. This system actually started in 1652 when the Dutch colonizers came to Cape Town and established a colony there. In the 1800s, this process gained a different dimension with the British arrival to the region and establishment of a colony. After being legitimized in 1948, the Afrikaans implemented their discriminatory policies not only to the black race, but also to the hybrid races such as Indian, Japanese and Chinese, and in this process, they revealed another aspect of the regime that should be addressed.

In the 1960s, the Apartheid Regime gradually became institutionalized. The racist regime, which lived its golden years with the effect of economic developments, has come to an impasse because of the severe economic crisis that gradually deepened in the 1970s and of the great reactions both at home and abroad. In the 1980s, the racist Regime was weakened by the increasingly violent protests of the oppressed people in the country. In the same period, the political and economic embargoes imposed on the country by some international organizations brought the discriminatory regime to the verge of collapse.

In the 1990s, the Apartheid Regime could not withstand the increasing reactions both inside and outside, and had to carry out more moderate and constructive policies against blacks. When F.W. De Klerk became President, the racist regime changed direction. Having received support from outside with his successful policies, Nelson Mandela won the first democratic election held in the country in 1994 and became the Head of State, which brought about the collapse of the Apartheid Regime.

In short, this strict racist policy imposed by whites to black people who were the majority in the region has gone down in history as one of the biggest crimes against human rights and freedoms. This racially discriminatory unequal regime in South Africa, which was created on the basis of geopolitical location, enrichment and power stemming from precious metals and then was legitimized by being institutionalized, is not functional at all times and conditions. It can be shaped, weakened and destroyed according to the priorities of the world and times.

Giriş

Afrika kıtasının en güney ucunda yer alan Güney Afrika, güneydoğusunda bulunan Hint Okyanusu ile güney ve güneybatısında uzanan Atlas Okyanusu ve sahip olduğu altın, elmas, platin gibi değerli maden rezervleri nedeni ile günümüzde olduğu gibi geçmişte de dikkat çeken bir ülke olmuştur. Her dönemde önemli görülen bu özellikleri sayesinde Güney Afrika; siyahlar, beyazlar, Avrupalılar, Hintliler ve Asyalılar gibi birçok farklı ırka ve etnik gruba geçmişten günümüze kadar ev sahipliği yapmış ve farklı kültürlerin ve renklerin birleşiminin görüldüğü bir Afrika ülkesi olmuştur.

Stratejik konumu nedeni ile çeşitli amaçlarla 1488'den itibaren pek çok farklı devlet Güney Afrika'ya gelerek bölgenin asıl sahibi olan siyahilere fiilen ırkçı rejim uygulamaya başlamıştır. Güney Afrika'ya gelişlerinin ardından bölgeyi kapsayacak şekilde Boer Cumhuriyeti'ni kuran çeşitli milletlerin karışımından oluşan azınlıktaki bu beyaz ırk, II. Dünya Savaşı sonrasında 1913'te yapılan bir kanun

ile ülkede çoğunlukta bulunan siyah ırkı yönetmeye dayalı “Apartheid Sistemi”nin resmi temellerini atmıştır.

Ülkenin asıl sahibi olan siyah ırka, beyaz ırk tarafından sadece renk farkından dolayı uygulanmış olan bu adaletsiz politika sonucu, dünyada daha önce eşi benzeri görülmemiş bir hak mücadelesi verilmiştir. 1994'e gelindiğinde ise Nelson Mandela'nın önderliğinde bir uluslararası güç yardımı ile yürütülen hak mücadelesi ile ırkçı politika uygulaması son bulmuştur. Öğretici derslerle dolu bu eşitlik mücadelesi her dönemde gelecek nesil için önemli bir tarihi örnek olmaya devam edecektir.

Neredeyse Afrika kıtasında yer alan ülkelerin tamamında bir sömürge düzeni kurulmuş olsa da; Güney Afrika sömürge yönetimi kendine has özellikleri ile dramatik bir şekilde diğerlerinden ayrılmaktadır. Güney Afrika'nın siyah yerli halkının topraklarının ellerinden alınması ve akabinde uygulanan ayrımcı politikalar ile insan haklarından mahrum bırakılmaları sonucu beyaz ırka karşı ülkede ötekileştirilmeleri, bu sömürge düzeninin diğer Afrika ülkelerindeki düzenden farklı bir boyut kazanmasına yol açmıştır. Bu süreç sonucunda nüfusun çoğunluğuna sahip olan Güney Afikalı yerli birçok insan çeşitli işkencelere maruz kalmış; hayatını kaybetmiş; birçoğu da yaşadığı toprakları terk etmek zorunda bırakılmıştır. Bu çalışmada öz itibarıyla, Güney Afikalıların ırkçı rejime karşı başarı ile yürüttükleri bu zorlu mücadele çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

Yapılan bu çalışma kapsamında Güney Afrika'nın Apartheid Rejimi'nin stratejik konum ve değerli madenlere dayalı ve zenginleşme ve güç odaklı kurumsallaşmış bu ırk ayrımcı kapitalist gelişme sürecinin her zaman her koşulda işlevsel olmadığının gösterilmesi konusunda literatüre katkı sunulması gaye edinilmiştir. Bu bağlamda rejimin dünyanın ve dönemin algısındaki önceliklerden etkilenerek uluslararası koşulların etkisi ile de yeniden şekil alması ve hatta zamanla zayıflayarak yıkılması süreçleri genel hatları ile araştırılacaktır. Yapılan bu çalışma sonucunda ise dünyada günümüzde de hala bazı ülkelerde devam eden acımasız ırkçı politikaların yıkılabilmesi için farklı bir bakış açısı getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu tartışma ışığında elde edilecek bilgi ve değerlendirmeler, açıklayıcı ve deskriptif bir metotla kaleme alınacaktır. Bu yapılırken, araştırmaya özgünlük katacak görüşlere ve yer yer kişisel görüşler ile eleştirilere de yer verilecektir.

Apartheid Rejimi'nin Temelleri

Güney Afrika'nın ilk yerleşimcileri Buşman ve Hottantot kabileleridir. Daha sonra bu iki kabileyi Bantu kabilesi egemenliği altına almıştır. Bu kabilelerin siyah olması sebebi ile bölgenin ilk sahipleri siyahilerdir. 11. ve 12. yüzyılda Limpopo Vadisi'nde hüküm süren Mapungubwe adlı devletin yıkılması sonucunda, 13. ve 16. yüzyıllar arasında Büyük Zimbabwe ve İngombe Gled'e'ye bağlı çeşitli küçük krallıklar bölgede hâkimiyet kurmuştur. Zulular, Sotholar, Tsvanalar ve Vendalar Hint Okyanusu boyunca, Hottantotlar ve Buşmanlar iç kesime, Bantular ise kıyı kesime yerleşmiştir (Koşar, 2014: 1).

Güney Afrika'ya ilk ulaşan Avrupalılar ise Portekizliler olmuştur. 1488'de Portekizli Bartolomew Dias Ümit Burnu'nu keşfetmiş ve bölgenin yerlileri olan Khoikhoi'ler ile karşılaşmıştır. Khoikhoi'ler Dias ve mürettebatına taş atmış, Portekizlilerde bu duruma ok atarak karşılık vermiş ve bir yerliyi düşürmüştür. Azalan yiyecek stokları sebebi ile endişelenen mürettebatın isyan çıkarmaya yeltenmesi sonucu Dias; 12 Mart 1488'de bugünkü Doğu Cape eyaletindeki Kwaaihoek'te, Portekiz keşiflerinin en doğu noktasını işaretleyerek geri dönmüştür (History, 2009). Ardından Vasco da Gama, Güney Afrika'nın güneydoğu sahilindeki Natal adını verdiği bölgeye çıkmıştır. Bölgeye ilk ulaşan Avrupalılar olmalarına rağmen Portekizliler, bu topraklarda bir koloni kurmayı ya da yerleşmeyi düşünmemiştir (Aras, 2004: 11).

17. yüzyıla gelindiğinde 1652'de Cape Town civarına yerleşen ilk Avrupalılar, Asya kıtasında bulunan Hindistan'daki sömürgelerine giderken yiyecek ve su ihtiyaçlarını karşılamak için Güney Afrika'da duran ve bu sırada bölgenin ekonomik ve siyasi önemini anlayan Hollandalı tüccar Jan Van Riebeeck ve 82 adamdır (Gilbert & Reynolds, 2016: 374). Aynı yıl Cape Town'da Jan Van Riebeeck

önderliğinde Hollanda kökenli ticaret sermayesinin kontrolündeki Doğu Hindistan Şirketi'nin Güney Afrika'da şirket gemilerinin ihtiyaçlarını karşılamak için koloniler kurması ile birlikte kölelik düzeni ve yerli halkın topraklarına el konma girişimleri başlamıştır (Tören, 2015: 7; Gümüş, 2020: 27; Mandela 1986: 127). Sonraki yıllarda ise bölgeye çok daha fazla sayıda Hollandalı getirilip yerleştirilmiştir.

Hollanda'nın Güney Afrika'da kurduğu Doğu Hindistan şirketinin faaliyetlerinden ve Güney Afrika'ya getirdiği vatandaşlar ile Cape Town'da üstünlük kurmasından rahatsız olan Khoisanlar¹ kabilesi, Hollandalılara savaş açmış ve askeri teçhizat bakımından geride olmaları sebebi ile mağlup olmuştur. Hollanda, yapılan savaş sonucunda kaybettiği iş gücünü telafi etmek için bölgeye aralarında Müslümanların da olduğu diğer sömürgelerinden vatandaşlar getirmiş ve böylece Güney Afrika Müslümanlık dini ile de tanışmıştır (Koşar, 2014: 2).

Ayrıca 17. yüzyılın sonlarında dinsel baskılardan kaçan Fransız Huguenton göçmenleri Güney Afrika'nın iç bölgelerine göçerek çiftlikler kurmuş ve bunların yanı sıra Alman ve Belçika vatandaşlarından da bölgeye gelerek yerleşenler olmuştur. Avrupa'dan gelerek Güney Afrika'ya yerleşen Hollandalı, Fransalı, Alman ve Belçikalı ilk göçmenlere "Afrikaans", Afrikaansların çiftçilerine de Boer adı verilmiştir. Afrikaanslar daha sonra Apartheid Rejimi terminolojisine göre Avrupalılar veya Asyalılar ile Khoikhoi yerlilerinin karışımından oluşmuş bir melez ırk olan "Coloureds" olarak sınıflandırılmış ve tanımlanmıştır (Aras, 2004: 11-12).

18. yüzyıla girildiğinde ülkeye İngilizler de gelmiş ve aynı dönemde Afrika kıtasının birçok yerinden siyahi kabileler de Güney Afrika'ya göç etmeye başlamıştır (Ok ve Çeşmecioğlu, 1997: 7). Fransız İhtilali sonrası Avrupa'da emperyalist bir devlet kuran Fransa ise stratejik olarak büyük önem verdiği Güney Afrika'da sömürgecilik faaliyetlerine başlamıştır. Güçlü bir Fransa'nın, en önemli sömürgesi olan Hindistan'a ulaşmasında engel oluşturacağını düşünen İngilizler, Hollanda'ya savaş açmış ve 1795'te Muizenberg Savaşı'nda Hollanda'yı yenerek bölgeyi işgal etmiştir (Koşar, 2014: 3).

1814'te imzalanan Paris Antlaşması ile bölgede tam olarak egemenlik kuran İngilizler, bölgeye kendi vatandaşlarını getirip yerleştirmeleri ve köleliği kaldırmak gibi sıkı kanunlar getirmeleri sonucu Boerler bu durumdan rahatsız olmuş ve bölgenin iç kısımlarına doğru göç etmeye başlamıştır. 1836'da başlayan ve "Büyük Göç" olarak adlandırılan bu göçü engellemek isteyen bir Afrika kabilesi olan Zulular, yerlilerden oluşan on bin kişilik bir ordu kurmuş ancak 1838'de Boerler ile yaptıkları "Kanlı Nehir Savaşı"ni kaybetmiştir (Aras, 2004: 12-13).

Bu süreçten faydalanan İngilizler, Boerleri Natal'dan daha da iç bölgelere sürerek göç etmelerine sebep olmuştur. Bu göç sonucu Boerler ise gittikleri yerde Natal, Transvaal ve Orange Free devletlerini kurmuştur. 1854'te İngilizler, Boerlerin desteğini de alarak bölgede tam bir hâkimiyet kurmak için yaptıkları Bloemfontein Antlaşması ile Orange Free devletinin bağımsızlığını tanımış olsalar da aralarındaki sorunlar tam olarak çözüme kavuşmamıştır (Koşar, 2014: 3).

Johannesburg'da 1867'de elmas ve 1886'da da altın madenlerinin bulunmasının ardından ülkenin stratejik önemi giderek artmıştır. Bu süreç sonunda Johannesburg, büyük bir ekonomi ve sanayi bölgesi haline gelmiştir. Çoğu İngiliz olan göçmenler ve yatırımcıların yanı sıra Musevi, Yunan, Portekizli, Alman ve İtalyan göçmenler de hızla bölgeye akın etmiştir (Ok ve Çeşmecioğlu, 1997: 12). Ayrıca madenlerde çalışmak için birçok siyahi de bölgeye göç etmeye başlamıştır. Böylece 1900'lü yılların başında siyah ve beyazların bir arada yoğun bir şekilde yaşamaya başladığı Johannesburg, bölgenin en

1 Hollandalıların Güney Afrika'da ilk karşılaştıkları kabileler, güntümüzde Khoikhoi ve San olarak bilinmektedir. Bu iki topluluk ayırt edilmeleri için keskin özelliklere sahip olmamaları sebebi ile zaman zaman "Khoisan" olarak bir arada adlandırılmaktadır. Ayr ıca hayvancılık ile uğraşan Khoikhoi halkı, Hollandalılar tarafından aşağılayıcı bir ifade ile "Hottentotlar" olarak adlandırılmıştır (Gilbert & Reynolds, 2016: 375).

büyük ve en önemli kenti haline gelmiş ve bu süreç ülkede siyasi kamplaşma ve bölünme dönemini de beraberinde getirmiştir.

Boer Savaşı

1867'de Johannesburg'da elmas yataklarının bulunmasının ardından, "Büyük Göç" ün sonucunda Boerlerin kurduğu Orange Free devletinin kontrolü altında olan Kimberley bölgesinde 1876'da elmas madenleri; Transvaal devletinin kontrolü altında bulunan Witwa tersrand'da da altın yatakları bulunmuştur. Bu durum sonucunda ise İngilizler ve Boerler bir kez daha karşı karşıya gelmiştir. 1872'de İngiltere'den bağımsız olarak hareket etme yetkisi alan Güney Afrika'daki İngiliz sömürge yönetimi, 1877'de Boer idaresindeki Transvaal'ı işgal etmiştir. Bu savaş sonucu İngilizlerin bölgeye getirdiği Avrupalılara siyasi ayrıcalıklar tanıması ile Boerler, Almanya'nın da desteğini alarak tekrar ayaklanmıştı. 1881'e gelindiğinde ise Majuba Hill Savaşı'nda İngilizleri yenen Boerler, yapılan "Pretoria Antlaşması" ile tekrar bağımsızlıklarını kazanmıştır (Armaoğlu, 1977: 421; Mandela 1986: 128; Koşar, 2014: 4).

1866'da Transvaal'da Rand altın madenlerinin açılması sonucu İngiltere, Boerlere tekrar savaş açmak istese de Avrupa'daki Alman tehlikesinden korkmasından dolayı Boerler ile mücadele yoluna girememiştir. Uitalanders adı verilen ve bölgede giderek artan Avrupalı işçileri kullanarak onlara hak ve kendisine egemenlik isteyen İngiltere, 1899'da Boerlere tekrar savaş açmıştır (Koşar, 2014: 4). 1902'ye kadar süren en kanlı ve masraflı İngiliz-Boer Savaşı'nda ise iki tarafta en son teknoloji ürünü silahları kullanmıştır.

88 bin kişilik Boer ordusunun, 450 000 asker ile savaştan İngiltere ordusuna şiddetli direniş göstermesinden rahatsız olan İngiliz komutanı Lord Kitchener, Boerlere bir dizi sert politikalar uygulamıştır. Boerlerin çiftliklerini talan ederek yiyecek stoklarını yok etmiş ve çiftlikleri yaktırmış; ayrıca tarihteki ilk toplama kamplarını kurarak kıtlık, açlık ve hastalık sebebi ile çoğunluğu çocuklardan oluşan 48 000 sivilin hayatını kaybetmesine yol açmıştır (Karadağ, 2019). 1899-1902 yılları arasında yapılan bu savaş Hollandalıların başarılı mücadelelerine rağmen yenilgi ile sonuçlanmış olsa da; kendileri ile aynı dinden olan azınlıktaki Boerlerin, bölgedeki döneminin en güçlü kolonisti olan İngilizlere verdiği bu güçlü mücadele, Avrupa ve Amerika'da büyük yankı bulan tarihi bir olay olmuştur.

Yapılan bu savaşı İngilizler her ne kadar kazanmış olsa da 16,5 milyon sterlin bedelinde para ve toprağı Boerler'e vermeyi kabul etmiştir (Uçkan, 1986: 21). 1902'de İngilizler ve Boerler arasında yapılan "Vereening Antlaşması" sonucu ise Orange Free ve Transvaal devletleri İngilizlere bağlı birer sömürge haline dönüşmüştür (Gül, 2014).

Güney Afrika Birliği Dönemi

Yapılan bir dizi Anglo-Boer savaşları sonucu İngilizler bazı tavizler vererek Boerler ile birlik oluşturma yoluna gitmiştir. 1910'da İngiliz ve Boer sömürge toplulukları arasında bir barış antlaşması imzalanmış ve yapılan bu antlaşma ile "Güney Afrika Birliği"nin temelleri atılmıştır. Oluşan bu birlikte Boer halkı çoğunluğu oluşturmuştur (Mandela, 1986: 128).

1910'da hazırlanan Güney Afrika Anayasası'nın İngiliz Parlamentosu'ndan geçmesi ile Cape, Orange, Transvaal ve Natal eyaletleri birleşmiş ve bunun sonucunda kurulan "Güney Afrika Birliği" ile ülke bağımsız bir federal devlet statüsü kazanarak Britanya Milletler Topluluğuna katılmıştır (Ok ve Çeşmecioğlu 1997: 12; Gümüş, 2020: 28). Hazırlanan bu yasa ile kurulan bu devlette, siyahlara hak verilmemiş ve bütün siyasi güç beyazların elinde toplanmıştır.

Bu dönemin en karakteristik özelliğı, daha önceki ırkçı politikardan farklı olarak; artı değer oluşturma sürecini garanti altına alabilmek için neredeyse Güney Afrika'nın tamamını kapsayarak kurumsallaşmış ve bütüncül bir ırk ayrımcılığı politikası getirmesidir. Irk ayrımcılığının

kurumsallaşmasına yol açan temel sebep ise sömürge döneminde kendilerine ait topraklarda yaptıkları tarım ile geçinen siyah nüfusun, özellikle İngiliz ve sermayelerinin yoğunlaştığı madencilik sektörü ile Afrikaner sermayedarların yoğunlaştığı kapitalist çiftliklerde, ihtiyaç duyulan ucuz işgücünü temin etmek üzere “rezerv” adı verilen alanlarda tutulması olmuştur (Tören, 2015: 9). Beyazların çiftliklerinde yerleşik olarak yaşayan ya da beyazlardan işgücünü kiralayan siyahların da aralarında bulunduğu siyah köylüler, Beyaz Güney Afrika’dan rezerv denilen kırsal bölgelere gönderilmiş topraksız ve işsiz bırakılmıştır. Bu siyahlar kırsal bölgelere gönderilerek görünüşte sömürgecilerden ayrılmış gibi gözükse de beyaz sanayicilerin ya da kapitalist çiftlik sahiplerinin istedikleri zaman ucuz işgücü olarak kullanabilmeleri için el altında tutulmuş toprağı olmayan büyük bir işsiz ordu olmuştur (Guma, 1977: 128). O dönemde çok fazla siyahın yaşadığı bu rezerv bölgelerde siyahların tarım yapabilmesi için çok küçük miktarlarda toprak tahsis edilmiş ve yapılan tarımsal üretim siyahların ihtiyacını karşılamaya yetmemiştir. Bu durumun sonucu olarak siyahlar, göçmen ya da geçici işçi olarak madenlerde çalışmak zorunda kalmıştır (Tören, 2015: 9).

19. yüzyılın sonlarında ise beyaz çiftçiler, ellerindeki fazla toprakları işleyememeleri sonucunda toprakların bir kısmını siyahlara kiraya vermeye başlamıştır. Beyazlara göre daha çalışkan ve üretken olan siyahlar ise kiralalarını parayla ya da ürünlerinin bir kısmını beyazlar ile paylaşarak ödemiş ve zamanla biriktirdikleri para ile beyazlardan toprak satın almaya başlamıştır. Bu durum sonucu oluşan zengin ve bağımsız siyah köylü sınıfından rahatsız olan ve ilerisi için bir tehdit olarak gören beyazlar, “Toprak Yasası”nı çıkarmaya karar vermiştir. Bu yasanın çıkışını önlemek isteyen bir grup siyah aydın, aynı zamanda Afrika’nın ilk siyasal hareketi ve Güney Afrika’nın da ilk ulusal muhalefet partisi olan “Afrika Ulusal Kongresi”ni (ANC) 1912’de kurmuştur (Tuncer, 1997: 84-85). Afrika Ulusal Kongresi (ANC) kuruluş yıllarında ılımlı bir örgüt olarak görülmüş ve siyahların örgütlü tepki sürecine geçişine zemin hazırlamıştır (Tural, 2012).

1913 yılında kabul edilen bir toprak yasası (Native Land Act) ile ülke topraklarının sadece %13’ü 19 milyonluk siyah nüfusa verilirken; geriye kalan %87’lik kısmı ise bölgede azınlıkta olan 4,5 milyonluk beyaz nüfusa verilmiştir (Aras, 2004: 15). Bu durum sonucu Afrika toprakları büyük oranda mülksüzleştirilmiş ve siyahların özel mülkiyete sahip olması yasaklanmıştır (Mphambukeli, 2019: 2). Böylece siyah ırkın ezildiği ırk ayrımına dayanan “Apartheid” adlı rejimin de ilk resmi adımı atılmıştır.

Bu yasa kapsamında siyahlara, kendilerine ayrılan topraklar dışında arazi satın almaları engellenmiş ve siyahlar bölgede yabancı pozisyonuna düşürülmüştür. Böylece ülkenin beyazlara ait olduğu da yasal düzenleme altına alınmıştır. Ayrıca kendilerine ait olmayan topraklarda dolaşmaları bile yasa ile yasaklanan siyahlar, beyazların hizmetinde aklık ile karşı karşıya kalma tehlikesi ile çiftliklerde, madenlerde ve kentlerde karın tokluğuna çalışmak zorunda bırakılmıştır. Bu ucuz iş gücü sebebi ile Güney Afrika maden endüstrisi, o zamanda dünyanın en büyük maden endüstrilerinden biri haline gelmiştir (Tuncer, 1997: 83).

Ulusal Parti’nin Kuruluşu

Güney Afrika Birliği’nin kurulması İngiliz-Boer mücadelesini tamamen ortadan kaldıramamıştır. Kendilerini dışlanmış ve ihmâl edilmiş hisseden bir grup Boer, yeni hükümet kurulurken kabine dışında bırakılan Hollanda kökenli Hertzog önderliğinde 1914’te “Ulusal Parti” adlı yeni bir parti kurmuştur. Kuruluşundaki ilk hedefi Afrikaner çiftçilerin haklarını korumak olan bu parti, hızla şehirli Afrikanerlerden de büyük destek görmüştür. Şehirlerde yaşayan Afrikanerler, özellikle maden işletmecilerinin ucuz iş gücü elde etmek için beyazlar yerine siyahları işe alması sonucu işsiz kalan beyazların haklarını korumak üzere bu partiye yönelmiştir (Karaşahan, 2010: 64-65).

1924’te yapılan seçimlerde iktidara gelen Hertzog, 1925 yılında Afrikaans dilini resmi dil olarak tanınmasını sağlamayı başarmıştır (Tuncer, 1997: 96). İktidara gelişinin ardından Hertzog, ileride

kuracağı “Apartheid Rejimi”nin temellerini oluşturmak için siyahilerin bazı haklarını ellerinden alan bir dizi yasa çıkarmıştır. Bunların en başında gelen yasa 1934’te çıkarılan “Siyahilerin Yurttaşlıklarının ve Haklarının Elleri Alınması Yasası” olmuştur (Coğrafya Dünyası, 2020).

1930’da Ulusal Parti liderleri, General Smuts’un öncülüğünde kurulmuş olan Güney Afrika Partisi ile koalisyon kurmuştur. İlerleyen yıllarda ise bu iki parti birleşerek Birleşik Parti’yi kuracaktır. 1933’e gelindiğinde ise Daniel Malan önderliğinde yeni bir Ulusal Parti (Saflaştırılmış Ulusal Parti) kurulmuş ve bu parti sayesinde Broederbund Örgütü ile sıkı ilişkiler kurulmuştur. 1939’da ise başbakanlıktan istifa eden Hertzog, Saflaştırılmış Ulusal Parti’ye katılmıştır (Tuncer, 1997: 96).

Bu süreçte bir taraftan da Apartheid Rejimi’ni oluşturacak bir dizi düzenleme peşin sıra yapılmaya devam edilmiş ve o güne kadar yerliler lehine oluşturulmuş bütün kurumlar feshedilmiştir. 1936’da danışma organı olarak kurulan “Yerliler Temsil Konseyi” dağıtılmış, bunun yerine siyahilere kendi arazilerinde işlem yaparken hükümetten onay almalarını gerektiren kabile şefliği getirilmiştir. Yine 1946’da oluşturulmuş olan Hint kökenlilerin beyaz parlamentoda temsil edilmelerini sağlayan sistem de kapatılmıştır (Karaşahan, 2010: 77). Böylece ileride yürütülecek politikalarda ve yapılacak seçimlerde, beyaz olmayan ırklardan kaynaklı oluşma ihtimali olan bütün tehditlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Apartheid Rejimi

Güney Afrika’daki ırkçı rejimi anlatmak için kullanılan “apartheid” kelimesi, Hollandacadan gelmiştir ve “ayrımçılık” anlamına gelmektedir (Bilgio, 2017). Apartheid, Afrika’nın güneyinde bulunan Güney Afrika Cumhuriyeti ile bu devlete bağlı Güneybatı Afrika’da (Namibya) 1948-1994 yılları arasında iktidarda bulunan Ulusal Parti hükümeti tarafından devlet eliyle uygulanmış baskı, haklardan yoksunluk ve şiddet içeren ve bu doğrultuda yasalar çıkartarak ırksal ayrımcılığı meşrulaştıran ırkçı bir sistemin adı olmuştur.

1948 yılında yapılan seçimleri kazanan Daniel Malan’ın önderliğindeki Ulusal Parti, tamamen Afrikanerlerden oluşmaktaydı (Tuncer, 1997: 97). İktidara gelişleri ile birlikte “apartheid” denilen acımasız ırkçı sistemi kuran milliyetçiler, sadece siyahlara değil Hintlilere ve melezlere de siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamın her alanında ırkçı politika uygulamıştır. Bu dönemde Çinliler bir derece aşağıda olmasına rağmen beyaz kabul edilirken, Japonlar ise melez olarak görülmüştür (Aras, 2004: 20).

Beyazlar, siyahlar, melezler ve Asyalı halklara “İrkların Ayrı Gelişimi Teorisi”ne dayanarak oluşturulan bu bir takım ayrımlı düzenlemeler kapsamında, hayatın tüm alanlarında eşitsizlikleri yaygın bir şekilde meşrulaştırmak için peşin sıra yasalar çıkarılmaya başlanmıştır (Özer, 2017). Ayrıca iktidara gelen bu milliyetçi parti, neredeyse tüm kamuyu İngilizlerden temizlemiş, yerlerine Broederbund üyesi olan Afrikaner bürokratları getirmiş; Afrikaner işçi sınıfının haklarını korumuş ve Afrikaner iş adamlarının çıkarlarını gözetmiştir (Tuncer, 1997: 97). Böylece başta üst düzey kamu yönetimi alanı olmak üzere belirli meslekler ve işler için nitelikli işçilik ve ustalık birimleri sadece beyazların eline bırakılmıştır (Özer, 2017).

Hükümetin, Apartheid yapıyı kurmak için 1949’da çıkardığı yasa kapsamında ise karma evlilikler yasaklanmış ve 1950’de bu yasanın genişletilmesi sonucu yapılan “Ahlaksızlığa Dair Yasa” ile de beyazların, Hintliler ve melezler dâhil olmak üzere Güney Afrika’daki farklı ırktan olan tüm insanlarla cinsel ilişkiye girmeleri yasaklanmıştır. Yine 1950’de “Nüfus Tescil Yasası” ve “Grup Bölgeleri Yasası” çıkartılarak sert uygulamalara devam edilmiştir (Karaşahan, 2010: 79-80). 1950’de çıkartılan bu yasalar kapsamında kentlerde siyah ve beyazların yaşayacakları alanlar belirlenerek; beyazlara ait olarak ilân edilen yerlerden yaşayan binlerce siyah zorunlu olarak göç ettirilmiş ve bu durumun sonucunda büyük sosyal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır (Tural, 2012; Mphambukeli, 2019: 2).

1951’de ırkçı politikalarda ön plana çıkmış olan ve adı “Büyük Apartheid” olarak anılan Dr. Hendrik Verwoerd, Yerli İşleri Bakanlığı’na getirilmiştir. Bu dönemde siyahilere uygulanan politikalar

yeni bir boyut ve hız kazanarak son derece acımasız bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Güney Afrika'daki yerli halkı belli ana vatanlara hapsedme planı onun döneminde uygulanmıştır (Karaşahan, 2010: 103). 1952 yılında yapılan yeni bir yasa kapsamında “geçiş belgesi” olarak bilinen kimlik benzeri belgeleri taşımaya yönelik yasa yenilenmiş ve tüm siyah erkeklerin dışarı çıktıklarında bu belgeyi taşımaları zorunlu hale getirilmiştir (Tural, 2012).

Yine 1953'te çıkarılan bir dizi ırkçı yasa kapsamında beyazlar ve siyahların ayrı otobüs ve trenlerde seyahat etmeleri, ayrı taksilere binmeleri, ayrı restoran, postane, kütüphane ve dükkânlara gitmeleri, ayrı park banklarında oturmaları, ayrı tiyatro ve sinemalara gitmeleri hatta ayrı mezarlıklara gömülmeleri yasallaştırılmıştır. Ayrıca Hintlilerin ve melezlerin oy kullanma hakları da çıkarılan bir dizi yasalarda sonucunda ellerinden alınmıştır (Tuncer, 1997: 97-98).

1953'te çıkarılan “Bantu Eğitim Yasası” ile de ırk ayrımcılığına dayalı eğitim kurumlarını kapsayan zorunlu uygulamalar getirilmiştir. Bu düzenlemeler sonucunda siyah öğrencilerin eğitimine beyazlarınkinden daha düşük bütçe ayrılmış ve hatta siyah öğrenciler, eğitimleri için gerekli olan malzemeleri kendileri karşılamak zorunda bırakılmıştır (Mandela, 1986: 131; Tural, 2012). Bu yasa ile Apatheid Rejimi, eğitime yönelik yapılan tüm yasal düzenlemeleri bir bütün halinde sistemleştirmiş ve işgücü piyasası için siyah ve melez gençlere niteliksiz bir şekilde eğitim verilmesini sağlamıştır. Her ne kadar siyah gençler anadillerinde eğitim görmüş olsalar da, eğitim erkekler için anadil ve tarım, kızlar için dikiş, örgü, bulaşık yıkama, çiçek sulama gibi basit konular ile sınırlandırılmıştır. Böylece zamanla siyahların çocukları, hiçbir matematiksel ve bilimsel bilgi olmadan zar zor okuyabilmiş ve beyazlar karşısında daha düşük bir statüye erişmişlerdir (Karaağaçlı ve Turgut, 2019: 4; Mhlauli ve diğerleri, 2015: 214). Ve giderek bir siyahın bildiklerini bir başka siyaha öğretmesi şekline dönüşen eğitim ile beyazların aldığı eğitimle karşılaştırılmayacak kadar düşük derecede olan eğitim seviyesi oluşturulmaya çalışılmıştır (Aras, 2004: 19). Ayrıca 1956'da okul ayrımı politikası “kabile” ilân edilen üniversitelere de uygulanmaya başlanmış ve böylece siyah öğrencilerin beyaz öğrenciler ile aynı üniversitede eğitim alması engellenmiştir (Karaağaçlı ve Turgut, 2019: 4).

Yine 1956'da, 1952'de uygulanmaya başlamış olan “Geçiş Yasası” genişletilerek kadınlar için de geçerli hale getirilmiştir (Tural, 2012). Hatta şehirlerde kalabilme süresi vasıfsız görülen siyahlar için 72 saat ile sınırlandırılmış ve yerel makamlara istedikleri zaman siyahları uzaklaştırabilme yetkisi verilmiştir (Karaşahan, 2010: 104).

1960'ın sonlarına doğru gelindiğinde ise “Geçiş Yasası” daha da sert şekilde uygulanmaya başlanmış ve çıkartılan “Pasaport Kanunu” kapsamında ise siyahlara pasaport taşıma zorunluluğu getirilmiştir. Siyahlar sadece bu belge ile beyazların bulunduğu bölgelere çalışmak ya da bir işlerinin olması sebebi ile girebilmiştir (Aras, 2004: 18).

1963'te çıkartılan yeni bir yasa ile de siyahların tek kişiden daha fazla personel istihdam eden işletme kurması yasaklanmış ve belli sektörlerde siyahların istihdam edilmesine yasaklar ve kısıtlamalar getirilmiştir. Bu yasanın sonucu olarak siyahların bankacılık, toptancılık ve üretim gibi sektörlerde girişimci olmaları engellenmiş, teknik ve yönetim vasfı gerektiren mesleklerden ise işgücü olarak dışlanmaları sağlanmıştır. Yine 1960-1965 yılları arasında uygulanan ayrımcı düzenlemeler kapsamında beyazların sahip olduğu işletmelere verilen krediler, siyahlara verilenlerin üç katı seviyesinde olmuştur (Öztürk, 2014: 129).

Apartheid Rejimi'ne Tepkiler ve Apartheid Rejimi'nin Gelişme Evreleri

1950'lilere gelindiğinde ise bu ırkçı rejime karşı ülkede mücadele yürüten kuruluşlar ortak çalışmalar yapabilmek için birleşmiştir. Birliğin üyeleri Afrika Ulusal Kongresi (ANC), Güney Afrikalı Hint Kongresi (SAIC), Güney Afrikalı Melez Halk Örgütü (SACPO), Ticaret Sendikaları ve Güney Afrika Demokratlar Kongresi' (SACOD- İrkçılığa karşı olan beyazlardan oluşmaktadır) dir (Karaağaçlı

ve Turgut, 2019: 4). Bu birlik, Apartheid Rejime karşı yürütülen mücadelenin en önemli sembolü olan ve halkın taleplerini belirleyerek hazırladıkları “Özgürlük Bildirgesi”ni 1955’te yapılan “Birlik Kongresi”nde kabul etmiştir. Siyahların beyazlar ile sosyal, siyasi ve ekonomik alanda eşitliğini dile getiren bu bildiğe, maden rezervlerinin ve bankaların kamulaştırılması, ülkenin zenginliğinin paylaşılması gibi önemli konuları da içermiştir (Tören, 2014: 24-25). Ayrıca bu bildiğe özgürlük döneminde oluşturulması planlanan anayasaya da temel teşkil etmektedir (Karaağaçlı ve Turgut, 2019: 4).

Dönemin ayrımcı Güney Afrika Hükümeti, “Birlik Kongresi” hareketini vatana ihanet ve hükümeti yıkma amaçlı bir örgütlenme olarak göyerek kongre ittifakı üyelerinin yargılanmasını istemiştir. Başta Nelson Mandela ve arkadaşları olmak üzere 156 üyenin yargılanması istenmiş; 1956’dan 1961’e kadar süren yargılama süreci sonunda ileri sürülen iddialar kanıtlanamadığı için tüm yargılananlar beraat etmiştir (Karaağaçlı ve Turgut, 2019: 4).

1960’lı yıllar ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan Apartheid Rejimi’nin altın yılları olurken bir taraftan da rejime karşı ayaklanmaların başladığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda Apartheid Rejimi kurumsallaşarak giderek güçlenmiş ve ekonomisi, sahip olduğu maden yatakları ve ucuz iş gücü ile oldukça büyümüştür (Özkan, 2013: 120). Mart 1960’da Afrika Ulusal Kongresi’nin (ANC) çağrısı ile Pasaport Kanunu’nu protesto etmek isteyen siyahlar işe gitmeyerek Shaperville’deki polis karakolu etrafında toplanmıştır. Yapılan eylem sonucunda zırhlı polisler tarafından açılan ateş sebebi ile 69 siyahi ölürken, 400’den fazla kişi de yaralanmıştır. Bu olay, Güney Afrika tarihinde “Sharpeville Kıyımı” olarak bilinmektedir (Aras, 2004: 18). Bu katliam Güney Afrika’da siyahların Apartheid Rejim’e karşı yürüttükleri mücadelede bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Sharpeville Katliamı yurt içinde ve yurt dışında büyük tepki çekmiş; ırkçı rejime karşı nefret dalgaları hızla yayılmaya başlamıştır (Karaağaçlı ve Turgut, 2019: 4).

Her ne kadar Sharpeville Olayları sonucu birçok yabancı yatırımcı ülkeyi terk etmiş olsa da Hendrik Werwoerd ve BJ Vorster’in başkanlığı döneminde alınan ciddi tedbirler kapsamında ekonomik gücü ellerinde tutmak amacıyla bu yatırımcıların ülkeye geri dönmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu dönemde başta İngiliz ve Portekizliler olmak üzere dünyanın dört bir tarafından beyaz insan ekonomik sebeplerle bölgeye göç etmiş ve ülkedeki beyaz nüfusunun oranı % 50’ye kadar yükselmiştir. Zira bu dönemde Güney Afrika, yabancı yatırımcılar için dönemin şartlarına göre ülkeye yapılan yatırımların iyi bir getiri sağlaması sebebi ile avantajlı bir ülkeydi (Özkan, 2013: 120).

Apartheid Rejimi’ne karşı uygulanan mücadelede, Sharpeville Katliamı ile başlayan yeni dönemde direniş hareketi değişim geçirerek farklı bir boyut kazanmıştır. Barışçıl düzeyde ayrımcı rejime karşı mücadele gösteren Afrika Ulusal Kongresi’nin (ANC) faaliyetlerinin yasaklanması sonucu, “Ulusun Mızrağı” (Umkhonto we Sizwe) adlı örgüt 16 Aralık 1961’de Afrika Ulusal Kongresi’nin silahlı kanadı olarak kurulmuştur (Karaşahan, 2010: 157).

1961’de ırkçı Güney Afrika Yönetimi “İngiliz Uluslar Topluluğu”ndan çıkartılmış ve Birleşmiş Milletler’in Güney Afrika’nın ekonomisini çökertecek yaptırımların uygulanması çağrısı ile dış baskılar giderek artmaya başlamıştır. Diğer taraftan hem Güney Afrika’daki, hem de diğer ülkelerdeki kiliseler, ırkçı politikalara karşı tepki göstermeye başlayarak, Güney Afrika’nın uluslararası arenada siyasi ve ekonomik alanda zor bir sürece girmeye başlamasına sebep olmuştur (Bilgio, 2017).

1960’da Afrika Ulusal Kongresi (ANC) ve Birlik Örgütü’nün faaliyetlerinin yasaklanmasının ardından huzursuz olan siyah gençler, Natal Üniversitesinde bir tıp öğrencisi olan Steve Biko öncülüğünde 1969’da “Güney Afrika Öğrencileri Örgütü”nü (SASO) kurmuştur. Biko, Afrika Ulusal Kongresi ve Birlik Örgütü’nün aksine silahlı mücadeleyi önermiyor; şiddet dışındaki yollar ile ırkçı rejime karşı mücadele yürütülmesini istiyordu. Kısa sürede çok sayıda üye toplayan bu öğrenci hareketi, kırsal bölgelerde halkı bilinçlendirmek amacıyla çok sayıda toplantı düzenlemiştir. 1972’ye gelindiğinde

ise bu siyah öğrenci topluluğu “Siyah Halklar Kongresi” (BPC) isminde yeni bir örgüt kurarak siyasi faaliyetlerine başlamıştır (Özkan, 2013: 120-121).

İrkçı rejimin faaliyetlerine karşı verilen mücadelenin en temel örgütü olan Afrika Ulusal Kongresi’nde de (ANC) 1943 yılından beri aktif olarak görev alan ve ırkçı politikalara karşı mücadelelerin sembol isimlerinden biri olan Nelson Mandela ve arkadaşları, Apartheid Yönetimi tarafından 1962’de tutuklanarak 5 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. 14 Haziran 1964’e gelindiğinde ise Mandela, Güney Afrika Hükümeti’ni devirmek için gizli planlar yaptığı gerekçesiyle ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır (Aras, 2004: 68).

1970’li yılların ortaları ise Apartheid Rejimi için hem iç hem de dış politika da zor günlerin başladığı dönemdir. Bu dönemde ayrılıkçı rejim uluslararası alanda büyük eleştirilere maruz kalmış ve dışlanmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1973’te aldığı bir karar kapsamında “Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme”yi kabul etmiş ve Apartheid Rejimi’ni “insanlığa karşı suçlu” ilan etmiştir. 18 Temmuz 1976’da bu sözleşme yürürlüğe girmiştir. Kasım 1976’da ise Birleşmiş Milletler bu adaletsiz rejimin izlerini silebilmek için kapsamlı bir şekilde hazırlanan “Apartheid’a Karşı Eylem Programı”nı kabul edip çalışmalarına başlamıştır (Gümüş, 2020: 32). Diğer taraftan beyaz sömürgeciler tarafından idare edilmesi sebebi ile kendini komşu devlet sınırlarında güvende hisseden Güney Afrika Rejimi için sınır komşuları Mozambik ve Angola’nın 1974’te ve Zimbabwe’nin ise 1980’de bağımsızlığını kazanması büyük korku oluşturmuştur (Özkan, 2013: 121). Bu kapsamda Afrika’da yeni devletlerin ortaya çıkması ile hem Kıta’da hem de dünya da yeni güç dengeleri oluşmaya başlamış ve böylece ırk ayrımcılığına karşı dış baskılar artmıştır (Ok ve Çeşmecioğlu, 1997: 13).

Ayrıca 1970’li yıllarda Güney Afrika kapitalizmi, kriz ile karşı karşıya kalmış ve ekonomik olarak gerilemeye başlamıştır. Sermayenin organik bileşiminin artması ile nitelikli işçi sınıfına ihtiyaç duyulması sonucu ülkenin işçi sınıfının büyük çoğunluğunu oluşturan vasıfsız siyah işçi sınıfının, iş gücü piyasalarından dışlanma süreci başlamıştır. Diğer taraftan yükselen işçi hareketleri nedeniyle siyah işçilerin kazanımları da artmış ve sermayedarlar için ekstra maliyet ortaya çıkmıştır (Tören, 2015: 32).

Yine 1976’da çıkarılmış olan “Orta Öğretimde Eğitim Dilinin Siyah Öğrenciler İçin de Afrikaans Dilinde Olması Yasası” kapsamında otuz bini aşkın siyah okullu genç ve çocuk ilgili yasayı protesto etmek için Soweto’daki bir okul önünde toplanmıştır. Bu gösterilere polislin silahla ateş açarak karşılık vermesi sonucunda ise yaklaşık 500 genç hayatını kaybetmiştir (Aras, 2004: 69). Ayrıca bu protestolara Soweto halkı da kamu binalarını ateşe vererek destek olmuştur. 1977’ye gelindiğinde ise siyahlara karşı uygulanan ırkçı politikalara karşı yapılan eylemler ülke çapına yayılmaya ve giderek şiddetlenmeye başlamıştır. Bu duruma tepki gösteren Apartheid Yönetimi, “Güney Afrika Öğrencileri Örgütü”nün (SASO) ve “Siyah Halklar Kongresi”nin (BPC) faaliyetlerini tamamen yasaklamıştır (Özkan, 2013: 122).

Portekiz’in 1974’te sömürgeci Angola ve Mozambik’e bağımsızlık vermesi sonucu yalnız kalan Apartheid Güney Afrika Yönetimi, bölgedeki ülkelerle ekonomik yardım vaadi ile iletişim kurmaya çalışmıştır. Bu durumdan sonuç elde edemeyen Güney Afrika, çevresindeki “düşman” devletlerdeki hükümet karşıtı örgütleri destekleyerek bölgede istikrarsızlık oluşturup rejimini ayakta tutmaya çalışmıştır. Bu süreçte Afrika Ulusal Kongresi (ANC) etrafında birleşen ırkçı rejim karşıtı gruplar ise dünya çapında Apartheid Yönetim’e karşı etkili kampanyalar yürütmüş ve dünyanın dört bir yanında temsilcilikler açmıştır (TASAM, 2011).

1977’de ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Güney Afrika’ya yönelik olarak uygulanan “Silah Satışı Yasası”nı zorunlu hale getirmiştir. Aynı yıl OPEC üyeleri Güney Afrika’ya petrol ambargosu uygulamış, ayrıca ülkeyi petrol için daha fazla ödemeye ve petrolü sadece İran’dan almaya zorlamıştır. 1979’da gerçekleşen İran Devrimi’ne kadar süren ambargo Güney Afrika’nın ekonomisini

giderek kötüleştirmiştir. Tüm bu sebepler sonucunda yaşanan ekonomik sıkıntılar, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren ülkenin yabancı yatırımcı çekme potansiyelini azaltmış ve ülkede var olan yatırımcıların da ülkeyi terk etmesine sebep olmuştur (Özkan, 2013: 121).

Apartheid Rejimi'nin Yıkılma Süreci

1980'li yıllara gelindiğinde ise Apartheid Rejim'e ve siyahlara uygulanan ayrımcı politikalara karşı hem ülke içinde hem de ülke dışında tepkiler şiddetlenerek artmıştır. Birleşmiş Milletler'in çağrısı ile de uluslararası alanda Güney Afrika'ya uygulanan hem ekonomik hem siyasi ambargolar giderek artmış ve 1980'lerin sonunda ülkedeki ekonomik kriz en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Tüm bu yaşanan gelişmeler kapsamında ırkçı rejim için zor geçen 80'li yıllar, rejimin uyguladığı apartheid politikalar için kırılma noktası olmuştur. Rejim, tepkileri azaltmak için uyguladığı ayrımcı politikaları yumuşatmak ve zamanla da bazı yasakları kaldırmak zorunda kalmıştır.

En çokta uluslararası ambargolar ile küresel ekonomiden dışlanması ile zor bir süreç yaşayan Apartheid Rejimi, ilk olarak ekonomik ve siyasi politikalarını istikrarlı biçimde devam ettirebilmek için ekonomideki ırksal temele dayalı politikalarının ana yapısını bozmayacak şekilde düzenlemeler yapmaya çalışmıştır. Bu bağlamda ekonomik yapıda siyah bir orta sınıf oluşturulması hedeflenmiş, siyahlara yetki verilmeden siyah orta sınıf yönetici istihdam edilmeye başlanmıştır. Yine aynı kapsamda Hintliler ve Melezler de çeşitli yollarla temkinli bir yaklaşımla hükümete alınmaya başlanmıştır (Öztürk, 2014: 130).

Uygulanan diğer bir esnetilmiş politika kapsamında dönemin P.W. Botha öncülüğündeki Apartheid Rejimi 1982'de çeşitli ırkların temsil edildiği üçlü meclisi kurarak ayrılıkçı rejime karşı yürütülen muhalefeti azaltmaya çalışmıştır. Ancak uygulanan bu politika, ülkede barışı getirmek yerine şiddet olaylarının daha da tırmanmasına yol açmıştır. Olayların artması sonucu ırkçı rejim ülkede 1983'te olağanüstü hal ilân etmek zorunda kalmış ve bu durumda uluslararası alandaki tepkileri daha çok artırmıştır. İç ve dış baskıların artması sebebi ile büyük bir çıkmaza giren P.W. Botha, sağlık durumunun da etkisi ile 1989 yılının sonuna doğru istifa etmek zorunda kalmıştır. Yerine yeniliklere daha çok açık olmasıyla bilinen F.W. De Klerk, devlet başkanı olarak seçilmiştir (Özkan, 2013: 122). Yönetimdeki bu değişim ardından "Kitle Demokratik Hareketi" altında toplanan birçok örgüt, beyazların da katıldığı ve polisler daha yumuşak bir tavır sergilediği bir dizi gösteriler düzenlemiştir (Karaşahan, 2010: 195).

1990'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın da sona ermesiyle komünizm tehlikesi geçmiş ve insan hakları konusu dünyada daha çok konuşulur hale gelmiştir. Bu akımdan etkilenen Amerika ve Avrupa da insan hakları ihlali yapan ırkçı rejimi yıkmak için Mandela'ya ve diğer tutuklu olan siyasi aktörlere destek verirken; bir taraftan da Güney Afrika'ya uyguladıkları ekonomik ve siyasi yaptırımları artırmaktan geri durmamıştır. Yaşanan tüm bu gelişmelerin yanında Güney Afrika Irkçı Yönetimi'nin de ayrımcılık uyguladığı siyahlar ve melezlerin de giderek artan protestoları sonucu 11 Şubat 1990 tarihinde Nelson Mandela ve tutuklu arkadaşlarının da serbest bırakılması ile Apartheid Rejim'i için siyasi süreç tersine dönmüştür (Özkan, 2013: 122).

F.W. De Klerk, 2 Şubat 1990 tarihinde yaptığı parlamento açılış konuşmasında önemli bir tarihi olaya imza atmıştır. Siyasi faaliyet yapmaları kısıtlanmış olan Afrika Ulusal Kongresi (ANC), Birlik Örgütü ve Güney Afrika Komünist Partisi'nin üzerindeki yasakları kaldırmıştır. Birkaç hafta içinde Nelson Mandela dâhil olmak üzere tutuklu bulunan siyasi mahkûmlar serbest bırakılmıştır (Karaşahan, 2010: 195).

Bu serbest bırakılmanın akabinde Mandela ve De Klerk'in yaptığı ilk resmi görüşmenin ardından iki tarafında verdiği tavizler sonucunda Ağustos 1990'da Mandela Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC) silahlı mücadeleyi bıraktığını açıklarken; De Klerk ise ırkçı rejimin yasalarını tek tek kaldırmaya başlamıştır (Gilbert & Reynolds, 2016: 589). Bu bağlamda 1991'de "Grup Bölgeleri Yasası", "Toprak Yasası" ve "Nüfus Tescil Yasası" gibi yasalar yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca tüm vatandaşlara eşit

haklar getirecek demokratik bir anayasa yapmak için Afrika Ulusal Kongresi (ANC) dâhil birçok siyasi parti ile görüşmelere başlanmıştır (Karaşahan, 2010: 195).

1991 yılının son döneminde 19 farklı grubun katılımı ile yapılan görüşmelerde yeni bir anayasa yapılabileceği kadar, geçici hükümetin görevi devralması konusunda anlaşılmuştur. Görüşmeler zaman zaman sekteye uğramış olsa da geçici anayasa yapmak için oluşturulan bu yapı, 22 Aralık 1993 tarihinde uzlaşma sağlayarak geçici Güney Afrika Anayasası'nı ilân etmiştir (Koşar, 2014: 9).

Apartheid Rejimi'nin yıkılması için yapılan çalışmalar dış dünyada da olumlu karşılanarak ayrımcı politikalar sebebi ile Güney Afrika'ya uluslararası alanda uygulanmış olan mali ve siyasi yaptırımlar kaldırılmış; ABD ve Avrupalı devletler ile yeniden diplomatik ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu süreçte daha temkinli yaklaşan Birleşmiş Milletler ise 1993 yılının sonuna kadar bekleyerek 20 yıl aradan sonra uyguladığı ambargoları kaldırmıştır (Özkan, 2013: 123).

27 Nisan 1994 tarihinde ise ülkede yapılan ilk demokratik seçim sonucunda Nelson Mandela liderliğindeki Afrika Ulusal Kongresi (ANC), %62,6'lık bir farkla oyların çoğunluğunu almış ve "Ulusal Birlik Hükümeti"ni kurmuştur. Ülkede yapılan ilk demokratik seçim ile 75 yaşında ülkenin ilk siyah başbakanı olan Nelson Mandela, F.W De Klerk ve Thabo Mbeki'yi de yardımcılarını olarak atamıştır (Karaağaçlı ve Turgut, 2019: 5). Nelson Mandela'nın 10 Mayıs 1994 tarihinde başkent Pretoria'da gerçekleştirdiği yemin töreni, dönüşüm sürecini yakından takip eden dış dünyada da büyük yankı bulmuş ve düzenlenen törene yaklaşık 140 ülkeden 180 kişilik devlet başkanı ve başbakan düzeyinde katılım gerçekleşmiştir (Özkan, 2013: 124). Yaklaşık 60 000 kişinin önünde gerçekleşen yemin törenine katılan önemli yabancı delegasyonlar ise II. Elizabeth adına Prens Philip, Fidel Castro ve Hillary Clinton gibi ülke temsilcileridir (Bibliops, 2009).

Irkçı düzenin izlerini silmeye çalışırken beyaz, melez ve siyah ayrımı gözetmeksizin herkesi kapsayacak politikalar yürütecek olan Mandela, yemin töreninde ulusuna yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: "*Siyah ve beyaz, tüm Güney Afrikalıların yüreklerinde hiçbir korku duymadan, başları dik olarak yürüyebilecekleri ve insanca yaşama hakkına sahip olabilecekleri bir toplumu oluşturma sözünü vermekteyiz; bu, kendisiyle ve dünyayla barış içinde olacak olan bir gök kuşağı ulusu olacaktır.*" (Tuncer, 1997: 180). Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen direnişçiler ile ırkçı rejim arasındaki şiddetli çatışmalar, 1990-1994 yılları arasında devam etmiş ve yaklaşık 14 300 kişi hayatını kaybetmiştir (Tural, 2012).

Siyahların 1994'te Güney Afrika'da yönetimi beyazların elinden devralmasından sonra, Apartheid Rejimi'nin oluşturmuş olduğu adaletsiz ve ayrımcı düzeni değiştirmek için zamanla bir dizi yeni yasa çıkarılmıştır. Bunlardan bazıları: Çalışma İlişkileri Kanunu (1995), Yeni Anayasa (1996) İstihdam Eşitliği Kanunu (1998), Vasıf Geliştirme Kanunu (1998), İstihdamı Teşvik ve Adil Olmayan Ayrımcılığın Engellenmesi Kanunu (1999), Geniş Tabanlı Siyahi Ekonomik Toplumsal Güçlendirme Kanunu (2003) ve Sosyal Destek Kanunu (2004) ile Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu (2004) olarak sıralanabilir (Öztürk, 2014: 132).

Ayrıca Nelson Mandela'nın devlet başkanlığını yürüttüğü 1994-1999 arası dönem, Güney Afrika toplumu için dönüşüm, uzlaşma ve demokratik bir ortama adapte olma süreci olarak görülmüştür. Bu süreçte uzlaşmacı bir ortam oluşturmak için atılan en önemli adım ise Apartheid Dönemi'ndeki ağır suçları araştırmak üzere oluşturulan "Uzlaşma Komisyonu"nun kurulmasıdır (Özkan, 2013: 125).

Güney Afrika'nın Apartheid Yönetimi'nden demokrasiye geçiş sürecinde aldıkları büyük rolden ötürü Nelson Mandela ve F. W. De Klerk, 1993'te Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür. Ayrıca ulusunu bu karanlık geçmişten aydınlık geleceğe taşıyan sembol lider Mandela, yaşamı boyunca Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Burundi gibi birçok ülkenin yürüttüğü barış müzakerelerinde görev

almayı kendine bir borç bilmiş ve İsrail'e karşı mücadele yürüten Filistin halkını desteklemiştir (Kavak & Basha, 2019).

Sonuç

Güney Afrika'daki 1948-1994 yılları arasındaki renk ayrımına dayalı ırkçılık sistemi, bölgedeki insanları en acımasız şekilde sınıflandırarak insanlık tarihine karşı işlenmiş en büyük suçlardan birisi olmuştur. 1652'de Hollanda kökenli koloninin Cape Town'da sömürge kurması ile fiilen başlayan ve 1800'lü yıllarda İngilizlerin de sürece dâhil olması ile farklı bir boyut kazanan Apartheid Rejimi, 1948'de resmîyet kazanmıştır. Afrikanerler tarafından uygulanan ayrımcı politikaların sadece siyahlara değil, Hintli, Japon, Çinli gibi melez ırka da uygulanması bu rejimin incelenmesi gereken başka bir yönü olmuştur.

1960'lı yıllarda kurumsallaşarak ekonomik gelişmeler sebebi ile de altın yıllarını yaşayan ırkçı rejim, 1970'li yıllarda giderek derinleşen ekonomik kriz ve hem ülke içinde hem ülke dışında oluşan tepkiler sebebi ile zor bir döneme girmiştir. 1960'da Afrika devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamasının ardından birçok Afrika ülkesinde sömürgeci düzenin ırksal, dinsel ve ülkesel vb. ayrımcılık politikalarına karşı büyük tepkiler başlamıştır. Bu tepkiler sonucu Birleşmiş Milletler ülkelerin kendi geleceğini kendilerinin tayin edebilmesi için bir dizi düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Bu süreçten en çok etkilenen sömürge sistemi ise Apartheid Rejimi olmuştur.

1980'li yıllarda ise ülkede giderek yayılan protestolar ve uluslararası alanda da Birleşmiş Milletler ve OPEC gibi kuruluşların ülkeye uyguladığı siyasi ve ekonomik ambargolar ayrımcı rejimi çıkmaza itmiştir. Ayrıca 1990'lı yıllarda dünyada Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile insan hakları gibi konuların uluslararası alanda daha da önem kazanması rejimin yıkılma sürecini hızlandırmıştır.

Yine 1990'lı yıllarda hem içte hem dışta oluşan ve giderek çıç gibi büyüyen tepkilere dayanamayarak, siyahlara karşı daha ılımlı politikalar yürütmek zorunda kalan F.W. De Klerk'in devlet başkanlığı dönemi de ırkçı rejim için kırılma noktası olmuştur. Ve nihayet mücadelenin ana sembolü olan Nelson Mandela'nın uluslararası alanda destek de alarak yürüttüğü başarılı politikalar sonucu 1994'te ülkede yapılan ilk demokratik seçimde devlet başkanı olması ile Apartheid Rejimi son bulmuştur.

Kısacası siyahi insanların yaşadığı bölgelerden, okudukları okullara, kullandıkları toplu taşıma araçlarından evlenmelerine, kimlik kartlarından çalışma özgürlüklerine, hatta postane, tiyatro, sinema, park, kilise, hastane, dükkân ve mezarlık gibi tüm sosyal alanlarına varıncaya kadar beyazlar tarafından uygulanmış bu katı ırkçı politika, insan hak ve özgürlüklerine yapılmış en büyük suçlardan birisidir. Her ne kadar görünüşte bu rejimi Beyaz Güney Afrikalılar yönetmiş gibi görünse de; gerçekte Güney Afrikalı tekellerin, uluslararası kapitalist ve emperyalist güçlerin perde arkasından oluşturduğu bir birlik idare etmiştir.

Sonuç olarak jeopolitik konum ve özellikle de altın, elmas gibi değerli madenlere dayalı ve zenginleşme ve güç odaklı Güney Afrika'nın resmîyet kazanmış bu ırk ayrımcı kapitalist ve emperyalist gelişme süreci; her zaman her koşulda işlevsel değildir. Dünyanın ve dönemin algısındaki önceliklere göre şekil alabilmekte, zayıflayabilmekte ve nihayetinde yıkılabilmektedir.

Kaynakça

- Aras, O. N. (2004). *Akıyla Karasıyla Güney Afrika*. Bakü: Adiloğlu Neşriyyat.
- Armaoğlu, F. (1977). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Best, A. Hanhimaeki, J. M. Maiolo, J. A. Schulze, K. E. (2004). *International History of the Twentieth Century*. London and New York: Routledge.
- Bibliobs. (2009, Nisan 27). Nelson Mandela : "Le Temps Est Venu de Panser Nos Blessures". 21 Ocak 2021 tarihinde <https://bibliobs.nouvelobs.com/documents/20090427.BIB3351/nelson-mandela-le-temps-est-venu-de-panser-nos-blessures.html>
- Bilgio. (2017, Eylül 21). Apartheid Rejimi Nedir? Ne Zaman, Nerede Başladı ve Ne Zaman Sonlandı?, 15 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.bilgio.net/apartheid-rejimi-nedir-ne-zaman-nerede-basladi-ve-ne-zaman-sonlandi/>
- Can, L. Beygu, Ş. Sökmen, S. (Çev. & Der.). (1985). *Irkıçlığa Karşı Mücadele: Güney Afrika'da Siyah Öfke*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Coğrafya Dünyası. Güney Afrika Cumhuriyeti, 15 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/guney-afrika-cumhuriyeti.htm>
- Gilbert, E. Reynolds, J. T. (2016). *Dünya Tarihinde Afrika Tarih Öncesinden Günümüze*. M. Demirkaya (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Guma, A. L. (1977). *Güney Afrika Kurtuluş Mücadelesi*. R. Zaralı (Çev.). İstanbul: Yöntem Yayınları.
- Gül, E. (2014, Nisan 16). Boer Savaşı'nı Osmanlı da Takip Etmmişti, Dünya Bülteni, 15 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/boer-savasini-osmanli-da-takip-etmisti-h295424.html>
- Gümüş, İ. (2020). Apartheid Döneminde Güney Afrika ve Uluslararası Çalışma Örgütü İlişkileri, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 10, (5), ORCID: 0000-0002-1428-0512
- History. (2009, Kasım 9). Bartolomeu Dias, 18 Ocak 2021 tarihinde <https://www.history.com/topics/exploration/bartolomeu-dias>
- Hobsbawm, E. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırıliklar Çağı*. Y. Alogan (Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Karaağaçlı, A. Turgut, Ü. (2019). Güney Afrika'da Yerli Halkın Irkıçlıkla Mücadelesi, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (43), 1-7, DOI: 10.17.498/kdeniz.552078
- Karadağ, E. (2019, Mayıs 13). Güney Afrika Savaşı'nda (1899-1902) Bir Osmanlı Gözlemcisi: Binbaşı Aziz Bey, Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF), 13 Mayıs 2020 tarihinde <https://ordaf.org/guney-afrika-savasinda-1899-1902-bir-osmanli-gozlemcisi-binbasi-aziz-bey/>
- Karavaşan, M. (2010). *Irkıçlık Cehennemi Güney Afrika'da Apartheid Uygulaması*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kavak, G. Basha, A. A. (2019, Temmuz 18). Güney Afrikalıların Efsanevi Lideri Mandela, Doğumunun 101. Yılında Anılıyor, *Anadolu Ajanstı*, 18 Ocak 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/guney-afrikalilarin-efsanevi-lideri-mandela-dogumunun-101-yilinda-aniliyor/1535235>

- Kavas, A. Tandoğan, M. (2018). *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta Afrika*. İstanbul: Alelmas.
- Kazancı, Ş. (2018). *Yükselen Afrika*. H. Çetinkuş, G. Ulutabak, N. Bilen (Ed.). Ankara: Anadolu Ajansı Yayınları.
- Koşar, O. (2014). Güney Afrika Cumhuriyeti, *Academia*.
- Mandela, N. (1986). *Özgür Bir Güney Afrika*. A. Erol (Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Mhlauli, M. B. Salani, E. Mokotedi, R. (2015). Understanding Apartheid in South Africa through the Racial Contract, *Intertional Journal of Asian Social Science*, 5, (4), 203-219, DOI: 10.18488/journal.1/2015.5.4/1.4.203.219
- Mphambukeli, T. N. (2019). Apartheid, *ResearchGate*, DOI: 10.1002/9781118568446.eurs0437
- Ok, S. T. Çeşmecioğlu, S. (1997). *Güney Afrika Cumhuriyeti Ülke Etüdü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özer, E. (2017, Temmuz 27). Sistematik Irkçılık: Apartheid, *Tarih Akli*, 15 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.tarihakli.com/sistematik-irkcilik-apartheid/>
- Özkan, M. (2013). Afrika: Güney Afrika Örneği. B. Akgün (Ed.). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Siyaset*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, Ş. (2014). Güney Afrika'nın Siyah Ekonomik Güçlendirme Stratejisi. Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, (43).
- Tören, T. (2014). "Yeni" Güney Afrika: Kararan Kapitalizm Güney Afrika'da Kapitalizm, *Irak, Sınıf*. İstanbul: SAV (Sosyal Araştırmalar Vakfı).
- Tören, T. (2015). Irk, Sınıf ve Kapitalist Gelişme Bağlamında Güney Afrika'da Apartheid Rejimi, *Praksis*, (37), 269-299.
- Tuncer, H. (1997). *Iraklıktan Özgürlüğe Güney Afrika*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Tural, N. (2012, Aralık 18). Güney Afrika'da Neler Olmuştu, *T24*, 14 Mayıs 2020 tarihinde <https://t24.com.tr/haber/guney-afrikada-neler-olmustu-1,219930>
- Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM). (2011, Haziran 21). Güney Afrika'nın Uluslararası Politikadaki Yeri ve Güney Afrika Dış Politikası, 15 Mayıs 2020 tarihinde https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3173/guney_afrikanin_uluslararasi_politikadaki_yeri_ve_guney_afrika_dis_politikasi
- Uçkan, G. (1986). *Çağdaş Sömürgecilik ve Emperyalist Yayılma Örneği Güney Afrika Cumhuriyeti*. İstanbul: Yarınl Yayınları

AFRİKA'DA YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI: ULUSLARARASI ÜNİVERSİTE SIRALAMA SİSTEMLERİ BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

THE UNIVERSITIES IN AFRICA: A REVIEW IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL UNIVERSITY RANKING SYSTEMS

Yıl 1, Sayı 1, ss.42-69.

Year 1, Issue 1, pp.42-69.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 16.12.2020

Submitted: 16.12.2020

Kabul Tarihi: 15.01.2021

Accepted: 15.01.2021

Atf Bilgisi / Reference Information

Koç, H. İ. (2021). Afrika'da Yükseköğretim Kurumları: Uluslararası Üniversite Sıralama Sistemleri Bağlamında Bir İnceleme. *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 42-69.

Halil İbrahim KOÇ

Öğretim Görevlisi, İnönü Üniversitesi, Türkiye.

halil.ibrahim.koc01@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9536-7627

Öz

Küresel rekabet koşullarında bir ülke veya bölgenin üniversitelerinin uluslararası sıralamalardaki konumu, o ülke veya bölgenin stratejik anlamda gücünü gösteren önemli bir parametredir. Nitekim ülkelerin yükseköğretim alanında sahip olduğu politikalar, bu anlayış çerçevesinde biçimlenmekte ve devletlerin stratejik planlarının parçası olmaktadır. Bu anlayıştan hareketle bu çalışmada küreselleşen dünyada önemli bir stratejik konuma sahip olan Afrika kıtasındaki yükseköğretim kurumlarının mevcut durumu ve uluslararası sıralama sistemlerindeki konumları incelenerek, kıtanın yükseköğrenim alanında sahip olduğu mevcut potansiyeli ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan doküman analizi esas alınmıştır. Çalışmada öncelikle uluslararası yükseköğrenim rehberi Unirank'ın güncel verileri ışığında, Afrika'daki üniversite sayılarının kıta genelinde ülke ve bölgelere göre dağılımı belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında ise üniversiteleri çeşitli göstergelere göre sıralayan 6 uluslararası sıralama sisteminin web sayfalarında yayımladıkları güncel listeler incelenerek Afrika kıtasında bulunan üniversitelerin uluslararası sıralamalardaki konumu ortaya çıkarılmıştır. Bu sıralama sistemlerinden THE, ARWU, QS, CWUR ve Türkiye menşeli URAP'ın son 3 yıllık dönemde yaptıkları sıralamalar değerlendirilirken; sıralama listelerini her yıl güncelleyerek yayımlaması ve web sayfasında eski sıralamalara yer vermemesi nedeniyle Webometrics'in sadece 2020 yılı sıralaması incelenmiştir. Çalışma sonucunda Afrika kıtasında bulunan üniversitelerin ülke ve bölgelere göre dengesiz bir dağılıma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan sıralama sistemlerinin yayımladıkları hem genel değerlendirme listelerinde hem de bu listelerdeki ilk 500'lük dilimde en fazla üniversitesi bulunan ülkelerin Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mısır olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Bilimleri, Üniversite, Yükseköğretim, Sıralama Sistemleri, Afrika Çalışmaları, Afrika Üniversiteleri.

Abstract

The position of the universities of a country or region in international rankings under global competition conditions is an important parameter that shows the strategic power of that country or region. As a matter of fact, the policies that countries have in the field of higher education are shaped within the framework of this understanding and become a part of the strategic plans of the states. Based on this understanding, this study aims to reveal the current potential of the continent in the field of higher education by examining the status of higher education institutions in Africa, which has an important strategic position in the new global world conditions, and their current positions in international ranking systems. For this purpose, document analysis, which is one of the qualitative research methods, was taken as a basis in the study. In the study, first of all, in the light of the current data of the international higher education guide Unirank, the dispersion of the number of universities in Africa by countries and regions throughout the continent was determined. In the second stage of the study, the current lists published by 6 international ranking systems, which rank universities according to various indicators, were examined and the position of African universities in international rankings was revealed. While evaluating the rankings made by the ranking systems THE, ARWU, QS, CWUR and URAP originating in Turkey in the last 3 years; due to the fact that it updates the ranking lists every year and does not include old rankings on the website, only the 2020 rankings of Webometrics have been examined. As a result of the study, it was found that the number of universities in the African continent has an unbalanced dispersion according to countries and regions. On the other hand, it has been determined that the countries with the highest number of universities in both the general evaluation lists published by the ranking systems and in the first 500 universities of these lists are the Republic of South Africa and Egypt.

Keywords: Communication Studies, University, High Education, Ranking Systems, African Studies, African Universities

Structured Abstract

The potential of Africa, which includes 55 countries in 5 different geographical regions, and the global position of its universities, is an important parameter that will affect the continent's place and future in global competitive conditions. For this reason, the higher education potential of Africa and the position of universities in this continent on an international scale are subjects that should be scrutinized regarding the current situation and future of the continent. In this study firstly, the numerical dispersion of African universities by country and regions throughout the continent was determined based on the current data of the higher education guide platform Unirank. In the second phase of the study, the data of 6 international ranking systems that rank universities according to different methods and various indicators were examined and the current positions of African universities in these rankings were determined.

In this study based on a qualitative research approach, the document analysis method was used for data collection and analysis. The absence of a continental-level study on the position of higher education institutions in the African continent in the global rankings in the literature makes this study unique. The limitations of the study are based on the rankings published by the ranking systems in the last three years.

This study is based on Times Higher Education (THE), QS World University Ranking (QS), Academic Ranking of World Universities (ARWU), Center for World University Rankings (CWUR), University Ranking by Academic Performance (URAP), and Webometrics systems. While evaluating the ranking lists published by 5 systems (THE, QS, ARWU, CWUR, URAP) on their web pages in the last 3 years; the rankings made by Webometrics, which update and re-publish the rankings every year and do not include old lists on their web pages, was examined only in 2020. Besides, the number of African universities ranked among the first 2000 in the list of Webometrics, which ranked 30,000 universities, was evaluated. In the third phase of the study, African universities, which are among the first 500 in the lists published by these systems, were addressed together with their countries.

According to the current data of the international higher education guide and research engine Unirank, the total number of universities in the African continent was determined as 1225. According to the number, universities with official qualifications in Africa constitute 8.9% of the total 13,723 universities worldwide. In the continent where 586 of the universities serve in public status and 601 in

private status (according to Unirank, it has not been determined whether the remaining 38 universities have public or private status), the number of universities per country is about 22. Besides, while the region with the highest number of universities is in East Africa; the country with the highest number of universities in Africa is Nigeria in the West Africa region. 380 in the East African region; 160 universities serve in Nigeria, the West African country. The region with the least number of universities in the continent is South Africa. There are 50 universities in the South African region.

The dispersion of universities according to the number of countries in the regions of Africa reveals a different framework about universities in the continent. Because there are 19 countries in East Africa, where 380 universities are located, while there are 15 countries in West Africa, where 355 universities are located. In this case, it is seen that the region with the highest number of universities per country in North Africa. Actually, in North Africa, where there are 346 universities in 7 countries, the number of universities per country is about 50. Besides, while there is no official university in 3 countries on the continent, only 1 university provides higher education service in 7 countries in different regions. Based on the data, we can say that the higher education service in the African continent has an uneven dispersion between countries and regions.

The number of universities evaluated in the last three rankings made by THE has increased every year. In parallel with this increase, it was observed that the number of African universities included in THE's rankings increased. While THE's list of 1250 universities includes 47 universities in 2019, 56 universities in the 2020 list of 1400 universities, and 63 universities in the 2021 list, where it ranks more than 1500 universities. The African countries with the highest number of universities in THE's last three-year rankings are Egypt, the Republic of South Africa, and Algeria, respectively.

We found that the number of African universities in the rankings published by the QS ranking system in the last 3 years has decreased each year. While QS ranked 1019 universities in 2019, 17 universities from 4 countries; this number dropped to 13 universities from 2 countries in the 2020 ranking where it includes 1002 universities, and to 11 universities from 2 countries in the 2021 list where it evaluated 1029 universities. Besides, the number of universities in the Republic of South Africa and Egypt, which have universities in the three rankings of QS, has also decreased similarly. Morocco and Kenya, which have 1 university each in the list published by this system in 2019, did not include any universities in the 2020 and 2021 rankings.

Another finding obtained in the study is that the number of African universities included in the last three ranking lists of ARWU, although it varies according to countries, has a total consistency. ARWU, which published 2018, 2019, and 2020 rankings on its website, evaluated more than 1500 universities in 2018 and evaluated more than 1800 universities in 2019 and 2020. Ranking 1000 universities in the last three rankings, ARWU managed to take place 19 universities in the 2018 list, 20 universities in the 2019 list, and 20 universities in the 2020 list. African countries with the highest number of universities in all three lists are the Republic of South Africa and Egypt, similar to the THE and QS rankings.

In the rankings published by CWUR in the last three years, similar to THE rankings, there was an increase in the number of African universities on the list. 14 universities from 5 countries in Africa are included in the 2018-2019 list, where the CWUR lists the first 1000 universities; In the 2019-2020 ranking of 2000 universities, there are 62 from 18 countries and 58 from 16 countries in the 2020-2021 list. Democratic Republic of Congo and Mozambique, which have 1 university in the list published by this system in 2019-2020, were not able to include any of their universities in the 2020-2021 ranking. The countries with the highest number of universities in all three lists are the Republic of South Africa and Egypt.

It has been determined that there is no serious difference between the number of African universities that have entered the rankings made in the last three years by URAP, which evaluates and ranks 2500 universities from around the world every year. While there are 108 universities from 21 countries of Africa in URAP's 2017-2018 ranking; the number increased from 21 countries to 111 in the 2018-2019 ranking and 111 from 23 countries in the 2019-2020 ranking. Similar to the ranking of other systems, countries with the highest number of universities in URAP are Egypt and the Republic of South Africa. In addition, the Democratic Republic of Congo and Mozambique, which did not make any universities in the 2017-2018 and 2018-2019 rankings, were able to include in the 2019-2020 rankings.

It was found that 42 universities from 11 African countries were in the first 2000 in the latest ranking list of Webometrics. As in the other rankings, it was seen that the countries with the highest number of universities in the rankings of this system were the Republic of South Africa and Egypt. In addition, another point that draws attention in this ranking is that there are 5 universities from Nigeria. The list with the highest number of universities in Nigeria, which has 160 universities, after THE and URAP rankings, is the current ranking list published by Webometrics in 2020. 5 universities from this country are included in this list.

Finally, within the scope of the study, African universities that are in the top 500 in the current list of these rankings have been also determined (Table 13). While THE's ranking in 2021 includes 5 universities from the Republic of South Africa; 2 universities from Egypt and 1 university each from Nigeria and Uganda could be included in the same list. In the last rankings made by CWUR and Webometrics, while only universities in the Republic of South Africa from Africa entered the top 500; it has been observed that there are universities from Egypt as well as the Republic of South Africa in QS, ARWU, and URAP. From this point of view, it can be said that the most diverse ranking regarding the top 500 African universities is in the ranking list published by THE. However, the University of Cape Town in the Republic of South Africa is the African university with the highest position in the rankings. While the University of Witwatersrand (Republic of South Africa) follows this university in 5 ranking lists; in the ranking of URAP, KwaZulu-Natal University (Republic of South Africa) was ranked as the second-highest-ranking university. The universities with the highest-ranking after the universities of the Republic of South Africa belong to Egypt. Aswan University, which is in the 401-500 range in THE's ranking; The American University of Cairo, which ranks 411th in the QS ranking; The University of Cairo, which ranks 401-500 in the ARWU's ranking and 393rd in the URAP's ranking, is the universities of this country. This study focuses on the number of universities of continental countries and the position of these universities in the ranking systems to determine the general situation of higher education in Africa. Therefore, it is beyond the scope of this study to reveal the reasons for the current situation and to make evaluations about the future of the continent in the field of higher education. More approaches that are comprehensive can be adopted by focusing on the structural and critical analysis of the global system in other studies to be carried out following these objectives.

Giriş

Küresel rekabet koşullarının giderek zorlaştırdığı günümüz şartları, temel misyonu bulunduğu ülke, bölge ve tüm insanlık için bilimsel, teknolojik, sosyal ve kültürel alanlarda katma değer üretmek olan yükseköğretim kurumlarını ülke ve bölgeler için oldukça önemli kılmaktadır. Öyle ki ülkelerin yükseköğretim alanında hayata geçirdiği politikalar, bu küresel koşullar ve anlayış çerçevesinde biçimlenerek bu ülkelerin stratejik planlarına yön vermektedir. Temel amacı eğitim öğretimle bilgi yaymak, bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri gerçekleştirmek, yetişmiş insan kaynağı oluşturmak ve bilginin ufkunu daha da genişletmek olan bu kuruluşlar (Damar ve ark., 2020) bu amaçlar çerçevesinde hem ulusal hem de uluslararası rekabet düzleminde ekonomik büyüme ve kalkınmanın temel belirleyicileri konumunda yer almaktadır.

Ülke ve bölgelerin gelişmişlik düzeyinde ve kalkınmasında bu denli öneme sahip üniversitelerin nesnel değerlendirilmesi için sıralama sistemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda birçok ülkede geliştirilen uluslararası üniversite sıralama sistemleri, ülkelerin yükseköğretim kurumlarını karşılaştırmada etkin bir araç olarak kullanılmaktadır (Marconi & Ritzen, 2015). Öğrenci ve velilerin en uygun üniversiteyi seçmeleri, kamu kaynaklarının yükseköğretim politikalarında etkin kullanılması, üniversiteleri iş dünyasına tanıtmaya ve pozitif rekabet koşulları sağlama amacı taşıyan bu sistemler (Jesensek, 2006), ayrıca politikacıların ve üniversite yöneticilerinin yükseköğretim politikaları oluşturma ve geliştirme sürecinde, kurumlarının dünya üzerindeki konumlarını değerlendirmelerinde kullanılmaktadır (Bastedo & Bowman, 2011). Bu nedenle bir ülkedeki veya bölgedeki üniversitelerin küresel rekabet ortamındaki konumu, o ülke veya bölgenin yükseköğretim alanında sahip olduğu düzeyi göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada uluslararası üniversite sıralama sistemleri temel alınarak 55 ülkenin bulunduğu Afrika kıtasının yükseköğretim alanında sahip olduğu konumun betimlenmesi amaçlanmaktadır.

Literatür incelendiğinde kıtadaki üniversitelerin uluslararası sıralama sistemlerindeki konumunu ele alan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Matthews (2012) tarafından yapılan bir çalışmada Academic Ranking of World Universities (ARWU), Times Higher Education (THE) ve Quacquarelli Symonds World University Ranking (QS)'in 2012 yılında yaptığı sıralamada yer alan Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki üniversitelerin konumu karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve üniversitelerin bu sıralamalarda üst sıralarda yer alabilmek için hangi alanlara ağırlık vermesi gerektiği önerilmiştir. Bir başka çalışmada Güney Afrika Cumhuriyeti'nin beş büyük üniversitesinin (Stellenbosch, Cape Town, Kwazulu-Natal, Pretoria ve Witwatersrand üniversiteleri) akademik performansları, ARWU sisteminin 2008 yılı sıralamasına göre karşılaştırılmış ve bu sistemin metodolojisi eleştirel olarak incelenmiştir. Çalışmada Academic Ranking of World Universities (ARWU)'nun bazı göstergelerdeki puanlarının kaynak verilerdeki oranları göz ardı ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Boshoff, 2009). ARWU'nun 2019 yılı sıralamasında yer alan Afrika üniversitelerini, başka kaynaklardan verileri de ekleyerek inceleyen başka bir çalışmada, bu üniversitelerin ülkelere göre dağılımı ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonucunda Afrika kıtasındaki 32 ülkeden 200 üniversitenin ARWU'nun sıralama listesinde yer aldığı tespit edilmiştir (Docampo, 2020). Okebukola (2011)'nin gerçekleştirdiği çalışmada ise Academic Ranking of World Universities (ARWU), Times Higher Education (THE) ve Webometrics'in 2011 yılındaki sıralamalarında yer alan Nijerya üniversitelerinin çeşitli göstergelerdeki puanlamalarına yer verilmiş ve ileriye dönük gelişmeler için strateji önerilerinde bulunulmuştur. Alan yazında yer alan bu çalışmaların daha çok belirli ülkelere ve ARWU, QS ve THE gibi sistemlere odaklandığı, küresel düzeyde kıta üniversitelerinin konumunu ele alan bir çalışmanın yer almadığı görülmektedir.

Nitel araştırma yaklaşımının esas alındığı bu çalışmada, verilerin toplanması ve analizi için doküman analizi yöntemi işe koşulmuştur. Literatürde Afrika kıtasındaki yükseköğretim kurumlarının küresel sıralamalardaki konumuna dair kıta düzeyinde bir çalışmanın bulunmaması, bu araştırmayı özgün kılmaktadır. Çalışma kapsamında esas alınan 6 sıralama sisteminin son üç yılda yayımlanmış oldukları sıralamaların esas alınması ve kıtadaki üniversitelerin bu sıralamalardaki konumunun nedeninin ele alınmaması ise araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarını teşkil etmektedir.

Çalışmada öncelikle Afrika kıtasındaki yükseköğretimin mevcut durumunu betimlemek amacıyla uluslararası yükseköğretim rehberi ve arama motoru Unirank'ın 2020 yılına ait verileri ele alınmıştır. Bu platformdan elde edilen bulgular çerçevesinde Afrika'daki toplam üniversite sayısı, üniversitelerin bölgelere göre dağılımı ve ülkelere ait yükseköğretim kurumu sayısı ortaya konulmuştur.

Afrika ülkelerindeki üniversitelerin uluslararası sıralamalardaki konumları ise, sistemlerin yayımladıkları sıralamalara göre değerlendirilmiştir. Bu amaçla üniversiteleri farklı yöntemler kullanılarak sıralayan Times Higher Education (THE)¹, Quacquarelli Symonds World University Ranking (QS)², Academic Ranking of World Universities (ARWU)³, Center for World University Rankings (CWUR)⁴, University Ranking by Academic Performance (URAP)⁵ ve Webometrics sıralama sistemleri esas alınmıştır. Bu sıralama sistemlerinin sadece genel kategorideki sıralama listeleri değerlendirmeye alınmıştır. Her yıl güncel verilere göre üniversiteleri sıralayan Webometrics'in web sayfasında eski sıralamalara yer vermemesi nedeniyle, güncel sıralama listesi dikkate alınmış; diğer sıralama listelerinin ise son üç yıllık periyotta yayımladıkları sıralamalar kullanılmıştır. Ayrıca Webometrics'in sıralama listesinde 30.000 üniversiteye yer vermesi nedeniyle, bu sistemin sıralamasında ilk 2000'lik dilimde yer alan Afrika üniversiteleri değerlendirilmiştir. Diğer sıralama sistemlerinin listelerinde ise en fazla 2500 üniversiteye yer verilmesi nedeniyle, bu sistemlerin yayımladıkları listenin tamamı dikkate alınmış ve listelerde yer alan Afrika üniversitelerinin sayıları buna göre belirlenmiştir.

Çalışmada son olarak araştırmada esas alınan sıralama sistemlerinin güncel sıralama listelerinde ilk 500'e giren Afrika menşeli üniversitelere ve ülkelere yer verilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında sıralama sistemlerinin yayımladıkları listelerde ilk 500'de üniversitesi yer alan ülkeler, buldukları sıralara/sıra aralığına göre karşılaştırılmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

Küreselleşmeyle beraber iletişim ve ulaşım olanaklarındaki değişimler, yükseköğretim kuruluşları arasındaki rekabeti hem ulusal hem de uluslararası düzeyde artırmıştır. Üniversitelerin hedef kitlelerindeki imaj algısı ve itibarı, bu rekabette belirleyici kritik unsurlar arasında yer almaktadır. Çeşitli iletişim olanaklarıyla halkla ilişkiler, tanıtım, reklam vb. yöntemler üniversitelerin hedef kitlelerindeki imaj ve itibarını besleyen bir unsur iken, diğer taraftan bağımsız ve nesnel ölçütlere göre bu kuruluşlara itibar kazandıran sıralama sistemleri ve oluşumlar çok daha önemli bir diğer faktördür. Dolayısıyla üniversiteleri bilimsel performans, öğrenci ve mezun sayısı, insan kaynağı kapasitesi ve altyapı gibi belirli ölçütler çerçevesinde sıralayan uluslararası sıralama sistemleri, üniversitelerin küresel rekabet ortamındaki marka ve kimlik algısını güçlendiren/destekleyen araçları ifade etmektedir. Nitekim Erarslan (2015) tarafından yapılan bir çalışmada, üniversitelerin akademik performanslarını esas alan sıralama sistemlerindeki konumları ile marka/kimlik algısı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Küresel rekabet ve piyasa koşulları, yükseköğretim hizmetleri alanındaki şeffaflık ihtiyacı, üniversitelerin kurumsal kimlik, imaj ve itibar çalışmaları ile bilgi toplumunun gereklilikleri, küresel düzlemde üniversite sıralama sistemlerine olan ihtiyacı güçlendiren etkenler olmuştur (Cuthbert, 2011). Bununla beraber Jesensek (2006), uluslararası üniversite sıralama sistemlerinin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Üniversite tercihlerinde öğrencilerin kendilerine uygun seçimler yapabilmesini sağlama,
- Uluslararası düzeydeki üniversite pazarını nesnel ölçütlere göre değerlendirme,
- Üniversiteleri sektörlere tanıtmaya,

¹ Çalışmanın geri kalanında sadece THE kısaltması kullanılacaktır.

² Çalışmanın geri kalanında sadece QS kısaltması kullanılacaktır.

³ Çalışmanın geri kalanında sadece ARWU kısaltması kullanılacaktır.

⁴ Çalışmanın geri kalanında sadece CWUR kısaltması kullanılacaktır.

⁵ Çalışmanın geri kalanında sadece URAP kısaltması kullanılacaktır.

- Akademik personel, öğrenci ve kaynak tedarikçilerine nesnel veri sağlama ve pozitif anlamda rekabet koşulları oluşturma.

Bu amaçlar çerçevesinde öğrencilerin kendilerine ve kariyer planlamalarına uygun tercihler yaparken uluslararası sıralama sistemlerinden yararlanabileceği; ulusal ve uluslararası politika oluşturan erklerin bu sistemlerin verilerini kullanabileceği ve kaynakların doğru kullanımında etkin olarak değerlendirilebileceği söylenebilir.

Farklı ölçütlere göre üniversiteleri sıralayan birçok uluslararası sıralama sistemi bulunmaktadır. Bu sistemlerin genel ve özel kategorilere göre temel ölçütler çerçevesinde ve belirli periyotlarda (genelde yıllık olarak) açıkladıkları üniversite sıralamaları, üniversitelerin imaj algısı ve itibarının önemli bir göstergesi olmakla beraber ulusal (İsmail, 2010) ve uluslararası politikaların belirleyicisi de olabilmektedir (Doğan, 2017). Dolayısıyla belirli bir üniversiteyle ilgili yapılacak değerlendirmede bu sıralama sistemleri arasında da seçici olmak önem arz etmektedir. Bu sebeple bu çalışmada dünya genelinde güvenilirliğe sahip ve araştırma/akademik performansa dayalı uluslararası sıralama sistemleri arasından dört (THE, QS, ARWU, CWUR); Türkiye menşeli sıralama sistemlerinden bir (URAP) ve üniversitelerin araştırma/akademik performans sıralamasını web ortamını temel alarak hazırlayan sistemlerden bir (Webometrics) sıralama sistemi esas alınmıştır.

THE sıralama sistemi, en büyük ve bütüncül üniversite sıralama sistemi olarak araştırma odaklı üniversiteleri değerlendirmektedir. Üniversitelerin hedef kitleleri ve paydaşları tarafından güvenilir olan ve kapsamlı ve dengeli karşılaştırma yapmayı sağlayan 13 performans göstergesini kullanan bu sistem, ayrıca bu göstergeleri öğrenme ortamı, atıf, endüstri bütçesi, uluslararası görünüm ve araştırma olmak üzere beş alanda gruplamaktadır (Times Higher Education [THE], 2020). Bu sistem aynı zamanda sanat ve beşeri bilimler, mühendislik ve teknoloji, fen bilimleri, çevre bilimleri, klinik, klinik öncesi ve sağlık, sosyal bilimler ve bilgisayar bilimi konularında dünya üniversitelerini sıralamaktadır (Doğan, 2017). Ticari bir kuruluş olan ve 2001 yılında dünyanın farklı bölgelerinden ve ülkelerinden 200'e yakın üniversiteyi sıralayan THE, 2021 yılında açıkladığı sıralamada 93 ülkeden 1500'den fazla üniversiteyi farklı kategori ve ölçütlerde sıralamıştır (THE, 2020). Bu çalışmada ise sadece genel kategorideki sıralama listeleri esas alınmıştır.

QS sıralama sistemi, özellikle üniversite tercihi yapacak öğrencilere ve velilere bu süreçte karşılaştırma yapabilmeleri amacıyla yeterli bilgi sağlamayı amaçlayan bir sistemdir. Bu sistem üniversiteleri altı farklı alan odağında değerlendirmektedir. Akademik bilinirlik, işveren tanınırlığı, öğrenci ve akademik personel oranı, akademisyen başına düşen atıf, uluslararası akademisyen sayısı ve uluslararası öğrenci sayısı QS sıralama sisteminin esas aldığı alanları ifade etmektedir. Ayrıca QS, üniversitelerin kendi misyonlarında yer alan kriterlere göre karşılaştırmalı performans değerlendirmesi yapabilmeleri için öğretim, araştırma etkisi, üniversitenin itibarı, öğrencilerin istihdam oranı ve uluslararasılaşma alanlarında hizmetler sağlamaktadır (Quacquarelli Symonds [QS], 2020). Quacquarelli Symonds şirketi, İngiliz Times Dergisi ile birlikte bu sistemi hazırlamıştır ve üniversite sıralamalarını yıllık olarak yayımlamaktadır. Yurtdışında öğrenim görmek isteyen öğrenci sayısındaki artıştan hareketle ortaya çıkan bu sistem, ilk kez 2003 yılında üniversiteleri sıralamıştır. Bu sıralama sisteminin web sayfasında yayımladığı son sıralamada dünya genelinde toplam 1029 üniversite değerlendirilmeye alınmıştır (QS, 2020).

ARWU sıralama sistemi, ilk sıralamasını 2003 yılında yayımlamıştır. Çin'deki bağımsız yükseköğretim ve danışmanlık araştırma kuruluşu Shanghai Ranking Consultancy bünyesinde yer alan sistem, her yıl 1800'den fazla üniversiteyi değerlendirmekte ve ilk 1000 üniversiteyi sıralamaktadır. Bu sistemde mezunlar, Nobel ödülleri, alan ödülleri, Clarivate Analytics tarafından seçilen atıf yapılan araştırmacı sayısı, SCI ve SSCI indekslerinde taranan dergiler ve doğa ve bilim dergilerinde yayımlanmış

yayın sayısı olmak üzere üniversiteler altı farklı göstergeye göre değerlendirilmektedir (Academic Ranking of World Universities [ARWU], 2020; Damar ve ark., 2020).

CWUR sıralama sistemi, 2012 yılından bu yana üniversiteleri eğitim kalitesi, mezun istihdamı, araştırma çıktısı ve bilimsel yayınlara atıf gibi ölçütlere göre sıralamaktadır. Başlangıçta Suudi Arabistan'da bulunan kuruluş, 2016 yılından itibaren Birleşik Arap Emirlikleri'nde hizmet vermektedir. Ayrıca bu sistem eğitim ve araştırma sonuçlarını iyileştirmek amacıyla siyasi otoritelere ve üniversitelere politika önerileri, stratejik öngörüler ve danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır. Uluslararası sıralama kuruluşları arasında önemli bir konuma sahip olan CWUR, 2019 yılında 20.000 üniversiteyi değerlendirmiş ve ilk 2000 üniversiteyi sıralamıştır (Center for World University Rankings [CWUR], 2020)

URAP, 2009 yılında Türkiye'deki Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Enformatik Enstitüsü bünyesinde kurulmuş kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. Dünya üniversitelerini akademik performanslarını temel alarak sıralayan URAP, 2010 yılından beri Dünya Üniversiteleri Sıralamasını, 2011 yılından bu yana ise Dünya Üniversiteleri Alan Sıralamalarını yıllık olarak yayımlamaktadır. Akademik kaliteye odaklanan ve Web of Science, Scopus ve Google Scholar gibi açık kaynakları esas alan URAP, bilimsel yayın (makale), atıf, toplam araştırma çıktısı (bilimsel üretkenlik), makale ve atıf etki toplamı (araştırma kalitesi) ile uluslararası iş birliği göstergelerini kullanarak dünya üniversitelerini sıralamaktadır. Ayrıca URAP'ın yayımladığı dünya üniversiteleri sıralama listesinde dünya genelinden 2500 üniversite yer almakta ve kuruluş tarafından gelişmiş ülkelerdeki üniversitelere yoğunlaşan diğer sistemlerin aksine dünyanın her yerindeki üniversitelerin akademik performansının değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (University Ranking by Academic Performance [URAP], 2020).

Webometrics sıralama sistemi, İspanya'daki Ulusal Araştırma Kurumunun (National Research Council)'nun Cybermetrics ünitesi bünyesinde çalışmaktadır. İlk sıralamasını 2004 yılında yayımlayan bu sıralama sistemi, bu sıralamayı her yıl iki kere güncelleyerek hazırlamaktadır. Temel hedefi araştırmacıların çalışma kalitelerini artırmak ve internet ortamında yayımlanan bilimsel çalışmaların artışını sağlamak olan Webometrics, ayrıca üniversitelere açık erişim, kampüs dışı erişim ve eğitim gibi internet uygulamaları konusunda geri bildirim vermeyi amaçlamaktadır (Webometrics, 2020). Webometrics sıralama sisteminde sadece bağımsız web alanı olan üniversiteler ve araştırma merkezleri değerlendirilmektedir. Bu sıralama sisteminde üniversitelerin arama motorlarında bulunan sayfa sayıları, arama motorlarında taranan birbirinden farklı harici köprülerin (link) toplamı, bilimsel yayın olup olmadığı tespit edilen zengin dosyalar (.pdf, .doc, .ppt, ps) ve Google Akademik (Google Scholar) platformundaki bilimsel çalışmalar ve raporlar üniversiteleri sıralamada ölçütler olarak esas alınmaktadır (Saka & Yaman, 2011). Sadece gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerden ziyade tüm dünya üniversitelerini değerlendiren ve ilk olarak 2004 yılında sıralama yayımlayan Webometrics, internet ortamının yükseköğretim kurumlarının uluslararası görünürlüğünün artırılmasında ve performanslarının değerlendirilmesinde oldukça önemli olduğuna işaret eden bir anlayışa sahiptir (Özkan, 2015).

Araştırmada kullanılan bir diğer yükseköğretim araştırma sistemi Unirank ise 200 ülkede resmi olarak tanınan ve 13.800'den fazla üniversite ve yükseköğretim kurumunun bilgilerine yer veren uluslararası yükseköğrenim rehberi ve araştırma motorudur. Bu platform en az lisans derecesinde eğitim öğretim hizmeti veren ve resmi hükümetler tarafından lisansa sahip yükseköğretim kurumlarının bilgilerini bağımsız beş farklı web ölçüm sisteminden elde ettiği veriler uyarınca sistematik bir şekilde paylaşmaktadır (Unirank, 2020).

2. Yöntem

Üniversitelerinin uluslararası düzeydeki konumu, bir ülkenin veya bölgenin küresel ölçekteki gelişmişliğinde ve kalkınmasında en önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla yükseköğretim kuruluşlarının uluslararası rekabet koşulları içerisindeki performansını değerlendirmeyi ve diğer kuruluşlarla karşılaştırmayı sağlayan araçları tanımlayan uluslararası sıralama sistemleri, yayımladıkları sıralama listeleri ve verilerle aynı zamanda ulusal ve bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesinde önem arz etmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen çalışmada, Afrika'daki üniversitelerin kıtadaki bölge ve ülkelere göre dağılımını belirlemek ve uluslararası düzeyde geçerliliği ve güvenilirliğe sahip sıralama sistemlerindeki mevcut konumunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Afrika kıtasının yükseköğretim alanındaki mevcut durumunu betimleyen bu çalışma, konuyla ilgili gerçekleştirilecek çalışmalara ve yaklaşımlara çerçeve oluşturacak niteliktedir.

Çalışma sürecinde veri toplama tekniği olarak, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan doküman analizi esas alınmıştır. Bu yaklaşımda araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular hakkında verileri içeren yazılı materyallerin incelenmesi söz konusudur (Yıldırım & Şimşek, 2011). Buna ek olarak çalışmanın amacına ya da problemine bağlı olarak doküman analizi sürecinde elektronik ve web tabanlı kaynaklar ile film, video veya fotoğraf gibi içerik türleri de incelenmektedir (Bowen, 2009; Yıldırım & Şimşek, 2011). Dolayısıyla bu çalışmada gerçekleştirilen doküman analizinde, araştırmanın örneklemini teşkil eden Unirank, THE, ARWU, QS, CWUR, URAP ve Webometrics'in web sayfalarında yer alan veriler incelenmiştir.

Çalışmada Afrika'daki resmi üniversitelerin ülkelere göre dağılımını tespit etmek için Unirank (2020)'ın güncel verileri esas alınmıştır. Ayrıca Webometrics'in her yıl yayımladığı sıralamaları güncelledikten sonra eski tarihli sıralamalara yer vermemesinden dolayı yayımladığı son liste dikkate alınmıştır. Öte yandan THE, ARWU, QS, CWUR ve URAP sistemlerinin ise son üç yılda yayımladıkları sıralamalar değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsam ve sınırlılığı bu çerçevede oluşturulmuştur.

Öte yandan çalışmada esas alınan araştırma soruları şunlardır;

- Afrika'daki üniversitelerin kıtadaki ülkelere ve bölgelere göre dağılımları nasıldır?
- Afrika'daki üniversitelerin uluslararası sıralama sistemlerindeki konumu nedir?

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Afrika'da Resmi Yükseköğretim Kurumları

Toplam 55 ülkenin bulunduğu Afrika kıtasında resmi bir kuruluş olarak kabul edilen 1225 üniversite mevcuttur. Uluslararası yükseköğrenim rehberi ve araştırma motoru Unirank'ın verilerine göre bu oran, dünyadaki toplam 13.723 üniversitenin % 8,9'unu teşkil etmektedir. Bununla beraber Afrika kıtasındaki 1225 resmi yükseköğretim kuruluşunun 586'sı devlet (kamu) üniversitesi statüsünde iken, 601 üniversite ise özel statüde hizmet vermektedir. Geriye kalan 38 üniversitenin ise özel ya da kamu üniversitesi statüsünde olup olmadığı bilinmemektedir (Unirank, 2020). Aşağıda bölge ve ülkelere göre Afrika'daki üniversite sayılarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Afrika'daki Üniversite Sayılarının Bölgelere Göre Dağılımı

<i>Bölge</i>	<i>Ülke Sayısı</i>	<i>Üniversite Sayısı</i>	<i>Üniversite/Ülke*</i>
Kuzey Afrika	7	346	50
Batı Afrika	15	355	24
Orta Afrika	9	123	14
Doğu Afrika	19	380	20
Güney Afrika	5	50	10

Kaynak: Unirank, 2020

*Ülke başına düşen üniversite sayısı yaklaşık olarak verilmiştir.

Tablo 1'de Afrika'da bulunan resmi yükseköğretim kuruluşu sayılarının bölgelere dağılımlarına ve ülke başına düşen üniversite sayılarına yer verilmiştir. Tablodaki verilere göre Afrika'da en fazla üniversite sayısının bulunduğu bölge Doğu Afrika'dır. 19 ülkenin yer aldığı Doğu Afrika Bölgesinde toplam 380 üniversite bulunmaktadır. Öte yandan en az üniversite ise Güney Afrika Bölgesinde mevcuttur. 5 ülkenin bulunduğu Güney Afrika'da toplam 50 üniversite yükseköğretim hizmeti vermektedir. Ayrıca ülke başına düşen üniversite sayısının en fazla olduğu bölge Kuzey Afrika, en az olduğu bölge ise Güney Afrika'dır.

Tablo 2: Kuzey Afrika Bölgesinde Üniversite Sayılarının Ülkelere Göre Dağılımı

<i>Ülke</i>	<i>Sayı</i>	<i>Ülke</i>	<i>Sayı</i>
Fas	37	Cezayir	91
Mısır	54	Sudan	52
Tunus	71	Güney Sudan	12
Libya	29		

Kaynak: Unirank, 2020

Tablo 2'de Kuzey Afrika bölgesindeki üniversite sayılarının ülkelere göre dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre Afrika'nın kuzey bölgesinde en çok üniversitenin bulunduğu ülke 91 yükseköğretim kuruluşuyla Cezayir, en az üniversiteye sahip ülke ise 12 yükseköğretim kuruluşuyla Güney Sudan'dır. Bununla beraber tablodaki verilere göre Kuzey Afrika'daki toplam üniversite sayısı ise 346'dır.

Tablo 3: Batı Afrika Bölgesinde Üniversite Sayılarının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Benin	26	Moritanya	4
Burkina Faso	17	Nijerya	160
Fildişi Sahili	14	Nijer	2
Yeşil Burun Adaları	9	Senegal	28
Gambiya	2	Sierra Leano	7
Gana	67	Togo	4
Liberya	4	Gine	1
Mali	10		

Kaynak: Unirank, 2020

Tablo 3'te Batı Afrika bölgesinde bulunan üniversite sayılarının ülkelere göre dağılımlarına yer verilmiştir. Toplam üniversite sayısının 355 olduğu Batı Afrika'da, en fazla üniversiteye sahip ülke 160 yükseköğretim kuruluşuyla Nijerya'dır. Bu ülkeyi sahip olduğu 67 üniversite ile Gana takip ederken, Gine ise sadece 1 yükseköğretim kuruluşuyla Batı Afrika'nın en az üniversiteye sahip ülkesidir.

Tablo 4: Orta Afrika Bölgesinde Üniversite Sayılarının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Angola	18	Gabon	23
Kamerun	15	Ekvator Ginesi	1
Çad	9	Orta Afrika Cumhuriyeti	1
Sao Tome	-	Kongo Cumhuriyeti	1
Demokratik Kongo	55		

Kaynak: Unirank, 2020

Tablo 4'te 9 ülkenin bulunduğu 123 üniversitenin yer aldığı Orta Afrika Bölgesindeki üniversite sayılarının ülkelere göre dağılımları bulunmaktadır. Ülke başına 14 yükseköğretim kuruluşunun düştüğü Orta Afrika'da, en az üniversite sayısına sahip ülkeler sadece 1'er üniversitesi bulunan Ekvator Ginesi, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Kongo Cumhuriyeti ve hiç üniversitesi bulunmayan Sao Tome'dir. Bu bölgede en fazla üniversitenin yer aldığı ülke ise 55 üniversitesiyle Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. 23 üniversitesi bulunan Gabon ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nden sonra Orta Afrika'da en fazla üniversitenin bulunduğu ikinci ülke konumundadır.

Tablo 5: Doğu Afrika Bölgesinde Üniversite Sayılarının Ünelere Göre Dağılımı

Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Burundi	21	Uganda	47
Komor Adaları	-	Zambiya	51
Mozambik	11	Zimbabve	18
Mayotte	-	Tanzanya	32
Cibuti	1	Somali	33
Eritre	7	Seyşeller	1
Etiyopya	36	Ruanda	26
Kenya	62	Mauritus	5
Madagascar	6	Malavi	22
Reunionesse	1		

Kaynak: Unirank, 2020

Tablo 5'te 19 ülkenin ve toplam 380 üniversitenin bulunduğu Doğu Afrika Bölgesindeki ülkelere göre üniversite sayılarının dağılımları yer almaktadır. Bu bölge Afrika kıtası genelinde hem ülke hem de üniversite sayısının en fazla olduğu bölgedir. Ülke başına ortalama 20 üniversitenin düştüğü Doğu Afrika'da, toplam 62 yükseköğretim kuruluşuyla en fazla üniversitenin bulunduğu ülke Kenya'dır. Bu ülkeyi toplam 51 üniversitesiyle Zambiya takip ederken, 1'er üniversitesi bulunan Cibuti, Reunionesse ve Seyşeller, bölgenin en az üniversiteye sahip ülkeleridir. Ayrıca tablodaki verilere göre Mayotte ve Komor Adaları'nda ise resmi olarak yükseköğretim hizmeti veren üniversitenin bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 6: Güney Afrika Bölgesinde Üniversite Sayılarının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke	Sayı
Güney Afrika	25
Lesoto	2
Svaziland	5
Namibya	3
Botsvana	15

Kaynak: Unirank, 2020

Tablo 6'da Afrika'nın en az ülkesinin bulunduğu Güney Afrika'daki üniversite sayılarına ve ülkelere göre dağılımlarına yer verilmiştir. Toplam 50 üniversitenin bulunduğu Güney Afrika'da, en fazla üniversite sayısına sahip ülke 25 yükseköğretim kuruluşuyla Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Bu ülkeyi 15 üniversitesiyle Botsvana takip ederken, en az üniversitenin yer aldığı ülke ise Lesoto'dur. Tablodaki verilere göre Lesoto'da yükseköğretim hizmeti veren sadece 2 üniversite olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bölgede ülke başına düşen üniversite sayısı 10'dur.

3.2. Times Higher Education (THE) Sıralama Sisteminde Afrika Üniversiteleri

Tablo 7'de THE'nin web sayfasında açıkladığı son 3 sıralama listesinde yer alan Afrika üniversitelerinin ülkelere göre dağılımına yer verilmiştir. Bu sıralama sisteminin web sayfasında son üç sıralama olarak 2019, 2020 ve 2021 yıllarına ait sıralamalar mevcuttur. 2019 yılında dünya genelinde 1250 üniversite değerlendirilirken, 2020 yılındaki sıralamada bu oran 92 ülkeden yaklaşık 1400 üniversiteye çıkmıştır. THE'nin son açıkladığı sıralamada ise 93 ülkeden 1500'den fazla üniversite değerlendirilmiştir.

Tablo 7: THE Sıralamasında Yer Alan Afrika Üniversitelerinin Ülkelere Göre Dağılımı

2019		2020		2021	
Ülke	Sayı	Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Cezayir	6	Cezayir	8	Botsvana	1
Fas	4	Fas	5	Cezayir	10
Gana	1	Gana	1	Fas	5
Güney Afrika	9	Güney Afrika	10	Gana	1

55 | Afrika'da Yükseköğretim Kurumları: Uluslararası Üniversite Sıralama Sistemleri Bağlamında Bir İnceleme

Kenya	1	Kenya	1	Güney Afrika	11
Mısır	19	Mısır	20	Kenya	1
Nijerya	3	Nijerya	4	Mısır	21
Tanzanya	1	Tanzanya	1	Nijerya	6
Tunus	3	Tunus	6	Tunus	6
Uganda	1	Uganda	1	Uganda	1
TOPLAM	47	TOPLAM	56	TOPLAM	63

Kaynak: THE, 2019; THE, 2020; THE, 2021

Tablodaki veriler incelendiğinde THE'nin 2019 yılı sıralamasına 47, 2020 sıralamasına 56 ve 2021 sıralamasına ise toplam 63 Afrika üniversitesi girebilmiştir. Bununla beraber değerlendirmeye alınan ülke ve üniversite sayısı arttıkça, sıralamaya giren Afrika üniversitesi sayısının da arttığı görülmektedir. Her üç sıralamada da listeye en fazla üniversitesi giren ülke Mısır'dır. Öyle ki her yıl değerlendirilmeye alınan üniversite sayısı arttıkça, Mısır'dan listeye giren üniversite sayısı da artış göstermiştir. 54 üniversitesi bulunan Mısır'ı, THE'nin son üç sıralama listesinde 25 üniversitesiyle Güney Afrika Cumhuriyeti takip etmektedir. Mısır'a benzer şekilde değerlendirmeye alınan ülke ve üniversite sayısı arttıkça Güney Afrika Cumhuriyeti'nin sıralama listesine giren üniversite sayısı da artış göstermiştir. Aynı şekilde Cezayir ve Nijerya'da da sürekli artışın olduğu görülmektedir.

Ayrıca 2019 ve 2020 sıralamalarında olmamasına karşın 2021 yılı için açıklanan sıralamada Botswana'dan 1 üniversite yer alabilmiştir. Ne var ki Tanzanya'dan 1 üniversite 2019 ve 2020 sıralamalarında bulunurken, 2021 yılı için açıklanan sıralamada bu ülkeden hiçbir üniversite yer alamamıştır.

3.3. Quacquarelli Symonds (QS) Sıralama Sisteminde Afrika Üniversiteleri

Tablo 8'de QS'nin web sayfasında açıkladığı son 3 sıralama listesinde yer alan Afrika üniversitelerinin ülkelere göre dağılımına yer verilmiştir. Bu sıralama sisteminin web sayfasında son üç sıralama olarak 2019, 2020 ve 2021 yıllarına ait sıralamalar mevcuttur. 2019 yılında dünya genelinde 1019 üniversite değerlendirilirken, 2020 yılındaki sıralamada dünya genelinde 1002 üniversite değerlendirmeye alınmıştır. Son açıklanan sıralamada ise 85 ülkeden 1029 üniversite değerlendirilmiştir.

Tablo 8: QS Sıralamasında Yer Alan Afrika Üiversitelerinin Ülkelere Göre Dağılımı

2019		2020		2021	
Ülke	Sayı	Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Fas	1	Güney Afrika	8	Güney Afrika	7
Güney Afrika	9	Mısır	5	Mısır	4
Kenya	1				
Mısır	6				
TOPLAM	17	TOPLAM	13	TOPLAM	11

Kaynak: QS, 2019; QS, 2020; QS, 2021

Tablo 8’de yer alan veriler incelendiğinde QS’nin 2019 yılı sıralama listesine 17, 2020 sıralamasına 13, 2021 sıralamasına ise toplam 11 Afrika üniversitesi girmiştir. 2019 sıralamasına Fas, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya ve Mısır olmak üzere 4 Afrika ülkesinden üniversite girebilmişken, 2020 ve 2021 yıllarında ise sadece Güney Afrika Cumhuriyeti ile Mısır’dan üniversiteler sıralama listesinde yer almıştır. Bununla beraber QS sıralama sisteminin son üç yıllık sıralama listesine giren Afrika üniversitesi sayısının sürekli düşüş gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. 2019 sıralamasında birer üniversitesi bulunan Fas ve Kenya ülkelerinden 2020 ve 2021 listelerine girebilen üniversite olmamıştır.

Güney Afrika Cumhuriyeti’nden 2019 yılında 9 üniversite sıralama listesine girmişken, 2020 yılında bu ülkeden 8, 2021 yılında ise toplam 7 üniversite sıralamada yer almıştır. Benzer şekilde Mısır’dan 2019 yılında sıralamaya giren üniversite sayısı 6 iken, bu sayı 2020 sıralama listesinde 5’e, 2021 yılında ise 4’e düşmüştür.

3.4. Academic Ranking of World Universities (ARWU) Sıralama Sisteminde Afrika Üniversiteleri

ARWU, 2003 yılından beri dünya genelindeki en iyi 500 üniversiteyi sıralamış (Saka & Yaman, 2011), 2018 yılında 1500’den fazla, 2019 ve 2020 yıllarında ise 1800’den fazla üniversiteyi değerlendirerek en iyi 1000 üniversiteyi yayımlamıştır.

Tablo 9: ARWU Sıralamasında Yer Alan Afrika Üniversitelerinin Ülkelere Göre Dağılımı

2018		2019		2020	
Ülke	Sayı	Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Güney Afrika	11	Güney Afrika	12	Etiyopya	1
Mısır	5	Mısır	6	Güney Afrika	13
Tunus	2	Nijerya	1	Mısır	5
Uganda	1	Tunus	1	Tunus	1
TOPLAM	19	TOPLAM	20	TOPLAM	20

Kaynak: ARWU, 2018; ARWU, 2019; ARWU, 2020

Tablo 9'da ARWU'nun web sayfasında yayımladığı son 3 sıralama listesinde yer alan Afrika üniversitelerinin ülkelere göre dağılımına yer verilmiştir. Bu sistemin web sayfasında yayımlanmış son üç sıralama listeleri 2018, 2019 ve 2020 yıllarına aittir. Tablo 9'daki verilere göre ARWU'nun açıkladığı son üç sıralama listesine Afrika'dan giren üniversite sayısı 2018 yılında 19 iken, 2019 ve 2020 yılındaki listelere artış göstererek 20'şer üniversite girmiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır ve Tunus'tan üniversiteler her üç sıralama listesinde de yer alabilmişken; Uganda, Nijerya ve Etiyopya'dan birer üniversite sırasıyla 2018, 2019 ve 2020 yılındaki sıralama listelerinde yer almıştır.

2018 yılında açıklanan sıralamada 1500'den fazla üniversiteyi değerlendiren ARWU, en iyi 500 üniversiteyi yayımlamış ve 501-1000 aralığında yer alan üniversiteleri ise "Dünyanın En İyi 500 Üniversitesi Adayları" olarak değerlendirmiştir. ARWU'nun 2018 yılındaki en iyi 500 üniversite sıralamasında Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Tunus ve Uganda'dan toplam 19 üniversite yer almıştır. Bu sıralama listesinde Güney Afrika Cumhuriyeti'nden 11 üniversite bulunurken, Mısır'dan 5, Tunus'tan 2 ve Uganda'dan ise sadece 1 üniversite bu listeye girmiştir.

ARWU'nun 2019 yılında açıkladığı üniversite sıralamasında dünya çapında 1800 üniversite değerlendirilmeye alınmış ve bunlar arasından en iyi ilk 1000 üniversite yayımlanmıştır. Afrika ülkeleri Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Nijerya ve Tunus'tan toplam 20 üniversite bu sıralama listesine girmiştir. ARWU'nun ilk 1000 üniversitesi arasına Güney Afrika Cumhuriyeti'nden 12 üniversite girerken; Mısır'dan 6, Nijerya ve Tunus'tan ise 1'er üniversite bu sıralama listesinde yer almıştır.

2020 yılında ARWU tarafından dünya genelinden 1800 üniversitenin değerlendirildiği ve ilk 1000 üniversitenin açıklandığı sıralama listesinde ise Afrika ülkeleri Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Etiyopya ve Tunus'tan toplam 20 üniversite bulunmaktadır. Bu sıralama listesine Güney Afrika Cumhuriyeti'nden 13, Mısır'dan 5, Etiyopya ve Tunus'tan ise 1'er üniversite girmiştir.

3.5. Center for World University Rankings (CWUR) Sıralama Sisteminde Afrika Üniversiteleri

Tablo 10’da CWUR’un web sayfasındaki son 3 sıralama listesinde yer alan Afrika üniversitelerinin ülkelere göre dağılımına yer verilmiştir. CWUR’un 2018 yılındaki sıralama listesinde ilk 1000 üniversite sıralanmış ve bu listeye 5 Afrika ülkesinden 14 üniversite girebilmiştir. Bununla beraber dünya genelinden 2000 üniversitenin bulunduğu 2019 sıralama listesinde 18 ülkeden 62 üniversite; yine 2000 üniversitenin sıralandığı 2020 listesinde ise 16 ülkeden 58 üniversite listeye girmiştir.

Tablo 10: CWUR Sıralamasında Yer Alan Afrika Üniversitelerinin Ünelere Göre Dağılımı

2018-2019		2019-2020		2020-2021	
Ülke	Sayı	Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Güney Afrika	7	Cezayir	3	Cezayir	2
Mısır	4	Demokratik Kongo	1	Etiyopya	4
Nijerya	1	Etiyopya	5	Fas	4
Tunus	1	Fas	4	Gana	2
Uganda	1	Gana	2	Güney Afrika	13
		Güney Afrika	13	Kamerun	1
		Kamerun	1	Kenya	1
		Kenya	1	Malawi	1
		Malawi	1	Mısır	18
		Mısır	18	Nijerya	2
		Mozambik	1	Senegal	1
		Nijerya	4	Tanzanya	1
		Senegal	1	Tunus	5
		Tanzanya	1	Uganda	1
		Tunus	3	Zambiya	1

59 | Afrika'da Yükseköğretim Kurumları: Uluslararası Üniversite Sıralama Sistemleri Bağlamında Bir İnceleme

		Uganda	1	Zimbabve	1
		Zambiya	1		
		Zimbabve	1		
TOPLAM	14	TOPLAM	62	TOPLAM	58

Kaynak: CWUR, 2018; CWUR, 2019; CWUR, 2020

CWUR'un 2018 yılı dünya üniversiteleri sıralama listesine 7 üniversiteyle giren Güney Afrika Cumhuriyeti, en fazla üniversitenin sıralamaya girebildiği Afrika ülkesidir. Bu ülkeyi 4 üniversiteyle Mısır takip etmektedir. Ayrıca 2018 listesine 1'er üniversitesi giren Tunus, Uganda ve Nijerya, en az üniversitesinin sıralamaya girdiği Afrika ülkeleridir. Öte yandan 2000 üniversitenin yer aldığı hem 2019 hem de 2020 listelerinde ise Mısır 18 üniversiteyle, Güney Afrika Cumhuriyeti 13 üniversiteyle sıralamalarda yer almıştır. Tunus'un CWUR 2018 listesinde 1 üniversitesi bulunmasına rağmen, 2019 yılında 3, 2020 yılında ise 5 üniversitesi girmiştir. 2018 listesinde 1 üniversitesi bulunan Uganda ise yine benzer şekilde hem 2019 hem de 2020 listelerinde 1 üniversiteyle yer almıştır.

Tablodaki verilere göre değerlendirmeye alınan ve sıralama listesinde yer alan üniversite sayısının artmasıyla listeye giren kıta üniversitesi sayısının da arttığı görülmektedir. Öte yandan 2019 listesinde 1'er üniversitesi bulunan Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile Mozambik'in 2020 yılında hiçbir üniversitesi listeye girememiştir.

3.6. University Ranking by Academic Academic Performance (URAP) Sıralama Sisteminde Afrika Üniversiteleri

Tablo 11'de URAP'ın web sayfasındaki son 3 sıralama listesinde yer alan Afrika üniversitelerinin ülkelere göre dağılımına yer verilmiştir. URAP'ın son üç yıla ait sıralama listelerinin üçünde de dünya çapındaki 2500 üniversitenin sıralamalarına yer verilmiştir. 2017-2018 ile 2018-2019 listelerinde toplam 21 Afrika ülkesinden üniversite yer alırken, 2019-2020 listesinde ise toplam 23 Afrika ülkesinin üniversiteleri sıralamaya girmiştir. Bununla beraber 2017-2018 listesinde toplam 108 Afrika üniversitesi bulunurken, hem 2018-2019 hem de 2019-2020 listelerinde toplam 111 Afrika üniversitesi sıralamada yer almıştır. Ayrıca tablodaki verilerden hareketle 2017-2018 ve 2018-2019 listelerinde yer almayan Mozambik ve Demokratik Kongo'daki üniversiteler, 2019-2020 listesinde 1'er üniversiteyle sıralama listelerine girmiştir.

Tablo 11: URAP Sıralamasında Yer Alan Afrika Üniversitelerinin Ülkelere Göre Dağılımı

2017-2018		2018-2019		2019-2020	
Ülke	Sayı	Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Botswana	1	Botswana	1	Botswana	1
Cezayir	14	Cezayir	14	Cezayir	11

60 | Halil İbrahim KOÇ

Etiyopya	6	Etiyopya	7	Demokratik Kongo	1
Fas	8	Fas	8	Etiyopya	8
Gana	4	Gana	4	Fas	10
Güney Afrika	18	Güney Afrika	18	Gana	4
Kamerun	1	Kamerun	1	Güney Afrika	18
Kenya	4	Kenya	5	Kamerun	1
Malawi	1	Malawi	1	Kenya	4
Mauritius	1	Mauritius	1	Malawi	1
Mısır	25	Mısır	27	Mauritius	1
Namibya	1	Namibya	1	Mısır	25
Nijerya	7	Nijerya	6	Mozambik	1
Rwanda	1	Rwanda	1	Namibya	1
Senegal	1	Senegal	1	Nijerya	6
Sudan	1	Sudan	1	Rwanda	1
Tanzanya	2	Tanzanya	2	Senegal	1
Tunus	8	Tunus	8	Sudan	1
Uganda	2	Uganda	2	Tanzanya	3
Zambiya	1	Zambiya	1	Tunus	8
Zimbabwe	1	Zimbabwe	1	Uganda	2
				Zambiya	1
				Zimbabwe	1
TOPLAM	108	TOPLAM	111	TOPLAM	111

Kaynak: URAP, 2018; URAP, 2019; URAP, 2020

Öte yandan her üç sıralama listesine en fazla üniversitesi giren ülke Mısır olmuştur. 2017-2018 listesinde 25 üniversitesi bulunan Mısır'ın, 2018-2019 listesinde 27, 2019-2020 listesinde ise 25 üniversitesi yer almıştır. Mısır'ı her üç listede de 18 üniversitesi bulunan Güney Afrika Cumhuriyeti takip etmiştir. Bununla beraber Etiyopya'nın URAP'ın sıralama listesine giren üniversite sayısı, 2017-2018 ve 2018-2019 yıllarında 14 iken, bu sayı 2019-2020 sıralama listesinde 8'e düşmüştür. Etiyopya'nın sıralamaya giren üniversite sayısındaki bu düşüş oldukça dikkat çekici görünmektedir.

3.7. Webometrics Sıralama Sisteminde Afrika Üniversiteleri

Webometrics sıralama sistemi web sayfasında, her yıl yeni bir metodoloji kullanıldığı için sonuçların nesnel karşılaştırılmamasından ve üniversitelerin sıralamadaki mevcut konumlarını yukarıya taşımalarının sadece performanslarını artırmalarıyla ilgili olmamasından dolayı sadece güncel sıralamalar yayımlanmaktadır (Webometrics, 2020). Webometrics'in bu politikasından dolayı çalışmanın bu kısmında sadece güncel yayımlanmış sıralama listesi (2020) esas alınmıştır. Bu sıralama listesinde 200 ülkeden 30.000'den fazla üniversite sıralamada yer almıştır. Bu çerçevede güncel sıralama listesinde ilk 2000 üniversite sıralaması değerlendirilmiştir.

Tablo 12: Webometrics Sıralamasında Yer Alan Afrika Üniversitelerinin Ülkelere Göre Dağılımı

2020	
Ülke	Sayı
Cezayir	2
Etiyopya	1
Fas	2
Gana	2
Güney Afrika	13
Kenya	2
Mısır	12
Nijerya	5
Sudan	1
Tanzanya	1
Uganda	1

TOPLAM	42
--------	----

Kaynak: Webometrics, 2020

Tablo 12’de Webometrics’in web sayfasındaki güncel sıralama listesinde yer alan Afrika üniversitelerinin ülkelere göre dağılımına yer verilmiştir. 11 Afrika ülkesinden toplam 42 üniversite bu sıralama listesinde ilk 2000’de yer almıştır. 13 üniversiteyle Güney Afrika Cumhuriyeti, 12 üniversiteyle Mısır, bu sıralama listesinde en fazla üniversitenin yer aldığı Afrika ülkeleridir. Etiyopya, Sudan, Tanzanya ve Uganda’dan ise sadece 1 üniversite, bu sıralama listesinde ilk 2000’e girmiştir.

3.8. Güncel Sıralama Listelerine Göre İlk 500’de Yer Alan Afrika Üniversiteleri

Araştırma kapsamında esas alınan sıralama sistemlerinin son yayımladıkları listelerdeki ilk 500’de bulunan Afrika üniversitelerine yer verilmiştir. Tablo 13’te verilen bulgulara göre, THE ve QS’in son yayımladıkları listenin 2021 yılına ait olduğu; CWUR’un sıralama listesinin ise 2020-2021 dönemi olarak yayımlandığı görülmektedir. Öte yandan ARWU ve Webometrics’in yayımladıkları son listelerin 2020 yılına ait sıralama listeleri olduğu, URAP’ın sıralama listesinin ise 2019-2020 dönemine ait olduğu tespit edilmiştir.

Sıralama sistemleri dünyanın farklı ülkelerinden belirli sayıdaki üniversiteyi çeşitli göstergelere göre sıralamaktadır. Bununla beraber sistemlerin sıralama yaparken kullandıkları metodolojiler de farklılık göstermektedir. Bu sebeple üniversitelerin sıralamalarındaki yerlerinin farklılık arz ettiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada yapılan karşılaştırma Afrika üniversitelerinin sıralamalarındaki konumunu farklı sistemlerin sıralamalarına göre belirlemeyi amaçlamaktadır.

Tablo 13: Güncel Sıralamalarda İlk 500’e Giren Afrika Üniversiteleri

<i>Sıralama Sistemi</i>	<i>Sıra</i>	<i>Üniversite</i>	<i>Ülke</i>
THE (2021)	155	Cape Town Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	201-250	Witwatersrand Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	251-300	Stellenbosch Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	351-400	KwaZulu-Natal Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	401-500	Aswan Üniversitesi	Mısır
	401-500	Durban Teknoloji Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	401-500	Ibadan Üniversitesi	Nijerya
	401-500	Makerere Üniversitesi	Uganda
	401-500	Mansoura Üniversitesi	Mısır

63 | Afrika'da Yükseköğretim Kurumları: Uluslararası Üniversite Sıralama Sistemleri Bağlamında Bir İnceleme

QS (2021)	220	Cape Town Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	403	Witwatersrand Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	411	Kahire Amerikan Üniversitesi	Mısır
	439	Johannesburg Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	456	Stellenbosch Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
ARWU (2020)	201-300	Cape Town Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	201-300	Witwatersrand Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	401-500	Kahire Üniversitesi	Mısır
	401-500	Stellenbosch Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	401-500	Pretoria Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
CWUR (2020-2021)	268	Cape Town Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	275	Witwatersrand Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	429	Stellenbosch Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	477	KwaZulu-Natal Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
URAP (2019-2020)	254	Cape Town Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	366	KwaZulu-Natal Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	371	Witwatersrand Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	393	Kahire Üniversitesi	Mısır
	417	Stellenbosch Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	462	Pretoria Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
Webometrics (2020)	265	Cape Town Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
	411	Witwatersrand Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti

420	Stellenbosch Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti
441	Pretoria Üniversitesi	Güney Afrika Cumhuriyeti

Kaynak: THE, 2021; QS, 2021; ARWU, 2020; CWUR, 2020; URAP, 2020; Webometrics, 2020

Tablo 13'teki verilere göre değerlendirmeye alınan 6 sıralama listesinde ilk 500'e giren Afrika üniversitesi sayısı toplam 32'dir. Bu sıralamalarda en fazla üniversitesi bulunan Afrika ülkesi ise Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Öyle ki THE ve URAP sıralamalarında 5; QS, ARWU, CWUR ve Webometrics sıralamalarında ise 4 Güney Afrika Cumhuriyeti üniversitesi ilk 500'de kendisine yer bulabilmiştir. Üstelik CWUR ve Webometrics'in son sıralama listesinde Afrika'dan ilk 500'e giren üniversitelerin hepsi Güney Afrika Cumhuriyeti üniversiteleridir. Bu durumdan hareketle Afrika ülkeleri arasında üniversitelerinin dünya sıralamalarında önemli sıralarda bulunduğu ülke, Güney Afrika Cumhuriyeti olarak görülmektedir. Ayrıca Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Cape Town Üniversitesi, Afrika üniversiteleri arasında tüm sıralamalarda en yüksek sıralamaya sahip üniversite konumundadır. Yine Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki Witwatersrand Üniversitesi ise THE, QS, ARWU, CWUR ve Webometrics'te Afrika üniversiteleri arasında en yüksek konuma sahip ikinci üniversitedir. Türkiye menşeli URAP sisteminde ise Güney Afrika Cumhuriyeti'nden KwaZulu-Natal Üniversitesi, Afrika üniversiteleri arasında en yüksek ikinci sırada yer alabilmiştir.

Çalışma kapsamında esas alınan sistemlerin son sıralama listelerindeki ilk 500 üniversite arasında Afrika'dan en fazla sayıda üniversitesi yer alan ikinci ülke ise Mısır'dır. THE sıralamasında Mısır'dan 2 üniversite yer alırken; QS, ARWU ve URAP sıralamalarında ise 1 Mısır üniversitesi ilk 500'de kendisine yer bulabilmiştir. Aswan Üniversitesi THE sıralamasında ilk 500'de bulunuyorken; Kahire Amerikan Üniversitesi QS sıralamasında, Kahire Üniversitesi ise ARWU ve URAP'ın son sıralama listelerinde ilk 500'e girebilmiştir.

Öte yandan araştırmada değerlendirmeye alınan THE sisteminde ilk 500'de üniversitesi yer alan diğer Afrika ülkeleri ise Nijerya ve Uganda'dır. Diğer sistemlerin sıralama listelerinde üniversitesi bulunmayan bu ülkelerin 1'er üniversitesi THE'nın yayımladığı son sıralama listelerinde ilk 500'de yer almaktadır. Nijerya'dan Ibadan Üniversitesi THE'nın son sıralama listesinde ilk 500'de yer alırken, Uganda'dan ise Makerere Üniversitesi bu sıralamada ilk 500'e girebilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Afrika kıtasındaki üniversitelerin toplam sayısı, uluslararası yükseköğrenim rehberi ve araştırma platformunun verilerine göre 1225 olarak tespit edilmiştir. Bu sayıya göre Afrika'daki resmi niteliğe sahip üniversiteler, dünya genelindeki toplam 13.723 yükseköğretim kurumunun %8.9'unu teşkil etmektedir. Bu üniversitelerin 586'sının kamu, 601'inin ise özel statüde hizmet verdiği Afrika'da⁶, ülke başına düşen üniversite sayısı ise yaklaşık 22'dir. Bununla beraber kıtada en fazla üniversitenin yer aldığı bölgenin 380 üniversiteyle Doğu Afrika olduğu; en fazla üniversiteye sahip ülkenin ise 160 yükseköğretim kurumuyla Batı Afrika ülkesi Nijerya'nın olduğu tespit edilmiştir. Afrika'da en az

⁶ Geriye kalan 38 üniversitenin kamu ya da özel statüde olup olmadığı belirlenmemiştir (UniRank, 2020). Erişim tarihi: 25 Ekim 2020

üniversitenin bulunduğu bölge ise Güney Afrika'dır. Güney Afrika bölgesinde 5 ayrı ülkede toplam 50 üniversite bulunmaktadır.

Bölgelerin ülke sayısına göre üniversite dağılımları ise kıtadaki üniversiteler konusunda farklı bir çerçeveye ortaya koymaktadır. Zira 380 üniversiteyle en fazla üniversitenin bulunduğu bölge olan Doğu Afrika'da 19 ülke bulunurken, 355 üniversitenin bulunduğu Batı Afrika'da ise sadece 15 ülke yer almaktadır. Bu durumda bölgeler ülke başına düşen üniversite sayısına göre sıralandığında, ülke başına en fazla üniversitenin düştüğü bölge Kuzey Afrika olmaktadır. Nitekim 7 ülke (Fas, Mısır, Tunus, Libya, Cezayir, Sudan ve Güney Sudan) ve 346 üniversitenin bulunduğu Kuzey Afrika'da, ülke başına düşen üniversite sayısı 50'dir. Ayrıca 3 Afrika ülkesinde resmi olarak hizmet veren üniversite bulunmazken, farklı bölgelerdeki 7 ülkede ise sadece 1 üniversite yükseköğretim hizmeti vermektedir. Bu verilere göre Afrika kıtasındaki yükseköğretim hizmetinin ülke ve bölgeler arasında dengesiz bir dağılıma sahip olduğu söylenebilir.

Mevcut literatürde Afrika kıtasındaki üniversitelerin uluslararası düzeydeki konumuyla ilgili doğrudan ve kıtanın tamamını kapsayan bütünsel bir çalışma yer almamaktadır. Fakat çalışmanın giriş kısmında uluslararası sıralama sistemleri bağlamında yapılmış Afrika üniversiteleri çalışmalarına değinilmiştir (Boshoff, 2009; Docampo, 2020; Matthews, 2012; Okebukola, 2011). Bu çalışmaların kapsamı genellikle belirli ülke ve sıralama sistemleriyle sınırlandırılırken, bu çalışmada ise Afrika ülkelerinin üniversitelerinin genelini mevcut durumu ve konuları ele alınmıştır. Docampo (2020) tarafından yapılan çalışmada Afrika üniversitelerinin ARWU'nun 2019 yılındaki sıralamalarındaki konumu, başka kaynaklardan elde edilen verilerle yeniden değerlendirilmiştir. Böylece ARWU'nun 2019 yılındaki sıralamasına 32 Afrika ülkesinden 200 üniversitenin yer alabileceği sonucuna ulaşılrken; bu çalışmada ise elde edilen verilere göre ARWU'nun 2019 yılı sıralamasına sadece 4 ülkeden 20 üniversite girmiştir.

Afrika üniversitelerinin dünya üniversiteleri sıralamasındaki konumlarının betimlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, üniversiteleri farklı ölçütlere göre sıralayan 6 sıralama sistemi esas alınmıştır. Bu sistemler arasındaki 5 sıralama sisteminin son 3 yılda web sayfalarında yayımladıkları sıralamalar değerlendirilirken; araştırmada kullanılan bir diğer sistem olan Webometrics'in sıralamalarını her yıl güncelleyerek yayımlaması ve eski listelere web sayfasında yer vermemesi nedeniyle, sadece 2020 yılı güncel sıralama listesi dikkate alınmıştır. Benzer şekilde çalışmada esas alınan 5 sistemin sıralama yaparken değerlendirdikleri ve sıralama listelerinde yer verdikleri üniversite sayıları en fazla 2500 iken; Webometrics ise 30.000'den fazla üniversiteyi sıralamaktadır. Bu nedenle Webometrics'in güncel sıralama listesinde yer alan ilk 2000 üniversite arasındaki Afrika üniversiteleri değerlendirilmiştir.

THE'nın son üç yıllık sıralama listesinde değerlendirmeye alınan üniversite sayısının artışına paralel olarak listeye giren Afrika üniversitesi sayısı da artmıştır. THE'nın 1250 üniversiteyi sıraladığı 2019 yılı listesinde Afrika menşeli 47 üniversite bulunurken, 1400 üniversiteyi sıraladığı 2020 yılı listesinde 56, 1500'den fazla üniversiteyi sıraladığı 2021 listesinde ise 63 üniversite yer almıştır. THE'nın son üç yıllık sıralamalarında en fazla üniversitesi bulunan Afrika üniversiteleri ise sırasıyla Mısır, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Cezayir'dir.

THE'nın aksine QS sıralama sisteminin son 3 yıllık sıralamasında yer alan Afrika üniversitesi sayısının düşüş gösterdiği görülmüştür. QS'nin 2019 yılında 1019 üniversiteyi sıraladığı listede 4 ülkeden

17 üniversite yer alırken; bu sayı 1002 üniversiteye yer verdiği 2020 sıralamasında 2 ülkeden 13 üniversiteye, 1029 üniversiteyi değerlendirdiği 2021 listesinde ise yine 2 ülkeden 11 üniversiteye düşmüştür. Ayrıca QS'nin üç sıralamasında üniversiteleri bulunan Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mısır'ın, bu listelere giren üniversite sayıları da benzer şekilde düşüş göstermiştir. Bu sistemin 2019 yılında yayımladığı listede 1'er üniversitesi bulunan Fas ve Kenya'dan 2020 ve 2021 sıralamalarına ise hiçbir üniversite girememiştir.

ARWU'nun son üç sıralama listesine giren Afrika menşeli üniversite sayısının ülkelere göre farklılık gösterse de, toplamda istikrar taşıdığı çalışmada elde edilen bir diğer bulgudur. 2018, 2019 ve 2020 sıralamalarını web sayfasında yayımlayan ARWU, 2018 yılında 1500'den fazla üniversiteyi değerlendirirken 2019 ve 2020 yıllarında ise 1800'den fazla üniversiteyi değerlendirmiştir. Son üç sıralamada da 1000 üniversiteyi sıralayan ARWU'nun 2018 yılı listesinde 19, 2019 yılı listesinde 20 ve 2020 listesinde de yine 20 Afrika üniversitesi yer almayı başarmıştır. Her üç listede en fazla üniversitesinin yer aldığı Afrika ülkeleri THE ve QS sıralamalarına benzer şekilde Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mısır'dır.

Bir diğer sıralama sistemi olan CWUR'un son üç yıllık sıralamasında da THE sıralamalarına benzer şekilde, listede yer alan Afrika üniversitesi sayısında artış görülmüştür. CWUR'un ilk 1000 üniversiteyi sıraladığı 2018-2019 listesinde Afrika'nın 5 ülkesinden toplam 14 üniversite yer alırken; 2000 üniversiteyi sıraladığı 2019-2020 sıralamasında 18 ülkeden 62, 2020-2021 listesinde ise 16 ülkeden 58 üniversite bulunmaktadır. 2019-2020 sıralamasında 1'er üniversitesi bulunan Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Mozambik'in, 2020-2021 sıralama listesine ise hiçbir üniversitesi girememiştir. Her üç listede de en fazla üniversitesi bulunan ülkeler yine Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mısır'dır.

Dünya genelinden 2500 üniversiteyi değerlendirerek sıralayan URAP'ın son üç yılda yayımladığı dünya üniversiteleri sıralama listelerine giren Afrika üniversitesi sayılarının ciddi farklılık göstermediği, bu sebeple belirli düzeyde istikrara sahip olduğu söylenebilir. Nitekim URAP'ın 2017-2018 sıralamasında Afrika'nın 21 ülkesinden 108 üniversite yer alırken; bu sistemin 2018-2019 sıralamasına 21 ülkeden 111 üniversite, 2019-2020 sıralamasına ise 23 ülkeden yine 111 üniversite girebilmiştir. Diğer sistemlerine sıralamalarına benzer şekilde URAP'ta da en fazla üniversitesi bulunan ülkeler Mısır ve Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Ayrıca Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Mozambik'in 2017-2018 ve 2018-2019 sıralamalarına hiçbir üniversiteleri girememesine rağmen, 2019-2020 sıralamalarında 1'er üniversiteleri yer almıştır.

Webometrics'in son güncel sıralama listesinin esas alınması sonucunda, Afrika'nın 11 ülkesinden 42 üniversitenin bu sıralamada ilk 2000'de yer aldığı tespit edilmiştir. Diğer sıralamalarda olduğu gibi bu sıralamada da en fazla üniversitesi bulunan ülkeler Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mısır'dır. Ayrıca bu sıralamada dikkati çeken bir diğer unsur ise Nijerya'dan 5 üniversitenin listede yer almasıdır. 160 üniversitesi bulunan Nijerya'nın 6 üniversitesinin girdiği THE ve URAP sıralamalarından sonra en fazla üniversitesinin yer aldığı sıralama ise Webometrics'tir. Bu sistemin 2020 yılındaki sıralama listesine Nijerya'dan 5 üniversite girmiştir.

Çalışmada ayrıca araştırma kapsamında esas alınan sistemlerin güncel sıralama listelerinde ilk 500'de bulunan Afrika menşeli üniversiteler tespit edilmiştir. THE'nin 2021 yılında yaptığı sıralamada Güney Afrika Cumhuriyeti'nden 5 üniversite bulunurken; aynı listede Mısır'dan 2 üniversite, Nijerya ve

Uganda'dan ise 1'er üniversite yer almıştır. CWUR ve Webometrics'in son yaptığı sıralamada Afrika'dan sadece Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki üniversiteler ilk 500'e girerken; QS, ARWU ve URAP'ta ise yine Güney Afrika Cumhuriyeti'yle birlikte Mısır'dan üniversitelerin bulunduğu görülmüştür. Buradan hareketle ilk 500'e giren Afrika üniversiteleri hususunda en çeşitli sıralamanın THE tarafından yayımlanan sıralama listesi olduğu söylenebilir. Bununla beraber Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki Cape Town Üniversitesi, sıralamalarda en yüksek konuma sahip Afrika menşeli üniversitedir. Bu üniversiteyi 5 sıralama listesinde Witwatersrand Üniversitesi (Güney Afrika Cumhuriyeti) takip ederken, URAP'ın sıralamasında ise KwaZulu-Natal Üniversitesi (Güney Afrika Cumhuriyeti) ikinci en yüksek sıralamaya sahip üniversite olmuştur. Güney Afrika Cumhuriyeti üniversiteleri dışında en yüksek sıralamaya sahip üniversiteler ise Mısır üniversiteleridir. THE'nın sıralamasında 401-500 aralığında bulunan Aswan Üniversitesi, QS'nin sıralamasında 411. sırada yer alan Kahire Amerikan Üniversitesi, ARWU'nun sıralamasında 401-500 aralığında ve URAP'ın sıralamasında 393. sırada yer alan Kahire Üniversitesi bu ülkeye ait üniversitelerdir.

Bu çalışmada Afrika'daki üniversitelerin sadece uluslararası sıralama sistemlerinde konumunu belirlemek ve var olan durumu betimlemek amaçlandığı için, mevcut durumun nedenleri ve Afrika yükseköğreniminin küresel düzlemde geleceği hakkında bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu nedenle konuyla ilgili daha kapsamlı çalışmaların yapılması ve bu çalışmalarda küresel sistemin yapısal ve eleştirel analizi odağa alınarak yükseköğretim alanında oluşturulan ve yeniden üretilen eşitsizliklerin değerlendirilmesi önerilmektedir. Yine alan yazındaki boşluk dikkate alınarak Afrika'daki bölge ve ülkeler özelinde bu çalışmada kullanılmayan diğer uluslararası sıralama sistemlerinin esas alındığı ve bu sistemlerin gösterge verilerinin kapsamlı bir şekilde değerlendirildiği çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Academic Ranking of World Universities [ARWU]. (2018). *Academic Ranking of World Universities 2018*. <http://www.shanghairanking.com/ARWU2018.html>.
- Academic Ranking of World Universities [ARWU]. (2019). *Academic Ranking of World Universities 2019*. <http://www.shanghairanking.com/ARWU2019.html>.
- Academic Ranking of World Universities [ARWU]. (2020). *Academic Ranking of World Universities 2020*. <http://www.shanghairanking.com/ARWU2020.html>.
- Bastedo, M., N., & Bowman, N., A. (2011). College rankings as an interorganizational dependency: Establishing the foundation for strategic and institutional accounts. *Research in Higher Education*, 52(1), 3-23. <https://doi.org/10.1007/s11162-010-9185-0>.
- Boshoff, N., (2009). Shanghai Academic Ranking of World Universities (ARWU) and the 'big five' South African research universities. *South African Journal of Higher Education*, 23(4), 635-655. <http://doi.org/10.4314/sajhe.v23i4.51056>.
- Bowen, G., A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <http://doi.org/10.3316/QRJ0902027>.
- Center for World University Rankings [CWUR]. (2018). *World University Rankings 2018-19*. <https://cwur.org/2018-19.php>.

- Center for World University Rankings [CWUR]. (2019). *World University Rankings 2019-20*. <https://cwur.org/2019-20.php>.
- Center for World University Rankings [CWUR]. (2020). *World University Rankings 2020-21*. <https://cwur.org/2020-21.php>.
- Cuthbert, R. (2011). University rankings, diversity, and the new landscape of higher education. *International Journal of Lifelong Education*, 30(1), 119-121. <https://doi.org/10.1163/9789087908164>.
- Damar, M., Özdağoğlu, G., & Özveri, O. (2020). Bilimsel üretkenlik bağlamında dünya sıralama sistemleri ve Türkiye'deki üniversitelerin mevcut durumu. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 107-123. <https://doi.org/10.32329/uad.792205>.
- Docampo, D. (2020). African Universities and the 2019 edition of the Shanghai ranking. *Atlantia Technical Report*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14577.63841>.
- Doğan, G. (2017). *Akademik performans odaklı uluslararası üniversite sıralama sistemlerinin genel sıralamalarına ve ölçütlerine göre değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Eraslan, İ. (2015). Üniversitelerin uluslararası görünürlüğü: akademik performans ve üniversite marka değeri ilişkisi. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(1), 37-47. <https://doi.org/10.18221/bujss.19128>.
- İsmail, E., M. (2010, December 6-8). *Ranking of universities* [Sunulmuş Bildiri]. 2nd International Conference on Assessing Quality in Higher Education, Lahore, Pakistan.
- Jesensek M. (2006). Why the rankings are important?. *Katedra (Maribor)*, 1(4), 6-7.
- Marconi, G., & Ritzen, J. (2015). Determinants of international university rankings scores. *Applied Economics*, 47(57), 6211-6227. <https://doi.org/10.1080/00036846.2015.1068921>.
- Matthews, A., P. (2012). South African universities in world rankings. *Scientometrics*, 92(3), 675-695. <https://doi.org/10.1007/s11192-011-0611-7>.
- Okebukola, P. (2011, 27-30 June). *Nigerian universities and world ranking: issues, strategies and forward planning* [Sunulmuş Bildiri]. AVCNU Conference, Covenant University, Ota.
- Özkan, M. (2015). Üniversite sıralama sistemleri. İçinde A. Aypay (Ed.), *Türkiye'de Yükseköğretim Alanı, Kapsamı ve Politikaları* (ss. 341-368). Pegem Akademi.
- Quacquarelli Symonds World University Ranking [QS]. (2019). *QS World University Ranking 2019*. <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2019>.
- Quacquarelli Symonds World University Ranking [QS]. (2020). *QS World University Ranking 2020*. <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2020>.
- Quacquarelli Symonds World University Ranking [QS]. (2021). *QS World University Ranking 2021*. <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>.
- Saka, Y., & Yaman, S. (2011). Üniversite sıralama sistemleri; kriterler ve yapılan eleştiriler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 72-79. <http://www.doi.org/10.5961/jhes.2011.012>.

- Times Higher Education [THE]. (2019). *World University Rankings 2019*.
<https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2019/world-ranking>.
- Times Higher Education [THE]. (2020). *World University Rankings 2020*.
<https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world-ranking>.
- Times Higher Education [THE]. (2021). *World University Rankings 2021*.
<https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking>.
- University Ranking by Academic Performance [URAP]. (2018). *World Ranking 2018-2019*.
<https://www.urapcenter.org/Rankings/2018-2019/world-2018>.
- University Ranking by Academic Performance [URAP]. (2019). *World Ranking 2019-2020*.
https://www.urapcenter.org/Rankings/2019-2020/World_Ranking_2019-2020.
- University Ranking by Academic Performance [URAP]. (2020). *World Ranking 2019-2020*.
https://www.urapcenter.org/Rankings/2020-2021/World_Ranking_2020-2021.
- Webometrics (2020, April 4). *World Ranking*. <http://www.webometrics.info/en/world>.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

PASİFİK'TEN AFRİKA'YA: YÜKSELEN GÜÇ ÇİN'İN AFRİKA POLİTİKASI

FROM PACIFIC TO AFRICA: THE RISING POWER CHINA'S AFRICAN POLICY

Yıl 1, Sayı 1, ss.70-86.

Year 1, Issue 1, pp.70-86.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 03.01.2021

Submitted: 03.01.2021

Kabul Tarihi: 09.02.2021

Accepted: 09.02.2021

Atf Bilgisi / Reference Information

Söğütü, G. (2021).Pasifik'ten Afrika'ya: Yükselen Güç Çin'in Afrika Politikası, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 70-86.

Gözde SÖĞÜTLÜ

Political Science and International Relations, Istanbul University, PhD.

gzdsogutlu@gmail.com.

ORCID ID: 0000-0002-5263-0886.

Öz

1978 yılında iktidara gelen Deng Xiapoing'in benimsediği pragmatist yaklaşım çerçevesinde liberal ekonomi politikaları uygulamaya başlayan Çin, kapalı ekonomiden dışa açık bir ekonomiye geçiş yapmıştır. Bu ekonomik gelişme vizyonuna bağlı olarak Çin ciddi bir enerji ithalatçısı ve ürettiği mallar açısından da büyük bir emtia ihracatçısı haline gelmiştir. Çin için sürekli büyüyen bir ekonomiye sahip olmak ülkenin gelişimi için önem arz ederken büyümenin ve rejimin devamlılığı açısından da kritik bir hal almıştır. Diğer yandan Afrika kıtası soğuk savaş döneminin iki kutuplu kamplaşmasının neden olduğu ikincil öneminden ziyade değişen kutuplaşma sisteminin bölgesel ve küresel aktörlerin dış politika anlayışlarında yarattığı değişimle birlikte küresel rekabetin odak noktası olmuştur. Bu doğrultuda demografik yapısı, zengin yer altı kaynakları, önemli bir pazar olma potansiyeli ve Birleşmiş Milletler gibi çok uluslu kuruluşlardaki oy oranıyla küresel güç olma iddiasındaki hiçbir devletin ilgisiz kalamayacağı Afrika kıtası, uluslararası konjonktürde ekonomik ve siyasi etkisini artırmak isteyen Çin için oldukça önemli bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Sömürgecilik ve emperyalist tutum ve politikalara karşıtlık bağlamında ulusal özgürlük ve bağımsızlık ilkeleri ekseninde gelişim gösteren Çin-Afrika ilişkileri, Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC)'nun kurulmasıyla görünürlük kazanmıştır. Çalışmada ideolojiden pragmatizme yönelerek Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC)'nun kurumsal yapısı çerçevesinde sürdürülen Çin-Afrika ilişkileri incelenmektedir. Ayrıca Çin'in, Afrika kıtasına yönelik kapsamlı stratejisinin ardındaki temel faktörler çerçevesinde Afrika jeopolitiğinin Çin dış politikasına olan etkisi değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Yükselen Güç Çin, Afrika Kıtası, Çin- Afrika İlişkileri, Çin- Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC).

Abstract

China, which started to implement liberal economic policies within the framework of the pragmatist approach adopted by Deng Xiapoing, who came to power in 1978, has transitioned from a closed economy to an open economy. Depending on this vision of economic development, China has become a serious energy importer and a major exporter of commodities in terms of the goods it produces. While having a constantly growing economy is important for the development of the country, the

sustainability of growth has become critical for the continuity of the regime. On the other hand, the African continent has become the focal point of global competition with the change in the foreign policy understanding of regional and global actors rather than the secondary importance caused by the bipolar polarization of the cold war period. In this respect, the African continent, where no state claiming to be a global power can remain indifferent with its demographic structure, rich underground resources, potential to be an important market and the rate of votes in multinational organizations such as the United Nations, is a very important region for China who wants to increase its economic and political influence in the international conjuncture. stands out. China-Africa relations, which developed on the axis of national freedom and independence in the context of opposition to colonialism and imperialist attitudes and policies, gained visibility with the establishment of the China-Africa Cooperation Forum (FOCAC). In the study, China-Africa relations that are carried out within the framework of the institutional structure of the China-Africa Cooperation Forum (FOCAC) by turning from ideology to pragmatism are examined. In addition, the impact of African geopolitics on Chinese foreign policy is evaluated within the framework of the main factors behind China's comprehensive strategy for the African continent.

Key Words: International Relations, Rising Power China, Africa Continent, China-Africa Relations, China-Africa Cooperation Forum (FOCAC).

Structured Abstract

Thanks to its rich cultural history, unique civilization structure and Deng Xiaoping's policy of opening to the outside world, which was announced towards the end of the 1970s, China has become an important actor on a global scale with its economic rise. In line with its desire to create new international rules and to have the power to reform the norms of international institutions in accordance with its own interests, on the basis of its economic and political growth within the framework of this expansion policy, China is trying to expand its sphere of influence in the African continent like every dominant power. Although China-Africa relations are shaped in line with geopolitical and ideological conditions, the most successful reflection of China's policy of opening up to foreign countries in practice is the African policy. Beijing administration focused on maintaining stability at the point of economic development in line with the approach of "building a sustainable peace, harmonious and rich world altogether" adopted in foreign policy. In this context, China tries to strengthen its institutional relations with the countries of the continent in political, cultural, economic and commercial fields in a way to turn the rapidly rising position of the African continent in the world conjuncture in its favor. The history of China's relations with African countries, which is one of the most important actors of the international system today, dates back to the 1950s. Ideological proximity and mutual diplomatic support formed the defining features of the first phase of relations between China and African countries. However, this feature towards politics did not exclude activities in the economic field.

The Chinese government provided significant economic assistance to many African countries before the 1980s and contributed significantly to the development of these countries. The second phase of China-Africa relations started almost simultaneously with the "Reform and Opening" policies implemented in China in the late 1970s. Compared to the first stage, this stage is notable for their pragmatic approach seeking new economic cooperation models. In the 2000s, China and African countries decided to establish a comprehensive mechanism for better communication and cooperation by aiming to establish new bilateral relations. As a result of this determination, the China-Africa Cooperation Forum (FOCAC) was established. The first Ministerial Conference was held in Beijing in October 2000, FOCAC increased the cooperation between China and African countries by developing equal consultation in relations between the two sides. Underlining that it has a similar historical experience with the continental countries, China has created a positive perception towards itself in the eyes of the peoples of the continent with assertive discourses such as peaceful rise, common benefit, and relationship between equals. FOCAC summits, which were put into practice in 2000, are very important in the context of turning these statements of China into practice. Since its establishment, China has become the biggest trade partner of Africa with the aid and investment projects it has implemented in line with its desire to establish a more comprehensive partnership with the countries of the continent. In addition to high-level visits with continental countries, China has internalized its political and economic influence by building ports and canals, roads and power plants, railways and airports in Africa. However,

the summit meetings, which allow for remarkable developments in the fields of trade and energy between China and African countries, have been among the discussed topics of global politics. China is increasing its share of exports and imports towards continental countries, especially in line with its policy that does not require any conditions for its aid and investments. This attitude of China, which is regarded as an important alternative and resource provider by African leaders, is criticized especially for controlling the countries of the continent by creating a dependency relationship through high loans. The Beijing administration asserts that the Chinese foreign policy regarding the criticisms in question is based on the principles of respect for sovereignty, non-interference in domestic affairs, on the one hand it increases its image in Africa.

Considering the need for energy and raw materials for China's growing economy, it is possible to foresee that the flow of trade and investment to the continental countries where political and economic relations should be maintained in a positive atmosphere will continue. While this situation undoubtedly creates new opportunities for African countries, what is important is whether these opportunities can be used to accelerate economic development and reduce poverty in continental countries. In addition, the future success of Chinese investments depends on the political stability in the continental countries. Unconditional development assistance offered by China to African governments may lead to an increase in authoritarian regimes in continental countries where internal conflicts are experienced. In this important process, the first step of the continental countries should be to manage their relations with China correctly and to implement the necessary structural transformations in order to reduce poverty and guarantee social security in a way that aids and investments in question will guarantee peace and stability in the continent.

In the study, in order to better understand the relations of China with African countries, who want to partner with these resources in today's global system, where resources, especially energy, are important, structural features of the relations in historical context are revealed. Undoubtedly, the point that China and African countries have reached today is a product of China's foreign policy choices throughout history. In addition to the aforementioned choices, the China-Africa Cooperation Forum (FOCAC) summits, which were established in 2000 to strengthen the ties with the continental countries, formed the basis of the multi-level cooperation relationship between the parties. In this context, the FOCAC summits, where decisions were taken as a roadmap for strategic cooperation between the parties, were discussed and China's long-term strategies transformed from an ideological approach to an economic-based pragmatism for the African continent, which guarantees an important market for both Chinese manufacturing companies in world politics.

Giriş

Afrika kıtası sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları, genç ve dinamik nüfusu ve potansiyel pazar olma gücü ile küresel siyasette etki alanını genişletmek isteyen hiçbir devletin ilgisiz kalamayacağı bir bölgedir. Çin de 1978 yılındaki dış dünyaya açılım politikası çerçevesinde sürdürdüğü ekonomik ve siyasal büyümesi temelinde yeni uluslararası kurallar yaratma ve uluslararası kurumların normlarını kendi çıkarına uygun olacak şekilde reforma etme gücüne sahip olma arzusu doğrultusunda her başat güç gibi Afrika kıtasındaki nüfuz alanını genişletmeye çalışmaktadır. Çin-Afrika ilişkileri jeopolitik, ideolojik koşullanmalar doğrultusunda şekillenmekle birlikte Çin'in dışı açılım politikasının pratikteki en başarılı yansıması Afrika politikasıdır.

Pekin yönetimi dış politikada benimsediği "hep birlikte sürdürülebilir barışın, ahenkli ve zengin dünyanın inşası" yaklaşımı doğrultusunda ekonomik kalkınma noktasında istikrarın devam ettirilmesine odaklanmıştır. Barışçıl yükselme stratejisi doğrultusunda gücünü artırmaya çalışan Çin bu bağlamda Afrika kıtasının dünya konjonktüründe hızla yükselen konumunu kendi lehine çevirecek şekilde kıta

ülkeleriyle siyasi, kültürel, ekonomik ve ticari alanlardaki kurumsal ilişkilerini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Çalışmada enerji başta olmak üzere kaynakların her geçen gün önem kazandığı günümüz küresel sisteminde bu kaynaklara ortak olmak isteyen Çin'in Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel bağlamda ilişkilerin yapısal özellikleri ortaya konulmuştur. Hiç şüphesiz Çin ve Afrika ülkelerinin günümüzde geldikleri nokta Çin'in tarih boyunca yapmış olduğu dış politika tercihlerinin bir ürünüdür. Söz konusu tercihlere ilave olarak özellikle 2000 yılında kıta ülkeleriyle olan bağların pekiştirilmesi için kurulan Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) zirveleri taraflar arasındaki çok düzeyli iş birliği ilişkisinin temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda taraflar arasında stratejik iş birliğine yönelik yol haritası niteliğindeki kararların alındığı FOCAC zirveleri ele alınmış ve Çin'in dünya politikasında hem siyasi tatmini için hem de Çinli üretici şirketler için önemli bir pazarı garantileyen Afrika kıtasına ilişkin ideolojik yaklaşımdan ekonomik temelli pragmatizme dönmüşen uzun vadeli stratejileri incelenmiştir.

1. Çin-Afrika İlişkilerinin Tarihi Arka Planı

Günümüzde Afrika kıtasını en iyi analiz eden oyun kuruculardan biri olan Çin'in, Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin anlaşılabilmesi taraflar arasındaki ilişkilerin tarihsel arka planını ortaya koymayı gerekli kılmaktadır. Tarihi iki bin yıl öncesine dayanan Çin- Afrika ilişkileri modern ulus devlet öncesinde bölgeler arası göç ve ticari faaliyetlerle gelişme göstermiştir (Edoho, 2011, s.105). Modern anlamda ilişkilerin başlangıcı ise Afrika toplumlarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanmasıyla başlamıştır. Emperyalizme karşı yoksul dünyanın dayanışması vurgusunun ön plana çıktığı söz konusu dönemde iki taraf ilişkilerinin temel motivasyonunu, sömürgeciliğin yıkıcı etkileriyle mücadele, karşılıklı ekonomik büyüme ve kalkınmanın teşvik edilmesinde daha yakın iş birliği kurulması gerekliliği oluşmuştur (Hinga vd. 2013, s.26). Çin'in birçok Afrika ülkesi gibi emperyalizme karşı mücadele vererek kurulmuş bir ülke olmasının yanı sıra Afrika halklarının ulusal kurtuluş hareketlerine destek vermesi iki taraf arasındaki ilişkilerin ortak kader ve duygudaşlık zemininde ilerlemesini sağlamıştır. Çin'in ABD, Fransa ve diğer sömürgeci ülkeler gibi beyaz sömürgeciliğinin temsilcilerinden olmaması Afrikalı toplumlar nezdinde Çin'e olumlu bir devlet kimliği inşa edilmesini sağlamıştır (Koşar, Çin'in Afrika İstilas). Daha açık bir ifadeyle her iki aktörün de sömürge geçmişine sahip olması ilişkilerde yakınlaştırıcı psiko-politik bir etki yaratmıştır. Afrika ile benzer tarihsel deneyimlere sahip olan Çin kitadaki ulusal kurtuluş hareketlerini "üçüncü dünyanın kurtuluşu" şeklinde karşılayarak günümüzde kıtanın önemli stratejik ortaklarından biri olma ve kıta ülkeleri ile çok boyutlu ilişkiler kurma hakkı elde etmiştir (Koşar, Çin'in Afrika İstilas).

1955 yılında Endonezya'nın başkenti Bandung kentinde bağımsızlığını yeni kazanmış Afrika ve Asya ülkelerinin, ABD ve Sovyetler Birliği gibi iki büyük nükleer güç karşısında varlıklarını korumak için birlik ve dayanışma sağlamaları amacıyla düzenlenen Bandung Konferansı, Çin ve Afrika arasında geleneksel dostluk ve iş birliği ilişkisinin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Armaoğlu, 2009, s. 749). Afrika ile ilişkilerinde önemli bir başlangıç noktasını teşkil eden Konferanstan sonra Çin üçüncü dünyanın liderliğine soyunarak her türlü sömürgeciliğe karşı olduğunu göstermek adına Kongo, Angola ve Cezayir'in bağımsızlık hareketlerini desteklediği mesajını vermiştir (Chinadaily, 20 Mart 2005). Afro-Asya ekonomik ve kültürel iş birliğinin teşvik edildiği ve sömürgeciliğin kınandığı Bandung Konferansı, Çin'in kendisini Afrika ve Asya ülkelerine bir model olarak sunması için eşsiz bir platform olmuştur (Agbebi vd. 2017, s.432). Gelişmekte olan güney ülkelerinin ekonomik ve kültürel iş birliği anlaşması imzalamaları ile sonuçlanan Konferanstan sonra Çin-Afrika ilişkilerinin geleceğini belirleyen ikinci önemli gelişme 1957'de Afro-Asyalı Halkların Birlik Organizasyonu'nun kurulması olmuştur. Çin-Afrika iş birliğinin ortak düşüncesi olan "ulusal özgürlük ve bağımsızlık" ilkeleri çerçevesinde düzenlenen organizasyon ile "üçüncü dünyacılık"ın temeli atılmıştır (Larkin, 28).

Çin-Afrika ilişkileri daha çok uluslararası konjonktürde meydana gelen olayların etkisiyle şekillenmiştir. Nitekim Çin dış politikasında 1960'larda öne çıkan üçüncü dünya vurgusu Çin'in aynı zamanda Sovyetler Birliği ile ideolojik bir kopuş yaşadığı döneme denk gelmiştir. ABD'den sonra Sovyetler Birliği ile de arası açılan Çin dünyanın ağırlık merkezinin Asya, Afrika, Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerine doğru kaymakta olduğunu savunmuştur. Çin bu dönemde üçüncü dünya ülkelerinin liderliğine soyunarak kendini dünyanın ağırlık merkezine yerleştirmekle kalmayıp aynı zamanda içine düştüğü uluslararası izolasyonu kırmaya çalışmıştır (Üngör, 2009, s.30).

Çin'in Afrika ile yaklaşmasında sömürge sonrası dönemi de belirleyen soğuk savaş dönemindeki ilişkileri ideolojiye dayanmaktaydı. Modern siyasi ve ekonomik ilişkilerin temellerinin atıldığı bu dönemde Afrika, Pekin tarafından ABD, Sovyetler Birliği ve diğer Avrupa ülkeleri ile ideolojik rekabetin yanı sıra sosyalist devrim markasını ihraç ettiği bir yer olarak görülüyordu. Çin bu dönemde Güney Afrika'da özellikle Sovyetler Birliği ile değil Maoist Çin'le ideolojik olarak uyumlaştırılmış kurtuluş hareketlerine diplomatik ve askerî destek vermiştir. Çin, Tayvan meselesi dolayısıyla Afrika ülkelerinin desteğini kazanabilmek adına kurtuluş hareketlerine destek verirken Afrika ülkeleri de sömürgeciliği sona erdirmeye mücadelelerinde Çin'in sağladığı ekonomik ve finansal yardımlara büyük değer atfetmişlerdir. (Üngör, 2009, s.30). Mısır ile başlayan Çin'in dış yardım faaliyetleri Afrika ülkelerinin Tayvan'ın egemen bir devlet statüsünün kabul edilmemesi konusunda Pekin yönetiminin politikalarını desteklemeleriyle geniş bir coğrafyaya yayılmıştır (Strange vd. 2013, s.3-4).

Çin'in Afrika ile ilişkilerini belirleyen faktörlerden bir diğeri Çinli devlet başkanları ve bakanlarının Afrika ülkelerine gerçekleştirmiş oldukları üst düzey ziyaret ve toplantılardır. Özellikle Çin devlet başkanı Zhou Enlai 1963 ile 1965 yılları arasında Afrika'nın Çin için önemine dikkat çeken ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bir Çin başbakanının Afrika ülkelerine gerçekleştirmiş olduğu ilk ziyaret olma özelliği taşıyan ziyaretlerde Enlai, taraflar arasındaki ilişkilerde dikkat edilecek ilkelere bahsetmiştir. Çin dış yardımlarının ana çerçevesini belirlemekle birlikte bir ülke-bir kıta arasındaki kapsamlı ilişkilerin başlangıcı niteliğindeki söz konusu bu ilkeler "barış içinde birlikte var olmanın beş prensibi" başlığı altında açıklanmıştır: 1) Barış, tarafsızlık ve bağlantısızlık, 2) Afrika birliği ve dayanışması, 3) Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi, 4) Afrika'nın bağımsızlığına saygı duyulması 5) Afrika'nın iç işlerine karışmama başlıklarını kapsayan ilkeler dostane ilişkileri pekiştirmiştir (Zezeza, 2014, s.147).

1950'lerden itibaren anti-emperyalizm ideolojik söylemi çerçevesinde gelişen ilişkiler 1960'ların ortalarına gelindiğinde Çin'de Mao Zedong yönetiminin başlatmış olduğu proleter kültür devrimi¹'nin bazı Afrika ülkelerince devrim ihracı şeklinde anlaşılması dolayısıyla zayıflamıştır (Edoho, 2011, s.115). Nitekim bu dönemde Çin'in Kamerun ve Nijerya gibi Afrika ülkelerindeki meşru hükümetlere karşı başlatılan ayaklanmaları desteklemesi ilişkilerde anlaşmazlıklar yaşanmasına neden olmuştur. Çin'in kıta ülkelerinin içişlerine karıştığı yönünde bir izlenim uyandıran bu gibi eylemleri 1965 yılında Burundi, Benin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gana (africa.cgtn.com, 23 Mart 2017) ve Tunus'un Pekin ile diplomatik ilişkilerini kesmelerine neden olmuştur. Aynı yıl Kenya, Çin diplomatlarını sınır dışı etmiştir (Alpay, 2009, s.6). Devrimle birlikte zayıflayan ilişkiler Mao'nun ölümüyle birlikte yeniden canlanmaya başlamıştır. İlişkileri yeniden geliştirme taraftarı olan Çin, reel kişi başı GSYH bakımından bugünlere

¹ **Kültür Devrimi:** Mao Zedong önderliğindeki Çin Komünist Partisi'nin, 1966-1976 arasında kontrolü yeniden ele geçirme isteğinin neden olduğu on yıl süren politik ve sosyal kaos dönemiydi. Sosyalist sistemin sağlanmasını ve geliştirilmesini kolaylaştırmak için kapitalist yoldan geçen otoritelere karşı mücadele etmek ve onları ezmek amaçları doğrultusunda siyasal, sosyal ve kültürel pek çok alanda yeni politikaların uygulanmasını esas alıyordu. Bu doğrultuda ülkenin kırsal kesim gençliğinden "Kızıl Muhafızlar" olarak isimlendirilen gruplar teşkil edildi. Kısa sürede ivme kazanan hareket, ülkede iki milyona yakın insanın hayatı kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. The Cultural Revolution: all you need to know about China's political convulsion, *The Guardian*, 11 May 2016.

kıyasla Sahra-altı Afrika ülkeleriyle yarışacak durumda olmamasına rağmen söz konusu ülkelere yardım etmeyi sürdürmüştür. Bu durumun çarpıcı bir örneği 600 milyon ABD dolarına mal olan ve 15.000 Çinli işçinin yardımı ile inşa edilen Tanzanya-Zambiya demiryolunun Çin tarafından finanse edilmesidir (Mohan vd. 2008, s.29). Pekin yönetiminin daha sonraki dış yardımlarına referans teşkil edecek demiryolu projesi ile beyazların azınlıkta olduğu Rodezya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki ırkçı yönetimler bypass edilmiştir (Broutigam, 2008, s.8-9).

1978'de Çin'de iktidara gelen Deng Xiaoping'in benimsediği pragmatist yaklaşımla başlattığı reformlaşma süreci üçüncü dünyanın Çin dış politikasındaki önemini azalmasına neden olmuştur. Bütüncül bir üçüncü dünya politikasının sergilenmediği süreç 1989'da yaşanan Tiananmen Olayları ile son bulmuştur.² 1989'da demokrasi talep eden Çinli öğrencilerin başkent Pekin'deki Tiananmen Meydanı'nda başlattıkları gösteri hareketleri daha sonra 341 şehre yayılmıştır. Karşı devrim hareketi olarak algılanan ve baskı ve şiddet yoluyla bastırılmaya çalışılan gösteriler dolayısıyla Çin Batı'nın ekonomik ve askerî yaptırımlarına maruz kalmıştır. Çok sayıda işçi ve öğrencinin hayatını kaybettiği olaylarda Çinli politika yapımcıların izledikleri tutum Çin için dünya üzerinde olumsuz bir imajın yaratılmasına neden olmuştur (Tull, 2006, s. 462). Demokrasi ve insan hakları hususunda maruz kaldığı yoğun baskılar karşısında Çin dış politika önceliklerini yeniden gözden geçirerek Afrika ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurma ihtiyacı duymuştur (Tull, 2006, s. 462). Daha açık bir ifadeyle Batı'nın izolasyonist politikalarına karşı alternatif koalisyon arayışına yönelen Çin BM gibi uluslararası platformlardaki ağırlıklı nüfusları dolayısıyla yüzünü yeniden Afrika ülkelerine dönmüştür.

1990'lı yıllarla birlikte Çin-Afrika ilişkilerinin bir sonraki aşamasını belirleyecek dört önemli gelişme yaşanmıştır. İlk olarak soğuk savaşın sona ermesi sonrasında her iki bloğun kıtaya yönelik baskıcı politikalarının son bulmasıyla Afrika kıtası kendisini yıpratın çatışmalardan kısmen kurtulmuştur. Bu durum Çin gibi ülkelerin kıta için yeni küresel ortaklar bulma ihtiyacını karşılama durumu yaratmıştır. İkinci olarak Afrika genelinde hız kazanan demokratikleşme mücadeleleri devletlerin iyi yönetim ve ekonomik kalkınma süreçlerini başlatmıştır (Zezeza, 2014, s.148). Çin'in Afrika politikasına öncelik vermesine neden olan üçüncü gelişme ise demokratikleşme rüzgârının ulaştığı Tayvan'ın Afrika genelinde diplomatik etkinlik kazanması olmuştur. Çin-Afrika ilişkilerinin güçlenerek sürdürülmesine etki eden son gelişme ise küreselleşme dalgasının ülkeler ve şirketler arasında ekonomik rekabeti artırması olmuştur. Özellikle yıllarca umutsuz bir kıta olarak anılan Afrika kıtasının küresel rekabete sahne olması kapitalist ekonomiye geçiş yapan Çin için cazibesini artırmasına neden olmuştur (businessdiplomacy.net, 28 Ağustos 2019). Bununla birlikte Tiananmen Olayları sonrası yaşadığı ekonomik krizi olağanüstü bir ekonomik büyüme ile aşın Çin için Afrika kıtası sahip olduğu doğal kaynaklar ve zengin yer altı kaynakları dolayısıyla önemli bir kaynak temini haline gelmiştir. Sonuç olarak ekonomik kalkınması sonrasında dünyanın en çok enerji tüketen ülkelerinden biri haline gelen Çin'in Afrika kıtası ile sürdürdüğü ilişkiler ideolojiden ekonomik temelli pragmatizme dönüşmüştür (Pang, 2013, s.147). Bu bağlamda büyüyen Çin sanayisinin kısıtlı iç kaynaklarla karşılayamadığı hammadde ve enerji ihtiyacını karşılamak ve tüketim ürünlerine ilişkin yeni ihraç pazarları bulmak için devlet başkanı Jiang Zemin'in 1996 yılında altı Afrika ülkesine gerçekleştirdiği ziyaretler önem teşkil etmektedir. Söz konusu ziyaretlerde kıta ülkeleriyle 23 ekonomik ve teknik iş birliği anlaşması imzalanması iki taraf ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır (President Jiang Zemin's Visit to Six African Countries). Çin'in kıta ülkeleriyle ilişkilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacak ziyaretlerde Zemin, Çin'in uluslararası sistemdeki politik ve ekonomik rolüne vurgu yaparak yeni dönem Afrika

² 1989 Tiananmen Meydanı Olayları, Çin'de 15 Nisan - 4 Haziran 1989 tarihleri arasında meydana gelmiştir. 1978'den itibaren devam eden ekonomik reformların sonucunda enflasyonun arttığını ve buna bağlı olarak da proletaryanın yaşamını tehdit eden işsizliğin arttığını düşünen öğrencilerin, aydınların ve işçilerin önderliğinde gerçekleşen gösterileri ve ardından yaşananları ifade eder. Bu gösteriler, ÇHC hükümeti tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış ve pek çok sivil yaşamını yitirmiştir. Çin resmi kaynaklarına göre ölü sayısı 200-300 arası iken, Çinli öğrenci örgütlerine ve Çin Kızılhaç'ına göre ise bu rakam 2000-3000 arasındadır. Detaylı bilgi için bkz: Robert L. Worden, "China's Balancing Act: Cancun, the Third world, Latin America", *Asian Survey*, 23(5), 1983, s. 619.

politikasına dair prensiplerden söz etmiştir. Bu prensiplere göre iki taraf arasındaki içten dostluğun artırılması adına tüm ilişkiler eşitlik, egemenliğe saygı ve birbirinin içişlerine müdahalede bulunmamak, ortak çıkar bağlamında birlikte gelişme, küresel meselelerde artırılmış bilgi paylaşımı ve iş birliği ve son olarak da adil ve dürüst bir uluslararası ekonomik ve siyasi düzen inşa etme maddelerine dayanmaktaydı (Shelton vd. 2008, s.65). Bu beş maddelik öneriyi 2000 yılının kasım ayında, Pekin’de Afrikalı ve Çinli bakanlar tarafından gerçekleştirilen ve ilişkilerin kurumsal bir nitelik kazanmasını sağlayan Çin-Afrika İşbirliği Forumu (Forum on China-Africa Co-operation – FOCAC)’nun kurulması izlemiştir (Koşar).

2. Güney-Güney Küreselleşmesinin Güçlü Dayanağı: FOCAC

1990’lı yıllarla birlikte Çin’in Afrika kıtası ile kurmuş olduğu ilişkiler ideolojik temelli ilişkilerden Pekin’in ekonomik çıkarlarının baskın olduğu bir yapıya evrilmiştir. Bu dönemde bağımsızlığını kazanmış birçok Afrika ülkesinin ekonomisinin de canlanmasıyla birlikte Çin kıta ülkeleriyle ikili ilişkilerini istikrarlı ve sürdürülebilir bir yönde zenginleştirmenin yollarını aramaya başlamıştır. Bu doğrultuda taraflar arasında diplomatik, ticari, güvenlik ve yatırım ilişkilerinin geliştirilmesi için kurulmuş birçok kuruluştan belki de en önemlisi 2000 yılında kurulan Çin Afrika İşbirliği Forumu (Forum for China Africa Cooperation-FOCAC)’dur. 53 Afrika ülkesinin aktif olarak katılım sağladığı kuruluş sayesinde Çin kıtadaki ekonomik ve siyasi etkisini artırmıştır (Shelton vd. 2008, s.65). 1955 Bandung Konferansı’nın tarihsel sürekliliği olarak görülen FOCAC zirveleri ile Çin ve Afrika ülkeleri arasında kapsamlı stratejik ortaklık ve iş birliğinin geliştirilmesi yönünde ortak bir diyalog zemininin kurulması hedeflenmiştir (The Role of FOCAC). Retorik vurgusu Güney-Güney iş birliği ve karşılıklı kalkınma olan FOCAC soğuk savaş sonrası ortaya çıkan tek kutuplu dünya düzenine karşı alternatif, adil ve eşitlikçi yeni bir uluslararası düzenin teşvik edilmesi ve Çin ve Afrika ülkeleri arasında ekonomi başta olmak üzere ticari ve sosyal kalkınma konularında iş birliğinin güçlendirilmesi alanlarına odaklanmıştır (Enuka, s. 211). Uzun vadeli ilişkilerin planlı şekilde geliştirilmesi amacıyla kurulan FOCAC’ın 1. Balkanlar Konferansı Pekin’de hayat bulmuştur. Söz konusu konferansta Çin-Afrika İşbirliği Forumu Pekin Deklarasyonu ile Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Çin-Afrika İşbirliği Programı olmak üzere uzun vadeli, istikrarlı ve karşılıklı kazanımlara dayalı iki önemli belge kabul edilmiştir. Ayrıca her üç yılda bir Çin ve Afrika’da toplanan bir bakanlık konferansı düzenlenmesine karar verilmiştir (The First Ministerial Conference of FOCAC). İlk gerçekleştirildiği yıldan bu yana Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki diyalogu ve iş birliğini güçlendiren başlıca araç haline gelen FOCAC’ın 2. Balkanlar Konferansı Etiyopya’nın başkenti Addis Ababa’da gerçekleştirilmiştir. İkinci konferansın ana görevi, ilk zirvede kabul edilen iki belgenin uygulanmasını gözden geçirmek ve insan kaynakları, tarım, altyapı inşaatı, yatırım ve ticaret gibi kilit alanlarda iş birliğini derinleştirmek için yeni fikirler ve tedbirler almak olmuştur. Konferans, her iki tarafın siyasi ve uluslararası ortak meseleler konusunda fikir birliğini yansıtan Addis Ababa Eylem Planı 2004-2006’nın kabulü ile sona ermiştir. Bununla birlikte 1 milyar dolar değerinde 21 iş birliği anlaşması imzalanmıştır (Shelton vd. 2008, s.90). 48 Afrika ülkesinin katılımıyla gerçekleştirilen üçüncü FOCAC konferansı öncesinde Çin-Afrika diplomatik ilişkilerinin tesisinin ellinci yıldönümü olması münasebetiyle 2006 yılı “Afrika yılı” olarak ilan edilmiştir (Anshan vd., s.13). Taraflar üç yıllık bir plan çerçevesinde Güney-Güney dostluğunu güçlendirmeye yönelik yeni girişimlerle siyasi ve ticari bağlarını stratejik ortaklık şeklinde derinleştirme konusunda mutabakata varmışlardır. Borç verme, ekonomik yardımda bulunma, altyapı çalışmaları, teknoloji transferi, finans ve sosyal güvenlik konularını kapsayan bir dizi anlaşmanın imzalandığı konferansta 2010 yılına kadar Çin ve Afrika arasındaki ticaret hacminin 100 milyar ABD dolarına çıkarılması hedeflenmiştir (Anshan vd., s.13). Günümüzde bu rakamın üstüne çıkmış olan ticaret hacminin ilerleyen yıllarda da artacağı öngörülmektedir. Nitekim 1960’lardan bu yana emperyalizme birlikte karşı durma hedefiyle Afrika ülkeleriyle dayanışma içinde olan Çin, 2012 yılında 200 milyar dolara ulaşan ticaret hacmiyle ABD’yi geride bırakıp Afrika’nın en büyük ticaret ortağı olmuştur.

FOCAC 4. Balkanlar Konferansı 2009 yılında Çin Başbakanı Wen Jiabao önderliğinde Mısır’da icra edilmiştir. Jiabao önderliğinde iklim değişikliği, bilim ve teknoloji, finans, tarım, eğitim, sağlık ve

kültürel alanlarda kıta ülkeleriyle iş birliğini geliştirmeye yönelik önlemler hayata geçirilmiştir (Tepebaş, TASAM). “Barış ve Güvenlik için Çin-Afrika İşbirliği Pekin Eylem Planı” belgesinin ilan edildiği FOCAC 5. Bakanlar Konferansı, Pekin’de düzenlenmiştir. Buradaki başlıca hedefler; Afrika Birliği ve Afrika ülkeleri ile iş birliğini derinleştirmek, kıtadaki barışı koruma eylemlerine mali destek sağlamak ve barış ve güvenlik konularında daha fazla Afrikalıyı eğitmek olmuştur (Anshan vd., s.17). 6. FOCAC Balkanlar Konferansı daha önceki zirve toplantılarından farklı olarak ilk kez bir Afrika ülkesinin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Çin ve Afrika halkları arasındaki dayanışmayı ve iş birliğini pekiştirmek amacıyla “Çin-Afrika Birlikte İlerleme: Ortak Kalkınma için Kazan-Kazan İşbirliği” teması altında icra edilen konferansta Pekin yönetimi Afrika ülkelerine 60 milyar dolarlık kredi desteğinde bulunacağını belirtmiştir. Konferans sonrasında kabul edilen Johannesburg Deklerasyonu ve Eylem Planı ile özellikle sanayileşme, tarım, altyapı, finans, ticaret ve yatırım, yoksulluğun azaltılması, sağlık, barış ve güvenlik gibi alanlarda iş birliği projelerinin desteklenmesi konularında anlaşmaya varılmıştır (Declaration of the Johannesburg Summit of the Forum on China-Africa Cooperation). FOCAC 7. Balkanlar Konferansı 2018’de Pekin’ in ev sahipliğinde Çin ve 53 Afrika ülkesinden üst düzey devlet ve hükümet başkanlarının yanı sıra Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği gibi uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. “İşbirliği Yoluyla Ortak Kazanç, El Ele Daha Güçlü Bir Çin-Afrika Kader Ortaklığı” teması ile gerçekleştirilen zirvede ikili iş birliğini kapsamlı olarak geliştiren yeni stratejiler ve tedbirler açıklanmıştır. Konferansta endüstri, altyapı tesisleri, ticaret, sağlık, kültürel iletişim ile barış ve güvenlik gibi alanları kapsayan FOCAC Pekin Eylem Planı açıklanmıştır. Konferans, 8. Balkanlar Konferansı’nın 2021 yılında başkent Dakar’daki uluslararası limanı Afrika’daki ticaret trafiğinde öne çıkan Senegal’de düzenlenmesi kararının alınmasıyla son bulmuştur. Konferansta Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, FOCAC’ın kurulmasından bu yana geçen 18 yılda “müzakere, ortak inşa ve paylaşım” ilkelerini izleyerek eşit, somut ve verimli bir iş birliği markası yarattıklarını belirtmiştir (The 7th Ministerial Conference of the Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) Held in Beijing). Yi, aralarında Mısır, Cibuti, Zimbabwe gibi kıta ülkelerine ilişkin gerçekleştirdiği ziyaretlerde 2020 yılının FOCAC’ın kuruluşunun 20. yıldönümü olması sebebiyle Çin Afrika ilişkileri açısından taşıdığı önemi belirtmiştir. Yi, ayrıca FOCAC kapsamında gerçekleştirilen konferansların taraflar arasında daha sıkı bir kader ortaklığı inşa ettiğini Çin ile iş birliğinin Afrika’nın başarısı için hayati önem taşıdığını belirtmiştir (Xinmen, 2020).

2008 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansında, küresel ekonomik sistemde iki önemli gelişme olduğu vurgulanmıştır: yeni ortaya çıkan güçler ve gelişmekte olan ülkeler arasında derinden artan iş birliği. Bu bağlamda Güney ülkeleri arasında yer alan yükselen Asya gücü Çin ile dünyadaki gelişmekte olan en fazla ülkeye ev sahipliği yapan Afrika kıtası arasında Güney-Güney iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulmuş olan FOCAC dikkat çekicidir (Shaw vd. s.1268). 2000 yılında kurulan FOCAC iki taraf arasındaki ilişkilerin kurumsallaşması açısından bir dönüm noktası olmuştur. Üye ülkelerle düzenli olarak bir araya gelme, birçok küresel ve bölgesel meseleyi tartışma ve iş birliği yapma şansı vermiş olan platform sayesinde ilişkilerde tarihin en parlak dönemi yaşanmaktadır (Enuka, s.16). İlişkilerin çok yönlü gelişimine imkân sağlayan FOCAC’ın kuruluşundan sonra Çin’in kıtadaki ticaret, yatırım ve yardımları da önemli ölçüde artmıştır. Hâlihazırda Afrika’da faaliyet gösteren 3000’in üzerindeki Çinli şirket aracılığıyla kıta üzerindeki nüfuzunu artıran Çin’in doğrudan yatırımları 3,1 milyar dolara ulaşmıştır. Afrika için önemli yatırım ve finans kaynaklarından biri haline gelen Çin, Afrika’da entegrasyonun ve ekonomik kalkınmanın temelini pekiştiren çok sayıda demiryolları, otoyollar, havaalanları, limanlar, köprüler, hidroelektrik santralleri, doğal gaz boru hatları ve telekomünikasyon gibi altyapı projelerinin yapımını üstlenmiştir (Aiping vd., 2018, s.96-97). Ticaret açısından Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki ikili ticaret 2001’den 2005’e kadar olan dört yıllık süre zarfında 18 kat artarak 151 milyar dolara ulaşmıştır. Çin’in kıta ülkeleriyle artan ticari ilişkileri Afrika’yı bir rekabet sahasına getirmekle birlikte söz konusu ülkelerin uluslararası ilişkilerdeki değişimini de tetiklemiştir. Diğer bir ifadeyle Çinli şirketlerle iş birliği yapan Afrikalı şirketler küresel ticaret sistemine entegre olma ve kurumsal kapasitelerini geliştirme fırsatı elde etmişlerdir (Chipaike, 2013, s.149). FOCAC, Çin’in Afrika’daki ekonomik çıkarlarını güçlendirirken aynı zamanda insani yardım politikası

için de önemli fırsatlar sunmuştur. İlk FOCAC konferansından sonra kurulan Afrika İnsani Kaynak Geliştirme Fonu (AHRDF) kapsamında 2000 yılında Çin hükümeti Afrikalıların Çin’de öğrenim görmeleri için her yıl yaklaşık 1.500 öğrenciyeye burs imkânı sağlamış, Afrika’da kırsal alanlarda çalışmak üzere yaklaşık 16.000 doktor ve 700 öğretmen görevlendirmiştir (Enuka, s.213).

Küresel ölçekte endüstriyel üretimde gerekli girdiler için artan talep karşısında Afrika kıtası sahip olduğu potansiyele uygun olarak rekabete sahne olmuştur. Küresel ya da bölgesel sistemde rakiplerine karşı etkili olmak isteyen devletler bu rekabete ortak olmuşlardır. Bu bağlamda kapitalist ekonomiye geçiş için reformlarını hızlandırmış olan Çin belli ekonomik, siyasi, ticari amaçlar doğrultusunda söz konusu rekabetin en önemli oyuncularından biri olmuştur (Orakçı, 2018). Hiç şüphesiz stratejik önemi artan Afrika kıtasında etki sahasını genişletmek isteyen devletler için kıta ülkelerinin temsilcileriyle bir araya gelerek gerçekleştirdikleri zirveler bu rekabetin önemli araçlarındandır (Aydın, 2019). Bu doğrultuda 2000 yılından itibaren Çin-Afrika ülkeleri arasında gerçekleştirilen FOCAC zirvelerinde kıta ülkelerinin kalkınmasını destekleme vurgusu ön plana çıkıyor olsa da Çin’in kıta üzerinde artan ilgisini reel politik kaygılarından bağımsız düşünmek çok da mümkün değildir. Çin’in kıtada kendisini stratejik bir ortak olarak konumlandırmasına imkân sağlayan krediler ve finansal destek ile bilgi, kaynak ve tecrübesini paylaşması kıta ülkelerinin ekonomik ve ticari kalkınma perspektifi açısından olumlu bir gelişmedir. Bununla birlikte Çin’in söz konusu zirveler aracılığıyla kıta ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesinin temel motivasyonu ekonomik kalkınmasını yatırım ve kazanç vadeden Afrika’dan bağımsız gerçekleştiremeyeceğidir. Nitekim FOCAC eylem planlarının tamamında tarım ve enerji alanlarında gerçekleştirilerek iş birliğinin ön plana çıkarılması Çin’in Afrika’ya artan ilgisinin nedenlerini göstermektedir.

3. Çin’in Afrika’da Kalkınma Politikasının Hedefleri

Sahip olduğu nüfuzu ve ekonomik büyüklüğü ile uluslararası sistemin önemli aktörlerinden biri olan Çin’in Afrika ülkeleriyle ilişkileri hem iç hem dış politika amaçları açısından her zaman hayati öneme sahip olmuştur. Çin özellikle 2000’li yıllarla beraber elde ettiği ekonomik yükselişini devam ettirirken dünya çapında refah ve eşitlik ilkelerini kapsayan güvenilir, iş birliğine yatkın, barışçıl ve gelişmiş bir ülke imajı yaratmaya çalışmaktadır. Adil bir uluslararası düzen inşa etme doğrultusunda hareket ettiğini belirten Çin stratejik ve jeopolitik bir manevra alanı olarak gördüğü Afrika ülkeleri ile iş birliği ve koordinasyon içerisinde olmuştur. İki taraf ilişkilerinin geleneksel tarihi hafızasının olumlu bir kimliğe sahip olmasının yanı sıra Çin’in kıta ülkelerinin içişlerine karışmama politikası izlemesi, herhangi bir şarta bağlanmayan destek modelleri uygulaması gibi faktörler kıtaya daha kolay kanalize olmasına imkân sağlamaktadır. Afrika kıtasının hem köklü bir diplomatik ortağı hem de önemli bir yatırımcısı olan Çin’in kıtadaki kalkınma hedefleri sadece doğal kaynaklarla sınırlı değildir aynı zamanda ticaret, güvenlik, diplomatik ve kültürel alanları da kapsayan ilişkiler çok boyutlu bir ivmeye sahiptir.

Siyasi Hedefler

Afrika kıtasında artan Çin nüfuzu ağırlıklı olarak ekonomik gerekçelerle açıklanmaya çalışılsa da Çin’in Afrika kıtasına yönelik politikalarını açıklayan en temel vurgulardan birini siyasi destek kazanma unsuru oluşturmaktadır.

Çin’in küresel güç olma hedefini sekteye uğratacak potansiyele sahip olan Tayvan’ın tartışmalı statüsü bu bağlamda önem arz etmektedir. Çin’in en önemli politik hedeflerinden birini oluşturan Tayvan’ın diplomatik açıdan ötekileştirilmesi aynı zamanda Pekin yönetiminin kıta ülkelerine yönelik yardım ve yatırımlarıyla da bağlantılıdır. Afrika ülkelerinin “Tek Çin” politikası doğrultusunda Tayvan adasını tanımamaları ve Çin’in pozisyonunu desteklemeleri yönünde cesaretlendiren Pekin, Tayvan’ı tanyan devletlerle ilişki kurmayı reddetmektedir (Sun, 2014, s.5). Afrika ülkelerinin değişen küresel

konjonktüre göre hareket etmeleri Tayvan'ın ulusal statüsüne yönelik farklı durumlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Çad 1997 yılında Tayvan yönetimini tanıması karşısında Çin Çad'a yönelik kalkınma yardımlarını sonlandırmıştır. Öte yandan Batı Afrika ülkelerinden Gambiya 2013 yılında Pekin yönetimini destekleyerek ulusal stratejik çıkarları doğrultusunda Tayvan ile ilişkilerini kesmiştir. Sonuç olarak Çin'in artan ekonomik gücüne paralel olarak bugün 54 Afrika ülkesinden 46'sının Tek Çin politikasından yana tavır almalarıyla Tayvan'ı tanıyan devlet sayısı azalmıştır (Mlambo vd., 2016,s.298).

Pekin yönetiminin Afrika'daki siyasi hedeflerinden bir diğerini BM gibi uluslararası platformlarda kıta ülkelerinin mevcut nüfuzundan yararlanmak istemesi oluşturmaktadır. Uluslararası arenada kendisi için politik birer müttefik olarak gördüğü Afrika ülkelerinin desteği Çin'in küresel yönetime katılması ve imajının gelişmesine önemli derecede katkı sağlamaktadır. Çin'in kıta ülkelerine sağlamış olduğu ekonomik desteğe karşılık Afrika ülkeleri siyasi açıdan her zaman Çin'in yanında yer almışlardır. Afrika ülkelerinin uluslararası arenada Çin'e vermiş oldukları en önemli destek 1971'de Çin'in BM'ye kabul edilmesidir. BMGK üyelerinin yaklaşık üçte birini oluşturan 26 Afrika ülkesinin Pekin yönetiminden yana tavır alması Çin-Afrika dostluk ilişkilerinin BM'ye taşındığını göstermektedir (Hurst,2010). Çin Afrika ülkeleriyle siyasi ilişkilerini güçlendirmenin küresel büyük güç olma iddiasını sağlamlaştırabileceğine inanmaktadır. Çin'in siyasi olarak Afrika ülkelerinin desteğinden sağlamış olduğu başka bir önemli kazanç Tibet meselesidir. 2008 yılında Pekin Olimpiyatları öncesinde Çin'in söz konusu olaylarda sergilemiş olduğu şiddet yanlısı tutum BM İnsan Hakları Komitesinde Çin imajını zedeleyecek tartışmalara neden olmuştur. Pekin yönetimi uluslararası arenada kendisine yönelik yükselen eleştiriler karşısında Afrika ülkelerinin sessiz kalacaklarına veya Çin'in Tibet politikasını destekleyeceklerine güvenmiştir. Nitekim Afrika ülkeleri Pekin'in Tibet konusundaki tutumunun kendi iç meselesi olduğunu belirterek Çin'e destek vermişlerdir. Bu durum insan haklarından BM reformuna, bölgesel güvenlikten Çin'in temel ulusal çıkarlarına kadar çeşitli konularda Çin ve Afrika ülkelerinin birlikte hareket ettiklerini göstermektedir (Sun, 2014, s.5).

Ekonomik Hedefler

1978'de ülkenin en önemli siyasi figürlerinden olan Deng Şiapoing önderliğinde ilan edilen dışa açılım politikasını Afrika kıtasında etkin bir şekilde hayata geçiren Çin yükselen bir Doğu Asya gücü olarak dünya siyasetindeki konumunu keskinleştirmektedir. Dışa açılım politikasının 40. yılında Çin'in 3,12 trilyon dolarla dünyanın en çok döviz rezervine sahip, 11 trilyon dolarla dünyanın en büyük ikinci ekonomisi ve 170 milyar dolarla üçüncü en büyük doğrudan yabancı yatırımcısı haline gelmiştir (Durul, Kabakçı, 2018). 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan ülke gerçekleştirdiği muazzam ekonomik büyümesi ile uluslararası arenadaki nüfuzunu sağlamlaştırmayı hedeflemektedir. Çin ekonomisi son 25 yılda ortalama yüzde 9 oranında büyüme gerçekleştirmiştir. Sanayi üretimi de neredeyse yüzde 50 oranında artarak elektronik ve tekstil gibi sektörlerde üretim fazlası yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu hızlı büyüme oranları hem enerji ve hammadde ithalat pazarlarına hem de Çinli üreticiler için ihracat pazarlarına duyulan ihtiyacı artırmıştır (Enuka, s.209). Bu bağlamda küresel enerji rezervlerinin yüzde 30'unu elinde bulunduran mineral ve metaller açısından zengin kaynaklara sahip, genç ve dinamik nüfusu ile çekmiş olduğu yüksek dış yatırımlar sayesinde dünya yıllık ekonomik büyüme oranının yüzde 5'ini temsil eden Afrika kıtası ihraç odaklı Çin ekonomisi için elverişli koşullar sunmaktadır (Alao, 2007, s.41). İlk olarak petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynakları açısından dışa bağımlı olan ve Ortadoğu ve Arap petrollerine bağımlılığını azaltma politikası izleyen Çin için Afrika petrolü yeni enerji ve hammadde kaynakları açısından bir cazibe merkezidir. İkinci olarak 25 yaş altı nüfusuyla Afrika kıtası Çin için hem ucuz işgücü hem de Çin mal ve hizmetleri için önemli bir pazar imkânı sunmaktadır. Pekin yönetiminin büyümeye dayalı ekonomik modeli için henüz sanayileşmemiş yeraltı kaynakları ile önemli birer kaynak sağlayıcısı konumunda olan Afrika'yı Çin için olmazsa olmaz kılan son faktör ise enerji alanlarının ve deniz ticaretinin güvenliği açısından stratejik bir öneme sahip olmasıdır. Keza Çin'in ekonomik yükselişinde her zaman önemli bir paya sahip olan kıta ülkeleriyle ilişkileri 1990'lardan itibaren özellikle ekonomik anlamda ivme kazanmıştır. Çin dış siyasetinin anahtar

güdüğü haline gelen enerji kaynaklarına erişimin güvence altına alınması doğrultusunda gerçekleştirmiş olduğu karşılıklı iş birliği ve yüksek dış yatırımlarla günümüzde kıtanın en büyük ticaret ortağı haline gelmiştir (Chinadaily, 5 Eylül 2018). 2003 yılında 20-30 milyar dolar seviyesinde olan Çin Afrika ticareti 2012 yılında 200 milyar dolara 2017 yılında ise 230 milyar dolara ulaşmıştır. Afrika doğal kaynakları arasında petrol özellikle Ortadoğu ve Körfez ülkelerine bağımlılığı azaltma noktasında Çin ekonomisi için ilk sırada gelmektedir. Petrol, Çin'e yapılan toplam Afrika ihracatının % 62'sini oluşturmaktadır. İhtiyaç duyduğu petrolün yaklaşık yüzde 30'unu Afrika'dan ihraç eden Çin'in önde gelen ticaret ülkelerini başta Angola olmak üzere Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Güney Afrika ve Sudan gibi ülkeler oluşturmaktadır (China Africa Research Initiative). Günümüzde Angola tek başına Çin'in büyümesini sürdürmesi için gerekli olan petrol ihtiyacının yüzde 31'ini karşılamaktadır. Çin'in bir diğer petrol ithalatçısı, başkent Hartum'daki ülkenin en büyük rafinerisinin yüzde 50'sine sahip olan Sudan'dır (Sun, 2014, s.7). Pekin yönetiminin kazan-kazan stratejisi doğrultusunda iki tarafın ortak çıkarlara ve ortak görüşlere sahip olduğu yönünde yaptığı vurgular Çin'in Afrika'da petrol diplomasisindeki payını artırmasını sağlamıştır. Çin'in enerji konusunda kıta ülkelerinden önemli kazançlar elde ettiğinin bir başka önemli göstergesi Çinli petrol şirketi Sinopec'in 2002 yılında Cezayir'in Zarzaitine petrol sahasını genişletmek amacıyla 525 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamış olmasıdır (Taylor, 2006, s.944). Özellikle Pekin yönetiminin dışı açılım reformları sonrasında büyük gelişme gösteren iki taraf ekonomik ilişkileri yıllık yüzde 20 oranında artış göstermiştir. Çin Afrika ticaretinin gelişmesi, söz konusu ticarete konu olan ürünlerin çeşitliliğinde de artışı sağlamıştır. Örneğin Çin, başlangıçta kıta ülkelerine temel ihtiyaç malzemeleri ihraç ederken son yıllarda makine, elektronik, tekstil gibi teknik ürünler ihraç etmeye başlamıştır (Kılıç, 2019, s.78). Tarihsel olarak Doğu Afrika Çin'in ticaret ve yatırım faaliyetlerinin merkezi olmasına rağmen son yıllarda keşfedilen enerji ve maden kaynaklarına bağlı olarak Batı Afrika Çin'in yoğun ticari bağlantılarının olduğu bölge olmuştur. Batı Afrika Bölgesi Çin pazarında yüksek talep gören petrol (Gana, Sierra Leone, Moritanya, Çad), uranyum (Nijer), demir (Gine), fosfalt (Togo, Senegal), altın (Burkina Faso, Mali), kauçuk (Fildişi Sahili, Liberya) pamuk (Benin, Mali, Burkina Faso) kakao (Liberya) gibi temel tüketim ürünlerine sahiptir (Pigato, s. 4). Pekin yönetimi kendisi için istikrarlı birer pazar olan Afrika ülkeleriyle olan ticaretin devamlılığını sağlayabilmek için Afrika'dan ithal ettiği ürünlere 2010 yılından itibaren yüksek fiyat ve tarife muafiyetleri uygulamaktadır. Örneğin Çin ile diplomatik ilişkiler kurmuş olan en az 30 Afrika ülkesi ihraç ettiği malların yüzde 60'ı için sıfır tarife muamelesi yapılmaktadır (Kılıç, 2019, s.78).

Çin'in Afrika kıtası ile ticari ilişkilerinden elde etmiş olduğu önemli bir diğer kazanım kıtanın pazar ve piyasa koşullarından yararlanmasıdır. Çin kıta ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmek için Afrika'nın geleneksel ortaklarından farklı bir yaklaşımı benimsemektedir. Diğer bir ifadeyle demokrasi ve insan hakları gibi batının normlarına karşı çıkması Çin'in ekonomik nüfuzunu genişletmesine ve Afrika pazarındaki payını arttırmasına imkân vermektedir (Mbamalu,2020). Çinli imalat işletmecileri dünyanın en hızlı gelişen pazarlarına ev sahipliği yapan kıta ülkelerinin kendilerine sunmuş oldukları düşük fiyat avantajından yararlanmaktadır. Özellikle 2008 ekonomik krizinin Çin ihracat sanayisi üzerinde neden olduğu düşüş, Çin için Afrika pazarının önemini kayda değer ölçüde artırmıştır. Krizin Çin mallarına yönelik uluslararası piyasada yaratmış olduğu talep düşüklüğü karşısında yeni pazar arayışına giren Çin için Afrika kıtası benzersiz avantajlar sunmuştur. Çin ekonomisinin 2008 ekonomik krizi sonrasında sadece ayakta kalmayıp ilerleme kaydetmesindeki aslan payının Afrika kıtası ile sürdürmüş olduğu dengeli ve istikrarlı ekonomik ilişkiler olduğu belirtilmektedir (Sun, 2014, s.6).

Dünya ekonomisinin geleceğini temsil eden Afrika kıtası Çin için sadece ekonomik kaynaklara erişim konusunda bir hedef değildir. Küresel bir güç olma iddiasındaki Çin için Afrika kıtası aynı zamanda "Çin Rüyası" hedefine ulaşmak için de bir araçtır. Çin Rüyası 2012 yılında Xi Jinping tarafından sömürge sürecinden geçmiş ülkelere de ilham vermek amacıyla dile getirilmiştir. Bu sayede Çin gelişimini Afrika ile ilişkilendireceğini ve Çin halkının çıkarlarını Afrika halkının çıkarlarıyla uyumlu hale getireceğini taahhüt etmiştir (Chinadaily, 14 Ağustos 2013).

Güvenlik Hedefleri

Çin Afrika'da önemli bir politik, ekonomik aynı zamanda güvenlik aktörü olarak ortaya çıkmıştır. Çin'in kıtaya ilişkin izlemiş olduğu mevcut güvenlik hedefleri hâlihazırda kıtadaki ekonomik varlıkları ve Çin vatandaşlarının varlığı ile ilişkilidir. Afrika kıtasında 10 bin Çinli şirketin ve en az bir milyon Çinli vatandaşın varlığı düşünüldüğünde Çin yatırımlarının ve vatandaşlarının fiziksel güvenliği Pekin için bir zorunluluk haline gelmiştir. Kıta ülkelerinin birçoğunda görülen silahlı çatışmalar, terörizm ve deniz korsanlığı sorunları Pekin yönetimini ekonomik ve güvenlik çıkarlarını korumak için güvenlik işbirlikleri gerçekleştirilmeye zorlayan faktörlerden bazılarıdır. Örneğin 2007'de Nijerya'nın güneyinde 9 Çinli işçi kaçırılmış, 2008'de Sudan'da Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin 8 işçisi kaçırılmış, 2009'da Güney Afrika'da bir Çinli vatandaş vurularak öldürülmüştür. Pekin yönetimi, Çin vatandaşlarının can ve güvenliklerinin korunamamasını iç politikada ve uluslararası arenada prestijini zayıflatacağını düşünerek iki yönlü bir yaklaşım izlemiştir. Bir taraftan kıta ülkelerinde barış ve güvenliği artırmak için mevcut çok taraflı anlaşmalara katılırken diğer yandan BM Barışı Koruma Operasyonlarına asker göndermiştir (Sun, 2014, s.10). Çin, Afrika Birliği (AU) ile iş birliğini derinleştirmek için AU'nun barışı koruma operasyonlarını desteklemenin yanı sıra AU ordusuna mali destek sağlama ve güvenlik ve barış koruma görevlilerini eğitime taahhüdünde bulunmuştur. (Grieger, 2019, s.3). Öte yandan Çin Afrika ülkeleri ile gerçekleştirdiği ikili tatbikatlar, askerî eğitim ve askerî altyapı inşası yoluyla kıtada askerî varlığını genişletmiştir. Bu bağlamda Çin'in Afrika'da en dikkat çeken askerî hamlesi 10 yıllığına kiralanan Cibuti askerî üssü olmuştur. Çin bu sayede küresel ve bölgesel aktörlerin önemli nüfuz alanlarından biri olan Cibuti'de ülke sınırları dışındaki ilk askerî üssünü inşa etme şansı elde etmiştir. Cibuti askerî üssü Bab-el Mendep Boğazı dolayısıyla sahip olduğu jeostratejik konumu itibarıyla deniz ticareti açısından ve Arap petrol sahalarına yakınlığı ile de Çin'e diğer ülkeler karşısında önemli avantajlar sunmaktadır (Headley,2018). Pekin yönetimi askerî üssün kuruluş gerekçesi olarak Cibuti korsanlarının uğrak noktalarından biri olması ve Somali ile yakınlığı dolayısıyla korsanlıkla ve terörle mücadele olduğunu ileri sürmektedir. Söz konusu gerekçeler Güney Çin Denizi'nden Doğu Afrika'ya uzanan küresel bir askerî katılım politikası ile uyumludur. Bu belirtilen hedefe ulaşmak için birincil mekanizmalardan biri Çin'in gücünü dünyaya yansıtmasına izin veren güçlü bir donanmadır. Cibuti'deki askerî üsler bu hedefi gerçekleştirmenin vazgeçilmez bir parçası olacaktır (Headley, 2018). Çin ve Afrika ülkeleri arasında askerî ilişkiler söz konusu olduğunda ilk akla gelen Cibuti askerî üssü olsa da Çin'in kıta ülkelerine gerçekleştirdiği silah satışları da iki taraf arasındaki askerî ilişkilerin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Afrika'nın üçüncü büyük silah tedarikçisi olan Çin'in kıta ülkelerine ihraç ettiği silahlar arasında tank, zırhlı araç, uçak, insansız hava araçları bulunmaktadır. Çin'in silah ihraç ettiği başlıca ülkeler ise Gana, Kenya, Namibya, Çad ve Nijerya'dır.

4. Çin'in Afrika Politikasına Yönelik Stratejileri

Pekin yönetiminin uzun vadeli siyasi ve iktisadi hedeflerine ulaşmasında etkin bir rol üstleneceğini düşündüğü Afrika'ya yönelik izlediği stratejiler iki yönlü bir gelişim göstermiştir. Öncelikle kendi ekonomik kalkınma modelini kıtada mevcut gelişmekte olan ülkeler için bir model olarak sunduğu "Pekin Konsensüsü"³ ve küresel bağlamda yükselişinin neden olacağı olası emperyal vizyondan çekinen ülkeleri Çin'i gönüllü desteklemeye teşvik etmek için ileri sürdüğü "Barışçıl Yükseliş" fikri. İkinci olarak ise yumuşak güç stratejisi doğrultusunda "Çin kültür ve medeniyetini Afrika'ya ve dünyaya tanıtmaya/yayma çabaları" gelmektedir (Aydın,2017). Çin'in Wang ve Lu'nun Batı'nın ben-merkezci değerler sistemine ve çatışmacı diplomasi anlayışına karşı çekici bir unsur olarak Konfüçyanizmle

³ **Pekin Konsensüsü:** Her ülkenin siyasi istikrarını bozmadan kendi iç dinamiklerine göre kendi kalkınma programını belirleyebileceği, toplumsal koşullarla birlikte çevre koşullarının da dikkate alarak büyümenin hedeflendiği Çin merkezli siyasi ekonomik model. Detaylı bilgi için bkz: Dustin R. Turin, "The Beijing Consensus: China's Alternative Development Model" *Inquiries Journal*, Vol:2, No.1, 2010, s.1.

ilişkilendirdikleri yumuşak güç stratejileri çok boyutludur (Wang vd, s.428). Çin popüler kültürü, kamu diplomasisi, ekonomik ve diplomatik kanallar vasıtasıyla gerçekleştirilen yardım, yatırım ve çok uluslu kuruluşlara katılım, Konfüçyüs Enstitüleri, 2008 olimpiyatları gibi spor organizasyonları ve kültürel değişim programları bu bağlamda önemli bir paya sahiptir (Vural, 2017, s.131).

Afrika kıtasına jeoekonomik bir perspektifle yaklaşan Pekin yönetiminin Afrika politikasının en önemli özelliği kıta ülkelerine yönelik gerçekleştirdiği söylemlerdir. Kıtada herhangi bir emperyal geçmiş olmayan Çin'in kıta ülkelerinin desteğini kazanmaya yönelik gerçekleştirdiği bu söylemlerinden en önemlileri "Barış içinde bir arada yaşama ve uyumlu dünya inşa edilmesi" dir. Kıta ülkeleriyle ilişkilerini tarihsel bir derinliğe oturtan Pekin yöneticileri 1955 Bandung Konferansı'nda Afrika ülkeleri nezdinde ilk defa ifade edilmiş olan bu ilkeleri hemen her ziyarette tekrarlayarak politika belirleyicilerinin gözünde olumlu bir Çin imajı oluşturmayı amaçlamaktadır (Zhang, 2007, s.522). 19. ve 20. yüzyıllarda sömürgeciliğin en ağır etkilerine maruz kalmış olan kıta ülkeleri iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı fayda esaslarına büyük önem vermektedir. Çin'in Afrika politikasının bu bağlamdaki özelliği yardımda bulunulacak ya da ticari ilişkiler kurulacak ülkelerin içişlerine karışmama ilkesi sonucu bu ülkelere insan hakları ve demokrasi gibi belli şartların dayatılmamasıdır. Bu politika ile ilgili eleştirilere Dışişleri Bakanı vekili Zhou Wenzhong Batı'nın tek taraflı politikalarına toplu olarak karşı çıkmayı ve gelişmekte olan ülkelerin seslerini yükseltebilecekleri çok taraflı bir sistem oluşturma hedefi doğrultusunda "politik değerlerine ortak aramaktan ziyade iyi işler yapabileceği ekonomik ortaklar arayışına girdikleri" yanıtını vermiştir (French,2004- Çin'in Afrika politikasının önemli bir boyutunu eğitim faaliyetlerini, uluslararası medyayı, uluslararası sergileri ve organizasyonları kapsayan kültürel faaliyetler oluşturmaktadır (Ferdajni, 2012, s.6). Bu bağlamda 2004 yılında Seul'de kurulduğundan beri sayıları muazzam şekilde artan Konfüçyüs Enstitüleri Çin'in Afrika ülkeleriyle eğitim alanda iş birliğini geliştirmeye yönelik stratejilerinin önemli bir enstrümanı haline gelmiştir. Afrika'da Çin dilini öğretmek ve kültürünü tanıtmak, karşılıklı farkındalığı ve anlayışı artırmak için kurulmuş Konfüçyüs Enstitüleri'nin sayısı 48'e ulaşmıştır (Hartig, 2014, s.47). Afrika ile Çin arasında karşılıklı anlayışı güçlendirecek bir köprü işlevi gören enstitülerin haricinde Çin dili birçok kıta ülkesinde okullarda resmi müfredata yerleştirilmiştir. Örneğin 2005 yılında ilk Konfüçyüs Enstitüsü'nün kurulduğu Kenya Çin ile olan ticaretini ve bağlantılarını kolaylaştırmak için okullarda Çincenin en çok konuşulan lehçesi olan Mandarin'i öğretme kararı almıştır (Dahir, 2019). Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki eğitim faaliyetlerinin önemli bir boyutunu öğrenci değişim programları ve Çin tarafından Afrikalı öğrencilere verilen burslar oluşturmaktadır. Söz konusu öğrenciler Afrika halkları nezdinde Çin'e karşı çekici bir etki yaratmakla birlikte Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki kültür alışverişine önemli katkı sunmaktadır (Wei vd., 2010, s.284). Konfüçyüs Enstitüleri ile kıtada ciddi bir etki alanı kazanan Çin önemli ve sembolik değeri yüksek altyapı projeleri finanse ederek imajını güçlendirmektedir. Afrika Birliği Genel Merkezi başta olmak üzere kıtanın dört bir yanında inşa edilen stadyumlar ile Afrikalı seçkinler üzerindeki nüfuzunu kuvvetlendirmektedir (Heydarian, 2015).

Sonuç

Çin, zengin kültürel tarihi, kendine özgü medeniyet yapısı ve Deng Xiapoing'in 1970'lerin sonuna doğru ilan ettiği dış dünyaya açılma politikası sayesinde yakalığı ekonomik yükselişle küresel ölçekte önemli bir aktör haline gelmiştir. Çin ekonomik yükselişini sürdürebilmek için dünya genelinde hızlı bir ticari nüfuz stratejisine yönelmiştir. Afrika kıtası sahip olduğu zengin doğal kaynaklar, hammadde ve enerji gibi daha birçok özelliği ile Çin ekonomisinin ihtiyaç duyduğu hammadde ve pazar için önemli bir hareket alanı sunmaktadır.

Tarihsel bağlarının güçlü olduğu kıta ülkeleriyle benzer tarihsel deneyime sahip olduğunun altını çizen Çin barışçıl yükseliş, ortak fayda, eşitler arası ilişki gibi iddialı söylemlerle kıta halkları nezdinde kendisine yönelik olumlu bir algının oluşmasını sağlamıştır. Çin'in söz konusu söylemlerinin pratiğe dönüşmesi bağlamında 2000 yılında hayata geçirilen FOCAC zirveleri oldukça önemlidir. Kurulduğu

yıldan bu yana Çin kıta ülkeleriyle daha kapsamlı bir ortaklık tesis etme isteği doğrultusunda uygulamaya koyduğu yardım ve yatırım projeleri ile Afrika'nın en büyük ticaret ortağı unvanına sahip olmuştur. Kıta ülkeleriyle gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerin yanı sıra Çin, Afrika'da liman ve kanallar, yollar ve enerji santralleri, demiryolları ve havaalanları inşa ederek siyasi ve ekonomik nüfuzunu içselleştirmiştir. Bununla birlikte Çin ve Afrika ülkeleri arasında özellikle ticaret ve enerji alanlarında dikkat çekici gelişmelerin yaşanmasına imkân sağlayan zirve toplantıları küresel siyasetin hararetle tartışılan konuları arasında yer almaktadır. Çin özellikle yardım ve yatırımları için herhangi bir şart koşmayan politikası doğrultusunda kıta ülkelerine yönelik ihracat ve ithalat payını her geçen gün artırmaktadır. Afrikalı liderlerce önemli bir alternatif ve kaynak sağlayıcı olarak karşılan Çin'in öz konusu bu tutumu özellikle yüksek krediler aracılığıyla bağımlılık ilişkisi yaratarak kıta ülkelerini kontrol altına alma hususunda ezeltirilmiştir. Pekin yönetimi söz konusu eleştirilere ilişkin Çin dış politikasının egemenliğe saygı, işlerine karışmama, müdahale etmeme ilkelerine dayandığını ileri sürerek bir yandan eleştirilerin gerçeğe bağdaşmasını belirtirken diğer yandan Afrika'da imajını yükseltmektedir.

Çin'in büyüyen ekonomisi için enerji ve hammadde ihtiyacını göz önüne alırsak siyasi ve ekonomik ilişkilerin olumlu bir havada sürdürülmesinin gerektiği kıta ülkelerine yönelik ticaret ve yatırım akışının devam edeceğini öngörmek mümkündür. Bu durum Afrika ülkeleri için şüphesiz yeni fırsatlar yaratmakla birlikte önemli olan ekonomik kalkınmanın hızlandırılması için bu fırsatlardan yararlanıp yararlanılamayacağıdır. Ayrıca Çin yatırımlarının gelecekteki başarısı kıta ülkelerindeki siyasi istikrara bağlıdır. Çin'in Afrika hükümetlerine sunduğu koşulsuz kalkınma yardımları iç çatışmaların yaşandığı kıta ülkelerinde otoriter rejimlerin artmasına yol açabilir. Bu önemli süreçte kıta ülkelerinin ilk adımı söz konusu yardım ve yatırımları kıtada barış ve istikrarı garanti altına alacak şekilde yoksulluğun azaltılması ve sosyal güvenliğin güvence altına alınması yönünde Çin ile olan ilişkilerini doğru yönetmeleri ve gerekli yapısal dönüşümleri hayata geçirmeleri olmalıdır.

Kaynakça

- Agbebi, M. ve Virtanen, P. (2017). Dependency Theory-A Conceptual Lens to Understand China's Presence in Africa, *Forum for Development Studies*, 429-451.
- Aiping Z. ve Origin S. Z. (2018). Achievements, and Prospects of the Forum on China-Africa Cooperation, *China International Studies*, 96-97.
- Alao, A. (2007). *Natural Resources and Conflict in Africa: The Tragedy of Endowment*, University of Rochester Press.
- Alpay, Y. (2009). Çin Afrika'da Ne Yapıyor. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*. Sayı 14, 1-18.
- Altman, M. (2015). *Talking China –Africa Trade Relations to New Heights*, Daily China, 5 Eylül 2018 tarihinde, <https://www.chinadaily.com.cn/a/201809/05/WS5b8f2ea0a310add14f389ab8.html>
- Anshan L. et.al. (2012). The Forum on China-Africa Cooperation: From a Sustainable Perspective , *Centre for African Studies Peking University*, 1-32.
- Armaoğlu F. (2009). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi.
- Asha- Rose, M. *Chinese Dream, African Dream: Achieving Common Development*, 28 Ağustos 2018 tarihinde, http://www.chinadaily.com.cn/business/2013-08/14/content_16893637.htm.
- Aydın H. *Afrika'da Kamu Diplomasisi: Çin ve Türkiye Muhasebesi*, 28 Eylül 2017 tarihinde <https://www.afam.org.tr/afrikada-kamu-diplomasisi-cin-ve-turkiye-muhakemesi>.

- Aydın H. *Uluslararası Aktörlerin Afrika Zirveleri Nasıl Okunmalı?* 21 Kasım 2019 tarihinde, <https://www.afam.org.tr/uluslararasi-aktorlerin-afrika-zirveleri-nasil-okunmali>.
- Brautigam D. (2008). *China's African Aid: Transatlantic Challenges*. Washington D.C.: *German Marshall Fund of the United States*.
- China Africa Bilateral Trade Data Overview, John Hopkins Scholl of Advanced International Studies, (tarih belirtilmemiş) <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade>.
- China in Africa The Role of FOCAC, Institute of Developing Economies Japan External Trade Organization, (tarih belirtilmemiş) https://www.ide.go.jp/English/Data/Africa_file/Manualreport/cia_04.html
- Chipaike R. ve Mhandara L. (2013). *Evading Punishment: An Analysis of Zimbabwe-China Relations in an age of Sanctions*, Mulugeta Gebrehiwot Berhe ve Liu Hongwu, (der.), *China Africa Relations Governance, Peace and Security*, Institute for Peace and Security Studies and Institute of African Studies, 146-165.
- Çin Afrika İşbirliğinden Yeni Yılda Dünyaya Yeni Bir Çehre 13 Ocak 2020 tarihinde <http://turkish.cri.cn/index.htm>
- Dahir A.L. *China's Global Campaign to Promote its Literature Has Arrived in Africa*, 27 Eylül 2019 tarihinde, <https://qz.com/africa/1717667/china-campaign-to-promote-its-literature-launched-in-kenya/>
- Declaration of the Johannesburg Summit of the Forum on China- Africa Cooperation, 25 Aralık 2015 tarihinde https://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/t1327960.htm
- Durul T. ve Kabakçı F. *Çin'de Dışa Açılımlın 40 Yılı ve Geleceği*, Anadolu Ajansı, 17 Kasım 2018 tarihinde, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/cinde-disa-acilimin-40-yili-ve-gelecegi/1313910>
- Edoho, M. F. (2011). *Globalization and Marginalization of Africa: Contextualization China- Africa Relations*, *Africa Today*, Vol:58, No:1,102-124.
- Enuka C. (2008). *The Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC): A Framework for China's Re-engagement with Africa in the 21st Century*, *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, Vol. 30, No. 2, 209-218.
- Faces of Africa Kwame Nkrumah: a story of vision and tragedy, CCTV.com, 12 Ağustos 2014 tarihinde <https://africa.cgtn.com/2017/04/24/faces-of-africa-04232017-kwame-nkrumah-a-story-of-vision-and-tragedy/>
- Forum on China –Africa Cooperation Beijing Action Plan (2019-2021), 5 Eylül 2018 tarihinde, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1593683.shtml
- Grieger, Gisela, (2019). *China's growing role as a security actor in Africa*, *EPRS / European Parliamentary Research Service*,1-22.
- French, H. W. “China in Africa: All Trade, With no Political Baggage”, 8 Ağustos 2014 tarihinde, <https://www.nytimes.com/2004/08/08/world/china-in-africa-all-trade-with-no-political-baggage.html>
- Heydarian, R. J. “Çin'in Afrika Atılımı”, 7 Şubat 2015 tarihinde, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/cinin-afrika-atilimi>
- Headley, T. “China Djibouti Base: A One Year Update”, *The Diplomat* 4 Aralık 2018 tarihinde, <https://thediplomat.com/2018/12/chinas-djibouti-base-a-one-year-update/>.

- Hinga, E.S. et. al. (2013). "China- Africa Cooperation – An Understanding Relationship Built on Mutual Respect and Common Benefits: A Review", *International Research Journal of Social Sciences*, Vol. 2(9), 26-32.
- The 7th Ministerial Conference of the Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) Held in Beijing, 2 Eylül 2018 tarihinde,
http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/02/c_137438844.htm.
- President Jiang Zemin's Visit to Six African Countries, (tarih belirtilmemiş),
<https://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zyzl/hywj/t157833.htm>
- Kılıç, F. (2019). Küresel İlişkiler Bağlamında Çin'in Afrika'daki Ekonomi Politikası: Nijerya, Angola, Sudan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti Örnekleri, *International Journal of Politics and Security*, 1(1), 71-96.
- Koşar, A. Çin'in Afrika İstilasası, (tarih belirtilmemiş) <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/275-sayi-241/783-cinin-afrika-istilasi>
- Larkin, B. D. (1971). *China and Africa, 1949–70: the Foreign Policy of the People's Republic of China*, Center for Chinese Studies, No.5, Berkeley.
- Luke, H. (2010). China and Africa Friends with Benefits, *East Asia Forum Quarterly*, ss.24-25.
- Mbamalu, S. Lest we forget China trained African freedom fighters, 15 Ocak 2020 tarihinde,
<https://thisisafrica.me/politics-and-society/lest-we-forget-china-trained-african-freedom-fighters>.
- Mlambo, C. et.al., (2016). China-Africa Relations: What Lies Beneath?, *The Chinese Economy*, 257-276.
- Mohan, G. ve Power, Ma. (2008). New African Choices? The Politics of Chinese Engagement, *Review of African Political Economy*, Vol. 35 No.1, 23-42.
- Orakçı, S. Mitle Gerçek Arasında Yükselen Afrika, 31 Ekim 2018 tarihinde https://insamer.com/tr/mitle-gercek-arasinda-yukselen-afrika_1751.html.
- Orakçı, S. Yükselen Güç Afrika, Business Diplomacy, 28 Ağustos 2019 tarihinde,
<https://businessdiplomacy.net/tr/you%CC%88kselen-gu%CC%88c%CC%A7-afrika/>
- Pang, Z. (2013). The Non-interference Dilemma: Adapting China's Approach to the New Context of African and International Realities, Berhe, M. G.and Hongwu, L. (der.), *China Africa Relations Governance, Peace and Security*, Institute for Peace and Security Studies and Institute of African Studies, 46-54.
- Pigato, M. ve Gourdon, J. (2017). The Impact of Rising Chinese Trade and Development, Assistance in West Africa, Africa Trade Practice Working Paper Series, 1-25.
- Shaw, T. M.et.al., (2007). Global and/or Regional development at the Start of the 21th Century? China, India and South Africa, *Third World Quarterly*, Vol.28, No.7, 1255-1270.
- Shelton, G. ve Paruk, F. (2008). The Forum on China- Africa Cooperation A Strategic Opportunity, *Institute for Security Studies*.
- Strange, A. et.al. (2013). China's Development Finance to Africa: A Media-Based Approach to Data Collection, *Center for Global Development*, Washington, 1-63.

- Sun, Y. (2014). Africa in China Foreign Policy, John L. Thornton China Center and Africa Growth Initiative, 1-39.
- Taylor, I. (2006). China's oil diplomacy in Africa, *International Affairs*, 82(5), 937-959.
- Tepebaş, U. Yükselen Güçlerin Afrika'daki Kalkınma Politikaları: Çin Halk Cumhuriyeti Örneği, TASAM, 15 Mart 2011 tarihinde https://tasam.org/Files/Icerik/File/yukselen_cinin_afrika_politikalari_be95dd7b-06fd-4d60-a3de-91c8167dce64.PDF.
- The Bandung Conference 1955, 20 Mart 2005 tarihinde http://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2005-04/20/content_435929.htm
- The Forum on China- Africa Cooperation Johannesburg Action Plan (2016-2018), 25 Aralık 2015 tarihinde, http://www.focac.org/eng/zywx_1/zywj/t1327961.htm
- Tull, D. M. (2006). China's engagement in Africa: scope, signifiacnce and consequences, *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 44, Issue 03, September, 459-479
- Turin, D. R. (2010). The Beijing Consensus: China's Alternative Development Model, *Inquiries Journal*, Vol:2, No.1,1-2.
- Üngör, Ç. (2009). Çin ve Üçüncü Dünya, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No.41, 27-38.
- Worden, R. L. (1983). China's Balancing Act: Cancun, the Third World, Latin America, *Asian Survey*, Vol.23, No 5. 619- 636.
- Zezeza, P. T. (2014). "The Africa-China relationship: challenges and opportunities", *Canadian Journal of African Studies / Revue canadienne des études africaines*, 48: 1, 145-169,145-169.

ÇİN'İN AFRİKA PARAMETRELERİ

CHINA AFRICAN PARAMETERS

Yıl 1, Sayı 1, ss.87-102.

Year 1, Issue 1, pp.87-102.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 01.01.2021

Submitted: 01.01.2021

Kabul Tarihi: 04.02.2021

Accepted: 04.02.2021

Atf Bilgisi / Reference Information

Yılmaz, K. (2021). Çin'in Afrika Parametreleri, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 87-102.

Kübra YILMAZ

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans mezunu

kubr.yilmaaz@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5696-3955

Öz

Sömürgecilik döneminde olduğu gibi, günümüzde de Afrika küresel güçlerin dikkatlerinin merkezinde yer almaktadır. Bu küresel güçlerden birisi olan Çin Halk Cumhuriyeti için Afrika'ya yönelik dış politika gündemi, gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirme ve yükselen bir süper güç olarak statüsünü gösterme çabasının bir parçasını oluşturmaktadır. Çin'in Afrika'ya olan ilgisi, 1949'dan günümüze hızlı bir şekilde artmaktadır. Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) 21. yılının ardından başlatılması, Afrika Devlet ve Hükümet Başkanlarının Foruma giderek artan katılımı, Çin'in Afrika ülkeleri ile ortaklığının ne kadar güçlendiğini gösteren kanıtlardan biridir. "Bir Kuşak Bir Yol Projesi" ile Afrika'ya yönelik ekonomik hedeflerini destekleyerek Afrika bağlantısının sağlanmaktadır. Çin'in bu girişimi, Pekin'in jeopolitik çıkarlarını ileriye taşıyarak Afrika ülkeleri ve Çin arasında ekonomik, siyasi ve güvenlik bağlarını iç içe geçirmektedir. İkili ekonomik ilişkilerde bazı Afrika ülkeleri Çin menşeli yatırımlara bağımlı hale gelirken, Afrika ile işbirliği Çin'in deniz dışı faaliyetlerinin küçük bir parçası olması ilişkileri asimetrik kılmaktadır. Çin, Afrika'daki ve daha geniş dünyadaki stratejik hedeflerini ilerletmek için askeri angajmanını kullanmaktadır. Askeri faaliyetleri, bölgedeki daha geniş hedeflerinin bir parçasıdır. Pekin'in Afrikalı ortaklara yaptığı güvenlik yardımı karşılıklı fayda sağlayacak ve deniz dışı çıkarlarını koruyacak şekilde çerçevelenmektedir. Bu bağlamda, günümüzde Çin'in Afrika'ya yönelik politikalarını, Batılı güçlerin egemenliğine karşı stratejik ortaklıklar kurarak bu kıtada etkinliğini artırma isteği yönlendirmektedir. Bu ortaklığı sağlamlaştıran çalışmalarını devam ederken, bu açıdan bakıldığında önümüzdeki yıllarda daha fazla zorluk ve fırsat olacaktır. Yapmış olduğumuz çalışma ile Pekin'in ekonomik, ideolojik, politik ve güvenlik çıkarlarına dayalı dört kollu dış politika yaklaşımının, Çin-Afrika ilişkilerini nasıl yönlendirdiğini irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Çin Halk Cumhuriyeti, Afrika, FOCAC, Konfüçyüs Enstitüsü

Abstract

Today, as in the colonial era, Africa is at the center of the attention of global powers. For the People's Republic of China, one of these global powers, the foreign policy agenda for Africa is a part of the effort to develop cooperation between developing countries and show its status as a rising superpower. China's interest in Africa has been increasing rapidly since 1949. The launch of the Forum for China-Africa Cooperation (FOCAC) after the 21st century, coupled with the increasing participation of African Heads of State and Government in the Forum, is proof of the strengthening of the China-Africa partnership. One of the projects that will support China's economic goals for Africa is the African connection of the One Belt One Road Project. This initiative of China intertwines economic, political and security ties between Africa and China by advancing Beijing's geopolitical interests. In bilateral economic relations Although some African partners become dependent on Chinese investors, the relationship is asymmetrical as cooperation with Africa is only a small part of China's overseas activities. China is using its military engagement skillfully to advance its strategic goals in Africa and the wider world. Its military activities are part of its wider goals in the region. Beijing's security assistance to African partners is framed in mutually beneficial and overseas interests. In this context, China's policy towards Africa is driven by the desire to increase its effectiveness in this continent by establishing strategic partnerships against the sovereignty of Western powers. As efforts to consolidate this partnership continue, there will be more challenges and opportunities in the coming years from this perspective. With our study, we will examine how Beijing's four-pronged foreign policy approach based on economic, ideological, political and security interests guides China-Africa relations.

Keywords: International relations, People's Republic of China, Africa, FOCAC, Confucius Institute.

Structured Abstract

Africa, which constitutes the south-western part of the land community, which is called the old world, is separated from the Red Sea in the east and Asia from the Mediterranean and Europe in the north. Although African nations gained their independence and established their own states with decolonization after the 1950s, the traces of colonialism continued. Today, as in the colonial era, Africa is at the center of the attention of global powers. For the People's Republic of China, one of these global powers, the foreign policy agenda for Africa is a part of the effort to develop cooperation between developing countries and show its status as a rising superpower. China's interest in Africa has been increasing rapidly since 1949. The Chinese Prime Minister Zhou's historic two-month trip to ten African countries between December 1963 and February 1964 was an important indicator of Beijing's importance to Africa. Although China's interest in Africa stalled due to the Cultural Revolution from 1966 to 1969, it continued its rapid development after the 1970s. During his visit to 11 African countries in December 1982, Chinese Prime Minister Zhao Ziyang introduced four basic principles of cooperation with Africa, equality and mutual benefit, emphasis on practical results, and economic development.

In this period, with the loss of the influence of the Cold War process, China left the leadership of the third worldist discourse and adopted a policy that would improve bilateral economic relations instead of free economic aid in relations with Africa. China has an increasing interest in the African continent since 2000. In this process, strong economic growth alongside globalization and partly global political dynamics forced China to be more proactive and adopt new understandings in its relations with Africa and indeed the rest of the world. As many states in Africa modernize and develop governance approaches, China is gradually adjusting its policies to improve commercial and economic cooperation between the two parties. Relations between China and Africa have been accelerating and deepening for several decades. After the 21st century, China-Africa ties were further strengthened in both political and economic spheres. Both Africa and China are eagerly working towards a strategic and sustainable partnership. Both sides are working to turn their relations into a true South-South collaboration that will benefit their long-term interests.

The launch of the Forum for China-Africa Cooperation (FOCAC) after the 21st century, coupled with the increasing participation of African Heads of State and Government in the Forum, is proof of the strengthening of the China-Africa partnership. The establishment of FOCAC enabled the institutionalization of China-Africa relations. The previous model changed and the chance for African governments and non-governmental organizations to become more organized was crucial. Growing

African economies and functioning infrastructure create stronger African markets for China's export market. Historically, China has evolved into a policy that focuses on the rich natural resources of Africa in order to support its domestic economic growth and strong diplomatic and political relations with African states with an ideological desire based on the idea of "solidarity between Third World countries". Since the early 2000s, China has strengthened its position as an important economic and financial partner of African countries. Beijing has implemented policies to encourage more Chinese investment in Africa. It set up centers of "investment and trade promotion" providing business and consultancy to Chinese businesses in the region. Beijing has also created special funds and simplified procedures to stimulate Chinese investment. One of the projects that will support China's economic goals for Africa is the African connection of the One Belt One Road Project. This initiative of China intertwines economic, political and security ties between Africa and China by advancing Beijing's geopolitical interests.

Although some African partners in bilateral economic relations become dependent on Chinese investors, the relationship is unequal as cooperation with Africa is only a small part of China's overseas activities. It has been criticized on the grounds that the unequal trade relationship between China and Africa could turn into a colonial relationship, which is a potential risk to the existing structure. China's military engagement in Africa appears relatively limited compared to other global powers. Political instability and conflicts at the African level and threats to the security of Chinese personnel pose the most direct challenges for China's interests in Africa. China is using its military engagement skillfully to advance its strategic goals in Africa and the wider world. Its military activities are part of its wider goals in the region. Beijing's security assistance to African partners is framed in mutually beneficial and overseas interests. China's use of cultural diplomacy goes back almost to the foundation of the People's Republic of China; It is not something that has been invented by the Chinese government in the past few years, as the popular myth of China's engagement with Africa through a profound "grand geopolitical strategy" suggests. In practice, China uses public and cultural diplomacy tools similar to other countries, such as media, cinema and cultural tools. However, there are important features in China's understanding of soft power and cultural diplomacy. In addition to spreading Chinese culture abroad, it is desired to achieve goals related to the country's cultural security and internal social cohesion. As a result, Beijing's African policy is shaped by the idea of strengthening its position as a rising world power and seizing new economic and political spheres of influence. Four factors are crucial to China's engagement in Africa: (1) commercial interests aimed at securing resources such as energy, minerals and food, and finding new market opportunities; (2) new investment opportunities; (3) provision of development assistance through assistance; and (4) It is the promotion of national representation in the international system by forming strategic partnerships against the domination of Western powers.

Giriş

Eski dünya şeklinde adlandırılan Kara topluluğunun güney batı parçasını oluşturan Afrika, doğuda Kızıldeniz ile Asya'dan kuzeyde Akdeniz ile Avrupa'dan ayrılmaktadır. Modern dönemler boyunca Batı sömürgeciliğinin merkezinde yer alan kıtada 1950'lerden sonra dekolonizasyonla birlikte Afrika ulusları, bağımsızlıklarını kazanarak kendi devletlerini kurmuşlarsa da, sömürgeciliğin izleri devam etmiştir. Afrika devletlerinin bir kısmı, günümüzde, yeterli hukuk düzeni, güvenlik veya kamu hizmeti sunma konusunda yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte uluslararası gündemde Afrika'nın öneminin artmasına yol açan birçok faktör vardır. Bu faktörlerin arasında kıtanın sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklarının zenginliği ve gelişen ekonomileri oldukça önemlidir. Aynı zamanda 11 Eylül saldırılarının ardından güvenlik konularının ön plana çıkması bu bağlamda terör örgütlerinin Afrika'da etkinliklerini artırması ve bu olumsuzluklar neticesinde kıtadan yaşanan göçler, kıtanın uluslararası gündemde yer edinmesine neden olmaktadır (Chamberlain, 2014).

Sömürgecilik döneminde olduğu gibi, günümüzde de Afrika küresel güçlerin dikkatlerinin merkezinde yer almaktadır. Bu küresel güçlerden birisi olan Çin Halk Cumhuriyeti için Afrika'ya yönelik

dış politika gündemi, gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirme ve yükselen bir süper güç olarak statüsünü gösterme çabasının bir parçasını oluşturmaktadır. Çin'in Afrika'ya olan ilgisi, 1949'dan günümüze hızlı bir şekilde artmaktadır. Pekin'in Afrika politikası, yükselen bir dünya gücü olarak konumunu güçlendirme ve ekonomik ve politik olarak yeni etki alanlarını ele geçirme düşüncesi ile şekillenmektedir. Bu bağlamda yapmış olduğumuz çalışma ile Pekin'in ekonomik, ideolojik, politik ve güvenlik çıkarlarına dayalı dört kollu dış politika yaklaşımının, Çin'in Afrika parametrelerini nasıl yönlendirdiğini irdeleyeceğiz. Birinci bölümde Çin'in ekonomik ve siyasi yükselişi üzerinde durduktan sonra ikinci bölümde Afrika'nın küresel önemini açıklayacağız. Üçüncü bölümde Çin-Afrika ilişkilerinin tarihsel gelişimini değerlendireceğiz. Dördüncü bölümde ise günümüzde Çin'in Afrika politikalarını, siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla ele alacağız.

1. Yükselen Güç Çin'in Siyasal ve Ekonomik Görünümü ve Hedefleri

1979'da serbest piyasa reformlarının uygulanmasından bu yana Çin, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer aldı. Çin lideri Deng Xiaoping'in başlatmış olduğu ekonomik reformların birincil amacı, yeniliklerin büyümesine yol açması ve devlete ait firmaların arasındaki rekabetin artırılmasıdır (Ravillion ve Chen, 2007). Aynı zamanda, eşitsizlikteki artış, ekonomik büyümeyi sağlamak için gerekli bir fedakârlıktı. Uygulamada, Çin Komünist Partisi (ÇKP) piyasa fiyatlandırmasını, kısmen merkezi olmayan politik-ekonomik gücü getirdi ve hükümetin kontrolü altında olan yabancı sermaye için bölgeler açtı (Harvey, 2005:21-23).

Pekin'in sermaye oluşumunun itici gücü, Çin'in neden ısrarla ekonomiye büyük miktarlarda sermaye akıttığını açıklayan bir "yatırım kültürü"dür. Perkins ve Rawski'nin tahminlerine göre, Çin'in sermaye stokundaki büyüme, 1952 ile 1978 arasında yılda ortalama % 5,8 ve 1978 ile 2005 arasında yılda % 9,6 idi (Perkins ve Ravski, 2008). Genel olarak, bu daha açık uluslararası ticarete dönüş, Bretton Woods sisteminin kademeli olarak yıkılmasıyla birlikte Çin için dünya ekonomisine sorunsuz bir şekilde entegre olma fırsatı yarattı. 1970'lerin sonlarında Çin'in başlattığı reformların ve "açık kapı" politikasının başlangıcı sonucunda, partinin merkezi kontrolü altında neoliberal unsurlarla belirli bir tür piyasa ekonomisi yaratıldı. 1979'dan 1996 kadar olan dönemde Çin'in yıllık ekonomik büyümesi yüzde 9,9'a kadar ulaştı (Sun, 2018).

2018'e kadar ortalama % 9,5 gerçek yıllık gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyümeye sahip olan Çin'in küresel ekonomiye entegrasyonu, küresel nüfusun beşte birini dünya ticaret sistemine getirdi ve bu da küresel pazar potansiyelini ve benzeri görülmemiş seviyelere entegrasyonu artırdı. Bu bağlamda Dünya Bankası (DB) verilerine göre nominal GSYİH açısından Çin, 14.343 trilyon ABD Doları ile AB (15.593 trilyon ABD Doları) ve ABD'den (21.428 trilyon ABD Doları) sonra en büyük üçüncü ekonomi oldu. Ayrıca, 2019 verilerine göre kişi başına düşen milli gelirden Çin 16.784 ABD doları olarak dünyanın 78. ülkesi olurken, AB için kişi başına düşen gelir sırasıyla 46.467 ABD doları ve ABD için 62.641 ABD doları olmuştur (World Bank, 2019). Çin, kişi başına gelir açısından dünyanın en büyük iki ekonomisinden çok uzakta olmasına rağmen, Çin'in kişi başına düşen yıllık büyümesi dikkat çekicidir. Aynı zamanda kişi başına düşen geliri artırarak ülke genelinde yoksulluğu ortadan kaldırmadaki başarısı, teknolojik olarak gelişmiş ülkelerle rekabet gücü ve yabancı yatırımlardaki aktif rolü, Çin'i bugün uluslararası gündemde en çok tartışılan ülkelerden biri hâline getirmiştir. 21. yüzyılın ilk otuz yılının, Çin'in küresel ekonomik, politik ve jeopolitik aşamaya yükselişinin tamamlanmasını beraberinde getireceği neredeyse kesindir (Ratha ve Mahapatra, 2016)

Çin'in ekonomik angajmanının başarısı, ideolojik ve politik çıkarlarını yönlendirmeye başlamıştır. Bu bağlamda Çin'in politik çıkarlarının ekonomik çıkarlarına eklendiği Bir Kuşak Bir Yol projesi, Çin'in dünya ile bağlantısını güçlendirmeyi hedeflemektedir. 2013 yılında Çin'in lideri tarafından ilan edilen proje, demiryolu, karayolu ağları, deniz yolları ve gaz veya petrol boru hatları ile ağ sistemleri inşa ederek, Çin'e Orta, Batı Asya ve Güney Asya'yı geçerek Avrupa'ya ve Afrika'ya ulaşması sağlanacaktır.

Çin'in Bir Kuşak ve Bir Yol Girişimi, Pekin'in jeopolitik çıkarlarını ileriye taşıyarak Afrika ile Çin arasında ekonomik, siyasi ve güvenlik bağlarını güçlendirecektir. Bir Kuşak ve Bir Yol Girişimi, Pekin'in kritik küresel tedarik zincirleri üzerindeki kontrolünü ve uluslararası ticaret akışını yeniden yönlendirme yeteneğini de artırıyor. Bu çabaların merkezinde, yeni deniz iletişim hatları açma ve Çin'in stratejik liman erişimini dünya çapında genişletme hamleleri yer alıyor (Travers, 2019).

2. Afrika'nın Küresel Önemi

Modern dönemler boyunca batı sömürgeciliğinin merkezinde yer alan Afrika'da 1950'lerden sonra dekolonizasyonla birlikte kıtada yaşayan uluslar, bağımsızlıklarını kazanarak kendi devletlerini kurmuşlarsa da, sömürgeciliğin izleri devam etmiştir. Bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen Afrika düşünce biçimleri, kültürel gelişim kalıpları ve yaşam biçimleri, sömürgeciliğin getirdiği siyasi yapıdaki değişiklik etkisini sürdürdü (Chamberlain, 2014)

Afrika'nın sömürgeci güçler tarafında din, dil ve etnik özellikleri göz önünde bulundurulmaksızın paylaşılması Afrika'da irili ufaklı çok sayıda bağımsız devletin ortaya çıkmasına yol açtı. Afrika toplumlari, bağımsızlık döneminde rasyonel bürokratik idare oluşturamamış devlet yönetiminde sistemli adımlar atamamışlardır. Çok sayıda Afrika ülkesinde siyasal, ekonomik ve mülki sahalarda kurumsallaşmayı başaramamışlardır. (Hazar,2003).

Afrika'nın uluslararası gündemde öneminin artmasına neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin arasında Afrika'nın sahip olduğu stratejik konumu, yerüstü ve yeraltı kaynaklarının zenginliği ve gelişen ekonomileri, 11 Eylül olaylarından sonra ön plana çıkan uluslararası terör örgütlerinin Afrika'da etkinliklerini artırması ve Batı ülkelerine bu kıtadan yaşanan göçler önemli bir yer tutmaktadır (Chamberlain, 2014). Artan doğal kaynak talebi, Afrika'nın stratejik ve ekonomik büyümesini yönlendiren ana faktörlerden biridir. Enerji açısından kıta, yaklaşık üçte ikisi Nijerya, Cezayir ve Libya'da bulunan dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin yüzde 10'una ve kanıtlanmış gaz rezervlerinin yüzde 8'ine sahiptir. Kanıtlanmış enerji rezervlerinin miktarı Orta Doğu ile karşılaştırıldığında küçük gibi görünse de Afrika dünya çapında en hızlı büyüyen petrol üreticisi bölge hâline gelmiştir. Afrika sadece kolayca rafine edilen petrol üretmekle kalmaz, aynı zamanda birçok uzman da kıtada büyük potansiyeli olan keşfedilmemiş büyük petrol sahaları olduğuna inanmaktadır (Cooper ve Flemes, 2013).

54 farklı ülkede 1,2 milyardan fazla nüfusu bulduran Afrika, büyük bir pazar potansiyeline ve bol doğal kaynaklara sahiptir. Son yıllarda, nispeten istikrarlı siyasi koşullar doğrudan yabancı yatırım çektiğinden ve iç tüketimi artırdığından, Afrika ekonomisi önemli bir değişim ve dinamik büyüme yaşadı (Jia, 2016). Sömürgecilik döneminden sonra da Afrika küresel aktörlerin her zaman dikkatini çekmiştir. Bu küresel aktörlerden olan ABD'nin Afrika'ya yönelik politikaları, 11 Eylül saldırılarından sonra daha agresif bir yaklaşım kazandı. 11 Eylül'den sonra ABD'nin Afrika'ya yöneliminin askerileştiği iddia edildi. EUCOM'a bağlı olan Afrika kuvvetlerinin 2006 yılında Bush tarafından AFRICOM'un bağımsız bir komutanlık şeklini alması da, bu algıları güçlendirdi. Kıtanın, dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin % 10'una sahip olduğu ve ABD'nin önemli bir tedarikçisi hâline geldiği, Ortadoğu'da artan istikrarsızlık olduğu dikkate alındığında, ABD'nin Afrika'nın fosil kaynaklarına ilgisi artmaktadır (Mesfin, 2009).

Küresel aktörlerden AB, 2000 yılında Kahire'deki ilk Afrika-AB Zirvesi'nde oluşturulan Afrika-AB Ortaklığı kanalı ile karşılıklı ilişkilerini ilerletmektedir. Çağdaş AB-Afrika ilişkileri, her iki tarafın da asimetric pazarlık gücü nedeniyle AB üye devletlerinin ulusal çıkar arayışlarını yansıtmaktadır. Bu bağlamda AB, kıtanın yükselen pazarlarında sürekli pazar erişimini ve ayrıcalıklı ekonomik statüyü kendisi için güvence altına almaya çalışmaktadır (Siradağ, 2012). Sömürgecilik döneminin başat devletlerinden olan İngiltere, dekolonizasyon sürecinden sonra Afrika kıtasındaki nüfuzunu sürdürmenin peşindedir. Anglofon Afrika olarak isimlendirilen bölgede ekonomik ilişkilerini geliştiren İngiltere

doğalgaz, petrol, kömür, bakır, platin, altın ve elmas olmak üzere birçok alanda operasyon yürütmektedir (Orakçı, 2020). Benzer bir biçimde Afrika'da dekolonizasyon sürecinden sonra Fransa da, ekonomik ve politik çıkarlara dayanan dış politikasını sürdürmüştür. Özellikle Frankofon Afrika devletleri üzerinde nüfuzunu korumak için Fransa, bölgede askeri varlığının yanında ekonomik işbirliği antlaşmaları ve doğrudan yatırımlar ya da sağlanan mali yardımlarla kendine olan bağımlılığı artırma peşindedir (Melly ve Darracq, 2013).

Günümüzde küresel ölçekte Afrika'yı gündemde tutan diğer bir konu, kıta merkezli ulusal ve ulus ötesi terörist grupların çoğalmasındır. Kenya ve Tanzanya'daki 1998 ABD büyükelçilik bombalamaları, Afrika'daki ulus-ötesi terörist faaliyetlere ilişkin erken kanıtlar sunarken, sorunun farkındalığını artıran ve bölgeye terörle mücadele fonunu tetikleyen 11 Eylül 2001 saldırıları oldu. Birçok Afrika devleti hâlâ yolsuzluk, gözenekli sınırlar ve yasadışı pazarlarla karakterize edilmektedir. ABD'de ve Avrupa ülkelerinde, bu sayılı devletlerin Boko Haram İŞİD, El-Kaide, gibi bölgesel ve uluslararası terörist örgütler için giderek daha önemli kaleler hâline gelebileceği konusundaki endişeler, Afrika'yı uluslararası gündemde ön plana çıkarmaktadır (Köseoğlu ve Djamanja, 2015).

Afrika'yı uluslararası alanda gündeme taşıyan konulardan birisi de kıtadan yaşanan göçlerdir. Afrika'dan 2010 ve 2017 yılları arasındaki uluslararası göçmenlerin sayısı, 2000'lerde % 25 oranında artmıştır. Afrika'da toplam 1,1 milyarlık nüfusun 3,7 milyonu mülteci ve 11,8 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş olmak üzere 18,6 milyon göçmen bulunmaktadır. Kıtanın dışında yalnızca 11,4 milyon Afrikalı göçmen yaşıyor. Afrika'daki toplam göçün % 86'sını sınır ötesi göçler oluşturmaktadır. Batı Afrika'daki göçlerin % 70'i ve Güney Afrika'daki göçlerin % 66'sı kıta içinde alt bölgelere doğru olurken, Kuzey Afrika'daki göçün % 90'ı kıta dışına doğru olmaktadır. Bu tür insan hareketleri, birçok hükümet ve uluslararası toplum için büyük sorunlar oluşturmaktadır (Kasoz, 2017).

3. Çin'in Afrika Politikalarının Tarihsel Arka Planı

3.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun İlk Yıllarında Çin-Afrika İlişkileri

Çin-Afrika ilişkilerinin tarihsel kökleri ilk çağlara kadar uzansa da Pekin'in Afrika'ya yönelik ilgisi 1949'dan sonraki süreçte önemli oranda artmıştır. Soğuk Savaş sürecinde dünya siyasi gündeminde yaşanan değişimler, bu ilgi artışının en önemli nedenlerinin başında yer almaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan güç kaybederek çıkan Avrupa devletleri, sömürgelerini bırakmak zorunda kalırken, ABD ve SSCB soğuk savaş sürecinin etkili iki aktörü olarak iki kutuplu bir dünya yarattı. Bu süreç aynı zamanda Afrika devletlerinin bağımsızlığına zemin hazırladı (Batchelor ve Zhang, 2017). İki kutuplu dünya, bir taraftan eski sömürgelere ulus devletlerini inşa imkânı tanıırken, bir taraftan da iki süper güç arasında bir güç dengesi oynama imkânı tanıdı. Afrika devletlerinin aksine bu süreç, Çin açısından yalnızca tam egemenliğini elde etmek için değil, bununla birlikte politik ve ekonomik bağlamda güçlü olmak ve diğer devletlerle olan diplomatik girişimlerini artırmak için yeni olanaklar oluşturdu (Byrne, 2013).

Soğuk Savaş döneminin farklı olanaklara imkân hazırladığı bu süreçte, uluslararası sistemdeki rolleri hususunda gelişmekte olan devletlerin birleşik bir tavır sergileyebilmek için bir araya geldikleri Nisan 1955 tarihinde Çin'in Bandung şehrinde düzenlenen konferans, Çin-Afrika ilişkilerinin gelişmesi açısından milat kabul edilebilir. Çin ile birlikte, yirmi dokuz ülkenin liderleri ve temsilcilerinin bir araya geldiği konferansa, Sudan, Libya, Liberya, Gana ve Mısır'dan oluşan altı Afrika ülkesi de katılmıştı (Taylor, 2004). Afrika ile Asya arasında dayanışma oluşturacak ortak stratejiler ve normlar hazırlamak açısından bir kilometre taşı olan konferans, aynı zamanda gelişmekte olan devletlerin bu süreçte uluslararası sisteme hâkim olan soğuk savaş politikalarına karşı pozisyonlarını beyan etmeleri açısından oldukça önemli bir adımdı. Üçüncü dünyacı söylemin somut bir şekilde dile getirildiği konferansta mutabakat sağlanan ilkeler, Çin'in bundan sonraki süreçte Afrika'ya yönelik politikalarının da temel taşı olacaktır. Barış içinde bir arada yaşama, eşitlik ve karşılıklı yarar, birbirlerinin iç işlerine karışılmaması,

karşılıklı saldırmazlık, birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine karşılıklı saygı gösterilmesi ilkeleri, Çin-Afrika ilişkilerinde temel ilkeler hâline gelecektir (Brautigam 2009).

Çin, uluslararası siyasetten soyutlanmış oldukları bu dönemde Birleşmiş Milletler'de desteğe çok gereksinim duyduğundan dolayı Afro-Asya ortak kimliğini ve gelişmekte olan ülkelerin dayanışması söylemini kullanarak Afrika devletleri ile olan ilişkileri geliştirmek için fırsatları aramıştır. Süveyş kanalından dolayı batılı devletlerle ilişkilerinin bozulduğu bir süreçte, Çin'in Mısır'a ekonomik destek sağlaması Çin-Afrika ilişkileri açısından bir test oldu. İki taraf arasındaki bundan sonra gelişen ilişkilerde Çin, kültür antlaşmaları imzalamak da dâhil olmak üzere Afrika devletleri ile yakınlaşmak için farklı yumuşak stratejiler uyguladı. Çin Başbakanı Zhou, Aralık 1963 ile Şubat 1964 arasında on Afrika ülkesine iki ay süren tarihi bir gezi yapması Pekin'in Afrika'ya verdiği önemin önemli bir göstergesiydi. Çin'in Afrika'ya olan ilgisi, 1966'dan 1969'a kadar Kültür Devrimi nedeniyle duraklasa da 1970'lerden sonra hızlı gelişimini sürdürdü (Alden, 2019: 22-28).

3.2. Mao Dönemi Sonrası Çin-Afrika İlişkileri

Çin'in kurucu liderleri Mao Ze-dong ile Başbakan Zhou En-lai'nin 1976 yılında ölmesi ve kültürel devrimin sonlanmasıyla, Çin'de yeni bir süreç başlamıştır. Bu dönemde Çin'in dış politika yaklaşımına ekonomik modernizasyon ve artan ticaret ilişkiler hâkim oldu. Bu hedeflere ulaşabilmek için barışçıl bir ortam ve istikrar gerekiyordu. Bu bağlamda Çin'in Afrika politikasında istikrar ana tema hâline geldi (Brautigam 2009).

Çin Başbakanı Zhao Ziyang, Aralık 1982'de 11 Afrika ülkesini ziyaretinde Afrika ile işbirliği, eşitlik ve karşılıklı yarar, pratik sonuçlara vurgu ve ekonomik kalkınmadan oluşan dört temel ilkeyi tanıttı. Bu dönemde, soğuk savaş sürecinin etkisini kaybetmesiyle Çin, üçüncü dünyacılık söyleminin liderliğini bırakarak Afrika ile olan ilişkilerde karşılıksız ekonomik yardımların yerine ikili ekonomik ilişkileri geliştirecek bir politika benimsedi (Broadman, 2007). Ancak 1980'lerin sonlarında Doğu bloğunda yaşanan sıkıntılar, Çin'i de etkilemiş, Tiananmen olaylarından dolayı Batılı devletlerin oluşturmuş olduğu baskılardan dolayı Pekin, uluslararası desteğe daha çok gereksinim hissetmiştir. Bu atmosferde Afrika devletlerinin, Çin'in Tiananmen olaylarına sert yaklaşımına sessiz kalmaları ve gösterdikleri dayanışma, Çin-Afrika ilişkilerinin temelini oluşturdu. Bundan dolayı Çin, 1990'lardan sonra Afrika'nın uluslararası desteği sağlayabilmek için kıta devletlerine olan yardımını artırmıştır (Taylor, 2004).

3.3. Son Dönem Çin-Afrika İlişkileri

Çin, Afrika kıtasına 2000 yılından günümüze artan bir ilgisi dikkat çekmektedir. Bu süreçte, küreselleşme ve kısmen küresel politik dinamikler yanında güçlü ekonomik büyüme, Çin'i daha proaktif olmaya ve Afrika ile ve gerçekte dünyanın geri kalanı ile ilişkilerinde yeni anlayışlar benimsemeye zorladı. Afrika'daki çok sayıdaki devlet yönetişim yaklaşımları modernize edip geliştirdikçe Çin, iki taraf arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğini geliştirmek için politikalarını yavaş yavaş yeniden dizayn etmektedir (Marafa, 2009: 4). Bu çerçevede, Çin'in Afrika'daki stratejisinin bir parçası olarak, 2000 yılında Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) oluşturdu. Bu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Afrika ülkelerinden liderleri bir araya getirdi. Ayrıca, Resmi bir forum olarak hizmet vermeye başladı. FOCAC himayesinde ilk bakanlık konferansı Ekim 2000'de Pekin'de yapıldı (Mitchell, 2007).

Pekin, resmi belgelerinde, Çin'in barışçıl kalkınmayı sürdürme, Çin'in barışçıl kalkınmayı sürdürmesi ve müdahalesiz bir dış politika söylemi, 2011 Beyaz Kitabı'nda iddialı bir biçimde ifade edilmiştir. Çin'in diğer devletlerle arasında "devlet egemenliği, ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü ve ulusal birleşmeyi" kapsayan ilkeleri, müdahale etmeme politikasının ana bileşenleri olup bu hususlar "çekirdek" çıkarlarına ilişkin beyanında yansıtılmaktadır (Dollar, 2016: 6).

Genel olarak, çeşitli yardım ve araçlardan yararlanarak Afrika ülkeleriyle olan siyasi, ticari, enerji ilişkilerinin güçlendirilmesi, bu dönemdeki Çin Afrika politikasının en temel özelliği hâline geldi. İç işlerine karışmama ilkesinin bir gereği olarak Pekin'in, bu ülkelere insan hakları ve demokrasi gibi şartları dayatmaması, karşılıklı ilişkilerde dikkat çeken bir diğer husustur. Netice itibarıyla, günümüzde Çin'in Afrika'ya yönelik politikalarını, Batılı güçlerin egemenliğine karşı stratejik ortaklıklar kurarak bu kıtada etkinliğini artırma isteği, yönlendirmektedir (Alden, 2019: 148-153).

4. Afrika'da Çin'in Stratejik Hedefleri

4.1.Siyasi Hedefler

Çin ile Afrika arasındaki ilişkiler, birkaç on yıldan beri hız kazanıyor ve derinleşiyor. 21. yüzyılın ardından, Çin-Afrika bağları hem siyasi hem de ekonomik alanda daha da sağlamlaştırıldı. Her iki taraf da ilişkilerini uzun vadeli çıkarlarına fayda sağlayacak gerçek bir Güney-Güney işbirliği hâline getirmek için çalışıyor. Bu ortaklığı sağlamlaştırma çalışmaları devam ederken, gelecek süreçte daha fazla zorluk ve fırsat olacaktır (Alden, 2019)

Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) 21. yüzyılın ardından başlatılması, bu süreçte tarafların ilişkileri geliştirme konusundaki isteğini ortaya koymaktadır. Pekin'de düzenlenen 5. FOCAC toplantısına katılımlın Afrika kıtasından 42 devlet ve hükümet başkanı ile rekor düzeyde olması forumun uluslararası toplumda büyük ilgi görmesine yol açtı. FOCAC Zirvesi yalnızca ekonomik bir toplantı değil, bununla birlikte Çin'in dış politika stratejideki önceliklerini ortaya koyan politik bir değişim sürecinin başlangıcıydı. (Liu, 2016).

FOCAC'ın kurulması Çin-Afrika ilişkilerinin kurumsallaşmasına imkân tanıdı. Afrika hükümetleri ve sivil toplum örgütlerinin organize olma problemi Çin açısından çok önemliydi. Böylelikle ikili ve bölgesel anlamda birçok avantaj sağlamanın yanı sıra, Çin ve Afrika ülkelerinin uluslararası organizasyonlarda ortak hareket etmelerine olanak verdi (Eisenman, 2007). FOCAC, karşılıklı ekonomik kalkınma, yoksulluğun ortadan kaldırılması, Çin ve Afrika'nın uluslararası pazardaki rekabet gücünün geliştirilmesi ve gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarının da dikkate alındığı yeni adil, eşitlikçi bir dünya ekonomik ve siyasi sisteminin kurulmasını amaçlamaktadır (Osei-Hwedie 2012).

Haziran 2014'te Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesinin ilan edilmesinin 60. yıl dönümünde yaptığı konuşmada, "Birlikte Barış İçinde Yaşamın Beş İlkesinin, gelişmekte olan dünyanın haklarını ve çıkarlarını etkin bir şekilde desteklediğini" ilan etti. Bu ilkeler, 2014'ten günümüze Pekin'in Afrika politikalarını belirledi. Bu ilkelerden egemenliğe ve bölgesel bütünlüğe karşılıklı saygı ilkesi çerçevesinde her devletin kendi topraklarında kendi siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemlerini oluşturabilecekleri kabul edilmektedir (Liu, 2016).

Karşılıklı saldırmazlık ilkesi ile uluslararası barış ve güvenlik garanti edilmektedir. Tüm devletlerin uluslararası ilişkilerinde güç kullanmaktan kaçınarak ortak ve toplu güvenliği desteklemeleri gerektiği savunulmaktadır. Çin, herhangi bir anlaşmazlığın diyalog ve barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda, karşılıklı güven artırılarak şiddet kullanımının reddedilmesi üzerinde durulmaktadır (Hong, 2014).

Karşılıklı olarak işlere müdahale etmeme ilkesi, Afrika devletlerinin bağımsızlığını korumak için bir garanti olarak gözükmekle birlikte bu ilkenin, Pekin'in bu devletlere yönelik güç siyaseti ve hegemonizmine karşı bir örtü görevi gördüğü iddia edilmektedir. Eşitlik ve karşılıklı fayda ilkesine göre siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarına ya da büyük, küçük, güçlü, zayıf, zengin veya fakir olmasına bakılmaksızın tüm devletler eşit kabul edilmektedir. Ulusal çıkarlarına göre, tüm devletler birbirlerinin çıkarlarına saygı gösterirken uluslararası sistemde karşılıklı yarar sağlamalıdır. Bu bağlamda Çin, Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerini, bu ülkelerin içişlerine karışmama ilkesine dayandırmayı hedefledi. Bu

nedenle Çin, kendi iç sorunlarına, zayıf yönetimine ve diğer sorunlara bakmadan tüm Afrika ülkeleriyle eşit ortaklar olarak karşılıklı yarar ilkesi temelinde, iş birliği yapma stratejisini uygulamaya koydu (Hong, 2014).

Bununla birlikte, bu ilkelerin ötesinde, Çin-Afrika ilişkilerini gerçekten anlamak için iki bölge arasındaki pratik ilişkilere bakmak gerekir. Çin'in Afrika ile mevcut ilişkisi, Pekin tarafında yükselen bir dünya gücü olarak Çin'in konumunu güçlendirme ve ekonomik ve politik olarak yeni etki alanlarını ele geçirme düşüncesiyle yönlendirilmektedir. Başta FOCAC olmak üzere Afrika devletleri ile imzalanan ekonomik, kültürel ve askeri antlaşmalar, Çin'in Afrika ile uzun vadeli bir iş birliği hedeflediğini gösteriyor. İlk FOCAC toplantısında, Çin-Afrika ilişkilerinin “siyasi koşullu olmadığı ve hem Çin hem de Afrika'nın çıkarlarına hizmet edeceği” ilan edildi (Alden, 2019).

Çin, gelişmekte olan ülkelerle işbirliği yapmayı ve böylece Batılı güçlerin tek taraflı politikalarına toplu olarak tepki vermeyi hedeflemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin neredeyse yarısını, BM üyesi ülkelerin ise üçte birinden fazlasını oluşturan Afrika ülkelerinin çoğu, Çin'in Batılı güçlerin hegemonik yaklaşımına karşı ortak hareket etme hedefini desteklemektedir. Bu nedenle BM'de en önemli oy gruplarından biri olan Afrika ülkeleri ile işbirliği, Pekin için, uluslararası kuruluşlar içindeki çıkarlarını koruma fırsatı sunmaktadır. Aynı zamanda Çin, Afrika Birliği, Doğu Afrika Topluluğu, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu, Afrika Kalkınma Bankası gibi bölgesel ve alt bölgesel kuruluşlarla da yakın işbirliği geliştirme fırsatlarını aramaktadır (Osei-Hwedie, 2012).

Sonuç olarak, büyüyen Afrika ekonomileri ve işleyen altyapı, Çin'in ihracat pazarı açısından daha güçlü Afrika pazarları yaratmaktadır. Tarihsel olarak Çin'in, Afrika devletleriyle “Üçüncü Dünya ülkeleri arasında dayanışma” fikri çerçevesinde kurmak istediği diplomatik ilişkileri, Afrika'nın zengin doğal kaynaklarına odaklanan bir politikaya evrilmiştir (Alden ve Large, 2013). Çin'in Afrika'daki angajmanı için dört faktör çok önemlidir: (1) enerji, mineraller ve gıda gibi kaynak güvenliğini sağlamayı ve yeni pazar fırsatları bulmayı amaçlayan ticari çıkarlar; (2) yeni yatırım olanakları; (3) yardım yoluyla kalkınmanın sağlanması; ve (4) Batılı güçlerin egemenliğine karşı stratejik ortaklıklar oluşturarak uluslararası sistemde ulusal temsilin teşvik edilmesidir. Dolayısıyla, Çin'in Afrika politikasının hem ekonomik hem de siyasi çıkarları tarafından yönlendirildiği iddia edilebilir (Osei-Hwedie 2012).

4.2. Ekonomik Hedefler

Çin'in büyüyen endüstrileri yeni enerji ve hammadde tedarikçileri gereksinimi yanında ihracat ürünleri içinde yeni pazarlara olan ihtiyacı artmaktadır. Afrika, ekonomik olarak yükselen bir güç olan Pekin'in hedeflerinin merkezi hâline geldi. Çin'deki hızlı ekonomik büyüme, azalan yerli Çin petrol ve maden yatakları ile birleştiğinde, bu gereksinimler, Pekin'i kaynak bulmak için yurtdışına bakmaya zorlamaktadır (Anthony, 2013). Çin, dünyanın ikinci en büyük petrol ürünleri tüketicisi olmasının yanında büyüyen ekonomisine paralel olarak doğal gaz, bakır, kobalt ve diğer önemli kaynaklar ithalatı yılda % 20 oranında artmaktadır. Bu kaynak arayışı, Çinli yetkilileri Nijerya, Güney Sudan, Angola ve Gabon gibi büyük petrol üreticilerinin yanı sıra dünyanın en zengin maden yataklarına ev sahipliği yapan emtia zengini Afrika'ya yönlendirdi (Pannel, 2008).

2000'lerin başından beri Çin, Afrika ülkelerinin önemli bir ekonomik ve mali ortağı olarak konumunu güçlendirmiştir. Pekin, Afrika'da daha fazla Çin yatırımını teşvik etmek için politikalar yürürlüğe koydu. Bölgedeki Çinli işletmelere iş ve danışmanlık sağlayan “yatırım ve ticaretin teşviki” merkezleri oluşturdu. Pekin ayrıca Çin yatırımını teşvik etmek için özel fonlar ve basitleştirilmiş prosedürler yarattı (Sun, 2014).

Bu süreçte Çin, gereksinim duyduğu fosil yakıtların üçte ikisini ithal ederken Afrika devletleri % 22'lik bir oranla bu ithalatta en önemli ikinci tedarikçi olarak ön plana çıktı. Çin'deki Afrika ithalat pazarının % 47'sini Angola'dan petrol ithalatı oluşturdu. Çinli petrol şirketlerinin 2016 yılı itibarıyla yıllık

toplam 50 milyon ton petrol ve gaz üretim kapasitesi ile Afrika'da 35 milyar dolardan fazla toplam sermaye harcamaları olduğunu açıkladı (Sun, 2014).

Pekin tarafından kullanılan bir politika aracı "projeler için petrol" yaklaşımıdır. Çin kalkınma bankaları, Afrika'daki bir dizi projeyi finanse etmektedir. Bu destekler, Çin ulusal petrol ve doğal gaz şirketlerinin petrol kaynaklarına ulaşımını kolaylaştırmaktadır. "Angola modeli" şeklinde isimlendirilen modeli Çinli şirketler kıtada yaygın bir biçimde kullanmaktadır (Powaanga ve Reichl, 2019). Eisenman (2012) yapmış olduğu araştırmasında Çin ve Afrika ekonomik ilişkilerinin beş faktör üzerinden biçimlendirildiğini şu şekilde açıklamaktadır: Çin'in emek yoğun ve sermaye yoğun üretimde karşılaştırılabilir üstünlüğü; Afrika'nın bol doğal kaynak bağışları; Çin'in hızlı ekonomik büyümesi; Çin'in yurtiçinde ve Afrika'da altyapı inşasına verdiği önem; Çin'in denizcilik ve hafif imalat sektörlerinde ölçek ekonomilerinin ortaya çıkışıdır.

Bu çerçevede Çin, Afrika'daki çıkarlarını organize ederek sürekli genişletmektedir. Bu sayede hem Çin hem de Afrika, 2010'dan itibaren güçlerini birleştirmektedir. Eylül 2018'de Afrika ülkelerinden ve Çin'den delegeler yedinci Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nda bir araya geldi. Eşgüdümlü çaba ve katılım, Afrika'yı mevcut dünya pazar koşullarında belki de en iyi ortak hâline getiriyor. Çin'in Afrika anakarasına olan ilgisinin derecesi istikrarlı bir oranda artmaktadır. 2018 Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nda Çin, Afrika'ya 60 milyar dolar parasal yardımı yapacağını açıkladı. Çin'in Afrika ülkelerinde genişleyen çıkarlara yönelmesinin ardında yatan temel sebeplerin başında, Çin'in hızla gelişen ekonomisini beslemek için Afrika ülkelerinin yer altı kaynaklarını kullanma arzusu bulunmaktadır (Krukowska, 2018).

Madencilik ve petrol, Çin'in yatırımlarının temel odak noktası olmaya devam ediyor. Kamu hizmetleri, yayın iletişim alanları, liman geliştirme ve ulaşım gibi kilit noktalarda Pekin'in Afrika ülkelerinde yatırımları sürmektedir. Afrika kıtası boyunca Çin'in girişimleri, bu kıtadaki ülkelerin finansal gelişmelerinden faydalanmak için konumlandırılmış durumdadır. Çok sayıda Çinli firma, Afrika ülkelerindeki yatırımlara kaynak sağlamaktadır. Pekin tarafından da finansal olarak desteklenen bu Çinli firmalar, Afrika ülkelerinde satın alma sözleşmeleri sunarken onlara bir takım avantajlar sunmaktadır. Bu çerçevede Çin'in yapımını üstlendiği, Kenya'nın Nairobi ve Mombasa kentlerini birleştiren 480 kilometrelik demiryolu projesi 2017 yılında hizmete açıldı. Ayrıca Cibuti'de 2 yıl içinde 7 milyar dolar tutarında ticarete olanak sağlayacak Serbest Ticaret Bölgesi'nin açılış töreni de Temmuz 2018 yılında yapıldı. (Powaanga ve Reichl, 2019).

Şüphesiz, Çin'in Afrika'ya yönelik ekonomik hedeflerini destekleyecek projelerden birisi, Bir Kuşak Bir Yol Projesi'nin Afrika bağlantısının sağlanmasıdır. Çin'in bu girişimi, Pekin'in jeopolitik çıkarlarını ileriye taşıyarak Afrika ve Çin arasında ekonomik, siyasi ve güvenlik bağları güçlendirmektedir. Çin'i Doğu Afrika'ya bağlayan Çin'in antik İpek Yolu boyunca ticaret yollarının yeniden canlanması Çinli liderler tarafından Çin'in Afrika'ya olan bağının bir sembolü olarak tanıtılmaktadır. Aynı zamanda proje, Afrika'nın bölgesel ekonomik entegrasyonu ve rekabet edebilirliği için giderek artan bir katalizör olarak görülmektedir. Projenin ilk odak noktası olan Doğu Afrika, Çinli şirketler tarafından inşa edilen, limanlar, boru hatları, demiryolları ve enerji santralleri ile birbirine bağlanan Deniz İpek Yolu'nda merkezi bir düğüm hâline gelmektedir (Nantulya, 2019).

İkili ekonomik ilişkilerde bazı Afrika ülkeleri Çin menşeli yatırımlara bağımlı hâle gelirken, Afrika ile işbirliği Çin'in denizası faaliyetlerinin küçük bir parçası olması ilişkileri asimetrik kılmaktadır. Geleneksel Batılı ortaklarla karşılaştırıldığında Çin, çevresel veya insani amaçlardan ziyade ekonomik konularla ilgili çok dar çıkarlara ve hedeflere sahiptir. Çin'in denizası kalkınma faaliyetleri, ekonomik büyümenin önündeki temel kısıtlamaları hafifletebilir ve Afrika genelinde büyümeyi hızlandırabilir. Son dönemdeki ekonomik yavaşlamaya rağmen, Çin, Bir Kuşak Bir Yol girişimini geliştirdiği ve Afrika'yı çıkarları doğrultusunda desteklediği sürece, iş birliği büyük olasılıkla devam edecektir. Çin'in

Afrika'daki bu projeleri tamamlandığında, 30 bin kilometre otoyol, 20 bin megavat elektrik üretim kapasitesi ve 900 bin kişilik istihdam kazandırılmış olacaktır (Krukowska, 2018).

4.3. Askeri Hedefler

Çin'in Afrika'daki askeri angajmanı, diğer küresel güçlerle karşılaştırıldığında nispeten sınırlı görünmektedir. Afrika'daki ülkeler seviyesinde politik istikrarsızlık ve çatışmalar ve Çinli personelin güvenliğine yönelik tehditler Çin'in Afrika'daki çıkarları için en doğrudan zorlukları oluşturmaktadır. Çin'in yurtdışındaki vatandaşlarını koruma sorumluluğu, artan güvenlik angajmanının temel faktörlerinden biridir. Afrika'da yaşayan bir milyon kadar Çinli göçmen veya geçici işçi ile Pekin, vatandaşları silahlı çatışma, yabancı düşmanı isyanlar, suç, terörizm ve korsanlık eylemleriyle tehdit edildiğinde tepki verme baskısı altında kaldı. Çin'in Afrika ilişkilerinin tarihi boyunca bu tehditler karşısında Çin, farklı bir stratejiler uygulamıştır. Afrika ülkelerindeki çatışmalarla ve istikrarsızlık ilgili olarak, Pekin, bu ülkeleri istikrarlı hâle getirmek için Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği tarafından barışı koruma misyonlarına dayanan stratejiler benimsemiştir (Kuo, 2012: 36).

Pekin açısından egemen bir ulusa yönelik askeri müdahaleler hükümetin rızasıyla ve uluslararası kuruluşlarca yapılması önem taşımaktadır. Dünya çapındaki BM barış güçlerine en büyük personel katkısını da BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden birisi olarak Çin yapmıştır. Afrika'da Sudan, Liberya ve Mali'de Çinli barış güçleri, BM misyonlarında görev yaptı. 2004 yılından bu yana Çin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Libya ve Yemen dâhil olmak üzere 16 savaş dışı tahliye gerçekleştirdi. 2011'de 13.500 Çinlinin Libya iç savaşının ortasında mahsur kaldığında Pekin'in vatandaşlarını tahliye etme konusunda diğer devletlere ihtiyaç hissetmesi, Çin'in Afrika'daki güvenlik angajmanını değiştirmesinde dönüm noktası oldu (Sun, 2014).

Libya olayından sonra Çin bu tür tehdit durumlarında daha hızlı yanıt verebilecek askeri ve lojistik zincirlerini önceden konumlandırma planlarını hızlandırdı. Çin'in kendisini 'sorumlu' bir dünya gücü olarak sunma hedefi, Afrika'daki güvenlik faaliyetlerinin bir başka itici gücü oldu. Çin, kendisini sorumlu bir güç olarak göstermek için korsanlıkla mücadele ve barışı koruma misyonunu kullandı. Çin, Afrika Boynuzu'ndaki korsanlık eylemlerini caydırmak, önlemek ve bastırmak için bölgede donanma gemileri konuşlandırdı. Ağustos 2017'de Çin, Cibuti'de bir Halk Kurtuluş Donanması üssü kurdu. Tesis resmi olarak bir lojistik destek üssü olarak isimlendirilmektedir. Ancak bu üs, Çin'in yurtdışındaki ilk ve en büyük askeri üssü olarak bilinmektedir. Bu faaliyetler, Çin'in uluslararası korsanlıkla mücadelede, diğer operasyonlara yönelik taahhütleri desteklemekle birlikte büyüyen deniz aşırı varlıklarını koruma amacıyla ve kriz durumlarında Çin vatandaşlarını tahliye gerekçesiyle haklı görülmektedir (Devermont, 2020).

Çin Ulusal Savunma Bakanlığı, 2018'in ortalarında iki haftalık Çin-Afrika Savunma ve Güvenlik Forumu'na ev sahipliği yaptı. Çin resmi basın ajansı Xinhua'ya (2018) göre forum, AU temsilcilerinin yanı sıra elli Afrika ülkesinden yetkililerin katıldığı "türünün ilk örneği" oldu. Forumun gündemi, Afrika'daki güvenlik durumunu değerlendirmek ve Afrika'nın bağımsız güvenlik kapasitesini artırmanın yollarını tartışmaktı. (Xinhua, 2018). Çin ayrıca konferansı kara, deniz kuvvetleri ve hava kuvvetlerini Afrikalı ziyaretçilerine göstermek için de kullandı. Profesyonelleştirme kursları ve barışı koruma misyonları da dâhil olmak üzere Çin'in askeri faaliyetleri, Pekin'in Afrikalı meslektaşları ile BM ve diğer çok taraflı forumlarda siyasi etkisini artırıyor. Çin, mevcut ve gelecekteki Afrikalı güvenlik liderlerini yetiştirmek için eğitim programlarını kullanıyor. Bu yatırımlar Çin hükümetine karşılığını verdi; örneğin eski Kongo Başkanı Joseph Kabila, 2001 yılında iktidara gelmeden önce Çin Ulusal Savunma Üniversitesi'nden eğitim aldı (Devermont, 2020).

Bu forumda ev sahibi olan Çin, Afrika ülkeleri ile arasındaki savunma ve güvenlik işbirliğini güçlendirerek askeri bağları artırma fırsatlarını aradı. Bununla birlikte, Çin, kendisini askeri kapasitesi ile Afrika ülkelerinin güvenmesi gereken 'güçlü' bir ortak olarak konumlandırmaya çalıştı (Grieger, 2019).

Çin, Afrika'daki ve daha geniş dünyadaki stratejik hedeflerini ilerletmek için askeri angajmanını kullanmaktadır. Askeri faaliyetleri, bölgedeki daha geniş hedeflerinin bir parçasıdır. Çin'in Afrikalı ortaklara yaptığı güvenlik yardımı, Pekin tarafından karşılıklı fayda sağlayacak ve Çin'in denizaşırı çıkarlarını koruyacak şekilde dizayn edilmektedir. Çin'in güvenlik faaliyetleri, ekonomik büyümesini beslemek, lojistik ayak izini genişletmek ve çok taraflı forumlarda siyasi etkisini keskinleştirmek gibi diğer hedeflerle özünde bağlantılıdır (Devermont, 2020).

4.4. Kültürel Hedefler

Uluslararası siyasette yumuşak gücün öneminin artmasıyla birlikte kamu diplomasisi ön plana çıkıyor. Yumuşak güçten çok daha eski kavramsal geçmişine rağmen, diplomasi, yumuşak güç politikalarının en önemli kullanma yollarından biri hâline geldi. Hükümetler, yumuşak etkilerini kültürel ve etkileşimli diplomasi kanalları aracılığıyla hedef devletlere, halklara ve bölgelere ulaştırmak için yeni kurumlar inşa ettiler. Nye'e göre, yumuşak güç bağlamında kurulan ilişkiler, başkalarının istediğini istemesini sağlamaya" yardımcı olup evrensel popüler kültür veya politik uyum gibi soyut kaynakları çekerek başkalarının tercihlerini şekillendirir. Nye'nin tanımlaması içinde kültür önemli bir yer tutar (Nye,1990).

Çin'in kültürel diplomasi kullanımı neredeyse Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar uzanmaktadır; Çin'in köklü bir "büyük jeopolitik strateji" yoluyla Afrika'ya angajmanına dair popüler mitin öne sürdüğü gibi, Çin hükümeti tarafından son birkaç yılda icat edilmiş bir şey değildir. Diplomatik ilişkilerin özellikle kültürel diplomasi yoluyla geliştiği yüksek hız nedeniyle, Çin hükümeti 1950'lerin ortalarını dış ilişkiler kurmanın ikinci "sıcak dalgası" olarak nitelendirir. Tüm Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ile ilgili olarak, dış kültür politikası "önce arkadaşlar edinmek, sonra anlayışı pekiştirmek ve nihayet doğal olarak resmi ilişkiler kurmaktır." 1950'lerde öncülük edilen Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki kültürel diplomaside kullanılan yöntemlerin çoğu sürdürülürken, özellikle 2000'den beri yeni itici güçler öne çıktıkça yeni biçimler ortaya çıkmıştır (Liu, 2008).

1990'ların sonundan bu yana, Çin-Afrika Forumu'nun gelişimi ve toplanmasına ve sürekli gelişen ekonomik ilişkilere uygun olarak kültürel diplomasi aceleyle ve enerjik bir şekilde birçok yeni kanala yönlendirildi. Her şeyden önce, yeni ama kapsayıcı bir unsur, kültürel pazara yapılan vurgu olmuştur. 24 Ekim 2000 tarihinde ilk Çin-Afrika Forumu'nun hemen ardından Yeni Yüzyıl Çin-Afrika Kültürel Değişim Sempozyumu düzenlendi. 22 Afrika hükümeti ve Afrika Birliği Örgütü'nden (OAU) kültür yetkilileri ve Çinli meslektaşları katıldı. Konferansta Çinli temsilciler, ekli olağan siyasi koşullardan herhangi biri ilmaksızın kültürel yardım sağlanmasını vurguladılar (Liu,2008). Çoğu ülke, dil öğretimi ve eğitim alışverişinin kültürel diplomasının önemli unsurları ve hatta bazen ana görevleri olduğu konusunda hemfikir. Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki bu tür entelektüel işbirliği, Çin hükümeti tarafından karşılıklı yarar sağlayan Güney-Güney kalkınması için benimsendi. Afrikalılar sadece Çin'i ziyaret etmekle kalmadı. Aynı zamanda oryantal performans gruplarından Çinli şarkıcılar, dansçılar ile birlikte Çinli akademisyenler ve öğrenciler, dil ve edebiyat, kültür, etnik performans, tarih gibi diğer beşeri bilimleri incelemek için Afrika'ya sık sık gönderildi (Gittings 2006).

Çin'in Afrika'daki kültür politikalarının en önemli itici gücü Konfüçyüs Enstitüleri'dir. Bir Çin üniversitesi, ev sahibi ülke üniversitesi ve Çin'in eğitim bakanlığına bağlı bir dil ve kültür geliştirme kuruluşu olan Çin Dil Konseyi Uluslararası Ofisi (Hanban) arasındaki ortaklıklar aracılığıyla 2004 yılında kurulan Konfüçyüs Enstitüsü'nün temel misyonu, Çin kültürünü uluslararası sahnede tanıtmaktır. Konfüçyüs Enstitüsü kâr amacı gütmeyen bir eğitim kuruluşu olarak tasarlanmıştır. Ana görevi Çin'in yabancı dil olarak öğretilmesidir. Eğitim, kültür ve ekonomi alanlarında olduğu gibi kültürel alışveriş ve işbirliklerini teşvik etmek amaçlanmıştır. Enstitülerin açılması, yükselen küresel bir süper güç olarak Çin'in istikrarlı yükselişiyle aynı zamana denk geldi. Enstitüler, Çin'in yurtdışındaki artan etkisini güvence altına almayı ve dünya düzenindeki kültürel izini şekillendirmeyi amaçlayan uzun vadeli bir

stratejiyi yansıtıyor. Bu bağlamda Konfüçyüs Enstitüleri, kamu diplomasisinin en önemli araçlarından biri olarak Çin'in kültürel yumuşak güç gündeminin en görünür tezahürüdür. Statüsüne göre, her ülkenin ihtiyaçlarına cevap verme esnekliği ile birçok farklı biçimde kurulmaktadır. Kültürel etkiyi yaymak için ulusal bir strateji olarak Konfüçyüs Enstitüsü, Çin'in barışçıl yükselişinin başlangıcını simgeleyen resmi söylemde sürekli olarak idealleştirilmiştir. Afrika kıtası genelinde ilk Konfüçyüs Enstitüsü 2005 yılında Kenya'nın başkenti Nairobi'de açıldı ve hâlihazırda Kenya'da 4 ayrı üniversitede Konfüçyüs Enstitüsü faaliyet gösteriyor. 2020 yılı itibarıyla kıta ülkelerinde Çince eğitim merkezlerinin sayısının 100'e ulaşması hedeflenmişti; ancak şu anki verilere göre Afrika'da 43 ayrı ülkede 65 Konfüçyüs Enstitüsü bulunuyor. Güney Afrika'da 6, Fas'ta 3 enstitü açan Çin, 9 Afrika ülkesinde ikiye, 33 Afrika ülkesindeyse birer enstitü açmıştır. (Delisle 2010).

Afrikalı gençler, Çin'de bir işe girme veya Çin'in artan katılımından yararlanma hırsıyla giderek artan bir şekilde Çinceye yönelmektedir. Afrika gençleri ve çalışan nüfus arasında Çincenin artan popülaritesi, politika yapıcılara Çinceyi okullar için ulusal müfredata dâhil etmeye sevk etmiştir. Afrikalı liderler, Çin dillerine ve kültürüne aşina olmanın iş rekabet gücünü artırdığı ve Çin ile daha iyi iş ilişkilerini kolaylaştırdığı fikrini genel olarak desteklediler. Günümüzde, Uganda, Kenya, Kamerun ve Güney Afrika gibi ülkelerin ders müfredatlarına Çince yabancı dil girmiş olup, bu uygulamaya diğer Afrika devletlerinin de geçmesi beklenilmektedir. Bu devletler arasında Uganda, Çinceyi zorunlu ders olarak ekleyen tek Doğu Afrika ülkesidir. Çin Dili'nin Afrika okul müfredatlarına girmesi, Çin'in Afrika'da küresel bir süper güç olarak artan etkisine işaret etmektedir. Çince, örneğin Zambiya'daki okullarda, İngilizcenin yanında ikinci zorunlu yabancı dil olarak öğretilmeye başlandı. Bu da devlet kademesindeki kişilerle Çin'in yakın temasları sayesinde gerçekleşti. Çin'in bu faaliyetleri, Afrika toplumlarında ciddi tartışmaları da beraberinde getirdi. Tartışmalarda bu faaliyetler, ağırlıklı olarak "bir sömürgecilik döneminden kurtulup bir diğerine kapılma" şeklinde değerlendirilmektedir.

Çin'in Afrika'da 130 kardeş şehri bulunuyor. Her yıl bir milyondan fazla Çinli turist, Afrika'yı ziyaret ediyor. Ayrıca her yıl binlerce Afrikalı öğrenciye burs verip Çin'e davet eden Pekin yönetimi, burs alanında bölgedeki en güçlü ülkelerden biridir. 2003 yılında Çin'de burslu eğitim alan Afrikalı öğrencilerin sayısı bin 600 iken günümüzde bu rakam 80 bini aşmış durumdadır. Pratikte Çin, medya, sinema ve kültürel araçlar gibi diğer ülkelere benzer kamusal ve kültürel diplomasi araçlarını kullanmaktadır. Buna rağmen, Çin'in yumuşak güç ve kültürel diplomasi anlayışında önemli özellikler vardır. Çin kültürünü yurtdışına yaymanın yanı sıra, ülke kültürel güvenlik ve iç sosyal uyumla ilgili hedeflere ulaşmak istenmektedir (Becard ve Filho, 2019).

Sonuç

1979'da serbest piyasa reformlarının uygulanmasından bu yana Çin, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer aldı. Çin'in ekonomik angajmanının başarısı, dış politikasında çıkarlarına sıçramıştır. Bu bağlamda Afrika kıtası Pekin'in dış politika ajandasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Hem Afrika hem de Çin, stratejik ve sürdürülebilir bir ortaklık için çalışmalar yürütüyorlar. Her iki taraf da ilişkilerini uzun vadeli çıkarlarına fayda sağlayacak gerçek bir Güney-Güney işbirliği hâline getirmek için çalışıyor. Bir devletin bağımsızlığını korumak için bir garantidir ve güç siyaseti ve hegemonizme karşı bir örtüdür. Çin'in kültürel diplomasi kullanımı neredeyse Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar uzanmaktadır. Pratikte Çin, medya, sinema ve kültürel araçlar gibi diğer ülkelere benzer kamusal ve kültürel diplomasi araçlarını kullanmaktadır. Çin'in Afrika'daki güvenlik faaliyetleri, ekonomik büyümesini beslemek, lojistik ayak izini genişletmek ve çok taraflı forumlarda siyasi etkisini keskinleştirmek gibi diğer hedeflerle özünde bağlantılıdır. Bu bağlamda Afrika'daki stratejik hedeflerini ilerletmek için Pekin, askeri angajmanını kullanmaktadır. Askeri faaliyetleri, bölgedeki daha geniş hedeflerinin bir parçasıdır.

Pekin'in Afrika politikası, yükselen bir dünya gücü olarak konumunu güçlendirme ve ekonomik ve politik olarak yeni etki alanlarını ele geçirme düşüncesi ile şekillenmektedir. Çin'in Afrika'daki

angajmanı için dört faktör çok önemlidir: (1) enerji, mineraller ve gıda gibi kaynak güvenliğini sağlamayı ve yeni pazar fırsatları bulmayı amaçlayan ticari çıkarlar; (2) yeni yatırım olanakları; (3) yardım yoluyla kalkınma yardımcısının sağlanması; ve (4) Batılı güçlerin egemenliğine karşı stratejik ortaklıklar oluşturarak uluslararası sistemde ulusal temsilin teşvik edilmesidir. Bu bağlamda, günümüzde Çin'in Afrika'ya yönelik politikalarını, Batılı güçlerin egemenliğine karşı stratejik ortaklıklar kurarak bu kıtada etkinliğini artırma isteği yönlendirmektedir. Bu ortaklığı sağlamlaştıran çalışmalarını devam ederken, önümüzdeki süreçte, bu açıdan bakıldığında daha fazla zorluk ve fırsat olacaktır.

Bununla birlikte Çin'in Afrika'ya katılımını olumsuz olarak gören bilim adamları, bu tür ilişkileri genel olarak ekonomik dev ile siyasi açıdan savunmasız Afrika hükümetleri arasındaki güç asimetrisi açısından tanımlamaktadır. Yeni sömürgecilik veya yeni emperyalizm kavramları, Çin'in Afrika'ya olan ilgisini tanımlamak için sıklıkla kullanılmıştır. Yeni sömürgecilik, asimetrik ekonomik ilişkiler ve taraflar arasındaki adaletsiz ticaret ve yatırım yoluyla Afrika devletlerinin egemenliğinin azalması olarak yorumlanabilir. Çin ve Afrika arasındaki eşitsiz ticaret ilişkisinin sömürgeci bir ilişkiye dönüşebileceğini ve bu da mevcut yapı açısından potansiyel bir risk olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Tarihsel süreçte Batılı güçlerin Afrika ülkeleriyle olan ticaret kalıplarını suçlayan Çin'in, Afrika ile olan ilişkilerini, suçlamış olduğu bu kalıplar çerçevesinde yürüttüğü iddia edilmektedir. Çünkü Çin'in anti-emperyalist ve karşılıklı kazançlar söylemini kullanırken Batı ile hemen hemen aynı modeli sürdürdüğü ileri sürülmektedir.

Kaynakça

- Alden, C. (2019). China in Africa. *Survival: Global Politics and Strategy*.
- Alden, C., & Large, D. (2016). China's Evolving Policy towards Peace and Security in Africa: Constructing a new paradigm for peace building? M. G. Berhe, & L. Hongwu içinde, *Chine-Africa Relation Governance, Peace and Security*.
- Anthony, R. (2013). China's Global Role in the East African Oil and Gas Bonanza. M. G. Berhe, & L. Hongwu içinde, *Chine-Africa Relations: Governance, Peace And Security* (s. 114-130).
- Batchelor, K., & Zhang, X. (2007). *China-Africa Relations: Building Images Through Cultural Co-operation, Media Representation and on the Ground Activities*. Routledge.
- Beard, D., & Filho, P. (2019). Chinese Cultural Diplomacy: instruments in China's strategy for international insertion in the 21st Century. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 62(1).
- Brautigam, D. (2009). *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*. Oxford University Press.
- Broadman, H. (2007). *Africa's Silk Road: China and India's New Economic Frontier*. World Bank.
- Chamberlain, M. (2014). *The Scramble for Africa*. New York: Taylor and Francis,.
- Cooper, A., & Femes, D. (2013). Foreign Policy Strategies of Emerging Powers in a Multipolar World: an introductory review. *Third World Quarterly*(34), 940-952.
- Delisse, J. (2010). Soft power in a hard place: China, Taiwan, cross-strait relations and *Orbis*, 54(4), 493-524.
- Devermont, J. (2020, May 8). *China's Strategic Aims in Africa*. 12 20, 2020 tarihinde https://www.uscc.gov/sites/default/files/Devermont_Testimony.pdf adresinden alındı

- Dollar, D. (2016). *China's Engagement with Africa, From Natural Resource to Human Resources*. Thornton China Centre at Brookin.
- Eisenman, J. (2007). China's Post-Cold War Strategy in Africa. J. Eisenman, E. Heginbotham, & D. Mitchell içinde, *China and the Developing World: Beijing's Strategy for the Twenty-First Century*. An East Gate Book.
- Eisenman, J. (2012). China–Africa Trade Patterns: Causes and Consequences. *Journal of Contemporary China*, 21(77), 790-752.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Hazar, N. (2003). *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*. Yeni Türkiye.
- Hong, X. (2014). The Chair's Summary of the Colloquium on "The Five Principles of Peaceful Coexistence and the Development of International Law. *Chinese Journal of International Law*.
- Jia, W. (2016). *Intercultural communication: Adapting to emerging global realities*. Cognella.
- Kasoz, J. (2017, June 20). *The refugee crisis and the situation in Sub-Saharan Africa*. 12 15, 2020 tarihinde https://oegfe.at/wordpress/wp-content/uploads/2017/06/OEGfE_Policy_Brief-2017.16.pdf adresinden alındı
- Köseoğlu, Ö., & Djamanja, B. (2015). Sahraaltı Afrika'da Bağımsızlık Sonrası Devlet İnşası, Siyasi İstikrar ve Devlet Kapasitesi. *International Journal of Political Studies*, 1(1), 50-62.
- Krukowska, M. (2018). China's economic expansion in Africa–selected aspects. *International Business and Global Economy*(37), 84-97.
- Kuo, S. (2012). Beijing's Understanding of African Security: Context and Limitations. *African Security*, 5(1), 24-43.
- Liu, H. (2008). China-Africa Relations through the Prism of Culture – The Dynamics of China's Cultural Diplomacy with Africa. *China aktuell*(3), 9-44.
- Liu, C. (2016). Positioning China's Aid to Educational Development in Africa: Past. S. Yamada içinde, *Post-Education-Forall and Sustainable Development Paradigm: Structural Changes with Diversifying Actors and Norms* (s. 269-299). Emerald Group Publishing Limited.
- Marafa, L. (2019). *Africa's Business and Development Relationship with China*. Nordiska Afrikainstitute.
- Melly, P., & Darracq, M. (2014). A New Way to Engage? French Policy in Africa from Sarkozy to Hollande. *Chatham House*.
- Mesfin, B. (2009). *The establishment and Implications of the United States Africa Command*. Institute for Security Studies.
- Mitchel, D. (2007). China and the Developing World. In C. F. Bergsten, E. Cary,. C. F. Bergsten, & E. Cary içinde, *The China Balance Sheet in 2007 and Beyond*. Washington D. C: Center for Strategic and International Studies.
- Nantulya, P. (2020, July 23). *China Promotes Its Party-Army Model in Africa*. Africa Center For Strategic Studies: <https://africacenter.org/spotlight/china-promotes-its-party-army-model-in-africa/> adresinden alınmıştır
- Nye, L. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*(80), 153-172.

- Orakçı, S. (2020). Afrika Kıtasında Küresel Rekabet. *İNSAMER*.
- Osei-Hwedie, B. (2012). The Dynamics of China-Africa Cooperation. *Afro Asian Journal of Social Sciences*.
- Pannel, C. (2008). China's Economic and Political Penetration in Africa. *Eurasian Geography and Economics*, 49(6), 706-730.
- Perkins, H., & Rawski, T. (2008). Forecasting China's economic growth to 2025. *China's Great Economic Transformation*. içinde Cambridge University Press.
- Powanga, L. (2019). China's Contribution to the African Power Sector: Policy Implications for African Countries. *Hindawi Journal of Energy*, 1-10.
- Powanga, L., & Reichl, I. (2019). China's Contribution to the African Power Sector: Policy Implications for African Countries. *Hindawi Journal of Energy*, 12(1), 1-12.
- Ratha, K., & Mahapatra, S. (2016). *Rising China: Trajectory of an Emerging Global Power*", *Vision 2020: Sustainable Growth, Economic Development, and Global Competitiveness*.
- Ravallion, M., & Chen, S. (2007). China's (Uneven) Progress against Poverty. *Journal of Development Economics*, 82(1), 34-46.
- Sıradağ, A. (2014). The Eu's security policy towards Africa: Causes, rationales, and dynamics. *Insight Turkey*, 14(4), 178-184.
- Sun, H. (2018). *Foreign Investment and Economic Development in China: 1979-1996*. Routledge.
- Sun, Y. (2014). *Africa in China's Foreign Policy*. John L. Thornton China Center and Africa Growth Initiative.
- Taylor, I. (2004). The All Weather Friend? Ian Taylor, "The All Weather Friend? Sino African Interaction in The Twenty First Century. I. Taylor, & P. Williams içinde, *Africa in International Politics: External Involvement On The Continent*. London: Routledge.
- Travers, R. (2019). *The 21st Century Maritime Silk Road: Tourism Opportunities and Impacts*. World Tourism Organization.
- Xinhua. (2018). *China-Africa Defence, Security Forum opens in Beijing*. 06 10, 2020 tarihinde http://www.xinhuanet.com/english/2018-06/26/c_137282618.htm adresinden alındı
- Worldbank. (2019). *GDP (GDP, PPP - China, EU, US)*. 12 15, 2020 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?locations=CN-EU-US>. adresinden alındı

NAMİBYA’NIN KÜBA, KUZEY KORE VE LİBYA İLE İLİŞKİLERİNDE VEFA

FIDELITY IN NAMIBIA’S RELATIONS WITH CUBA, NORTH KOREA AND LIBYA

Yıl 1, Sayı 1, ss.103-120.

Year 1, Issue 1, pp.103-120.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 04.01.2021

Submitted: 04.01.2021

Kabul Tarihi: 11.02.2021

Accepted: 11.02.2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Gün, B. (2021). Namibya’nın Küba, Kuzey Kore ve Libya İle İlişkilerinde Vefa, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 103-120.

Begüm GÜN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Doğu ve Afrika Araştırmaları Enstitüsü

Afrika Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

begum.gun95@gmail.com

ORCID ID:0000-0003-4657-6665

Öz

Namibya Cumhuriyeti 21 Mart 1990 tarihinde bağımsızlığını kazanana kadar Berlin Konferansı ile Alman güneybatı Afrikası’na dâhil edilmiş, ardından İngiltere ve Güney Afrika tarafından kolonileştirilmiştir. Kolonyal dönemdeki adıyla Güneybatı Afrika, Güney Afrika kontrolü altında henüz bağımsız bir devlet değilken gerilla mücadelelerinin yanı sıra diplomatik çabalar ile de bağımsızlığına giden yolu hazırlamıştır. Bu dönemde özellikle öne çıkan ve bağımsızlık mücadelesini yürüten SWAPO pek çok ülkede Güneybatı Afrika’nın temsilcisi olarak kabul görmüş, Afrika Birliği Örgütü tarafından da tanınmıştır. Güneybatı Afrika bağımsız olduğunda görevde olan 27 diplomatik kuruluşa sahiptir. Bağımsızlık için mücadele eden Güneybatı Afrika mücadelesine en çok Küba, Kuzey Kore ve Libya’dan destek bulmuştur. Güneybatı Afrika, Küba’dan askeri alanda, Kuzey Kore’den silah temini ve maddi anlamda Libya’dan ise daha çok siyasi alanda destek görmüştür. Bu çalışmanın amacını Namibya’nın gördüğü bu desteği bağımsızlık sonrasında nasıl anlamlandırdığını, bu desteklerin Namibya dış politikasına nasıl yansıdığını araştırmak teşkil etmektedir. Zira Namibya, dış politika ilke ve amaçlarını belirlediği Beyaz Kitap’ta uluslararası kurum ve kuruluşlar ile uyum ve işbirliği içinde olacağını belirtse de söz konusu Küba, Kuzey Kore ve Libya olduğunda bu ilkeyi ihlal etmekten çekinmemektedir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından Küba’ya, Birleşmiş Milletler tarafından Kuzey Kore’ye uygulanan ambargolara rağmen söz konusu bu ülkelerle ilişkilerini kesintisiz devam ettiren Namibya zaman zaman ABD’yi kınamaya ve NATO’yu Libya müdahalesinden dolayı eleştiren açıklamalarda da bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Afrika Çalışmaları, Dış politika, Namibya, Küba, Kuzey Kore, Libya, Vefa.

Abstract

Until the Republic of Namibia became independent on 21 March 1990, it was included in the German Southwest Africa with the Berlin Conference, and then it was colonized by Britain and South Africa. While Southwest Africa, as it was called in the colonial period, was not yet an independent state under the control of South Africa, it prepared the way to its independence with diplomatic efforts as well as guerrilla struggles. In this period, SWAPO, which stands out and carries out its struggle for independence, has been accepted as the representative of Southwest Africa in many countries and has

been recognized by the Organization of African Unity. Southwest Africa has 27 diplomatic organizations in service when it became independent. The struggle for Southwest Africa, which is struggling for independence, has received the most support from Cuba, North Korea and Libya. Southwest Africa received military support from Cuba, arms procurement from North Korea, and more political support from Libya. The purpose of this study is to investigate how Namibia made sense of this support it received after independence and how these supports were reflected in Namibia's foreign policy. Namibia does not hesitate to break this principle when it comes to Cuba, North Korea and Libya, even though Namibia states that it will be in harmony and cooperation with international institutions and organizations in the White Paper in which its foreign policy principles and objectives are determined. Despite the embargoes imposed on Cuba by the United States and against North Korea by the United Nations, Namibia has occasionally condemned the USA and criticized NATO for its intervention in Libya.

Key Words: African Studies, Foreign Policy, Namibia, Cuba, North Korea, Libya, Fidelity

Structured Abstract

Namibia which is a Southern African country, consists of Ovambo, Kavangos, Herero, Damara and Nama ethnic groups. It was colonized by Germany until its independency, later controlled by Britain. Southwest Africa, which was included in the South African Union with the decision of the League of Nations on December 17, 1920, was defined as an "integral part" by South Africa, and the independence struggle of Southwest Africa started after this point.

At the end of World War II, the jurisdiction of the United Nations Trusteeship Council, which was established instead of the League of Nations, was rejected by South Africa and South Africa started to strive to annex Southwest Africa with its own territory. However, in the vote held in the United Nations, the annexation attempt of South Africa was rejected. With the apartheid regime that started with the arrival of the National Party in 1948, racist policies were also implemented in Southwest Africa, which resulted in the establishment of the Ovamboland People's Congress (OPC) in 1957 to improve the conditions of its members. Andimba Toiva ya Toivo, Queen II. Elizabeth and PAPA sent a letter describing the conditions under which black people lived, but the letter was sent back. Meanwhile, students who started to organize in Southwest Africa founded the South West African Progressive Association (SWAPA), and then the South West African National Union (SWANU) and Ovamboland People's Organization (OPO) were established by the Hereros. Although OPO was established to improve the living conditions of workers, it later became the voice of resistance. The South-West Africa People's Organization (SWAPO), the main representative of the resistance, was established on April 19, 1960 and replaced OPO. Recognized as the representative of Southwest Africa by the African Union Organization in 1965, SWAPO was effective in changing the name of Southwest Africa to Namibia, and the name of the country was changed to Namibia as of June 12, 1968 with the decision numbered 2372 issued by the UN General Assembly. Later, in 1976, the UN Swapo, which took Namibia under its tutelage with the resolution 2145, was recognized as the only real representative of the people of Naibia. However, despite the decision of the UN General Council, South Africa's not withdrawing its soldiers directed SWAPO to armed resistance. The armed struggle was carried out by the military wing of SWAPO, The People's Liberation Army of Namibia (PLAN).

Those who volunteered for the armed struggle carried out by the PLAN were trained in countries such as Ghana, Egypt, Algeria, Russia, China and North Korea, and PLAN conducted guerrilla struggle against South Africa. In 1977, it was decided unanimously by the UN Security Council that Namibia should be transferred to independence. Following the decision, negotiations between the Western Contact Group (WCG) formed by the UN Security Council, South Africa and the SWAPO started, and the compromise plan adopted by South Africa in 1978 was also interrupted by South Africa's air attack on Kassinga. With the 1978 Security Council Decision No. 435, the timetable for Namibia's transition to independence was drawn up, UN personnel came to the country on 1 February 1989 and an election was held in December. The representative of the struggle for independence, SWAPO won the election with 57,3% of the vote, and the leader of the party, San Nujoma, became the country's president.

Before independence, the diplomatic relations of Southwest Africa started with the initiatives of Herero chiefs and turned into an external policy with the efforts of SWAPO. SWAPO attracted the attention of the world to the region with its effective diplomacy, and the independence request of the Southwest African people was on the world agenda. After being recognized by OAU and the UN, SWAPO, which opened representation offices in many countries, has gained international recognition. SWAPO's diplomatic achievements paved the way for South Africa's presence in the country to be recognized as an occupation and the country's independence. After its independence, Namibia adopted the principle of non-connection in its foreign policy, adopting a foreign policy based on peace, cooperation, establishing fair and mutually beneficial relations, promoting respect for international law and treaty obligations, and peaceful resolution of disputes. In the White Paper published by the Ministry of Foreign Affairs in 2004, she stated that Namibia values the decisions of the UN and International Organizations, the brotherhood of the African Union and the South African Development Community.

However, Cuba, North Korea and Libya, which supported Namibia in the struggle for liberation, caused these foreign policy firsts to be stretched from time to time. Cuban troops in Angola who helped MPLA during the independence process of Namibia started to support the liberation struggle of the people of Namibia with the bombing of SWAPO containers in Angola, Cuban and Soviet trainers helped the management of SWAPO training containers in Angola has. The death of Cuban and Namibian soldiers in South Africa's attacks reinforced the friendship of the two countries. The arrest of a group known as the Cuban Five for terrorist activities by the FBI caused great repercussions in the world, while Namibia condemned the arrest of the Cubans by showing Cuba as an example, and demanded the immediate release of the Cuban five. North Korea, along with Angola and Mozambique, supported Namibia in the struggle for independence, and sent "internationalist revolutionaries" to the struggle to fight imperialism and apartheid. In addition, some of SWAPO's fighters were trained in North Korea, and Sam Nujoma was invited to Pyongyang during the struggle. Namibia, which does not forget this support, has become one of the limited countries that support North Korea in the international arena, and even, despite the UN Security Council's request that all members break relations with North Korea, it has been among the countries that are claimed to support North Korea's nuclear program by allowing Mansudae projects. Libya supported Namibia more politically, became one of 45 countries in the UN Security Council calling for a review of relations with South Africa, which does not respect human rights, after being accepted as a member of the Security Council, it demanded a free election in Namibia under the supervision of the UN. In January 1976, together with 7 countries, he submitted a draft resolution demanding the liberation of Namibia. On the other hand, Namibia stated that it will maintain its relations with Libya regardless of the use of force against the protesters during the mass demonstrations that started in Libya. It criticized NATO's intervention in Libya, accusing the International Criminal Court (ICC) of targeting only some African leaders and leaders who do not dance to their tune. However, the publication of images of men sold at auction in Libya in 2017 caused Namibia to condemn Libya. This is an indication that Namibia's loyalty is not to Libya but to Gaddafi.

As a result, Namibia, which stated the main principles of its foreign policy in its constitution, adopted the policy of non-connection and aimed to promote international peace and security. Namibia, which stated in the White Book that it values the decisions of the United Nations and other international institutions, could not show this value from time to time due to its close relations with three countries with which it has established historical ties. Namibia, which owed this assistance to itself in its bilateral relations with Cuba, North Korea and Libya, which helped it in its struggle for independence, continued its relations with these countries without taking into account the condemnations and sanctions implementations of the UN and the USA, and sometimes the UN and the USA and supported these countries.

Giriş

Başkenti Windhoek olan Namibya Cumhuriyeti, Afrika'nın güneybatısında yer almaktadır. Ovambo, Kavangos, Herero, Damara, Nama etnik gruplarından oluşan ülkenin nüfusunun çoğunluğu Hristiyanlığı benimsemiştir (The World Factbook, 2019). Namibya, bağımsız olana kadar önce Almanya tarafından kolonileştirilmiş ve sonrasında Berlin Konferansı (1885) ile Alman Güneybatı Afrika'sına dâhil edilmiştir. Daha sonra İngiltere'nin kontrolü altına giren Güneybatı Afrika (Namibya), 17 Aralık 1920 tarihinde Milletler Cemiyeti tarafından Güney Afrika Birliği'ne dâhil edilmiştir. Bu tarihten itibaren Güney Afrika, Güneybatı Afrika'yı ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamış, 1946 yılında Güney Afrika Başbakanı Jan Smuts, Güneybatı Afrika'nın Güney Afrika'nın beşinci eyaleti olarak tanınmasını istemiştir. Milletler Cemiyeti'nin halefi olarak görülen Birleşmiş Milletler (BM) Güney Afrika'nın bu talebini reddederek Güneybatı Afrika'nın bağımsız bir devlet olarak kurulması gerektiğini belirtmiştir. BM'nin bu tavrı karşısında Güneybatı Afrika'da bağımsızlık isteği ses bulmaya başlamıştır. Bağımsızlık isteği ile örgütlenmeye başlayan Güneybatı Afrika halkı bu örgütlenmeler ile milliyetçi bir mücadele yürütmeye başlamıştır. İlk olarak Ovamboland Halk Örgütü (OPO) kurulmuş daha sonra bu örgüt Güneybatı Afrika Halk Örgütü (SWAPO) adını alarak bağımsızlık mücadelesini üstlenmiştir. 1978 yılında BM tarafından da Güneybatı Afrika'nın temsilcisi olarak tanınan bu örgüt, askeri kanadı oluşturan Namibya Halk Kurtuluş Ordusu (PLAN) ile bağımsızlık için gerilla mücadelesi yürütmüştür (Namibian Timeline, 2019). Bu mücadele sırasında pek çok ülke Namibya'nın kurtuluş mücadelesine destek olmuştur. Topraklarının bir kısmı Güney Afrika işgali altında olan Angola başta olmak üzere, Angola'da asker bulunduran Küba, Namibya'nın gerilla mücadelesine destek olan ülkelerin başında gelmektedir. Libya ve Kuzey Kore de Namibya'yı bağımsızlık sürecinde yalnız bırakmayan ülkeler arasındadır.

Uzun süren gerilla mücadeleleri ve diplomatik çalışmalar sonucunda bağımsızlığını 21 Mart 1990 (Mkandla, 1992, s. 254) tarihinde elde eden Namibya, kendisine mücadelesinde destek sağlayan Küba, Kuzey Kore ve Libya'yı uluslararası arenada yalnız bırakmayarak vefasını göstermektedir. Dış politika hamlelerinde uluslararası toplumun bu üç ülkenin aleyhine aldığı kararların pek çoğunu uygulamayan Namibya, BM'nin yoğun baskısına rağmen kararlı bir şekilde üç ülkeye de desteğini sürdürmektedir.

Bu makalenin amacı Namibya'nın kolonyal dönemini ve bağımsızlık mücadelesini inceleyerek bağımsızlık sonrasında alınan dış politika kararlarının Namibya'nın kendisine verilen desteği bir 'vefa borcu' olarak görüp görmediğini araştırmaktır. Namibya'nın mevzubahis üç ülke ile ilişkilerinde ortaya koyduğu dış politika ilkeleri ile çelişen unsurlar ve istisnai tutumu neticesinde bu çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Bu ihtiyaca yönelik Namibya'nın kolonyal geçmişi ve bahse konu ülkeler ile ilişkileri araştırılırken nitel araştırma yöntemlerinden çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilecektir. Elde edilecek verilerin belirlenmiş temalara göre yorumlanmasını içeren (Özdemir, 2010, s. 336) betimsel analiz ve yer yer doküman analizi kullanılacak, ülkeler arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılabilirliği adına basın açıklamaları, yasalar gibi birincil kaynakların yanı sıra ikincil kaynaklardan yararlanılacaktır. Çalışmada; "Namibya bağımsızlık sürecinde bu üç ülkeden nasıl destek aldı?", "Bağımsız olduktan sonra bu üç ülke ile ilişkileri ne yönde gelişti?", alt soruları minvalinde "Namibya'nın uluslararası arenada Küba, Kuzey Kore ve Libya'yı desteklemesinin sebebi bu üç ülkeye duyduğu vefa borcundan mı kaynaklanıyor?" sorusuna yanıt aranacaktır.

Uluslararası sistemde devletler rasyonel aktörler olarak kabul edilse de bu çalışma, Namibya'nın bir rasyonel aktörden ziyade daha duygusal davranarak bağımsızlık döneminde aldığı yardımları ne pahasına olursa olsun göz ardı etmediği, bu yardımları bir vefa borcu olarak gördüğü iddiasındadır.

Diğer Afrika ülkelerine kıyasla Namibya, dış politikası hakkında çok az araştırma yapılmıştır. Bu yüzden Namibya'nın dış politikası ile ilgili literatürün büyük bir kısmını ülkenin dış politika yapımında söz sahibi olan Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı ve diğer hükümet yetkililerinin konuşmaları ile

açıklamaları teşkil etmektedir. İngilizce literatür incelendiği takdirde Namibya dış politikası ile ilgili yazılmış çeşitli çalışmalara ulaşılabilmektedir. 2016 yılında yazılmış bir müzakere dökümanı *Namibia's Foreign Policy: Fit for the 21st Century? Reflections on the Role of the Media and Public Diplomacy* adlı çalışma genel olarak Namibya dış politikasının temelleri ve ilkeleri üzerine bir inceleme olarak yapılmıştır. Çalışmada çoğunlukla ülkenin anayasası ve Beyaz Kitap gibi dış politikasında belirleyiciliği olan resmi dokümanlar ile haberler ve basın açıklamalarından yararlanılmış olup, Namibya dış politikasında ülkenin kabiliyet ve kapasitesi çerçevesinde yumuşak gücünü artırmak adına tavsiye niteliğinde bir sonuca ulaşılmıştır. 2008 yılında ise bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Foreign Policy-Making in Namibia: The Dynamics of The Smallness of A State* adlı çalışma ise 1990-2008 yılları arasındaki Namibya dış politika yapımını liberal teori çerçevesinde incelemekte ve Namibya'nın Küba ile olan tarihsel bağına ve bağımsızlık sonrası ilişkilerine kısaca değinerek bu ilişkiyi bir dayanışma olarak nitelendirmekte, Libya hakkında ise bağımsızlık öncesi ve sonrasında elçi bulundurduğuna dair bir ifade bulunmaktadır. Ancak, bu çalışma Namibya'nın Kuzey Kore ile ilişkilerine değinmemektedir. Bunlar dışında 2014 yılında yayınlanan *Namibia's Foreign Relations Historic Contexts, Current Dimensions, and Perspectives for the 21st Century* adlı kitap oldukça kapsamlıdır. Kitapta Namibya'nın Küba, Kuzey Kore ve Libya ile ilişkilerinin bağımsızlık mücadelesinde gördüğü destekten kaynaklandığı, Namibya'nın bu üç ülke ile iyi ilişkileri olduğu ve Kuzey Koreli firmaların burada aktif olduğu belirtile de bu üç ülkenin Namibya'dan nasıl destek gördüğü ayrıntılı olarak belirtilmemiştir. *Foreign Policy-Making for A Pre-Independent Namibia and the Subsequent Results* adlı makale ise 2016 yılında Namibya dış politikası ile ilgili yazılmış bir başka makale olup Namibya'nın bağımsızlık öncesinde yürüttüğü dış politikayı açıklamaktadır. Namibya'nın bağımsızlığına giden yolda etkili bir dış politika izlediğini ifade eden makalede Küba'nın desteğine ve Libya'da açılan temsilcilige yer verilmiştir ancak yine Kuzey Kore'nin bahsi geçmemektedir. Ayrıca literatürde Namibya'nın bahse konu üç ülke ile ayrı ayrı ilişkilerini inceleyen ve çeşitli dillerde yazılmış eserler de bulunmaktadır. Örneğin *Cuba and the Independence of Namibia* adlı makale kapalı Küba arşivleri ve Amerikan arşivleri ile Güney Afrika ve Namibya basınından elde edilen bilgiler ile yazılmış, Küba'nın Namibya'nın bağımsızlığına yaptığı katkısı incelemektedir. 2017 yılında yazılan *North Korean monuments in southern Africa: Legitimizing party rule through the National Heroes' Acres in Zimbabwe and Namibia* adlı yüksek lisans tezi ve Almanca *Nordkorea Transnational: Arbeiten Des Mansudae Art Studios In Frankfurt Und Windhoek* adlı çalışmalar da Kuzey Kore'nin Namibya'da inşa ettiği devlet binaları ve anıtları konu edinmektedir. Türkçe yazılmış olan *Kuzey Kore'nin Afrika'da Varlık Gösterme Biçimleri* adlı makale de Kuzey Kore'nin Afrika'da nasıl var olduğu, Afrikalı devletlerin de neden Kuzey Kore ile ilişkilerine devam ettiği sorunsalı üzerinden Kuzey Kore-Afrika genelinde Namibya'nın Kuzey Kore ile olan ilişkilerini de konu edinmektedir. *La Dimension Africaine de la Politique Etrangere Libyenne 1969-2002* adlı doktora tezi ise genel olarak Libya dış politikasında Afrika'yı konu edinse de Kaddafi'nin Namibya bağımsızlık mücadelesine yaptığı katkılar ile Sam Nujoma'nın duyduğu minnete de küçük bir yer vermiştir. Genel olarak Namibya dış politikası ve bahse konu ülkeler arasındaki ilişkiler hakkında yapılmış çok az çalışma bulunmakta, Türkçe literatürde ise bahsi geçen çalışma ve iki araştırma merkezinin yayınladığı inceleme yazıları dışında Namibya'yı konu edinen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yukarıda adı geçen eserler dış politika inceleme çalışmaları olmakla beraber, tarihsel ilişkileri incelerken daha sonra gelişen ilişkileri bir vefa borcu olarak açıklamamıştır. Bu çalışmalar daha ziyade Namibya dış politikasını incelemek adına yapılmıştır.

Afrika ile ilişki kuran kıta dışı ülkelerin, klasik çıkar amaçlı anlayışları dışında geliştirebileceği politikalar açısından da tarihsel bir örnek teşkil eden Namibya dış politikası, bu çerçevede; Namibya'nın bağımsızlık mücadelesinde almış olduğu yardımlara cevabı, uluslararası alanda pek de görülmeyen vefa olgusu üzerinden gerçekleşmiştir. Bu çalışma, Namibya'nın bu istisnai tutumunu incelemek, Türkçe literatürde Namibya ve Namibya dış politikası ile ilgili yeterli araştırma bulunmaması hasebiyle Türkçe literatüre katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve: Vefa

Genellikle uluslararası hukukun alanına giren ancak uluslararası ilişkiler içerisinde de kullanılan ahde vefa (*pacta sunt servanda*) ilkesi, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile evrensel bir ilke olarak ilan edilmiştir. Ahde Vefa, sözleşmenin 26. maddesine göre yürürlükte olan her antlaşmanın antlaşmaya taraf olanları bağladığını ve tarafların bu antlaşmaları iyi niyetle uygulaması gerektiğini ifade etmektedir (Çalışkan, 2011, s. 369). Namibya dış politikasında ahde vefanın önemi ve bu ilkeye yapılan vurgu bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir ancak Namibya dış politikasında ahde vefa kadar önem verilen bir başka husus daha mevcuttur. Uluslararası ilişkiler literatüründe bulunmayan bu husus, makalenin kavramsal çerçevesini oluşturan 'vefa' olarak ifade edilebilir. Bu çalışmada vefa kavramı, ahde vefa ilkesi üzerinden yorumlanarak yeni bir kavram olarak ortaya koyulacak, bu bağlamda ahit olmadan gösterilen bir dostluk bağlılığı anlayışı üzerinden temellendirilecektir.

Uluslararası ilişkilerde genel kabul gören düşünce rasyonel bir aktör olarak varsayılan devletlerin menfaatleri çerçevesinde hareket etmesidir. Örneğin devletler, BM anlaşmalarına vefa gösterirler ancak devletleri bu anlaşmalara vefa göstermeyi güdüleyen menfaat duygusudur. Devletler uluslararası sistemden dışlanmamak adına genellikle uluslararası anlaşmalara vefa gösterir, özellikle BM nezdinde alınan kararları çıkarları ile çatışmadığı ölçüde uygulamaya çabalarlar. Bu çabanın temelinde ambargo, kınama gibi çeşitli yaptırımlara maruz kalmamak ya da uluslararası sistemden dışlanmamak güdüsü yatmaktadır.

Ancak Namibya, zaman zaman menfaatlerinden ziyade, kendine zarar verme riskini de göze alarak Küba, Kuzey Kore ve Libya ile ilişkilerinde ısrarcı olmuş, BM uyarılarına rağmen bu ülkeleri desteklemiş, zaman zaman NATO'yu ve ABD'yi kınayan açıklamalarda bulunmuştur. Bu çerçevede, Namibya'nın dış ilişkileri ve bu ilişkilerin dayandığı ilke ve politikaların bağımsızlık mücadelesi döneminde ortaya koyulan diplomatik mücadele ve silahlı kurtuluş mücadeleleri tarafından önemli ölçüde şekillendirildiği ifade edilebilir. Mücadele deneyimi, ülkenin bağımsızlık sonrası dış ilişkilerinde çok belirgindir. Özellikle fiziki bir varlık açısından Çin ve Kuzey Kore mimarisu bu iki ülkenin Namibya ile olan siyasi ilişkilerinin ve dayanışmasının kanıtı niteliğindedir (Bösl, 2014, s. 5). Namibya'nın rutin diplomasi yoluyla taviz verilemeyecek çıkarları ve ilkeleri olduğu kabul edilmektedir. Bu, Namibya'nın 1999-2000 yıllarında BM Güvenlik Konseyi'nin geçici bir üyesi olarak hizmet verdiği dönemde ve bağımsızlık mücadelesinde eski müttefikleri olan Çin, Küba, Libya, Kuzey Kore ve Filistin gibi ülkelere verdiği desteğin devam etmesi söz konusu bu çıkar ve ilkelerin pratikteki yansımalarıdır (Lindeke, 2014, s. 192). Namibya'nın tarihsel olarak bu devletlere bir 'vefa borcu' duyduğu bunun da dış ilişkilerine uluslararası ilişkiler literatüründe daha önce tanımlanmamış bir vefa göstergesi olarak yansıdığı ifade edilebilir. Namibya bir vefa-menfaat çatışması içine düştüğünde vefayı tercih etmiş, uluslararası ilişkilerde devletlerden beklenen standart davranışın aksine eylemlerde bulunmuştur.

Devletler genellikle çıkar odaklı aktörler olmakla beraber Namibya'nın bahse konu üç ülke ile ilişkileri genel geçer bir çıkar ilişkisinin tam karşısının da uygulanabilir olduğunun bir göstergesidir. Zira Namibya, uluslararası toplumdan aldığı tepkilere rağmen özellikle Kuzey Kore ilişkilerini ne pahasına olursa olsun devam ettiren sayılı devletlerden biridir. Bu durumdan mütevellit, Namibya'nın bu ülkeler ile ilişkileri uluslararası ilişkiler literatüründe var olan bir kavramla açıklamak güç olmamakla beraber uluslararası sistemde aktörlerden beklenen davranışların aksi şekilde de zuhur edebilmektedir.

Literatürde çalışmayı temellendirebilecek bir kavram bulunmaması nedeniyle vefa kavramı birincil anlamı olan "sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı" (Güncel Türkçe Sözlük) üzerinden yorumlanarak kullanılmıştır. Bu çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan 'vefa', Namibya dış politikasında 'duygusal bağlılıklar tarafından yönlendirilen ısrarlı bir şekilde destekleme' anlamında kullanılmış olup; zımni olarak geliştirilmiş bir mikro ölçekli vefa anlayışı, Namibya'nın tarihsel bağları üzerinden yorumlanmıştır.

Kolonyal Dönem ve Namibya Bağımsızlık Mücadelesi

Güneybatı Afrika ilk olarak Almanlar tarafından kolonileştirilmiştir.¹ Resmi olarak 1884-1915 yılları arasında Kamerun, Togo ve Tanzanya ile birlikte Afrika'daki Alman kolonilerinin bir parçası olan Güneybatı Afrika'da Almanya'nın koloni kurma çabaları daha eskilere dayanmaktadır. Bir tacir olan Adolf Lüderitz'in 1883'te Güneybatı Afrika'dan toprak satın almasıyla tetiklenen Alman işgali, Almanya'nın siyasi birliğini sağlaması ve büyüyen imparatorluğun endüstrileşmesiyle ortaya çıkan işsizlik, Almanya'nın emperyalist bir güç olarak diğer Avrupa devletlerine katılmasına yol açmıştır. Kolonileştirme çabaları, Lüderitz'in gönderdiği misyonerler aracılığıyla bölge halkı ile yapılan koruyucu (*protector*) anlaşmalar ve bölge toprağının satın alınması ile Alman otoritesinin kurulması faaliyetleri üzerinden yürütülmüştür. 24 Nisan 1884 telgrafıyla Angra Pequena (bugünkü Lüderitz Koyu) ile koruma anlaşması yapan Almanya, Güneybatı Afrika'daki otoritesini giderek güçlendirmeye başlamıştır. 'Afrika Talanı (Scramble for Africa)' olarak bilinen, 1884-85'te düzenlenen Berlin Konferansı sonucunda Almanya tarafından resmen kolonileştirilen Güneybatı Afrika, Otto von Bismarck'ın kararı ile Alman şirketler tarafından yönetilmiştir. Bu amaçla kurulan Güneybatı Afrika Alman Sömürge Toplumu'na (DKGSWA), Alman bankerler, sanayiciler ve politikacılar tarafından fon sağlanmıştır. DKGSWA'ya maden yataklarının tekel hakları verilmiş, elmas, altın, platin ve bakır gibi madenlerin keşfedilmesiyle şirket büyük yatırımlar elde etmiştir (Wallace, 2010, s. 115-123). Toprakları ellerinden alınan Hererolar, Samuel Maharero ve Namalar, Hendrik Witbooi önderliğinde 1900'lü yılların başında ayaklanmaya başlamışlardır. Bu ayaklanmayı bastırmak için soykırımı başvuran Almanya, tarihe 21.yy'ın ilk soykırımı (1904-1908) olarak geçen katliamda Hereroların %80'ini, Namaların %50'sini öldürmüştür. Sağ kalanları konsantrasyon kamplarına alan, zorla ve zor şartlar altında çalıştıran Alman kolonyalistler, saklananları bulduklarında öldürmüş ya da su kuyularına zehir dökerek ölmelerine neden olmuştur. Ölülerini ise Almanya'ya götürerek üzerlerinde deneyler yapmıştır (Orakçı, 2019).

Güney Afrika, Britanya hâkimiyeti altında olan her ülke gibi Birinci Dünya Savaşı'na Eylül 1914 – Aralık 1914 tarihleri arasında aktif bir şekilde katılmıştır. Müttefikler grubunda yer alan Güney Afrika, Güneybatı Afrika'yı işgal etmek için Almanya ile savaşmış, 9 Eylül'de alınan parlamento kararı ile Güneybatı Afrika'yı işgal etmeye başlamıştır. 12 Mayıs 1915 tarihinde başkent Windhoek'i alarak Namibya'yı resmi olarak ele geçirmiştir. Almanya Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkınca Avrupa'daki ve dolayısıyla Afrika'daki gücünü kaybetmiştir. Savaş sonunda imzalanan Versay Antlaşması'na göre belirlenen Alman kolonilerinin durumu çerçevesinde Güney Afrika, 28 Haziran 1919 tarihinden itibaren, Güneybatı Afrika'nın mandatör devleti ilan edilmiş, 1 Ocak 1921'den itibaren Güney Afrika'ya Güneybatı Afrika'yı yönetme yetkisi verilmiştir. Güney Afrika, işgalden 1 Ocak 1921'e kadar Güneybatı Afrika'yı askeri rejim ile sıkıyönetim altında idare etmiştir. Güney Afrika, mandatörlüğünün ilk yıllarında etkili ve yetkin bir yönetim uygulayamamıştır. Güneybatı Afrika'da kaynakların yetersizliğinden dolayı 1920'lerde başlayan mücadele, 1930'lara kadar devam etmiştir. Milletler Cemiyeti Anlaşması 22. maddeye göre; Güney Afrika, bölgenin maddi-manevi refahını arttırmaktan sorumlu, köle ticaretinin ve zorunlu çalıştırmanın yasak olduğu, emeğin korunduğu bir manda yönetimi kurmakla görevlendirilmiştir. İlaveten Güney Afrika'nın Güneybatı Afrika ile ilgili her yıl rapor vermesi istenmiştir. Ancak Güney Afrika, Güneybatı Afrika'da ayrımcı politikalar uygulayarak Namibya'nın yerel halkına ülke rezervlerinin %10'undan daha azını ayırmış, hayvan otlatma ve köpek vergisi almaya başlamış, 1922 yılında yayınlanan bir bildiri ile Afrikalı erkeklerin kentsel alanlara çıkmasını yasaklamıştır (Wallace, 2010, s. 205-232).

¹ Sömürge ve koloni kavramları genellikle eşanlamli gibi kullanılsa da aralarında küçük bir fark mevcuttur. Sömürge bir toprak parçasını ifade ederken, koloni mevzubahis toprak parçasına yerleştirilen halk kitlesini ifade etmekte olup, sömürgecilik faaliyetleri ise daha çok ekonomik saiklerle kolonizasyon bölgelerinin siyasi, sosyokültürel ve demografik şekilde dönüştürülmesidir. Sömürgeci güçler, kolonileştirdikleri bölgeleri ülkelerinin bir uzantısı olarak görmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Cihan Daban, *Dekolonizasyon Süreci ve Sonrası Afrika*, Açılım Kitap, 2017.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Milletler Cemiyeti yerine kurulan BM Vesayet Konseyi'nin yargılama yetkisini reddeden Güney Afrika, Namibya'yı kendi topraklarına katarak Namibya'yı beşinci eyaleti yapmak için çabalamaya başlamıştır. Güney Afrikalı liderler, Namibyalı liderleri Güney Afrika yönetimini kabul etmeye ikna etmeye çalışmıştır. BM'yi de ikna etme çabasına girişen Güney Afrika, beyazlar kadar 208.850 siyahın da birleşmeye istekli olduğunu, 33.520 siyahın bu duruma karşı çıktığını, 56.870 siyaha ise danışılmadığını söylemiştir. Ancak BM'de yapılan oylama sonucunda Güney Afrika'nın, Namibya'yı ilhak girişimi 37 ret, 9 çekimser ve hiç kabul oyu çıkmadan reddedilmiştir (Katjavivi, 1990, s. 34-35). Güney Afrika'da 1948 yılında iktidara Ulusal Parti'nin gelmesi ile ırkçı rejim² yalnızca Güney Afrika'da değil Güneybatı Afrika'da da uygulamaya koyulmuştur. Güney Afrika, Milletler Cemiyeti'nin bir talebi olan Güneybatı Afrika yıllık yönetim raporunu 1949 yılında BM'ye göndermeyi reddetmiştir. 1957 yılında Ovamboland Halk Kongresi (OPC) Andimba Toivo ya Toivo, Peter Muesihange, Solomon Mifima, Andreas Shipanga, Jackson Kashikuka, Jacob Kuhangua ve Maxton Joseph Mutonglome önderliğinde, üyelerinin koşullarını iyileştirmek için kurulmuştur. BM, Papa ve Kraliçe II. Elizabeth'e bir mektup yazarak siyahların yaşadığı koşulları anlatan Andimba Toivo ya Toivo, Güney Afrika'nın manda anlaşmasını uygulamakta başarısız olduğunu belirtmiş ancak mektup Kraliçenin Güney Afrika temsilcisine verilmesi gerektiği belirtilerek geri gönderilmiştir. Bu sırada Güneybatı Afrika'da halk örgütlenmeleri başlamıştı. İlk olarak Güney Afrika'dan dönen öğrenciler Uafja W Kaukuetu liderliğinde Güneybatı Afrika İlerleme Derneği'ni (SWAPA) kurmuşlardır. Bu örgütü Herero şefinin konseyi tarafından kurulan Güneybatı Afrika Birliği (SWANU) izlemiştir. Daha sonra Samuel Daniel Shafishuna Nujoma, Louis Nelengani, Lucas Nepela ve Jacob Kuhangua tarafından 1959 yılında kurulan Ovamboland Halk Örgütü (OPO), önceleri işçilerin yaşam koşullarını iyileştirme amacı gütsede daha sonraları bağımsızlık hareketinin sesi haline gelmiştir (Namibian Timeline, 2019).

Direnişin asıl temsilcisi olan Güneybatı Afrika Halk Örgütü (SWAPO) 19 Nisan 1960 tarihinde kurularak selefî olan OPO'nun yerine geçmiş; tüm halkı birleştirmek, Namibya halkında milliyetçilik ruhunu geliştirmek ve birleşmiş bir halk olarak ortak düşmana (Güney Afrika) karşı mücadele etmeyi amaç edinmiştir (Histoy of SWAPO Party, 2019). SWAPO 1965 yılında Afrika Birliği Örgütü tarafından (daha sonra Afrika Birliği) Güneybatı Afrika halkının temsilcisi olarak tanınmıştır (Silva, 2016, s. 191). Partinin diplomatik mücadeleleri sonucunda BM Genel Kurulu 2372 sayılı kararla, 12 Haziran 1968'de 'halkın isteği üzerine, Güneybatı Afrika'nın bundan sonra Namibya olarak bilineceğini' ilan etmiştir. 1966'da BM Genel Kurulu 2145 sayılı kararla Güney Afrika'nın o zamanki Güneybatı Afrika üzerindeki yetkisini feshetmesi ve bölgeyi BM'nin vesayeti altına almıştır. 12 Aralık 1973 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 3111 sayılı kararı ile Namibya halkının 'gerçek temsilcisi' olarak kabul edilen SWAPO, 1976 yılında, Birleşmiş Milletler tarafından Namibya halkının 'tek gerçek temsilcisi' olarak tanınmıştır (South West Africa's People's Organization (SWAPO), 2019). Güney Afrika'nın BM vesayeti altındaki Namibya'dan askerlerini geri çekmeyi reddetmesi ve Uluslararası Adalet Divanı'nın Güney Afrika'nın yasadışı işgalini ilan etmedeki başarısızlığı SWAPO'yu silahlı direnişe yöneltmiştir. SWAPO'nun 'Silahlanıp kurtuluşumuzu sağlamaktan başka alternatifimiz yok' açıklamasından sonra, direnişin silahlı mücadelesini örgütün askeri kanadını oluşturan Namibya Halk Kurtuluş Ordusu (PLAN) yürütmüştür (Katjavivi, 1990, s. 84-90). Ordu için gönüllü olanlar, Gana, Mısır, Cezayir, Rusya, Çin ve Kuzey Kore gibi ülkelerde eğitilmiştir. PLAN Güney Afrika'ya karşı gerilla saldırıları düzenlemiştir. 1977 yılına gelindiğinde BM Güvenlik Konseyi oy birliği ile BM varlığı çerçevesinde Namibya için bağımsızlığa geçiş yapılması gerektiğine karar vermiştir. Güvenlik Konseyi'nin Batılı üyeleri tarafından oluşturulan Batı Temas Grubu (WCG), Güney Afrika ve SWAPO arasında müzakereler başlatmıştır. Uzlaşma planı

² 1948 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nde radikal Afrikaner milliyetçiliğini iktidara getiren seçim sloganı olan 'apartheid', Ulusal Parti'nin iktidara gelmesi ile Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yönetim biçimi haline gelmiş siyahlara karşı uygulanan ırkçı/ayrılıkçı rejimi ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Saul Dubow, *Apartheid 1948-1994*, Oxford University Press, 2004.

Nisan 1978’de Güney Afrika tarafından kabul edilmiş, ancak savaştan kaçıp Angola, Zambiya ve Doğu Bloğu ülkelerine sığınan mültecilerin bulunduğu kamplardan biri olan Angola’daki Kassinga kampına Güney Afrika’nın düzenlediği hava saldırısı neticesinde görüşmeler sekteye uğramıştır. Bölgede askeri üsleri bulunan ülkeler tarafından yapılan baskılar sonucunda uzlaşma planı, Temmuz 1979’da SWAPO tarafından da kabul edilmiştir. Namibya BM komiseri tarafından oluşturulan bağımsızlığa geçişin zaman çizelgesi, Eylül 1978 tarihli Güvenlik Konseyi 435 sayılı kararı (Security Council Resolution 435) ile somutlaştırılmıştır. ABD 435 sayılı kararın uygulanmasını Küba’nın askeri birliklerini Angola’dan çekmesi koşuluna bağlayınca planın uygulanması gecikmiştir. Güney Afrika’nın SWAPO üslerini yok etmek için Angola’ya düzenlediği saldırılar devam ettiği için Küba birliklerini bölgeden bir süre daha çekmemiştir. Soğuk Savaş’ın giderek yumuşaması ile ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Chester Crocker’ın Küba, Angola ve Güney Afrika arasında Mayıs 1988’de düzenlendiği müzakereler sonucunda Cenevre Protokolleri imzalanmış, Güney Afrika ve Küba birlikleri Angola’dan geri çekilmiş, Namibya’nın bağımsızlığı için engel kalmamıştır. 1 Şubat 1989 tarihinde BM personelinin ülkeye gelmesi ile Namibya bağımsızlık süreci resmen başlamış ve Aralık ayında seçim yapılacağı ilan edilmiştir. Seçim sonucunda bağımsızlık sürecinin temsilcisi olan SWAPO %57,3 oy ile kurucu mecliste 31 koltuk kazanmıştır. Anayasanın yapılmasının ardından 21 Mart 1990’da Namibya, Güney Afrika’dan bağımsızlığını ilan etmiş, SWAPO partisinin lideri San Nujoma ülkenin başkanı olmuştur (Wallace, 2010, s. 296-308).

Bağımsızlık Öncesi ve Sonrası Namibya Dış Politikası

Herero şeflerinin girişimleri ile başlayan Güneybatı Afrika’nın bağımsızlık öncesi diplomatik münasebetleri, SWAPO’nun çabaları ile dış politikası haline almıştır. SWAPO’nun etkili dış politikası ve diplomasisi Güneybatı Afrika’nın bağımsız olmasına giden süreci oluşturmuştur. Öncelikle diplomatik girişimlerle, Güneybatı Afrika halkının ihtiyaçlarını ve bağımsızlık taleplerini uluslararası gündeme taşıyan yerel şefler, dünyanın dikkatini bölgeye çekmiştir. SWAPO’nun kurulması ile bağımsızlık isteğini uluslararası gündeme taşıyan Güneybatı Afrika, Soğuk Savaş’ın getirdiği bölünmeden de faydalanarak her iki taraftan da maddi ve manevi destek sağlamıştır. BM ve Afrika Birliği Örgütü’nün SWAPO’yu Güneybatı Afrika’nın tek resmi temsilcisi olarak tanıması ile örgüt pek çok ülkede açmış olduğu temsilcilikler sayesinde diplomatik ilişkilerini ve dolayısıyla uluslararası tanınırlığını artırmıştır. Cezayir, Mısır, Botswana, Finlandiya, İsveç, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Tanzanya, Zambiya ve Birleşmiş Milletler’e temsilciler gönderen SWAPO, Doğu Bloğu ülkeleri ile ilişkilerini de ihmal etmemiştir. SSCB’de de temsilcilik bulunduran SWAPO, Çin Komünist Partisi ile de yakın ilişkiler geliştirmiştir. Soğuk Savaş döneminde her iki blokla da ilişki kuran SWAPO, 1961 yılında Sam Nujoma’nın Bağlantısızlar Hareketi’nin kuruluş toplantısına katılmış, 1978 yılında tam üyelik elde ederek Soğuk Savaş dönemindeki tarafsızlığını açıkça göstermiştir. Hindistan’da da diplomatik bir misyon açan SWAPO’nun temsilcisi Hindistan tarafından ‘elçi’ olarak adlandırılmış, SWAPO’nun başkanı Sam Nujoma Hindistan’a resmi bir devlet ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu diplomatik başarılar ile Güney Afrika’nın işgalini illegal olarak BM’ye kabul ettiren ve self-determinasyon hakkını almak için mücadele eden Güneybatı Afrika, bağımsız olduğunda görevde olan 27 diplomatik kuruluşa sahip olmuştur. (Mushelenga P. , 2016, s. 43-68).

Bağımsızlıktan sonra Namibya’nın dış politikası anayasanın 96. maddesinde 5 madde şeklinde açıklanmıştır. Anayasaya göre devlet uluslararası ilişkilerinde;

- Bağılantısızlık politikasını benimsemek ve sürdürmek,
- Uluslararası barışı, iş birliğini ve güvenliği teşvik etmek,
- Uluslararası adil ve karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler kurmak ve geliştirmek,
- Uluslararası hukuka ve anlaşma yükümlülüklerine saygıyı teşvik etmek,
- Uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesini teşvik etmek

için çabalamalıdır (The Constitution of Republic of Namibia). Bu bağlamda Namibya bağımsızlığından sonra sekiz Birleşmiş Milletler misyonunda görev almış, özellikle Afrika kıtasında oluşan istikrarsızlıklara müdahalede bulunmuştur. Liberal ekonomiyi benimseyen Namibya, revizyonist ve pro-aktif bir dış politika uygulayıcıdır. Afrika Birliği'nin aktif bir üyesi olan Namibya, ikili ilişkilerini çoğunlukla karşılıklı çıkarlar çerçevesinde kurmuştur.

2004 yılında Namibya Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 'Beyaz Kitap'ta (White Paper) yer alan 'Namibya'nın Dış Politikası ve Diplomasi Yönetimi' başlıklı doküman, ülkenin dış politika amaçlarının çerçevesini ortaya koymuş bu amaçlara ulaşmak için uygulanacak metodolojiyi açıklamıştır. Buna göre; Namibya'nın egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve ulusal birliğini korumak Namibya diplomasisinin temel ilkesini oluşturmaktadır. Namibya'nın bölgesel ve uluslararası iş birliği çabalarının temelini ülkenin ekonomik büyümesini ve kalkınmasını teşvik etmek oluşturmaktadır. Beyaz Kitap'ta belirtildiği üzere Namibya dış politikasının bir diğer amacı uluslararası barış ve güvenliği, bölgesel uyumu kolektif girişimler ve etkili çok taraflılık yolu ile teşvik etmektir. Bu amaç ise Namibya'nın BM operasyonlarına katılmasını temellendirmektedir. Yurt dışında pozitif bir Namibya imajı inşa etmek ise Namibya'nın yatırımcıları, turistleri ve diğer ziyaretçileri ülkeye çekmek için uyguladığı bir dış politikadır. Namibya dış politikasının temel dayanağını pan-Afrikanizm oluşturmaktadır. Namibya pan-Afrikanizme verdiği desteği Afrika içi ticaret ve sürdürülebilir kalkınma ile Afrika demokrasisi ve barışına verdiği önemle göstermektedir. Bu bağlamda Namibya Afrika Birliği'ne bağlılığını bir katımlımla kanıtlamaktadır. Son olarak Beyaz Kitap'ta Namibya, BM ve diğer uluslararası örgütlerin kararlarına, Afrika Birliği ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğunun kardeşliğine verdiği değeri açıkça belirtmektedir (Brown, Lister, & Hopwood, 2016, s. 1-9).

Namibya – Küba İlişkileri

Angola'da Portekiz yönetiminin çöküşü ile birlikte ülkede başlayan iktidar mücadelesi, Güney Afrika'yı tedirgin etmiştir. Angola'nın Bağımsızlığı için Halk Hareketi (MPLA), Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi (FNLA) ve Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (UNITA) arasında başlayan mücadele Güney Afrika'yı ve aynı zamanda Soğuk Savaş'ın aktörlerini endişeye düşürmüştür. Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'ne göre, SSCB destekli MPLA iktidara kesinlikle gelmemeliydi. Güney Afrika'yı ayrıca tedirgin eden, MPLA iktidara gelirse illegal olarak işgal ettiği Namibya'nın kendisine destek bulması idi. 1975 yılı Ağustos'unda Küba birlikleri MPLA'ye destek için Luanda'ya gelmiştir. MPLA sivil savaşı kazanmaya en yakın olan partiydi ancak bunun sebebi Küba birliklerinin yardımı değil partinin adanmışlığı ve disiplinli oluşuydu. Güney Afrika durumu fark edince Angola'yı işgal ederek sivil savaş uluslararasılaştırmıştır. Güney Afrika'nın MPLA'nın direnişini kırmaya üzerine Fidel Castro, Sovyet Genel Sekreteri Leonid Brezhnev'in haberi ve izni olmaksızın, Angola'ya asker yollamıştır. 27 Mart 1976 tarihinde Güney Afrika birliklerinin Angola'dan çekilmesi ve MPLA'nın zaferi, Güney Afrika'nın korktuğunu başına getirmiştir. MPLA partisinin ve Angola'nın başkanı Agostinho Neto, Angola'yı Afrika'nın güneyinde direnen tüm kurtuluş hareketlerine açmıştır. Bu olay üzerine SWAPO siyasi merkezini Zambiya'dan Luanda'ya askeri merkezini ise Lubango'ya taşımıştır. Güney Afrika'nın Angola'nın güneyindeki SWAPO kamplarını bombalaması Namibya-Küba ilişkilerini başlatan tarihsel arka planı oluşturmaktadır (Gleijeses, 2007, s. 285-288).

4 Mayıs 1978 tarihinde Güney Afrika uçakları Kassinga'da bulunan ve SWAPO tarafından yönetilen Namibyalı mültecilerin kaldığı kampı bombalamıştır. Çoğunluğu kadınlar ve çocuklardan oluşan bu kampı korumak için gelen Kübalı askerlerden 16'sı ölmüş, 80'den fazlası yaralanmıştır. Saldırı sırasında Angola'da bulunan Küba Sivil Misyonu başkanı Jorge Risquet'in açıklaması Küba ve Namibya'nın yakın ilişkilerinin sebebinin özetler niteliktedir. 'Kübalılar ve Namibyalılar Angola'da Güney Afrika'nın ırkçılara karşı beraber savaşmış, kan dökmüşlerdir (Gleijeses, 2007, s. 285-286).

Küba, Kassinga katliamına yanıt olarak 600 Namibyalı çocuğu (çoğunluğu Kassinga'dan) Güney Afrika bombardımanından uzakta büyütme için Küba'ya götürmüştür. Küba'ya giden Namibyalı

mülteci çocuklardan biri olan Claudia Uushona'nın açıklaması Küba – Namibya dostluğunu gözler önüne serer niteliktedir: “*Alman Demokratik Cumhuriyeti yaklaşık elli, SSCB, Yugoslavya ve Macaristan ise birkaç tane çocuk aldı. Dünyadaki hiçbir ülke Namibya mültecilerine bu kadar geniş ve cömertçe kapılarını açmadı*”. Kübalı ve Sovyet eğitmenler Angola'daki SWAPO eğitim kamplarının yönetimine yardım etmişlerdir. Küba SWAPO'ya diplomatik ve askeri destek sağlamış ayrıca askerlerin eğitimine de katkıda bulunmuştur (Glejises, 2007, s. 289).

Güvenlik Konseyi 435 sayılı karar gereğince Namibya'nın bağımsızlık süreci için zaman çizelgesi oluşturulmuştu ancak daha önce de belirtildiği gibi Amerika Birleşik Devletleri bu kararın uygulanmasını Küba'nın askeri birliklerini çekmesine bağlamıştır. ABD'nin bu durumda çekincesi SWAPO partisinin iktidara gelmesinin bölgedeki Sovyet varlığını arttıracak olmasıdır. Küba, Angola, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Afrika arasında bir dizi görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerden dışlanan SWAPO, kendi pozisyonunu Angolalı ve Kübalı müzakarcilerle görüşmüştür. Cenevre Protokolü'nün imzalanmasıyla Küba'nın askerlerini Angola'dan çekmesi üzerine Namibya bağımsız olmuştur.

Namibya, uluslararası alanda Küba'yı destekleyerek Küba'nın bağımsızlık mücadelesine verdiği desteği unutmadığını göstermeye çalışmaktadır. Küba beşlisi olarak bilinen Gerardo Hernández, Ramón Labañino, Antonio Guerrero, Fernando González ve René González'in 12 Eylül 1998'de FBI tarafından casusluk yaptıkları ve terörist faaliyetler amaçladıkları gerekçesi ile tutuklanması dünya çapında büyük yankı uyandırmıştır. SWAPO ve Namibya – Küba Dostluk Derneği beş Kübalının tutuklanmasını kınamış ve bu adaletsizliğe bir son verilmesini istemişlerdir. Küba Beşlisinin derhal ve şartsız olarak serbest bırakılmasını talep eden SWAPO ve Namibya – Küba Dostluk derneği, Küba Beşlisini kahraman olarak nitelendirmişlerdir. SWAPO'nun parti sitesinde yaptığı açıklama Namibya'nın duyduğu vefanın açık bir göstergesidir. “Adalet için kavganızda yalnız değilsiniz! Bugün sizin yanımızdayız, tıpkı sizin apartheid ve zulmün en karanlık zamanları boyunca bizim yanımızda olduğunuz gibi! (12 Years of Injustice We Demand The Immediate and Unconditional Release of the Cuban Five, 2020)”.

Küba'ya uyguladığı abluka yüzünden Amerika Birleşik Devletleri'ni, Parlamento'da düzenlenen 2017-2018 dönemi için Ulusal Bütçe tartışmasına yaptığı konuşmada Uluslararası İlişkiler ve İş birliği Bakan Yardımcısı Peya Mushelenga kınamıştır. Kübalıların kararlılığından ve cesaretinden ilham aldığını belirten Mushelenga, Küba'ya olan desteğinin sarsılmaz ve sınırsız olduğunu belirtmiştir. Konuşmasında Fidel Castro'ya minnetini sunan bakan yardımcısı, Küba'nın özgürlüklerine verdiği desteği bir kez daha dile getirmiş, Fidel Castro'ya sonsuza kadar borçlu olduklarını söylemiştir. Donald Trump'ın 16 Haziran 2017'de yaptığı açıklamada, Amerika'nın Küba'ya uyguladığı ambargodan sadece Küba halkının daha fazla etkileneceğini, çünkü ambargonun onların gelişimine engel olduğunu belirtmesi üzerine Namibya – Küba Dostluk Derneği, Küba halkı ve onun meşru temsilcisi olan Devrimci Hükümet'e sonsuz desteğini bildirmiştir (Vice Minister of International Relations and Cooperation Honors Fidel Castro's Figure and Condemns Blockade, 2020).

Küba ile dayanışmasını ileri boyutlara taşıyan Namibya, 5. Kıtasal Küba ile Dayanışma Konferansı'na ev sahipliği yapmıştır. 5-7 Haziran 2017'de Windhoek'te toplanan konferansa 26 Afrika ülkesini temsilen 183 delege katılmıştır. Konferansta Fidel Castro ve Che Guavera'yı anan Namibya, Amerika'nın Guantanamo'daki deniz üssünü işgalinin yasadışı olduğunu ve Küba'ya iade edilmesi gerektiğini belirtmiş, deniz üssünde bulunan Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin hapisanesinde küresel terörizmle mücadele ikiye bölünmüşlüğü altında gerçekleşen insan hakları ihlallerini şiddetle kınadıklarını ifade etmiştir (Declaration of the Fifth Continental Conference of Solidarity with Cuba Held in Windhoek, Namibia June 5-7, 2017, 2020).

Namibya her fırsatta Amerika Birleşik Devletleri'nin Küba'ya uyguladığı ekonomik, finansal ve ticari ablukayı kınamaktadır. 2017 yılında Namibya Cumhurbaşkanı Hage Geingob, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada da Amerika Birleşik Devletleri'ni kınamıştır. Ülkenin kurucu babası olarak görülen Sam Nujoma, sık sık Küba elçiliğini ziyaret etmekte, o da ablukayı kınayan

açıklamalarda bulunmaktadır. 7 Kasım 2019'da BM'nin Amerika'nın Küba'ya uyguladığı ablukayı kaldırması için yapılan oylamada Küba'nın lehine karar çıkmasının ardından, 9 Kasım 2019'da Windhoek'te kutlamalar yapılmıştır (President of Namibia Condemns Blockade at UN General Assembly, 2020).

Özetlemek gerekirse, tarihten gelen bir vefanın yansımaları olan Namibya-Küba ikili ilişkileri, dostluk, dayanışma ve yardımlaşma üzerine kurulmuştur. Namibya dış politikasının ilkelerinin açıklandığı Beyaz Kitap'ta Küba'ya özel vurgu yapılması, 2004 yılında Sam Nujoma'nın Küba'ya elçi olarak bağımsızlık mücadelesi sırasında Küba'da bursla okumuş olan Grace Uushona'yı ataması Namibya'nın Küba'ya yardımlarından dolayı duyduğu vefa çerçevesinde verdiği önemi gösteren örneklerden olmuştur (Mushelenga S. A., 2008, s. 87-172). Namibya, her fırsatta Küba'nın yanında olmuş, hatta Küba Devrimi'nin yıldönümlerinde ve Fidel Castro'nun doğum günlerinde kutlamalar yapmış, Fidel Castro'yu ölüm yıldönümlerinde anma etkinlikleri düzenlemiştir.

Namibya – Kuzey Kore İlişkileri

Küba gibi Kuzey Kore de pek çok Afrika ülkesinin bağımsızlık sürecinde rol almış, söz konusu ülkelere çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Kuzey Kore, Namibya, Angola ve Mozambik'e emperyalizm ve ırk ayrımcılığına karşı verdikleri savaş esnasında silah ve para yardımı sağlayıp somut dayanışma ilişkisi kurmakla kalmamış, Afrika'ya Afrikalıların safında emperyalizm ve apartheide karşı yan yana savaşmaları için 'enternasyonalist devrimciler' göndermiştir. Bunun yanı sıra SWAPO'nun bazı savaşçıları Kuzey Kore'de eğitilmiştir. SWAPO'nun lideri Sam Nujoma ve Kuzey Kore'nin lideri Kim Il-Sung arasındaki kişisel ilişki de Kuzey Kore'nin Namibya'ya desteğini arttırmıştır. 1983 yılında Sam Nujoma devlet misafiri olarak Pyongyang'a davet edilmiştir. Bu ziyaret ile beraber Kuzey Kore ve Namibya'nın ikili ilişkileri pekişmiş, Kuzey Kore'nin Namibya'ya olan desteğinin altı çizilmiştir (Hoog, 2019, s. 19-52). Bağımsızlık öncesi dönemde bir başka ziyaretinde Sam Nujoma, Kim Il-Sung'dan bir madalya bir de özgürlük ve bağımsızlık nişanı almış, madalyayı taktıktan sonra, "ben yokken bile halkımızın geleceği nesli, Asya'da sağlam duran ve ülkelerinin bağımsızlık davasını destekleyen insanlar olduğunu hatırlayacak" diyerek Kuzey Kore'ye olan vefa borcunu dile getirmiştir (Hoog, 2017, s. 32).

Kuzey Kore'nin de Japonya'ya karşı verdiği bir anti sömürgeci mücadele olması, Namibya'nın verdiği mücadeleye yakınlık duymasını tetiklemiş, SWAPO ve Kuzey Kore İşçi Partisi'ni birbirlerine daha da yakınlaştırmıştır. Ülke 1991 yılında ilk kez bağımsızlığının yıldönümünü kutlarken Kuzey Kore'yi unutmamış, mülteci kamplarında Kuzey Koreliler tarafından eğitilen çocuklar bir jimnastik koreografisi sunmuşlardır (Kornes, 2015, s. 38). Böylece Kuzey Kore resmi kutlamanın bir parçası olmuştur. Bağımsızlıktan sonra Kuzey Kore Namibya'da bir elçilik açmıştır (Hoog, 2019, s. 36).

Namibya uluslararası alanda Kuzey Kore'yi destekleyen sınırlı sayıda ülkelerden biridir ve BM'nin baskılarına rağmen Kuzey Kore ile ilişkisini kesmemektedir. BM Genel Kurulu'nda yapılan Kuzey Kore'nin insan hakları ihlalini kınama oylamasında Namibya çekimser oy kullanmıştır. BM Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore'nin nükleer silah programından vazgeçmesi için tüm üyelerin Kuzey Kore ile ilişkilerini 1 Ocak 2020 tarihine kadar kesmesini istemiştir. Namibya, Mansudae'nin fon sağladığı yurt dışı projelerine izin vererek Kuzey Kore'nin nükleer programını desteklediği iddia edilen ülkeler arasında yer almıştır (Ikelu, 2019, s. 6).

Mansudae yurt dışı projelerinin en çok hayata geçirildiği ülkelerden biri Namibya'dır. Mansudae'nin Namibya'daki ilk projesi 2002 yılında Windhoek'in güneyine yapılan ve bağımsızlık mücadelesinin anıtı olan Heroes Acre'dir. Bu projeyi Okahandja'da 2004 yılında yapımına başlanan askeri müze izlemiştir. 2008 yılında Namibya'da hükümet binası inşa eden Mansudae, 2014 yılında Namibya'nın ulusal kurtuluş mücadelesine adanmış ilk müze olan Bağımsızlık Anıt Müzesi'ni (The Independence Memorial Museum) açmıştır. Bunlara ek olarak Ongulumbashe'de 1966'da başlayan silahlı mücadeleyi temsilen bir anıt, Windhoek'te ülkenin kurucu babası olarak görülen Sam Nujoma'nın

heykelini, yine Ongulumbashe’de kalaşnikoflu bir gerilla savaşçısı heykeli, Windhoek’teki Bağımsızlık Anıt Müzesi’nin önüne Herero ve Nama soykırımının ilk ve tek resmi anıtını inşa etmiştir. Buna ek olarak Mansudae, Kuzey Kore silah şirketi KOMID ile birlikte Savunma Bakanlığı için bir mühimmat fabrikası ve çeşitli askeri üslerin inşasından sorumludur. 2016 yılında Kuzey Kore nükleer denemesinden sonra iki ülke arasındaki iş birliğinin askeri bileşeni dikkat çekmiştir. Namibya’nın BM yaptırımlarının ihlali konusunda soruşturma yürütmekle görevlendirilmiş olması, Mansudae ve KOMID Namibya’daki faaliyetlerinin durmasına neden olmuştur. Ancak Namibya tüm BM yaptırım kararlarının uygulanmasına olan bağlılığını teyit ederken, Kuzey Kore ile var olan sıcak diplomatik ilişkilerinin sürdürüleceğini belirtmiştir (Kornes, Nordkorea transnational: Arbeiten des Mansudae Art Studios in Frankfurt und Windhoek, 2019, s. 133-135).

Sonuç olarak Namibya, Kuzey Kore ile ilişkileri olan sınırlı sayıdaki ülkelerden biridir. Bu ilişkileri tarihsel bağlar temellendirmiş, Namibya uluslararası toplumun tüm baskılarına rağmen bu bağları kopartmamıştır. Namibya, dış politika çerçevesini ortaya koyan Beyaz Kitap’ta, BM ve uluslararası kuruluşların kararlarını önemseydiğini belirtse de Kuzey Kore için bu kararları zaman zaman göz ardı etse de ülkenin dış politikasının en çok eleştirilen noktalarından biri olmuştur.

Namibya – Libya İlişkileri

Libya Namibya’nın bağımsızlık mücadelesini maddi, manevi ve özellikle de siyasi olarak desteklemiştir. Apartheid rejimine karşı mücadeleyi desteklemek için 14 Şubat 1978’de kurulan Afrika Özgürleştirme Koordinasyonu Komisyonu’nun açılış oturumunda konuşma yapan Muammer Kaddafi

“Cemahiriye Mozambik’in yanında askeri olarak savaşmaya hazır, sık sık Güney Afrika’nın saldırısı altında olan bağımsız bir devlet olduğunu düşündüğüm Angola’yı da göz önünde bulunduruyorum. Bu iki rejimler tarafından saldırıya uğrayan tüm Afrika ülkelerinin yanı sıra, Güney Afrika Ulusal Kongresi’nde, Namibya’nın kurtuluş hareketi, Zimbabwe’nin kurtuluşunun ulusal cephesi, kurtuluş hareketlerindeki kardeşlerimizle ilgili olarak; onlara, istedikleri her şeyi istememin kendi hakları olduğunu ve bunu onlara sağlamamın bizim görevimiz olduğunu söylüyorum, çünkü onları savunarak sadece bizi savunuyoruz.”

demıştır. Bu açıklamasıyla Afrika’daki bağımsızlık hareketlerini desteklediğini belirten Kaddafi, bağımsızlık hareketlerine maddi ve askeri destek sağlamış, Namibya’nın bağımsızlığı için mücadele eden SWAPO’ya da finansal yardım (500 bin dolar) vaat ederek askeri yardım ve yemek göndermiştir. Uluslararası kurumlar düzeyinde, Libya ve 44 ülke BM Güvenlik Konseyi’ne ve insan haklarına saygı göstermeyen Güney Afrika hükümeti arasındaki ilişkiyi gözden geçirmesi için çağrıda bulunmuştur. Libya Güvenlik Konseyi’ne 1975’te üye olarak kabul edildikten sonra Namibya’da BM gözetiminde özgür bir seçim yapılmasını talep etmiş, Ocak 1976’da, 7 diğer ülke ile birlikte, Namibya halkının özgürleşmesini isteyen bir taslak karar sunmuştur. SWAPO 1 Ekim 1977’de Trablus’ta ofis açmıştır. Açılıştaki konuşan Sam Nujoma,

“SWAPO adına kardeşim Muammer Kaddafi’yi ve tüm Libya insanlarını selamlıyorum. Sizlere, son yıllarda özgürlük mücadelesinde halkımıza vermiş olduğunuz siyasi ve maddi destek için minnettarlığımı sunuyorum. Ve tüm Namibyalılar adına, emperyalizm ve neo-sömürgeciliğe karşı mücadeleleri için Kuzey Afrika’da ulusal özgürlük ve gerçek bağımsızlık bayrağı taşıyan Libya halkına derin saygı duyduğumu ifade ediyorum.”

diyerek bağımsızlık sonrasında oluşacak ilişkilerin de sinyallerini vermiştir (Abusitta, 2012, s. 79-91).

2007’de Namibya’da elçilik açan Libya 17 yıl boyunca Namibya’da maslahatgüzar bulundurmuştur. Atanan ilk elçi Salam Muhammed Krayem “Namibya ve Libya arasında güçlenen ilişkilerden dolayı Libya ilişkileri daha da güçlendirmek için elçilik açmıştır. Namibya da Libya’da elçilik açmalıdır” demıştır. Namibya Dışişleri Bakan Vekili Joel Kaapanda ise “İki ülke arasındaki ticaret hacminin arttığını görmek istiyorum. Halkımızın daha fazla kültürel değişime ihtiyacı var” demıştır (Libya opens embassy in Namibia, 2019).

Libya’da kitlesel ayaklanmalar başladığında Namibya, Libya Hükümeti’nin protestoculara güç kullanımına bakılmaksızın, Libya ile ilişkilerin sürdürüleceğini belirtmiştir. SWAPO Libya’daki

ayaklanmalar ile ilgili olarak Kaddafi'nin düşüşüne çok az Afrikalı liderin sevineceğini çünkü Kaddafi'yi devirenlerin Trablus ile yetinmeyeceğini bunun yeni bir 'Afrika Talanı'nın' bir başlangıcı olduğunu belirtmiştir. Kaddafi'nin iktidardan düşürülme sebebinin kötü bir adam olması değil, Afrika'daki özgürlük hareketlerini desteklemesi ve Afrika Birleşik Devletleri oluşturmaya çalışması olduğunu söyleyen SWAPO, Patrice Lumumba ve Kwame Nkrumah'ın da aynı sebeple iktidardan düşürüldüğünü ifade etmiştir. Mobutu Sese Seko'nun Kaddafi'den daha fazla insan hakları ihlali nedeniyle bulunduğu ancak Batı yanlısı olduğu için buna göz yumulduğunu; tüm bunlardan çıkarılacak sonucun, çoğu Afrikalının ikiyüzlülük, seçici adalet, çifte standart ve Batı dünyası tarafından eşit muamele görmeyi reddetmesi olduğunu belirten SWAPO, 'kendimizi suçlayacağız' diyerek açıklamasını noktalamıştır (Ntinda, 2019). Cumhurbaşkanı Pohamba, 21 Mart 2011'de Namibya'nın bağımsızlığının 21. yıldönümünde yaptığı konuşmada, müdahaleyi "en güçlü şekilde" kınamış ve "Libya'daki kardeşlerimiz yabancı güçlerin saldırısına uğruyor" demiştir. Aynı hafta, eski Cumhurbaşkanı Nujoma, bunun 'insanlığa karşı bir suç' ve uluslararası hukukun ihlali olduğunu eklemiş ardından, 11 Temmuz 2011'de Adalet Bakanı Pendukeni Iivula-Ithana, Namibya'nın ICC'nin Muammer Kaddafi ve Ömer el-Beşir için tutuklama emirlerine uymayacağını ifade etmiştir (Melber, 2014, s. 166).

NATO'nun Libya'ya saldırılarını eleştiren Namibya Parlamentosu, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni (ICC) sadece bazı Afrikalı liderleri ve kendi melodilerinde dans etmeyen liderleri hedef almakla itham etmiştir. ABD eski Dışişleri Bakanı Hillary Clinton yaptığı açıklamada, Washington'un Libya'nın görevden alınan devlet başkanı Muammer Kaddafi'nin barbarca öldürülmesine ilişkin bağımsız bir soruşturmayı "güçlü bir şekilde" desteklediğini duyurmasının hemen ardından yapılan açıklama SWAPO tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. SWAPO, Clinton'ın bilmediğinin 'ABD casus uçakları tarafından tespit edilen Kaddafi'nin konvoyuna ilk olarak Nevada'daki bir hava üssünden uzaktan kumanda ile çalışan bir Amerikan Predatör uçağı tarafından hava saldırısı yapıldığı, bir Amerikan AWAC gözetleme uçağının, Fransız savaş jetlerini çağırıldığı, bu jetlerin Albay Kaddafi ve çevresinin kaçtığı araçlara 500 kiloluk iki bomba bıraktığı" mı olduğunu sorgulamıştır. Namibya'nın Libya'daki tutumunun, Libya'dan kaynak edinme arzusuyla değil, prensiplerle yönlendirildiğini söyleyen Dışişleri Bakanlığı Daimi Sekreteri Veiccoh Nghiwete, "Libya halkının kendi kaderlerinin efendisi olarak kalmasını ve tüm kaynaklarının etkin kontrolünü ele geçirmesini diliyoruz" demiştir. Ulusal Geçiş Hükümeti'ni doğrudan tanımayan Namibya, Libya'da her şeyi kapsayan bir hükümet temennisinde bulunmuştur (Sasman, 2019).

2017 yılında CNN tarafından yayınlanan ve Libya'da açık arttırmada satılan erkeklerin görüntüleri, Namibya'nın Libya'yı kınamasına neden olmuştur. Uluslararası İlişkiler ve İş Birliği Daimi Sekreteri Selma Ashipala-Musavyi "Bu aşağılayıcı ve insanlık dışı uygulamaları kararlılıkla kınıyoruz. Afrika olarak istediğimiz, modern kölelik de dâhil olmak üzere hiçbir köleliğin yeri olmaması" diye açıklama yapmıştır. Namibya Hükümeti ise, Libya makamlarının bu insanlık dışı uygulamaları güçlü bir şekilde kınamasını ve "Libya'nın ilgili kişilere karşı gerekli önlemleri alacağını, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'na gerekli işbirliğini sağlayacağını, Libya'nın yüksek otoritelerinin bu yeni korkunç fenomeni tutuklamak ve doğrudan ya da dolaylı olarak dâhil olan herkesi adalet önüne çıkarmak için mümkün olan her şeyi yapacağına inanıyoruz" demiştir (Namibia condemns Libya slave trade, 2019).

Özet olarak Libya, Namibya'ya bağımsızlık sürecinde askeri ve siyasi destek sağlayan ülkelerden biridir. Özellikle siyasi arenada Namibya'nın bağımsızlığını destekleyen ve bu konuda BM'ye baskı yapan ülkelerin başında gelmektedir. Kaddafi'nin Birleşik Afrika Devletleri ve bağımsız Afrika düşünceleri Libya'nın pek çok Afrika ülkesi gibi Namibya'yı da desteklemesinde etkili olmuştur. Libya'da çıkan iç savaş sonucunda bu iki ülkenin arası açılrsa da Namibya, Libya'da Kaddafi'yi açıkça desteklemiş, uluslararası müdahaleleri kınamıştır. Kaddafi'nin düşüşü ile beraber Libya ile ilişkileri zayıflayan Namibya, 2017 yılında köle ticareti yapıldığı gerekçesi ile Libya'yı kınamıştır. Kaddafi'yi her koşulda destekleyen Namibya'nın tarihsel bağı olan ülkelere tavrı da düşünüldüğünde, bu kınama

Namibya'nın vefasının Kaddafi'ye mi yoksa Libya'ya mı olduğuna dair tartışmalı bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç

Namibya, Berlin Konferansı ile Alman Güney Batı Afrika'sına koloni olarak dâhil edilmiş, Birinci Dünya Savaşı sonunda Almanya'nın zayıflaması ile beraber önce İngiltere'ye devredilmiş, ardından Güney Afrika Birliği'nin bir parçası haline getirilmiştir. Uzun süre Güney Afrika'nın ırkçı politikalarına maruz kalan ve zulmü altında yaşayan Namibya, BM'nin kurulması ve self-determinasyon hakkının tanınması ile bağımsızlığını kazanma sürecine girmiş, Güney Afrika'ya karşı gerilla mücadelesi yürütmüştür. Gerilla mücadelesinin yanı sıra etkin bir diplomasi ve dış politika izleyen direnişin temsilcisi SWAPO, Namibya'nın bağımsızlığına giden yolu açmıştır. Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği Örgütü tarafından Namibya'nın tek resmi temsilcisi olarak tanınmayı başaran SWAPO, Soğuk Savaş'ın getirdiği rekabetten de faydalanarak dönemin iki bloğundan da destek almayı başarmıştır.

Henüz bağımsız bir devlet değilken dış politika ve diplomasi yoluyla bağımsızlığına giden yolu açan Namibya, dış politikasının ana ilkelerini anayasasında belirtmiş, bağlantısızlık politikasını benimsemiş, uluslararası barış ve güvenliği teşvik etmeyi kendine amaç edinmiştir. BM ve diğer uluslararası kurumların kararlarına değer verdiğini Beyaz Kitap'ta belirten Namibya, tarihsel bağlar kurduğu üç ülke ile olan sıkı ilişkileri nedeni ile zaman zaman bu değeri gösterememiştir.

Bu bağlamda tarihsel bağları üzerinden bir vefa ilkesi geliştiren Namibya, dış politikasında Küba, Kuzey Kore ve Libya'nın çıkarlarını ve prestijlerini korumak adına zaman zaman rasyonel bir aktör gibi değil görece irrasyonel bir aktör gibi davranıp duyguya dayalı kararlar almış ve uygulamıştır.

Namibya'nın bağımsızlık mücadelesini verdiği dönemde Angola'da olan Küba askerlerinin Namibya'nın yardımına koşması, SWAPO'nun davet edilmediği toplantılarda kendi pozisyonunu Angola ve Kübalı temsilcilerden öğrenmesi, Namibya'nın verdiği mücadele döneminde pek çok öğrencinin Küba'da eğitim alması Namibya'nın Küba ile bağımsızlık sonrası ilişkilerini oluşturan temeller olmuştur. Namibya-Küba ikili ilişkileri bağlılık, dostluk ve kardeşlik üzerine inşa edilmiş, bağımsız olduktan sonra Namibya, Küba'yı uluslararası alanda destekleyen ülkelerden biri olmuştur. Ülkenin dış politikası ekonomik çıkar temelli oluşturulmuştur. Ancak ilk Dışişleri Bakan Yardımcısı Netumbo Nandi-Ndaitwah'ın, Küba'nın Namibya'ya bağımsızlık mücadelesinde yaptığı yardım göz önüne alındığında açılacak ilk diplomatik misyonlar arasında Küba'nın bulunmamasının düşünülemez olduğunu söylemesi (Mushelenga S. A., 2008, s. 112) Namibya'nın duyduğu vefa borcunun bir göstergesidir. Namibya her fırsatta Küba'ya desteğini dile getirmiş, ülkeye uygulanan ambargo kararlarına uymamıştır. Namibya'nın bu dış politika hamleleri rasyonel olmamakla birlikte Küba'ya duyduğu mikro ölçekli zimni vefa örneğini teşkil etmektedir.

Uluslararası toplumdaki dışlanan Kuzey Kore ise 'emperyalizme karşı' savaşan Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerini destekleyen ülkelerden biri olmuştur. Bu dönemde Kuzey Kore'nin desteklediği ülkelerden biri olan Namibya, Kuzey Kore'den askeri eğitim ve asker takviyesi olmak üzere çeşitli şekillerde destek almıştır. Kuzey Kore lideri Kim Il-Sung ile SWAPO'nun lideri Sam Nujoma'nın yakın ilişkisi de hem Namibya bağımsızlık mücadelesinde hem de bağımsızlık sonrası ikili ülke ilişkilerinde dostane bir tutum gelişmesini sağlamıştır. Bağımsızlık sonrasında Kuzey Kore Namibya'da bir elçilik açmış, Namibya ise Kuzey Kore'nin bağımsızlık mücadelesine verdiği desteğe karşılık Kuzey Kore'ye uygulanan ambargoların delinmesi hususunda önemli bir rol oynamıştır. BM ve uluslararası toplumun baskılarına rağmen Kuzey Kore ile ilişkilerini kesmeyen Namibya'nın bu ilişkide ısrarcı olması açık bir vefa örneği olarak ifade edilebilir.

Libya ise Namibya'ya maddi ve manevi desteğinin yanı sıra özellikle siyasi olarak destek vermiştir. Özellikle Libya'nın uzun yıllar başında olan Muammer Kaddafi'nin BM Güvenlik Konseyi'ne Namibya'nın bağımsız bir devlet olması için yaptığı baskılar Namibya'da büyük bir hoşnutlukla

118 | Namibya'nın Küba, Kuzey Kore ve Libya ile İlişkilerinde Vefa

karşlanmış, SWAPO lideri Kaddafi'yi kardeşi olarak nitelendirmiş ve onun nezdinde Libya halkını selamlayarak duyduğu minneti ve saygıyı dile getirmiştir. Namibya'nın bağımsızlığından sonra ikili ilişkiler bu minnet duygusu çerçevesinde şekillenmiş, karşılıklı elçi atamaları ile bu ilişkiler taçlandırılmıştır. Libya'da başlayan kitlesel ayaklanmalar sırasında her ne olursa olsun Libya ile ilişkilerini sürdürüleceğini ifade eden Namibya, Libya'yı desteklemek adına NATO'yu kınayan bir açıklama dahi yapmıştır. Ancak Kaddafi'nin ölümünden sonra Libya'da ortaya çıkan köle ticareti görüntüleri üzerine Namibya'nın Libya'yı kınaması, bu iki ülkenin ilişkisinin Küba ve Kuzey Kore ile olan ilişkisinden farklı olduğunu göstermiştir. Kuzey Kore'yi her ne olursa olsun destekleyen Namibya'nın Libya'yı kınaması üzerine Namibya'nın vefa gösterdiği ilişkinin Libya devletinden ziyade Kaddafi olduğu söylenebilecektir.

Sonuç olarak bağımsızlık mücadelesinde kendisine yardımcı bulunan Küba, Kuzey Kore ve Libya ile ikili ilişkilerinde bu yardımı kendine vefa borcu edinen Namibya, dış politikasında bir vefa örneği sergilemiş, BM ve ABD'nin kınamaları ve yaptırım uygulamalarını dikkate almadan bu ülkeler ile ilişkilerini devam ettirmiş, kimi zaman da BM ve ABD'yi karşısına alarak bu ülkeleri desteklemiştir. Esasında, çoğu zaman Namibya dış politika ilkelerine aykırı olan bu durum, Namibya'nın tarihsel olarak duyduğu minneti kendince yorumladığı bir vefa anlayışı olarak ifade etmek mümkündür.

Kaynakça

- Abusitta, A. (2012). La dimension africaine dans la politique étrangère libyenne 1969-2002 [Yayımlanmamış doktora tezi]. Université D'auvergne Clermont.
- Bösl, A. (2014). Namibia's Foreign Relations in a Changing World – An Appraisal. A. Bösl, A. d. Pisani, & D. U. Zaire(eds). İçinde *Namibia's Foreign Relations Historic Contexts, Current Dimensions, and Perspectives for the 21st Century* (s. 3-24). Macmillan Education Namibia.
- Brown, J., Lister, G., & Hopwood, G. (2016). Namibia's Foreign Policy: Fit for the 21st Century? Reflections on the Role of the Media and Public Diplomacy. *The Institute for Public Policy Research*.
- Central Intelligence Agency. (tarih yok). *The World Factbook*. 10 Aralık 2019, tarihinde <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/wa.html> adresinden alındı
- Çalışkan, Y. (2011). Milletlerarası Tahkimde Ahde Vefa ve Akdin Değişen Şartlara Uyarlanması Prensiplerinin Uygulanması. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 365-378.
- Gleijeses, P. (2007). Cuba and the Independence of Namibia. *Cold War History*, 7(2), 285-303.
- Güncel Türkçe Sözlük*. (tarih yok). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Iikela, S. (2019, Mayıs 7). *UN Sets Deadline for North Korea Ties*. The Namibian. <https://www.namibian.com.na/188251/archive-read/UN-sets-deadline-for-North-Korea-ties>
- James, A., & Berridge, G. R. (2003). P. A. James, & G. R. Berridge. İçinde *A Dictionary of Diplomacy* (s. 198-218). Palgrave Macmillan.
- Katjavivi, P. H. (1990). *A History of Resistance in Namibia*. Africa World Press.
- Kornes, G. (2015). Celebrating Independence Day:The Aesthetics and Politics of National Commemoration in Namibia. *Journal of Namibian Studies*(17), 27-50.

- Kornes, G. (2019). Nordkorea transnational: Arbeiten des Mansudae Art Studios in Frankfurt und Windhoek. J. Beek, K. N'Guessan, & M. Späth içinde, *Zugehörigkeiten Erforschen, Verhandeln, Aufführen im Sinne von Carola Lentz* (s. 121-146). Rüdiger Köppe Verlag.
- Lindeke, W. A. (2014). From Confrontation to Pragmatic Cooperation: United States of America–Namibia Relations. A. Bösl, A. du Pisani, & D. U. Zaire içinde, *Namibia's Foreign Relations Historic Contexts, Current Dimensions, and Perspectives for the 21st Century* (s. 181-207). Macmillan Education Namibia.
- Melber, H. (2014). *Understanding Namibia The Trials of Independence*. Oxford University Press.
- Mkandla, S. (1992). Namibia: The Dynamics of The Struggle for Independence. *Journal of Third World Studies*, 9(2), 254-284.
- Mushelenga, P. (2016). Foreign Policy Making for a Pre-independent Namibia and the Subsequent Results. *Journal of Namibian Studies*, 19, 43-68.
- Mushelenga, S. A. (2008, Kasım). Foreign Policy-Making in Namibia: The Dynamics of The Smallness of a State [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. University of South Africa.
- New Era.(2017, Aralık 5). *Namibia condemns Libyan slave trade*.10 Aralık 2019 tarihinde <https://neweralive.na/posts/namibia-condemns-libyan-slave-trade> adresinden alındı.
- Ntinda, A. (tarih yok). *Libyan leader, Colonel Muammar Gaddafi*. SWAPO Party: 12 Aralık 2019 tarihinde http://www.swapoparty.org/zoom_in_52.html adresinden alındı.
- Orakçı, S. (2017, Şubat 18). *Almanların Kaçındığı Tarih: Namibya Soykırımı*. İNSAMER. 12 Aralık 2019 tarihinde https://insamer.com/tr/almanyanin-kacindigi-tarih-namibya-soykirimi_571.html adresinden alındı.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Representaciones Diplomaticas De Cuba En El Exterior. (2017, Haziran 8). *Declaration of the Fifth Continental Conference of Solidarity with Cuba Held in Windhoek, Namibia June 5-7, 2017* . 8 Ocak 2020 tarihinde <http://misiones.minrex.gob.cu/en/articulo/declaration-fifth-continental-conference-solidarity-cuba-held-windhoek-namibia-june-5-7> adresinden alındı.
- Representaciones Diplomaticas De Cuba En El Exterior. (2017, Eylül 21). *President of Namibia Condemns Blockade at UN General Assembly*. 8 Ocak 2020 tarihinde <http://misiones.minrex.gob.cu/en/articulo/president-namibia-condemns-blockade-un-general-assembly> adresinden alındı.
- Representaciones Diplomaticas De Cuba En El Exterior. (2017, Mart 22). *Vice Minister of International Relations and Cooperation Honors Fidel Castro's Figure and Condemns Blockade*. 8 Ocak 2020 tarihinde <http://misiones.minrex.gob.cu/en/articulo/vice-minister-international-relations-and-cooperation-honors-fidel-castro-figure-and> adresinden alındı.
- Sasman, C. (2011, Nisan 4). *MPs criticise Nato strikes on Libya*. The Namibian. 10 Aralık 2019 tarihinde <https://www.namibian.com.na/78089/archive-read/MPs-criticise-Nato-strikes-on-Libya> adresinden alındı.
- Silva, I. C. (2016). Regional Foreign Policy of Namibia: The Agency of a Secondary Power. *Brazilian Journal of African Studies*, 1(1), 181-214.

120 | Namibya'nın Küba, Kuzey Kore ve Libya ile İlişkilerinde Vefa

South African History Online.(tarih yok). *Namibian Timeline*. 30 Kasım 2019 tarihinde <https://www.sahistory.org.za/article/namibian-timeline> adresinden alındı.

South African History Online. (tarih yok). *South West Africa's People's Organization (SWAPO)*. 5 Aralık 2019 tarihinde <https://www.sahistory.org.za/article/south-west-africa-peoples-organisation-swapo> adresinden alındı.

SWAPO Party. (tarih yok). *12 Years of Injustice We Demand The Immediate and Unconditional Release of the Cuban Five*. 6 Ocak 2020 tarihinde http://www.swapoparty.org/release_the_cuban_five.html adresinden alındı.

SWAPO Party. (tarih yok) *History of SWAPO Party*. 5 Aralık 2019 tarihinde <http://www.swapoparty.org/history.html> adresinden alındı.

The Constitution of Republic of Namibia. (tarih yok). https://www.gov.na/documents/10181/14134/Namibia_Constitution.pdf/37b70b76-c15c-45d4-9095-b25d8b8aa0fb adresinden alındı.

The Namibian. (2007, Nisan 13). *Libya opens embassy in Namibia*. 12 Aralık 2019 tarihinde <https://www.namibian.com.na/index.php?id=29298&page=archive-read> adresinden alındı.

van der Hoog, T. (2017, Temmuz 1). North Korean monuments in southern Africa Legitimizing party rule through the National Heroes' Acres in [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Universität Leiden.

van der Hoog, T. (2019). *Monuments of Power: The North Korean Origin of Nationalist Monuments in Namibia and Zimbabwe*. Leiden: African Studies Centre Leiden.

Wallace, M. (2010). *A History of Namibia*. Oxford University Press.

İNGİLİZ KOLONİ YÖNETİMİNİN NİJERYA'DAKİ HÂKİMİYET ARAÇLARI VE GÜNÜMÜZDEKİ YANSIMALARI¹

THE TOOLS OF DOMINATION OF THE BRITISH COLONY ADMINISTRATION IN NIGERIA AND THEIR REFLECTIONS OF TODAY

Yıl 1, Sayı 1, ss.121-144.

Year 1, Issue 1, pp.121-144.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 29.12.2020

Submitted: 29.12.2020

Kabul Tarihi: 30.01.2021

Accepted: 30.01.2021

Atf Bilgisi / Reference Information

Kavak, G. (2021). İngiliz Koloni Yönetiminin Nijerya'daki Hâkimiyet Araçları ve Günümüzdeki Yansımaları, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 121-144.

Gökhan KAVAK

Doktora Öğrencisi, Anadolu Ajansı (AA), Türkiye.

kvgokhan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9480-9238

Öz

Afrika kıtasında sömürgecilik, yıllardır tartışılan bir konu olmuştur. Bu sürecin en önemli aktörlerinden birisi de İngiltere'dir. İngiltere'nin Afrika'daki en stratejik kolonilerinden birisi Nijerya'dır. Gine Körfezi kıyısındaki Batı Afrika ülkesi Nijerya bugün "Afrika'nın Devi" olarak nitelendirilmektedir. 200 milyonu aşan nüfusuyla Nijerya, Afrika'da en yoğun nüfusa sahip ülke konumundadır. 250'ye yakın etnik kabilenin bulunduğu ülkede birçok yerel dil konuşulmaktadır. Geçmişte tarım ürünleriyle denizaşırı güçlerin sömürgeci olan ülke, bugün petrol ve doğal gaz kaynaklarıyla öne çıkmaktadır. Sömürge yarışında önemli aktörlerden İngiltere, 19. asır ile birlikte Nijerya topraklarına ulaşmıştır. İngilizler, Güney Afrika ülkelerinin aksine Nijerya topraklarına yerleşmekten daha çok bu topraklardaki doğal kaynakları elde etmeyi amaçlamıştır. Nitekim Sanayi Devrimi ile birlikte fabrikalar için kauçuk, pamuk ve palm yağı gibi hammaddelere ihtiyaç duyulmuştur ki bunlar Nijerya topraklarında bolca bulunmaktaydı. İngiltere, Nijerya'daki hâkimiyetini ekonomik, siyasi ve sosyokültürel olmak üzere farklı alanlarda arttırmıştır. Bu amaçla şirketler ile ekonomik nüfuzunu; imzaladıkları anlaşmalarla siyasi nüfuzunu, işgal yöntemiyle toprak ve misyoner okullarla kültürel hâkimiyetini sağlamıştır. İngilizlerin Nijerya'daki sosyolojik yapıyı göz önüne alarak sürdürdüğü koloni politikalarının yansımaları günümüzde de görülmektedir. Bu makale kapsamında, bir Avrupalı koloni devleti olarak İngiltere'nin Nijerya'daki sömürge yönetiminde siyasi, ekonomik ve sosyokültürel olarak

¹ Bu makale Gökhan Kavak'ın İstanbul Üniversitesi'nde "Sömürgecilikten Bağımsızlığa Nijerya ve Türkiye ile İlişkileri" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cezmi Eraslan.

kullandığı araçlar ve attığı adımlar incelenecektir. Diğer taraftan, sömürge yönetiminin Nijerya'ya ve Nijeryalılara etkisi masaya yatırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Sömürgecilik, Afrika, İngiltere, Köle Ticareti, Nijerya, Gine Körfezi, Misyonerlik.

Abstract

Colonialism in the African continent is an issue which has been debated for years. In this process one of the biggest actors is Britain. Nigeria is one of the most important colony in Africa for Britain. With a population of over 200 million, Nigeria is the most densely populated country in Africa. Many local languages are spoken in Nigeria, where nearly 250 ethnic tribes live. While Nigeria stood out with agricultural products in the past, today it stands out with its oil and natural gas resources. After the Industrial Revolution, these raw materials have been very important for international powers. By the way Britain has increased its dominance in Nigeria in different ways especially economic, political and sociocultural. For this purpose, British colony has increased its economic influence with companies. It ensured his political influence with the agreements which signed local and international powers. British colony took over territorial sovereignty through by occupation and it has increased its cultural dominance with missionary schools. We can see today different reflections of the British colonial policies carried on Nigeria. The article will explore the political, economic and sociocultural tools and steps Britain has taken in colonial rule in Nigeria as a European colonial state. On the other hand, it will discuss the impact of the colonial administration on Nigeria and Nigerians.

Keywords: History, Colonialism, Nigeria, British Colony, Slave Trade, West Africa, Missionary.

Structured Abstract

Colonialism in the African continent is an issue which has been debated for years. In this process one of the biggest actors is Britain. Nigeria is one of Britain's most important colonies in West Africa. With a population of over 200 million, Nigeria is the most densely populated country in Africa. Today in Nigeria many local languages are spoken and nearly 250 ethnic tribes live in. While Nigeria stood out with agricultural products in the past, today it stands out with its oil and natural gas resources. After the Industrial Revolution, these raw materials have been very important for international powers.

Britain has increased its dominance in Nigeria since the 19th century to 1960 which Nigeria achieved its independence. Britain overcame the Portugal and Spain for its domination in West Africa and then it has struggled with France. After the 1789 French Revolution and the Napoleonic wars, Britain dominated Nigeria by winning the power struggle with the French. After other European powers like France acknowledged Britain's dominance over the area in the 1885 Berlin Conference, the British colony administration in more effective in Nigeria territory.

Actually, the British influence in the region began with the prohibition of slave trade to British laws in 1807. Britain has been effective in Nigeria since the 19th century until now and exploited its raw material.

Britain was in Nigeria in 19th century because it needed raw material for its factories. Britain's goals for domination in Nigeria can be divided into three main sections; protecting commercial interests, meeting energy needs and blocking French influence in the Sahel region. For these aims, the British has used different tools in Nigeria.

The British colony administration in Nigeria both occupied its lands with military force and cooperated with Nigerian leaders of the region. Royal Niger Company was also important tool for the British in Nigeria territory since Britain has economically gained its dominance in Nigeria with the Royal Niger Company.

Portuguese Catholic priests came to the beaches of the Gulf of Guinea with traders and officials to introduce Christianity to the Edo Empire in the fifteenth century. They built several churches and a small number of African converts. But then British missionaries came here and opened a lot of churches between Lagos and Ibadan.

The British colony also took over Nigeria sociocultural structure through missionaries. Britain opened and supported missionary schools especially in Southern Nigeria. They tried to open missionary schools in Northern Nigeria but they couldn't achieve it. On the other hand, missionary and education constituted an important pillar of the permanent domination of the British colonial administration in Nigeria.

Missionary schools had been opened in almost all of the southern part of the country. Thanks to these schools, the British started to gain strength in sociocultural terms throughout Nigeria, especially in the southern regions.

In Northern Nigeria, The British governors preferred to penetrate these areas by agreeing rather than directly intervening in the social and religious life of the north. While the British established an administrative structure by appointing authorized chiefs in Southern Nigeria, it made agreements with orders or appointed governors to whom he gave power and money instead of orders in Northern Nigeria.

The Royal Niger Company economically had a significant influence on Britain's colonization activities in the Nigeria. In addition to being active in both trade and politics, this company increased the influence of Britain in the region by establishing a court and police force which was the first security agency in Nigeria.

The British also aimed to prevent the possibility of Muslim rebellion against it. For this aim, Britain made propaganda against the Ottoman Empire in Nigeria. It aimed to decrease the Ottoman Caliph's effect on to Nigerian Muslim.

There were some local reactions against the British colonial rule in Nigeria but they were either suppressed by force or silenced by political and economic interests. However, in general, it is seen that the independence process of Nigeria took place calmly and without chaos for the British.

One of the most important traces of British colonialism in Nigeria is the "admiration" for the white man. Nearly 500 local languages are spoken in Nigeria, however, the British colony has used English language as the official language which prevented the formation of national consciousness. This situation also facilitated Britain's colonial rule, which implemented a divide-and-rule policy.

When Nigeria became independent, Britain has transferred its bureaucratic system to Nigeria. However, due to both the education system and economic difficulties, many of these institutions are now dysfunctional and cumbersome.

Nigeria, which is among the most striking countries in terms of natural resources, faced a different colonialism style after its independence. We can see that the cultural influence of Britain in Nigeria continues today. The article will explore the political, economic and sociocultural tools and steps Britain has taken in colonial rule in Nigeria as a European colonial state. On the other hand, it will discuss the impact of the colonial administration on Nigeria and Nigerians.

Giriş

Afrika'nın ekonomik ve siyasi açıdan en büyük ülkelerinden Nijerya, Avrupalı sömürgeciler için gerek köle gerek ham madde ticareti açısından önemli bir pazar yeri olmuştur. Batı Afrika'nın Gine Körfezi ile Sahra Çölü arasındaki konumuyla Nijerya, hem doğu-batı hem de kuzey-güney hattında köprü görevi görmüştür.

250'den fazla etnik kimliği sınırlarında barındıran ülkenin Gine Körfezi kıyıları, bir zamanlar "köle limanı" olarak adlandırılmıştır. Sanayi Devrimi ve köle ticaretinin yasaklanmasıyla bu kıyılarda palm yağı ve pamuk gibi hammaddelerin ticareti yapılmaya başlanmıştır. Ülke nüfusunun yüzde 50'sinden fazlasını Müslümanlar, yüzde 40'ını Hristiyanlar ve küçük bir kısmını da yerel inançlara mensup insanlar oluşturmaktadır (Usman, 2012, s.211). 200 milyonu aşan nüfusu, petrol ve doğal gaz kaynakları ve kültürel zenginliğiyle Nijerya birçok sorunu da sınırlarında barındırmaktadır. Bu sorunların önemli bir kısmı ise ülkenin sömürge geçmişinden kaynaklanmaktadır.

Bu makalede İngiltere'nin Nijerya'daki koloni hâkimiyetini nasıl sağladığı ve genişlettiği, kolonicilik faaliyetlerinde hangi araçları kullandığı, İngiliz koloni yönetimine karşı Nijeryalıların nasıl tepki gösterdiği ve koloni yönetiminin Nijerya'ya nasıl etkisi olduğuna dair sorulara cevap aranacaktır. Nijerya örneğinde koloni-sömürge ilişkisi incelenecek ve bunun etkileri araştırılacaktır.

Çalışmada tarihteki en büyük koloni güçlerinden biri olan İngiltere'nin, Nijerya'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmak için kullandığı araçları ve günümüzdeki yansımalarını iyi analiz edebilmek amacıyla Nijeryalı yazarların ve tarihçilerin eserleri incelenmekle birlikte Nijerya'da sosyolojik olarak da gözlem yapılarak İngilizlerin toplumdaki etkilerinin gün yüzüne çıkarılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın bulguları olarak görülmüştür ki attığı adımlar ile İngiltere'nin Nijerya'daki hâkimiyeti bugün de devam etmektedir. Bu hâkimiyet sadece siyasi olarak değil kültürel ve sosyal alanda da belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

Nijerya'daki İngiliz Hâkimiyeti

Nijerya'ya gelen ilk sömürgeci güçlerden Portekizliler, 1471'de Nijerya'nın Delta bölgesine ulaşmış ve 1481'de Benin Krallığı ile baharat ve fildişi ticareti yapmaya başlamışlardır (Douglas, 2004, s.30). Portekizlilerden sonra Hollandalılar, Danimarkalılar ve daha sonra İngilizler Nijerya'ya gelerek bu kıyılarda köle ve mal ticareti yapmışlardır (Sunny vd. 2009, s.48). 1800'lerin ortasından itibaren İngilizler özellikle kıyı kenti olan Lagos başta olmak üzere bölgede varlığını hissettirmeye başlamış ve 1820'lerden sonra köle ticaretinin yerini palm yağı, pamuk ya da yerfıstığı almıştır (Brown, 2003, s.30).

Bağımsızlık öncesi karmaşık bir etnik ve dini yapıya sahip olan Nijerya'nın bağımsızlık sonrasında da bu kültürel zenginliği devam etmiştir. Doğal kaynaklar açısından Batılıların en fazla ilgilendiği ülkeler arasında olan Nijerya, bağımsızlığını kazanması sonrasında daha farklı bir sömürgecilik tarzı ile karşı karşıya kalmıştır.

Bağımsızlık öncesi süreçte İngiltere'deki fabrikaların hammadde merkezi olarak görülen Nijerya kolonisi, kuruluş süreci ve günümüzdeki durumu dikkate alındığında İngiltere'nin bu ülkeyi aslında Nijeryalılar için değil de kendi çıkarları için kurduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır. Yeraltı kaynakları

uluslararası şirketler tarafından çıkarılan, taşınan, işlenen ve pazarlanan Nijerya, “yeni sömürge düzeni” için dikkat çeken bir örnek teşkil etmektedir.

Afrika’daki sömürge yarışında İngiltere, daha çok kıtanın doğusunda sömürgeler elde etmiştir. Doğu Afrika’daki birçok bölgeyi kuzey-güney hattında sömürgeleştiren İngiltere, Batı Afrika’da da Nijerya, Gana, Sierra Leone ve Gambiya’da sömürge bölgeleri kurmuştur. Afrika’nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Portekiz, İspanya, Fransa ve İngiltere, Nijerya topraklarının hâkimiyeti için mücadele etmiştir. Hollanda ve Portekiz’i bertaraf eden İngiltere, 1789 Fransız Devrimi ve Napolyon savaşlarından sonra da Fransızlar ile sürdürdüğü güç mücadelesini kazanarak Nijerya’ya hâkim olmuştur.

Sahip olduğu pamuk, yer fıstığı ve palm yağı ile kıtanın en önemli tarım merkezlerinden biri olan Nijerya’da yaklaşık 200 yıl önce koloni yönetimi kuran İngiltere’nin Nijerya’daki varlığı iki ana döneme ayrılabilir. Bunlardan birincisi 1851-1900 yılları arasında ülkenin güneyindeki Lagos, Nijer Delta ve Yorubaland’ın işgali süreci ve ikinci olarak da 1900-1914 yılları arasında ülkenin kuzeyindeki Sokoto ve Borno bölgelerinin hâkimiyetidir (Falola vd. 2007, 64).

İngilizler; Portekizler, İspanyollar ve Fransızlardan çok sonra Nijerya kıyılarına gelse de onlardan farklı olarak bu toprakları yerleşim yeri olarak kullanmışlardır. Her ne kadar Güney Afrika ülkeleri kadar olmasa da Nijerya’ya gelen İngiliz tüccar, misyoner ve yerleşimciler bu topraklara yerleşmişlerdir. Ancak çoğunluğu gönüllü olarak Afrika kıyılarına gelen İngilizlerin aslında fakir ve bir kısmının da suçla bulaşmış kişilerden oluştuğu da belirtilmektedir (Usman, 2012, s.31).

Köle ticareti Avrupa’da ilk olarak 1792 yılında Danimarka’da yasaklanırken İngiltere’de 1807 yılında, Fransa’da 1848 yılında, Hollanda da ise 1863 yılında yasaklamıştır. Bu yasaklara rağmen 19. yüzyıldaki köle ticaretinde yaklaşık 2 milyon kölenin satıldığı tahmin edilmektedir. Nijerya’nın güney kıyılarına geldikleri ilk yıllarda diğer Avrupalı sömürgeciler gibi köle ticareti yapan İngilizler, köle ticaretinin İngiltere’de yasaklanmasıyla palm yağı ve fildişi ticareti yapmaya başlamışlardır (Harmon, 2001, s.32). Bu tarihten sonra İngilizler, Nijeryalı muhataplarıyla yaptığı anlaşmalar vasıtasıyla ya da zor kullanarak bu topraklardaki nüfuzunu arttırmıştır (Paki, Edoumiekumo and Samuel, 2011, s.276-284). Aslında İngiltere’nin Nijerya’daki nüfuzu Endüstri Devrimi sonrası yaşanan ham madde ihtiyacının ortaya çıktığı döneme denk gelmektedir ki insan gücünden ziyade İngiltere’nin Nijerya’daki ihtiyacı hammadde açısından olmuştur. Nitekim Sanayi Devrimi’yle oluşan yeni ekonomik düzende Amerika kıtasındaki geniş çiftlik ve tarım arazilerinde çalıştırılacak kölelerden ziyade İngiltere’deki fabrikalarda çalışacak kalifiye işçi ve ham madde ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Ogueze, 1993, s.176). Bu süreçte özellikle 1800’lerden sonra Mungo Park başta olmak üzere Avrupalı kâşifler Afrika’nın en uzun üçüncü nehri olan Nijer nehri boyunca Nijerya’nın güneyinden orta kısımlarına doğru keşifler yapmıştır (Abasiatraj, 1990, s.185-240).

İngiltere, 19. yüzyılın ilk yarısı itibariyle daha çok ticari faaliyetlerle yoğunlaştığı Nijerya’nın güneyindeki nüfuzunu arttırmak ve bu bölgede yaşayan vatandaşlarını korumak amacıyla Benin ve Biafra Körfezleri Konsolosu olarak John Beecroft’u atamış (Afigbo, 2006, s.17) ve bu adımla İngiltere, Nijerya’daki sömürge hâkimiyetinin ilk adımlarını atmaya başlamıştır (Ogueze, 1993, s.48). 1861’den itibaren Lagos ve Nijer Nehri bölgesindeki ticari faaliyetlerini yoğunlaştıran İngiltere, bu çıkarlarını korumak için Nijerya’daki hâkimiyetini önce resmi olarak koruma altına almış ve daha sonra da bu toprakları koloni yönetimine dâhil etmiştir. Nijerya’nın güneyi, misyonerlik ve ticari faaliyetlerin merkezi hâline gelmiş ve İngilizlerin misyonerlik faaliyetleri, Hausa-Fulaniler’den sonra ülkedeki en

büyük etnik gruplar olan güneybatıdaki İgbolar ile güneydoğudaki Yorubalar arasında etkili olmaya başlamıştır (Abasiatraj, 1990, s.185-240).

Bugün Nijerya'nın ticaret merkezi olarak kabul edilen Lagos, 1861 yılında İngilizler tarafından Kraliyet kolonisi olarak zorla ele geçirilmiştir (Mottoh-Migan, 1994, s.42). Lagos'un Kralı Oba Dosunmu'ya bir İngiliz savaş gemisinde zorla imzalatılan "Lagos Feragat Anlaşması" ile bu bölge İngiliz hâkimiyeti altına alınmış (Ogueze, 1993, s.50) ve Benjamin Campbell konsolos olarak atanmıştır (Okozie, 1998, s. 135-138). Lagos'un "Kraliyet Sömürgesi" olarak İngiltere'ye dâhil edilmesi sonrası Nijerya'nın kuzey bölgeleri de İngiliz hâkimiyetine geçmeye başlamıştır. İngiltere Lagos'dan başka Epe, Badagry, Ijebu, İgboland ve kuzey bölgelerini de kolonisine dâhil etmiştir (Deji, 2013, s.84-94).

İngiltere'nin Nijerya'daki hâkimiyeti, Fransa, İngiltere ve Almanya dâhil 13 Avrupa ülkesi ve ABD'nin katılımıyla 1884 yılında Berlin'de düzenlenen "Batı Afrika Konferansı" ile resmîlik kazanmıştır (Ogueze, 1993, s.48). Berlin Konferansı sonrası İngiltere, Nijerya'nın petrol ve doğalgaz bölgesi Nijer Delta'sını ve daha sonra da ülkenin kuzeyini etkisi altına almaya başlamıştır (Sani, 2007, s. 23). 1890'da İngiltere ile Fransa arasındaki sömürge rekabetine son vermek amacıyla imzalanan 5 Ağustos anlaşması ile Gine Körfezi başta olmak üzere Nijerya toprakları İngilizlere, bu toprakların kuzeyindeki Büyük Sahra Çölü ise Fransızlara bırakılmıştır (Hirshfield, 1979, s.16).

Nijerya'nın Gine Körfezi'ndeki Lagos ve Port Harcourt limanları bölgenin geçmişten beri en önemli deniz aşırı ticaret merkezleri arasında gelmektedir (Douglas, 2004, s.25). İngilizler, bu bölgelerin ele geçirilmesiyle güneydeki hâkimiyetini sağladıktan sonra 1900 yılından itibaren kuzeydeki en büyük eyaletler Kano, Sokoto ve Borno'yu ele geçirmeye başlamıştır.

Kuzey eyaletler İngiliz hâkimiyetine girerken ülkenin güneyi 1906'da birleştirilmiş (Jakande, 1974, s.249) ve Sir Walter Egerton İngiliz valisi olarak atanmıştır (Udenwa, 2011, s.12). Ülkenin kuzeyinde de hâkimiyet sağlanmasıyla 1914 yılında Nijerya, Kuzey ve Güney manda yönetimi altında birleştirilmiş ve Sir Frederick Lugard ilk genel vali olmuştur (Han, 1966, s.47).

İngiliz koloni sisteminin ülkedeki siyasi hâkimiyeti Nijerya'nın bağımsızlığına kadar devam etmiştir. Nijerya'nın bağımsızlığına kadar vali merkezli otoriter bir yönetim kuran İngiltere, koloni yönetiminde özellikle 1914-1951 yılları arasında Nijerya'daki kritik görevlere Lord Lugard'ın onayı ile atamalar yapmıştır (Adamolekun, 2004, s.46).

1930'dan itibaren Büyük Buhran'ın Avrupa'ya etkisi, İngiltere'nin Nijerya politikasını etkilemiş ve bu ülkeye olan ekonomik ilgisinin azalmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu yıllar Nijerya'da sömürge yönetimine karşı tepkilerin başladığı ve anayasa çalışmalarının yapıldığı yıllar olmuştur (Çam, 2018). 1950'lerden itibaren ülkedeki petrol ve doğalgaz kolonyal yönetim tarafından fark edilmiş ve Nijerya'nın yeraltı zenginliği açısından önemi anlaşılmıştır. Öyle ki petrol gelirleri nedeniyle birçok Nijeryalı 1960'ları "altın çağ" olarak anmaktadır.² Bu yıllardan günümüze kadar Nijerya, sadece İngiltere için değil uluslararası güçler için bir çekim merkezi hâline gelmiştir.

² Nijerya'da petrol kaynakları ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Arthur Whiteman, Nigeria: Its Petroleum Geology, Resources and Potential, Volume 1, Graham & Trotman Ltd, London 1982.

Nijerya'daki İngiliz Koloni Yönetiminin Taktik ve Stratejileri

İngilizlerin Nijerya'daki hâkimiyeti siyasi olarak “yetkilendirilmiş alternatif yerel liderler”, ekonomik olarak Kraliyet Nijer Şirketi ve sosyokültürel olarak da misyonerler üzerinden sağlanmıştır.

250'ye yakın etnik unsuru sınırlarında barındıran Nijerya'nın etnik ve kültürel olarak zengin demografik yapısı, ülkede birlikteliğin, milli şuur ve milli bilincin oluşmasını engellemiştir. Bu durum, böl ve yönet siyaseti uygulayan İngiltere'nin de işini kolaylaştırmış ve Nijerya'da koloni yönetimine karşı ayaklanan herhangi bir kabileye karşı diğer kabileler kullanılmıştır. Diğer taraftan İngiltere sömürgeciliği, gittiği coğrafyanın siyasi elitleri ve kanaat önderleriyle ile çok iyi ilişkiler kurmuş ve bu kişileri maddi olarak desteklemiştir. İngiltere, diğer sömürgeci ülkelerden farklı olarak İslam coğrafyasıyla iyi ilişkiler kurmuş ve bu ilişkiyi kendi çıkarları çerçevesinde kullanmıştır. Bu noktada kuzeydeki Müslümanlar ile dostane ilişki kuran İngiltere, buradaki çıkar gruplarına maddi destek vererek toplum tabanında meşruiyet sağlamaya çalışmıştır. Nijerya'nın Müslüman ağırlıklı kuzey eyaletlerindeki müze ya da tarihi yerler ziyaret edildiğinde burada İngiliz kraliyet ailesi üyelerinin fotoğraflarının sergilendiği görülebilir.

İngiltere'nin Nijerya topraklarındaki hâkimiyet hedefleri üç ana bölüme ayrılabilir. Bunlardan birincisi hammadde ihtiyacı başta olmak üzere ticari çıkarların korunması için Lagos'un hâkimiyeti; ikinci olarak Sanayi Devrimi sonrası enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla güneydoğudaki Nijer Delta bölgesinin hâkimiyeti ve son olarak da kuzeydeki Sahel bölgesinde Fransa nüfuzunun engellenmesi. Bu amaçlara uygun olarak İngiltere, koloni yönetimi altında Kaduna merkezli Kuzey Nijerya Hamiliği, Egunu merkezli Güneydoğu Nijerya Hamiliği ve son olarak da İbadan merkezli Lagos Hamiliği kurmuştur (Ogueze, 1993, s.54). Nijerya'da federal yapıya benzer bir sistem kuran İngiltere'nin Londra'da bulunan koloni ofisi de sömürgelerdeki İngiliz yetkililere/valilere karar alma hakkı vererek bölgesel kararların esnek alınmasını sağlamıştır (Oluwole, 2014, s.87-95).

Afrika'daki kolonilerinde uyguladığı yönetim biçimi bölgeden bölgeye değişiklik gösteren İngiltere, 1800'lü yıllarda Müslüman Nübyelileri Sudan'dan Kenya'ya zorla getirip Kenyalılara karşı savaştırırken Nijerya'nın özellikle kuzey bölgelerinde, yerel liderlerle iş birliği yaparak bölgeye nüfuz etmeye çalışmıştır.³ Bu açıdan İngiltere'nin Nijerya'daki sömürge politikasına baktığımızda toprak hâkimiyetini diğer sömürge bölgelerinden farklı olarak silahlı güç kullanmaktan daha çok ticaret ve bölge liderleriyle “iş birliği” yaparak sağladığını ifade edebiliriz. Nitekim Nijerya'nın güneyinde ticari faaliyetler yürüten İngiltere, kuzeydeki köklü Sokoto Halifeliği ile de siyasi ilişkiler geliştirmiştir (Falola vd. 2007, 64).

“Yetkilendirilmiş Alternatif Yerel Liderler” İle İş Birliği

İngiltere için Nijerya'nın siyasi yapılanmasına ya da toplumsal yapısına hâkim olmak değil bu topraklardaki kaynak ve ham maddeden olabildiğince faydalanmak önemliydi. Bu açıdan Nijerya'da

³ Dolaylı İndirect Yönetim; otorite, mahkeme ve hazineye sahipti. Yönetimi ele alacak kimse, İngiliz yönetimi tarafından kabul edilmeden önce yerel küçük liderler tarafından kabul edilmek zorundaydı. Yerel yönetimler “Şef” tarafından yönetilirken bu makam üç bölüme ayrılmıştır. Birinci Sınıf Şefler daha büyük bölgelere hakimken İkinci Sınıf Şefler daha küçük bölgelere hâkim olmuştur. Üçüncü Sınıf Şefler ise ilçe olarak tanımlayabileceğimiz bölgelerde hakimiyet sağlamıştır. Bu şefler İngiliz koloni yönetimi tarafından kontrol edilmiş ve talimatları yerine getirmiştir.

farklı ve dağınık etnik gruplarla karşı karşıya kalan İngiliz koloni yönetimi, ülkedeki toplumsal yapıyı bozmadan toplumun ileri gelenleriyle iş birliği yaparak bu topraklardaki etkisini arttırmaya çalışmıştır.

Toplumsal yapının “emir”, “sultan” ya da “şef” gibi merkezi bir lider etrafında toplandığı bölgelerde dini ve siyasi liderler ile iş birliği yapan koloni yönetimi, görece kuzeye göre daha dağınık toplumsal yapıya sahip güney bölgelerde ise kendi seçtiği ve “yetkilendirdiği” liderler ile iş birliği yapmıştır. Diğer taraftan yetkilendirilmiş liderler, Müslümanların çoğunlukta olduğu kuzeyde geleneksel emirlik sistemine paralel olarak oluşturulan “valilik” yapılanmasıyla karşımıza çıkmıştır.

Dönemin en güçlü siyasi yapısı, Nijerya'nın kuzeyindeki Osman dan Fodyo tarafından kurulan Sokoto Halifeliği'dir (1804-1903). İngiltere ile Halifelik arasındaki ilişkiler 19. asrın sonuna doğru tüccarlar ve gezginler üzerinden başlamış ve bu ilişkiler genelde ticaret üzerinden yürütülmüştür (Audu, Osuala, Uzoma, 2015, s.39-44). İngiltere 1898'den itibaren Kraliyet Nijer Şirketi (Royal Niger Company) üzerinden Fransa etkisine karşı Sokoto Halifeliği'ni destekleme siyaseti izlemiştir. Burada İngiltere'nin asıl amacı Fransa'ya karşı Nijerya'nın kuzeyinde askeri ve siyasi anlamda etkin olmaktır. İngiltere'nin bu siyaseti başarıyla yürüttüğü görülmektedir ancak 19. yüzyıla kadar Nijerya'nın kuzeyinde siyasi ve dini en büyük güç olan ve bölgedeki emirleri atama yetkisine sahip Sokoto Halifeliği'nin 1903'te yıkılması İngiltere'nin kuzey bölgelere daha fazla hâkim olmaya başlamasının önünü açmıştır. Sokoto Halifeliği'nin yıkılması ve Kuzey Nijerya'nın adım adım İngilizler tarafından ele geçirmesiyle Müslümanlara ait kurumlar büyük zarar görmüştür. Bu süreçte halifelik bünyesinde bölgede etkin olan alimlerin ya da kanaat önderlerinin de toplumdaki etkisi azalmıştır (Anwar, 2015, s.21-37).

Nijerya'nın kuzeyinde hâkimiyetini arttıran İngilizler ülkenin kuzeyinde “emir” ya da “şef” olarak tanımlanan liderler etrafında birleşen bir toplumsal yapı ile karşılaşmıştır (Abasiatai, 1990, s.161-184). Süflüğün yaygın olduğu Nijerya'nın kuzeyinde İslam inancı da toplumda önemli bir birliktelik sağlamaktadır. İnanç, servet ve insan kaynağına göre belirlenen emirlik sistemini bozmayan İngilizler, emir ve şeflerle iş birliği yoluna gitmiş ve ayrıca bu kişilere alternatif olarak “vali” konumunda şehri yöneten bir üst yetkili atayarak bu kişileri desteklemiştir. “Dolaylı yönetim sistemi” olarak tanımlanan bu sistemi R. Hurssler, *The British in Northern Nigeria* adlı eserinde, Kuzey Nijerya'daki koloni yönetimini “Anglo-African Government” olarak tanımlamıştır (Adamolekun, 2004, s.46).

İngiliz koloni yönetiminin emirler ile anlaşmalar yapması ve kimi zaman yerlerine valiler atması Sokoto halifesinin de etkisinin giderek azalmasına neden olmuştur. Nitekim zamanla Sokoto halifesinin yerini “İngiltere Yüksek Temsilcisi (Valisi)” almıştır. Emirlerin ataması ve görevden alınması kararı İngiliz temsilciye geçmiş ve bölgedeki Sokoto Halifeliği'nin etkisi azalmıştır (Abubakar, 2012, s.455). Halifeye bağlı kişiler zamanla İngilizlerin vergisini toplayan ve İngiliz koloni düzenini sağlayan temsilciler durumuna dönüşmüştür (Zailani, 2009: 5).

İngiltere Yüksek Temsilciği tarafından oluşturulan ve atanan yerel valiler ise geleneksel emirlerin toplumdaki önemini azaltmıştır. Koloni yönetimi ile yerel bölge valilerine verilen yasal haklar ve maddi çıkarlar, toplum liderliği konusunda emirlerden valilere kayışın zeminini hazırlamıştır ve günümüzde de valiler, Kano eyaleti başta olmak üzere ülkenin birçok bölgesinde emirden daha güçlü hale gelmiştir (Kwanashie, 2002, s.46).

Ülkenin güneybatısındaki Yoruba bölgesinin toplumsal yapısının da Kuzey Nijerya'ninkine benzer olması ve buradaki İngiliz yerleşimcilerin de etkisiyle sistemin yerleşmesi daha kolay olmuştur. Ancak İngilizlerin, Nijerya'nın kuzeyindeki bölge emirleriyle kurduğu ilişkiler, güney bölgelerin toplumsal yapısı nedeniyle aynı seyirde izlenmemiştir. Bu sistem özellikle güneydoğudaki İgbo, İbibo, Ogojo ve İjo bölgelerindeki dağınık yerleşim nedeniyle çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Çünkü Nijerya'nın güneydoğu

halkları kuzey ve güneybatı halkları gibi merkezi bir idari çatı altında ya da bir lider altında birleşmemiş dağıntık toplumlardı.⁴ Nijerya'nın doğusundaki toplumsal yapının farklı olması nedeniyle bu bölgelere “yetkilendirilmiş şef” (warrant chiefs) (Daha fazla bilgi için: Ofigbo, 1972) olarak bilinen idareciler atanmıştır ve bunlar üzerinden toplumsal yapı kontrol edilerek koloni nüfuzu artırılmaya çalışılmıştır (Pratten, 2007, s.84).

Misyonerlik ve İngiliz Kolonisinde Eğitim

Misyonerlik ve eğitim, İngilizlerin Nijerya'daki koloni yönetiminin kalıcı hâkimiyeti açısından önemli bir aracını teşkil etmiştir. Nijerya topraklarına Hristiyanlık 15. yüzyılda Portekizli misyonerler ile gelmiş olsa da asıl dalga 18. yüzyılda İngilizler ile başlamıştır (Noalt, 1990, s.89-108). Misyonerler, Hristiyanlık inancının yanında Batı tarzı eğitim sistemini de yaygınlaştırmış ve bu çalışmalar sayesinde Nijerya bağımsız olduğunda ülkenin güneyinin önemli bir kısmı Hristiyanlaşmıştır. Bu süreçte eğitim kurumları da önemli ölçüde misyonerler tarafından yönetilmiştir. İngilizler bu okullar sayesinde güney bölgeler başta olmak üzere Nijerya genelinde sosyokültürel açıdan güç kazanmaya başlamıştır.

İngiliz koloni yönetimi, eğitimi, Nijerya'da kültürel ve dini hegemonyasını güçlendirmek için de kullanmıştır (Garba, 2012, s.53-61). İngilizlerin misyonerlik faaliyetleri, İslamiyet'in çok fazla nüfuz edemediği Nijerya'nın güney sahillerinde etkili olmuştur (Falola, 1986, s.52). Nijerya'nın en büyük kabilelerinden Yoruba ve İgboları Hristiyanlaştıran ve batı tarzı okullarda eğiten İngilizler, ileriki yıllarda ülkeyi yönetecek ve kendilerine bağlı bir zümrenin yetişmesini de amaçlamıştır. Diğer taraftan batı tarzı okullarda eğitim alan ve Avrupa ile ABD'ye giden birçok Nijeryalı, ülkenin bağımsızlık sürecinde sendika, parti ve siyasi örgütlenmelerde yer almıştır.

İngiliz valiler, kuzeyin sosyal ve dini yaşamına direkt müdahale etmektense anlaşma yoluyla bu bölgelerde nüfuz etmeyi tercih etmiştir. Bu anlamda güçlü bir medrese sistemine sahip ve Müslüman çoğunluktaki kuzey bölgelerde batı tarzı eğitim ve misyonerlik propagandası, güneydeki kadar yoğun yapılmamıştır. İngiltere, bu siyasetinin karşılığını bugün almıştır. Nitekim koloni yönetimi olarak Nijerya'yı yıllarca yöneten İngiltere'ye karşı kuzey Müslüman bölgelerde büyük bir tepki ya da isyan söz konusu olmamıştır. Bugün dahi İngiltere'yi temsilen Rolls Royce arabaların Nijeryalı vali ya da emir gibi kişiler tarafından bir “ayrıcılık” olarak kullanıldığı görülmekte ve kuzey Nijeryalılarla konuştuğunuzda İngilizlerle bir sorun yaşamadıklarını ve onlara karşı bir tepkilerinin olmadığını dile getirmektedirler. Diğer taraftan İngiliz koloni yönetiminde zaman zaman kuzeydeki bazı bölgelerde Sokoto Halifeliği'nin yürüttüğü zekât müessesesi ve Arapça eğitim yasaklanmış, İngilizcenin kullanılması zorunlu hâle getirilmiş, Hausaca yazımı bazı bölgelerde durdurulmuştur (Kavas, 2007, s.109-112).

İngiliz koloni yönetimi köklü geçmişe sahip Kuzey Nijeryalı Müslümanlara tam anlamıyla nüfuz edemeyince bu kez bölgenin ileri gelenlerinin çocuklarını hedefine koyarak onların batı tarzı okullarda eğitilmesi için babalarını ikna etmiştir. Batı eğitimi, Kuzey Nijerya'da 1909'da Kano'da ilk olarak yerel emirlerin çocukları üzerinden başlamıştır. Bu süreçte emirler dâhil bölgedeki ileri gelenler, çocuklarını bu okula göndermiştir. Elitlerin çocuklarını batılı eğitimli okullara göndermesi ile bu süreç medrese geleneği ile İslami eğitime olan desteği ve ilgiyi de azaltmıştır. Nitekim bugün Nijerya'nın kuzeyindeki medrese

⁴ Güneydoğu Nijerya'nın coğrafi şartları, bu toplumların tek çatı altında birleşmesini engelleyen en önemli faktörler arasındadır. Bölge geniş lagünlerle ayrılmış olup toplumlar arasında iletişim sağlamak oldukça zordur. Diğer taraftan bu bölgede İslamiyet ve Hristiyanların diğer bölgelere göre daha az yayılma alanı bulması bir arada toplanma ihtimalini azaltmıştır.

ve hafızlık eğitimi veren “Almajirilik” sisteminin bozulmasının en önemli nedenlerinden biri de tüccar, siyasetçi ve dini lider gibi toplumun ileri gelenlerinin İslami eğitim kurumlarına maddi desteğinin azalmasıdır (Kavak, 2019).

İngiliz koloni yönetiminin Nijerya’da eğitime gereken önemi vermediği de kaydedilmektedir. Buna iki neden gösterilmektedir. Bunlardan biri İngilizlerin eğitim ve sosyal kalkınmaya çok fazla para harcamak istememeleri ve ikinci olarak da Hindistan ve Mısır’da olduğu gibi eğitim ile insanların bilinçlenip haklarını arama yoluna girmelerini istememeleridir. Nitekim koloni yönetimi döneminde eğitime ayrılan bütçe çok azdı ancak Nijerya’nın kuzeyine bu bütçe daha da az ayrılmıştır. Mesela İngiliz koloni yönetimi dönemindeki 1907 ile 1960 yılları arasında eğitime ayrılan bütçenin yüzde 80’lik kısmı Güney Nijerya’ya ayrılırken sadece yüzde 20’lik bir kısım Kuzey Nijerya’ya ayrılmıştır (Falola vd. 2007, 115).

Aslında dönemin koloni valisi Lugard, dini eğitimden bağımsız olarak seküler esaslara dayalı bir eğitim sistemi oluşturmak istemiştir ancak insan kaynağındaki eksiklik nedeniyle misyonerler ve kilise ile işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Bu durum okul ve öğrenci sayılarına da yansımıştır. 1906 yılında Güney Nijerya’da 126 ilkokul bulunurken Kuzey Nijerya’da sadece 1 ilkokul bulunmaktaydı. 1947’ye gelindiğinde ise Nijerya’nın kuzeyinde sadece 3 ortaokul ve binin üzerinde ilkokul bulunurken güneyde 43 ortaokul ve 5 bin ilkokul faaliyet gösteriyordu (Lewis, 1978, s.44).

İngiliz koloni yönetiminin Kuzey Nijerya’ya hâkim olmasından itibaren güneye kıyasla eğitim alanında kuzeyde daha az adım atmasının nedenlerinden biri de kuzeyde köklü tarihi geçmişe sahip medrese eğitiminin olmasının yanında Kuzeyli Müslümanlar arasında Batılı eğitime izin verilmemesi gösterilmektedir. Nitekim Batılı eğitim, 1950’lerde Kuzey Nijerya geleneksel eğitim sistemine yönelik bir tehdit olarak algılanıyordu (Bevan, Collier, Gunning, 1999, s.18). Batılı eğitim sistemi Müslümanlar arasında mevcut Kur’an-ı Kerim merkezli eğitim sistemine misyonerler tarafından bir saldırı olarak değerlendirilmiştir (UNDP, 2018, s.15). Bu nedenle Kuzey Nijerya’da İngiliz koloni yönetimi ile emirler arasındaki anlaşmanın bir yansıması olarak misyoner okulları daha yavaş ve sınırlı bir ilerleme sağlamıştır. Bu anlaşma gereği Hristiyan misyonerler emirin izni olmaksızın bölge sınırlarında okul açamazdı (Lewis, 1978, s.29).

Koloni Yönetiminin Ekonomik Adımları

İngiltere’nin, zengin yeraltı ve yerüstü zenginliklerine sahip Nijerya’ya ilgisinin ayrı bir önemi vardır. Nitekim Sanayi Devrimi ile kurulan yeni düzende Nijerya’da yetiştirilen ürünler fabrikalar için önemli ham maddeler arasındadır. 1950’lerdeki petrolün keşfi öncesi bu ilgi palm yağı, pamuk ve kömür gibi ürünleriyken petrol ve sıvılaştırılmış doğal gazın (LNG) keşfiyle bu ilgi daha çok yeraltı kaynaklarına yönelik değişmiştir. Nitekim 19. yüzyılda Nijerya’nın güney kısımlarında palm yağı önemli bir ticaret malı hâline gelmiş ve bu bölgeler “Yağ Sahilleri” olarak da isimlendirilmiştir (Kavas, 2007, s.109-112).

Ekonomik açıdan Kraliyet Nijer Şirketi (Royal Niger Company), İngiltere’nin bölgedeki kolonileşme faaliyetlerinde önemli bir etkiye sahiptir (Iyeke, 2002, s.65). Nitekim İngiltere için sömürgelerde şirket, devlet mekanizması ile eş görülmüştür. Bu şirket hem ticaret hem de siyaset alanında etkin olmanın yanında mahkeme ve polis gücü kullanarak da İngiltere’nin bölgedeki etkisini

artırmıştır (Montclos, 2016, s. 41-61). Nitekim şirket bünyesinde kurulan ve koloni yönetiminin bu topraklardaki hâkimiyetine katkı sağlamayı amaçlayan (Adegoke, 2014, s.21-35) Batı Afrika Öncü Birliği (West African Frontier Force WAFF), modern Nijerya'nın askeri teşkilatının çekirdeği olarak kabul edilmektedir (Ogueze, 1993, s.52).

İngiltere, koloni yönetimi altında Nijerya'da yürüttüğü ticari faaliyetleri kendi menfaatine yönelik konumlandırmıştır. Mesela kömür başta olmak üzere madencilik alanındaki çalışmalar Sanayi Devrimi sonrası İngiltere'nin ihtiyacı ve menfaati doğrultusunda yapılmıştır. Bu süreçte Nijerya hammadde merkezi olarak konumlandırılarak üretim yapılacak güçlü altyapının gelişmesine imkân verilmemiştir. (Falola vd. 2007, 37). Bununla birlikte 1914-1954 yılları arasında Nijerya'daki tarım İngiltere'nin ihtiyaçlarına göre gelişmiştir.

Sanayi Devrimi sonrası Nijerya'da hammadde ve pazar arayışı içine giren İngiltere, 1890'lardan 1945'lere kadar bu topraklarda elde ettiği pamuk, yer fıstığı, palm yağı gibi malların nakliyesi için demiryolları inşa etmiştir. İngiltere, hammadde ihtiyacını karşılayabilmek için bazı tedbirler almıştır. 1917'de palm yağının İngiltere hariç ihraç edilmesinin yasaklanması, 1919 ve 1922 yıllarında da palmiye çekirdeğinin yasaklanması buna örnek gösterilebilir (Shokpeka, Nwaokocho, 2009, s.57-66).

Doğal gaz ve petrol zengini Nijerya bugün de yeni sömürge sistemine bağlı durumdadır. 1992 yılında kurulan ve 1993 yılında faaliyete başlayan "Nijerya Sıvılaştırılmış Doğal Gaz Şirketi" (Nigerian Liquefied Natural Gas Company, NLNG), Bonny Adasından denizasıra alıcılarına 1999 yılından itibaren gaz sevkiyatına başlamıştır. Ancak NLNG'nin hissedarları arasında yüzde 49 ile Nijerya Ulusal Petrol Şirketinin (NNPC) yanı sıra yüzde 25,6 ile İngiliz-Hollanda ortaklığındaki Shell, yüzde 15 ile Fransız Total ve yüzde 10,4 ile İtalyan Eni bulunmaktadır (NLNG, 2019).

İngiltere'nin Osmanlı Devleti Üzerinden Propaganda Faaliyetleri

İngilizler, kuzeyli "emirler" etrafında organize olmuş Müslümanların, Osmanlı Halifesinin etkisi ile bir hareketlenme yaşama ihtimalinin de önüne geçmeyi amaçlamıştır. Mesela Birinci Dünya Savaşı yıllarında savaşın ilk birkaç ayı Lagos'ta yayınlanan Gazette Extraordinary gazetesinde İngilizlerin Türk bağımsızlık hareketine destek verdiği yazılmıştır. Diğer taraftan 1914'te Lagos'taki Müslüman temsilcileri ile bir araya gelen İngiliz koloni yönetimi valisi Lugard, Zanzibar Sultanının ya da Hindistanlı Müslümanların lideri olarak kabul edilen Aga Han'ın, İngilizlere karşı savaşmaması için Osmanlı Devleti'ne tavsiyede bulunduğunu ancak bunun fayda etmediğini anlatmıştır. Lugard ayrıca, Mısırlıların Türklere karşı isyan ettiğini ve savaşta da İngilizlerin yanında yer aldığını belirtmiştir (Osuntokun, 1979, s.139). Lugard tarafından yürütülen bu görüşmeler Nijerya'nın kuzeyinde de yapılmıştır. Bu toplantılarda İngiltere tarafından Aga Han'ın mesajı Arapça'ya çevrilerek dağıtılmıştır.⁵

İngiliz Koloni Yönetimine Tepkiler

Nijerya'nın kuzeyi ile güneyi gece gündüz kadar farklı olup burada yaşayan insanların olaylara yaklaşımları, vücut dilleri ve kıyafetleri de değişiklik göstermektedir. Kolonyal yönetime karşı bu kadar geniş ve farklı etnik kimliğe sahip topraklarda organize bağımsızlık hareketi geliştirmek çok zordur.

⁵ Bu mesajda özetle şunlar yazılmaktadır: Bu savaşta hiçbir İslam beldesi tehdit edilemez ve dinimiz İngiltere'nin tehdidi altında değildir. ...Türkiye barış içinde kalırsa bağımsızlığı kesinlikle garanti edilecek. Türkiye İslam'ın emanetçisiydi ancak şimdi Almanların bir maşası konumunda ve emanetçi konumunu kaybetmiştir (Osuntokun, 1979, s.141).

İngiltere'nin Nijerya'daki sömürge yönetimine karşı bazı itirazlar olmuşsa da bunlar ya güç kullanılarak bastırılmış ya da siyasi ve ekonomik çıkar ilişkileri ile susturulmuştur. Ancak genel olarak Nijerya'nın bağımsızlık sürecinde, İngilizlere karşı geniş çaplı bir toplumsal hareket olmadığı görülmektedir. Bağımsızlık düşüncesi iki dünya savaşı arasında dönemde ülkenin güneybatısındaki Yorubaland bölgesinde görülmüş ve daha çok gazeteciler ve sendika üyelerinin liderliğinde yürütülmüştür.

Nijerya'nın bağımsızlığını kazanmasında iç faktörler kadar dış hadiseler de etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda birçok Nijeryalı'nın İngiltere lehine dünyanın farklı yerlerinde savaştırılması Afrikalıların kendi devletlerini kurma bilincinin oluşmasını sağlamıştır. İngiliz koloni yönetimine karşı en güçlü direniş özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gerçekleşmiştir. Savaş dünya genelinde birçok ülkede yıkıma neden olmuş ve aynı zamanda Nijeryalılar arasında bir uyanışın da temelini atmıştır. Savaş sırasında İngiliz safında savaşan yaklaşık 200 bin askerin ülkesine dönmesi Nijerya'daki bağımsızlık hareketine önemli bir destek sağlamıştır (Falola vd. 2007, 64).

İngiliz koloni yönetimine verilen tepkiler, Nijerya'nın güney halkları ile kuzey halkları arasında farklılık oluşturmuştur. Nijerya'nın özellikle güney halkları, kuzey halklarına kıyasla Batılılaşma sürecine daha hızlı uyum sağlamış ve sendikal hareket, basın yayın ve düşünce ifade etme gibi tecrübeleri daha fazla olmuştur. Özellikle Amerika ve Avrupa kıtalarına köle olarak götürülen ya da göç eden eğitilmiş Nijeryalıların çeşitli kurum ve kuruluşlar altında birlikte hareket etmesi sömürgecilğe karşı bir söylemi de beraberinde getirmiştir (Harmon, 2001, s.91).

İngiliz koloni yönetimi, bazı geleneksel liderler ve batılı eğitim almış elitler tarafından farklı alanlarda protesto edilmiştir (Odekunle, 2010: 402). Özellikle Nijerya'daki misyonerlik faaliyetlerinin propagandası amacıyla basının kullanılması ülkede koloni yönetimine karşı doğacak bağımsızlık hareketleri için bir aracın yani gazetenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İngiliz misyonerler, "Batılılaşma" politikası ve propaganda amacıyla 1859'dan itibaren birçok gazete çıkarmıştır ancak basının sömürgecilerden Nijeryalılara geçmesiyle birlikte Nijeryalılar arasında kolonyalizm düşüncesi ve eleştirisi doğmaya başlamıştır (Daha fazla bilgi için bkn: Uche, 1989).

Güneyli aydınlarla örnek olarak Nijerya'daki milliyetçilik akımının önde gelen isimleri arasında koloni karşıtı fikirleriyle bilinen Lagos Weekly Record gazetesini yayınlayan John Payne, "People's Union" (Halkların Birliği) liderlerinden John Randle ve Orisadipo Obasa, Lagos Kralı Jaja of Opobo, (Deji, 2013, s.84-94), Nijerya'nın ilk Devlet Başkanı Nnamdi Azikwe, Batı Bölgesi Başbakanı Obafemi Awolowo, Herbert Macaulay ve Anthony Eromosele Enahoro gösterilebilir (Anthony Enahoro Foundation 2019).

Diğer taraftan Kuzey Nijeryalı Müslümanlar tarafından "The Northern Elements Progressive Union" (NEPU) yapılması siyasi uyanışın kuzeydeki yansımalarıydı. Aynı şekilde Kaduna ve Zaria merkezli "The Jam'ia Mutanen Arewa" (JMA) batılı eğitim görmüş kuzeyliler tarafından kurulmuş kültürel bir yapılanmaydı ve günümüzde ise bu yapılanma "Arewa People's Congress" (APC) olarak bilinmektedir (Kwanashie, 2002, s.152).

Kolonyal Yönetimin Etkileri

İngiliz koloni yönetiminin Nijerya üzerinde olumlu ya da olumsuz birçok etkisi sıralanmaktadır. 400'den fazla dilin konuşulduğu Nijerya'da ortak dil olarak İngilizcenin kullanılması; batı bilimlerinin Nijeryalılar tarafından öğrenilmesi; cumhuriyet sistemine geçiş, yerel tedavi yöntemleri yerine sağlık alanında ilerlemenin kaydedilmesi; şehir altyapısının geliştirilmesi ve teknolojik ilerleme koloni döneminin olumlu etkileri olarak sıralanırken yeraltı zenginliklerinin ülke dışına çıkartılması; kabilecilik; petrol çıkan eyaletler (Nijer Delta vs.) yerine başka eyaletlere (Lagos, Calabar vs.) yatırım yapılması⁶ ve dünya savaşında Nijeryalılarının kullanılması ve Avrupalının "ulaşılmaz insan" olarak gösterilip yerel halkın aşağılık kompleksine sokulması olumsuz etkileri olarak sıralanmaktadır.

İngiliz sömürgeciliğinin Nijerya'da bıraktığı en önemli izlerden biri beyaz adama karşı duyulan "hayranlıktır". Nitekim herhangi bir devleti ya da milleti rahatlıkla eleştirebilen Nijeryalıların dikkate değer bir kısmının bunu İngiltere'ye yönelik yapmaması dikkati çekmektedir. Bunda hiç kuşkusuz İngiltere'nin Nijerya elit ve kanaat önderlerinin çocuklarını modern okullarda eğitmesi ve birçoğunu da yurtdışına göndermesinin önemli bir payı vardır.

Bağımsızlık sonrası süreçte Nijeryalıların genellikle İngilizlere ya da "beyazlara" karşı büyük bir tepkilerinin olmadığı dikkat çeken konular arasındadır. Küçük Nijeryalıların "oyibo", büyüklerinin ise "oga" olarak tanımladıkları beyazlara karşı bugün da olumlu bir hava hissedilmektedir. Nitekim 1959'da Nijerya'yı ziyaret eden gazeteci Abdi İpekçi, bölgedeki bazı krallar ile görüşmesi sonrası bölgenin tek hâkimi olan bu insanların İngiliz kolonyal yönetimi sonrası bu güçlerini kaybettiklerini ve aşağılık kompleksine girdiklerini yazmıştır (İpekçi, 1959, s.175). Ayrıca 2018 yılında Abuja'yı ziyaret eden Prens Charles; Kano Emiri Muhammed Sanusi II, Sokoto Sultanı Sa'adu Abubakar, Benin Kralı Omo N'Oba Ewuare II dâhil ülkenin farklı bölgelerindeki liderler ile bir araya gelmiş ve çekilen fotoğraflarda samimi pozlar verilmiştir. Nitekim çalışmamız kapsamında gördüğümüz eğitilmiş Nijeryalıların birçoğu da İngiltere'ye karşı bir tavırlarının olmadığını ve İngiliz yönetim sistemini dünyanın en iyi sistemi olduğunu ifade etmektedir. Nijerya'nın ilk Başbakanı kuzeyli Müslüman Abubakar Tafawa Balewa da, 1 Ekim 1960 bağımsızlık gününde yaptığı konuşmada, Nijerya'nın yönetimini kendilerine verdiği için İngiltere'yi övmüş ve teşekkür etmiştir (Gaines, 2010, s.14).

İngiltere, diğer sömürgelerde olduğu gibi üst düzey yöneticilerin çocuklarına eğitim desteği vermiştir. Dolayısıyla İngiltere'de eğitim gören bu çocuklar İngiliz sistemine karşı sevgi ve hayranlık beslemişlerdir. Bugün Nijerya'da gördüğümüz üst düzey bürokratların birçoğu geçmişte önde gelen kişilerin çocuklarıdır ve bu kişilerin ekseriyeti İngiltere'de eğitim görmüşlerdir. İngiltere bu sosyolojik yapıyı iyi analiz ettiği için üst düzey yöneticilerin çocuklarını ülkesinde eğitmekte ve kendisine karşı büyük bir hayranlık besleyerek bağlanmalarını sağlamaktadır. Nitekim Nijerya devlet başkanı Muhammed Buhari, 2017 yılında sağlık problemleri nedeniyle İngiltere'de tedavi gördüğünde Nijeryalılar kendi doktorlarına değil İngiliz doktorlarına güvendiklerini dile getirmiş ve bazı Nijeryalılar, "İngiltere'deki tedavi sayesinde Buhari iyileşti" yorumlarını yapmıştır. Bu durum, sömürgecilerin Nijeryalılara bırakmış olduğu hayranlığın bir yansımasıdır. Bağımsızlık öncesi 1956'da İngiltere Kraliçesi Elizabeth II ve eşi Nijerya'nın kuzeyini ziyaret ettiği sırada Kuzeyli "seçkinlerin" kendisine hürmet göstermesi bunun bir göstergesidir. Yine İngilizlerin Nijerya'da kullandığı Rolls Royce arabaların Kuzeyli zenginlerin bazılarının evlerinin içinde koruması bunun diğer bir göstergesidir. Son olarak da 2020 yılında Nijerya'da buluşan Türkiye mezunu öğrencilerden birinin tanışma toplantısında,

⁶ Bu durum ülkede kabileler arasında düşmanlığın ve mücadelenin artmasına neden olmuştur. Eyaletler arasındaki petrol paylaşımının adaletli olmadığını düşünülmesi, askeri darbelere de zemin hazırlamıştır.

konuşabildiği hâlde Türkçe ya da kendi yerel dili Hausaca yerine İngilizce konuşarak kendini tanıtmamasının günümüzdeki göstergelerinden biridir.

400'den fazla yerel dilin konuşulduğu Nijerya'da koloni yönetiminin İngilizceyi resmi dil olarak kullanması milli şuurun oluşmasını engellemiştir. Kimilerince İngilizcenin ülkede dil bütünlüğünün sağlanmasına yarar sağladığı iddia edilse de şehirlerden kırsal bölgelere gidildiğinde öğretmenlerin dahi İngilizce konuşmadıkları dikkati çekmektedir. Ülkede eğitim dili de İngilizcedir ve yerel dillerin bir kısmı ise okullarda sadece seçmeli ders olarak okutulmaktadır.

Nijerya'da 250'den fazla etnik grubun bulunması ve Nijerya'da milli bir bilincin olmamasıyla birlikte eğitim dili ve resmi dilin İngilizce olması milli bilincin oluşmasını engellemiştir.⁷ Bu durum böl ve yönet siyaseti uygulayan İngiltere'nin koloni yönetimini de kolaylaştırmıştır.

İngiltere, Nijerya bağımsız olduğunda kendi bürokratik sistemini buraya aktarmıştır. Ancak gerek eğitim sistemi gerekse de ekonomik sıkıntılar nedeniyle bu kurumların birçoğu günümüzde işlevsiz ve hantaldır. Nijerya'nın kurum ve idari yapısında bir düzensizlik gözlenmektedir. Bu durumun oluşmasında ülke bağımsız olduğunda yeterli eğitilmiş insan kaynağının olmaması gösterilmektedir. İngiltere, kurumlarının birçoğunu Nijerya'ya aktarmıştır ancak bu kurumlarda nitelikli ve eğitilmiş insan kaynağı eksikliği gözlenmektedir. Bununla birlikte kabileler arasındaki güç mücadelesi de bürokrasiyi tıkamaktadır.

Nijerya toprakları 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan İngiliz hâkimiyeti öncesinde birçok kabileye ev sahipliği yapıyordu ve bu kabileler birbirleriyle iletişim hâlindeydi. Nijerya'nın modern bir ulus devlet olarak bugünkü sınırları, İngilizlerin koloni yönetiminin kararı ile olmuştur. Bu nedenden dolayı bazı tarihçiler Nijerya'yı "İngiltere'nin yapay oluşumu" olarak kabul etmektedir (Ogueze, 1993, s.47).

İngilizler özellikle İgboland bölgesinde kurdukları ilişkiler ile burada yaşayan İgbo halkı ile ticari, sosyal ve kültürel ilişkilerini güçlendirmiştir. Batılılardan öğrendikleri ticari ve teknolojik beceriler ile aldıkları eğitim İgbo halkını Nijerya'da bir adım öne geçirmiş ve ülkenin kuzey bölgeleri de dahil birçok bölgesine yayılmasını sağlamıştır. Öyle ki İgbolar kimilerince "Batı Afrika'nın Yahudileri" olarak anılmıştır. Aslen İgbo kökenli olan Nijerya'nın ilk cumhurbaşkanı Dr. Nnamdi Azikie de "Afrika'nın tanrısı, Afrika'nın çocuklarına liderlik etsin diye İgbo halkını özel olarak yarattı" açıklaması aslında İgboların kendilerini üstün millet olarak görmesine ve Nijerya halkları arasında kendilerine yönelik tepkilerin artmasına neden olmuştur (Campbell, 2010, s.5; Siollun 2009, s.16-17).

Sonuç

Nijerya'da kolonyalizm 1900'lerden itibaren etkili olmaya başlamış ve sömürge sonrası dönemde de neo-kolonializm olarak devam etmiştir. Nijerya ilişkileri başlarda eşit ilişkiler üzerine kurulsada sonraki süreçte İngiltere lehine gelişmiştir. Nitekim Nijerya'nın kuzeyinde yaygın olan yerfıstığı üretimi, sömürge yönetimi tarafından desteklenmiştir. Yerfıstığı özellikle margarin ve yer fıstığı yağı üretiminde

⁷ İngilizcenin ortak dil olarak kabul edilmesi, birçok farklı dilin konuşulduğu ülkede farklı kabileler arasındaki iletişimin de kolaylaşmasını sağlamış ve bu durum aslında olumlu bir adım olarak da görülmüştür (İpekçi, 1959, s.148).

ham madde olarak kullanılmıştır. Ancak sonraki yıllarda petrol ve doğal gazın çıkarılmasıyla ülkenin tarım üretiminde bir düşüş yaşanmıştır.

Yönetimde İngilizlerin eğittiği İgboların ağırlığına kuzey Müslümanlarının itiraz etmesi sonucu 1951 yılında anayasada düzenleme yapılarak kuzey halklarına bölgesel özerklik vermişlerdir. İngiliz etkisinin güney bölgelerine göre daha az görüldüğü kuzey eyaletlerinde Batı kültürü ve eğitimi ile Hristiyanlık daha az etkili olmuştur.

İngiltere'nin Nijerya'daki kültürel etkisi bugün de devam etmektedir. Hausa dilinde yayın yapan İngiltere merkezli BBC, 2018 yılında İgbo ve Yoruba dillerinde Nijerya başta olmak üzere Batı Afrika'da yayına başlamış ve bu ülkedeki sosyal alandaki nüfuzunu da güçlendirmiştir. BBC bünyesinde ayrıca 2017 yılından itibaren Nijerya'da konuşulan "pidgin" İngilizcesiyle de yayın yapılmaktadır. Ekonomik alanda ise Nijerya'ya 2018 yılı içerisinde en çok sermaye girişini 6 milyar dolarla İngiltere yapmış ve bu oran tüm sermaye girişlerinin yüzde 35,74'ünü oluşturmaktadır.

Nijerya'da bugün yaşanan sorunların bir kısmı 100 yıl önce de mevcuttur. Nitekim "Parçalanma", "Artık Huzur Yok" ve "Tanrının Oku" eserlerindeki üçlemede Achebe sömürge, kabilecilik, rüşvet, yolsuzluk, yozlaşma ve arada kalmışlık gibi konulara değinmiştir. Türkçe'ye de çevrilen eserlerde Achebe, beyaz adamın Nijerya'daki sömürge yönetimini eleştirirken Nijerya'daki toplumsal yapı üzerinden bir özeleştiriye de ortaya koyması dikkati çekmektedir.

Sömürgecilik, 19. yüzyıldaki etkisini günümüzde de devam ettirmektedir. Doğal kaynakları açısından Batılıların en fazla ilgi duyduğu ülkeler arasında yer alan Nijerya, bağımsızlığı sonrasında daha farklı bir sömürgecilik tarzı ile karşı karşıya kalmıştır. Nitekim bu sistemle İngilizler Nijerya'da, devşirme kişiler üzerinden kendilerine hayran bir üst düzey sınıf yetiştirmiştir.

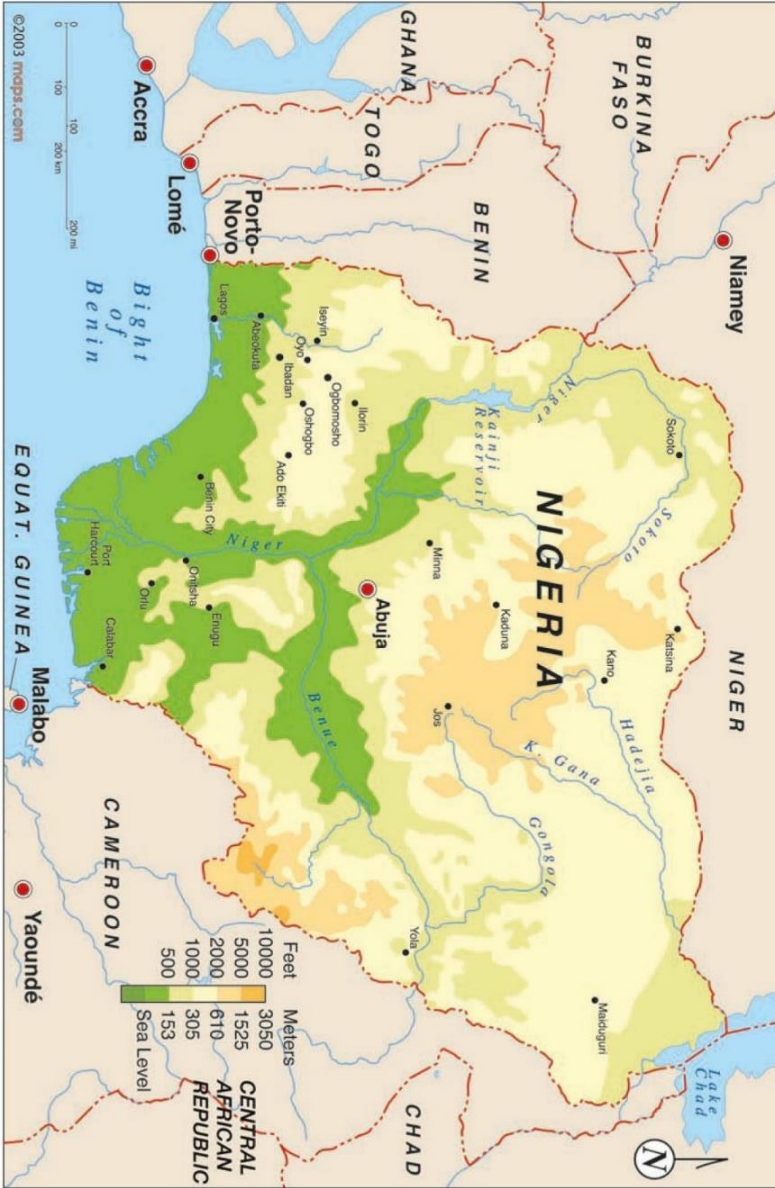
Kaynakça

- Abasiatai, M. B. (Ed.). (1990). *A History of the Cross River Region of Nigeria*, Calabar: University of Calabar Press.
- Achebe, C. (1994). *No Longer the Ease*, İbadan: Penguin Books.
- Adamolekun, Ladipo. (2004). *Politics and Administration in Nigeria*. İbadan: Spectrum Books.
- Adegoke, N. (2014). The Nigeria Police and the Challenges of Security in Nigeria, *Review of Public Administration and Management*, (6), 21-35.
- Afigbo, A.E. (2006). *The Abolition of the Slave Trade in Southeastern Nigeria (1885-1950)*. USA: University of Rochester Press.
- Anthony Enahoro Foundation* (22nd July 1923-15 Dec 2010), 18 Mart 2019 tarihinde <http://anthonyenahoro.org/>
- Anwar, A. (2015). The Origin and Development of Gardanci Tradition in Northern Nigeria, up to 1975, *Arewa House Journal*, 3, (3), 21-37.
- BBC starts Igbo and Yoruba services in Nigeria*, BBC, 22 Aralık 2019 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-africa-43076923>
- Bevan, D. L. Collier, P. Gunning, J. W. (1999). *The Political Economy of Poverty, Equity, and Growth: Nigeria and Indonesia*. Washington: World Bank Oxford University Press.

- Brown, C.A.: (2003). *We are All Slaves*. Cape Town: Heinemann.
- Campbell, J. (2010). *Nigeria: Dancing on the Brink*. ABD: Rowman&Littlefield.
- Çam, T. (2018, 9 Eylül), *100 Yıllık Sömürge: Nijerya*, Anadolu Ajansı, 6 Haziran 2019 tarihinde www.aa.com.tr/tr/dunya/100-yillik-somurge-nijerya/834626
- Deji, A. M. (2013). Historical Background of Nigerian Politics, 1900-1960, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 16, (2), 84-94.
- Falola, T. (1986). *Britain and Nigeria: Exploitation or Development*. London: Zen Books.
- Gaines, J. Nigeria (1960-2010). *Unity, Faith, Peace, Progress. Shell Petroleum Development Company of Nigeria*.
- Garba, S. J. (2012). The Impact of Colonialism on Nigerian Education and the Need for E-Learning Technique for Sustainable Development, *Journal of Educational and Social Research*, 2, (7), 53-61.
- Han, İ. (1966). Müslüman Nijerya'da Krizler, *Diriliş Dergisi*, 2, (5), 47.
- Harmon, D. E. (2001). *Exploration of Africa: Emerging Nations (Nigeria)*. London: Chelsea House Publishers.
- Hirshfield, C. (1979). *The Diplomacy of Partiton Britian, France and The Creation of Nigeriaa 1890-1898*. USA: Martinus Nijhoff.
- Ikime, O. (Ed.). (2012). *Groundwork of Nigerian History*. Ibadan: HEBN Publishers Plc.
- Iyeke, I.(2002). *The History of People Ibos and Nigeria*. Abuja: The Victor Company.
- İpekçi, A. (1959). *Afrika*, Ankara: Milliyet Yayınları.
- Jakande, L.K. (1974). *West Africa Annual 1974*, Lagos: John West Publications. 1974.
- Kavak, G. (2019, Ekim 20). Bir Afrika Ülkesinin Tarihi Serencamı: *Nijerya'da Eğitim Meselesi ve Almajirilik Sistemi*, Afrika Araştırmacıları Derneği (AFAM), 10 Kasım 2019 tarihinde <https://afam.org.tr/bir-afrika-ulkesinin-tarihi-serencami-nijeryada-egitim-meselesi-ve-almajirilik-sistemi/>
- Kavas, A. (2007). "Nijerya", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (33), 109-112.
- Kwanashie, G. A. (2002). *The Making of the North in Nigeria 1900-1965*. Arewa House, Kaduna: Ahmedu Bello University, 2002.
- Lewis, L. J. (1978). *Society, Schools and Progress in Nigeria*. London: Pergamon Press.
- Mohammed S. A, Osuala, U. S. (2015). The British Conquest and Resistance of Sokoto Caliphate, 1897- 1903: Crisis, Conflicts and Resistance, *Historical Research Letter*, (22), 39-44.
- Montclos, M-A P. (Ed.). (2016). *Violence in Nigeria a Qualitative and Quantitative Analysis*, Ibadan: African Studies Centre.
- Mottoh-Migan, V. R. (1994). *Constitution Making in Post-Independence Nigeria: A Critique*. İbadan: Spectrum Books.

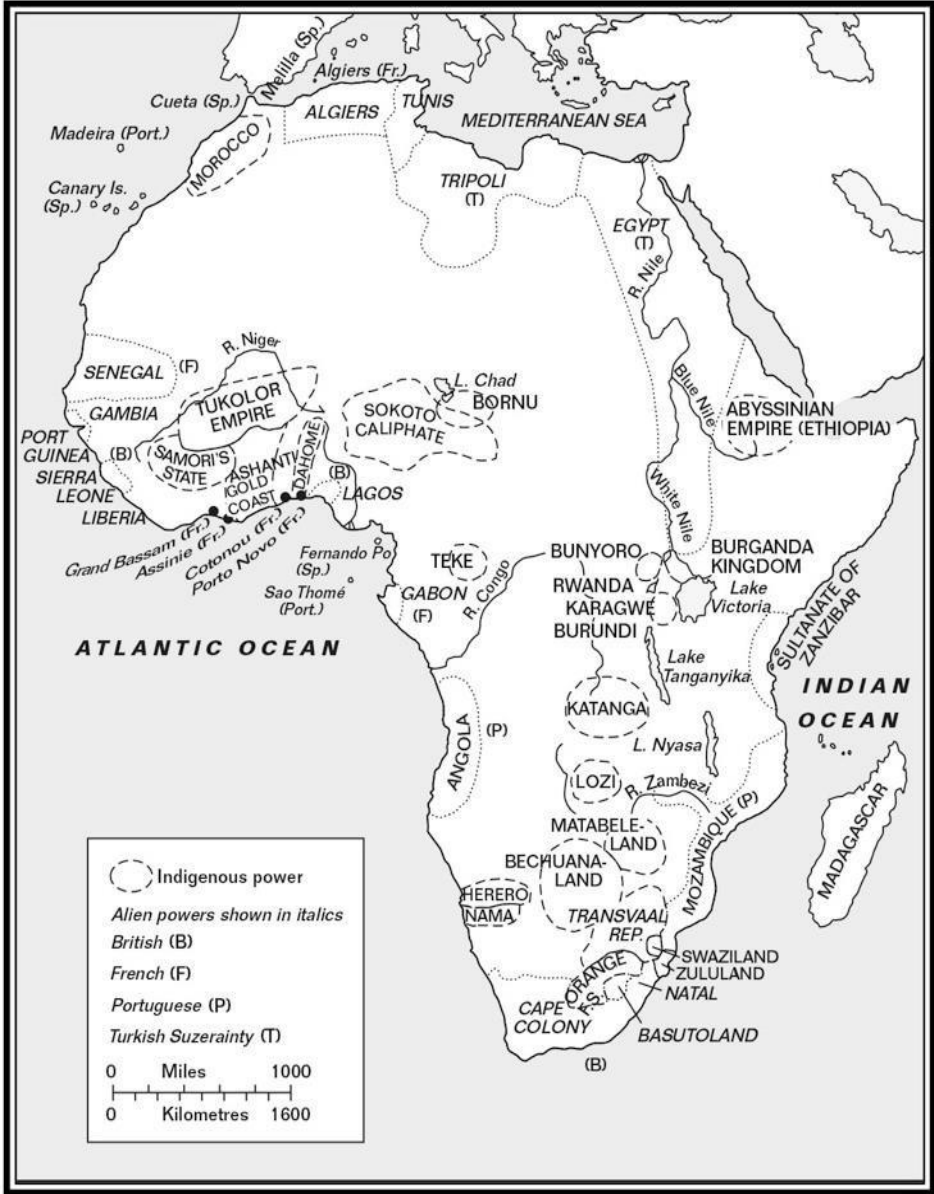
- National Bureau of Statistics (NBS), (2018). Nigerian Capital Importation (Q4 & FULL YEAR 2018), Abuja.
- Nigeria Liquefied Natural Gas (NLNG), (2019, Mart 16). "Profile", 6 Ocak 2020 tarihinde www.nlng.com/Our-Company/Pages/Profile.aspx
- Odekunle, O. J. (2010). *Nijerya'da İslam: Yoruba Toplumunda İslam'ın Yapılanması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Odeyemi, J. O. (2014). A Political History of Nigeria and the Crisis of Ethnicity in Nation-Building, *International Journal of Developing Societies*, 3, (1), 87-95.
- Ofigbo, A.E. (1972). *The Warrant Chiefs: Indirect Rule in Southeastern Nigeria (1891-1929)*. London: Longman.
- Ogeuze, L.O.I. (1993). *Dimensions of Nigerian History for Citizenship Education*. Calabar: Mekslink Publishers.
- Okozie, B. (1998). *The Proverbs of the Yorubas*. Lagos: Abiola Bookshop Press Ltd.
- Osuntokun, A. (1979). *Nigeria in the First World War*. London: Longman.
- Paki, A.E. Edoumiekumo, F. Samuel, G. (2011), Colonialism and Political Conflict in Contemporary Nigeria: The case of the Niger Delta, *International Journal of Humanities and Social Science*, 1, (6), 276-284.
- Phillips, D.A. (2004). *Nigeria*. Philadelphia: Chelsea House Publishers.
- Pratten, D. (2007). *The Man-Leopard Murders History and Society in Colonial Nigeria*. London: Edinburgh University Press
- Punch, (2019, Kasım 6). "PHOTOS: Nigerian Monarchs Visit Prince Charles in Abuja" 3 Şubat 2020 tarihinde <https://punchng.com/photos-nigerian-monarchs-visit-prince-charles-in-abuja/>
- Sani, Shehu. (2007). *The Killings Fields: Religious Violence in Northern Nigeria*. İbadan: Spectrum Books Limited.
- Shokpeka, S. A. Nwaokocha, O. A. (2009). British Colonial Economic Policy in Nigeria, the Example of Benin Province 1914-1954, *Journal of Human Ecology*, 28, (1), 57-66.
- Siollun, M. (2009). *Oil, Politics and Violence: Nigeria's Military Coup Culture (1966-1976)*. Algora Publishing.
- Sunny, N. Chinelo, N. Uche, O. (2009). *Nigerian People and Culture*. Anambra: Ifevic Publishers Ltd.
- T. Falola, A. Mahadi, M. Uhomoibhi, U. Anyanwu. (2007). *History of Nigeria-2*. Lagos: Longman Nigeria Plc.
- Uche, L. U., (1989). *Mass Media People and Politics in Nigeria*. New Delhi: Concept Publishing Company.
- Udenwa, A. (2011). *Nigerian/Biafra Civil War: My Experience*. İbadan: Spectrum Books,.
- United Nations Development Programme (UNDP), (2018). *National Human Development Report 2018, Achieving Human Development in North East Nigeria*, Abuja.
- Usman, U. H. (2012). *Crisis of Leadership in Nigeria*. Kaduna: Ahmedu Bello University Press.
- Zailani, A. B. (2009). *Impact of British Colonial Agricultural Policies on Jama'are Emirate 1900-1960*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahmedu Bello Üniversitesi, Zaria.

HARİTALAR

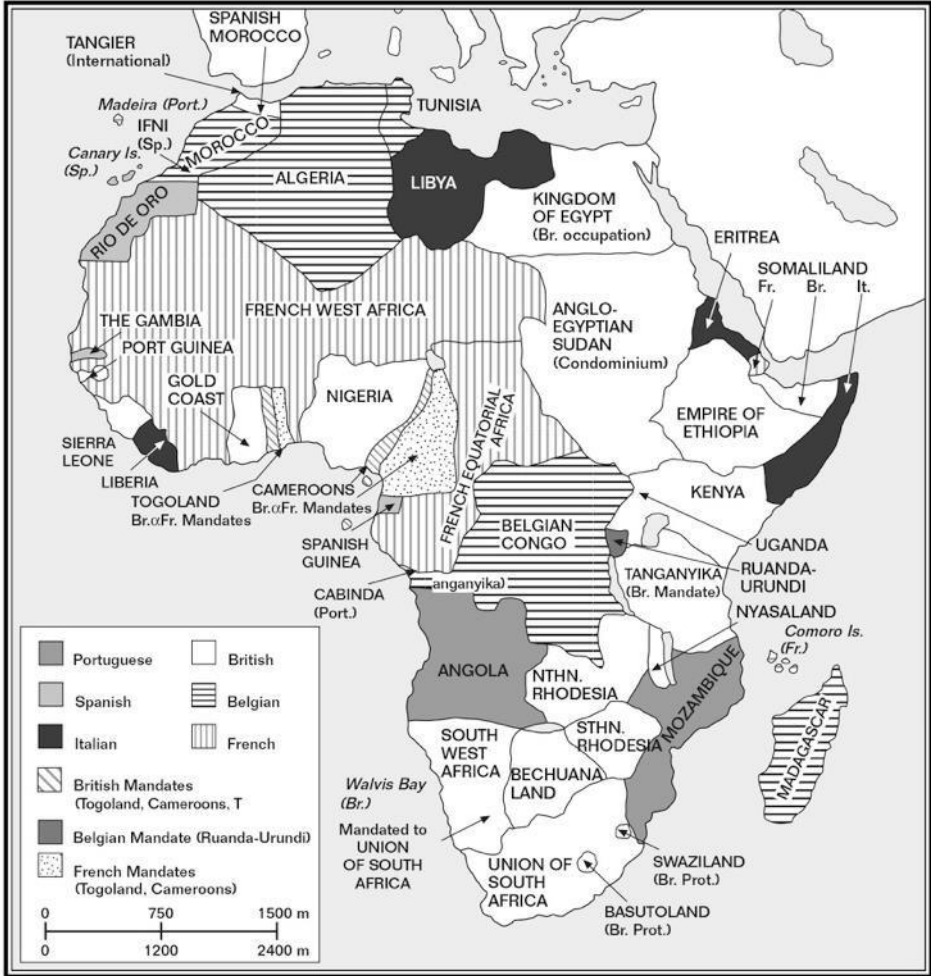
Harita-1: Nijerya Haritası

Kaynak: Douglas A. Phillips, Nigeria, Chelsea House Publishers, Philadelphia-2004

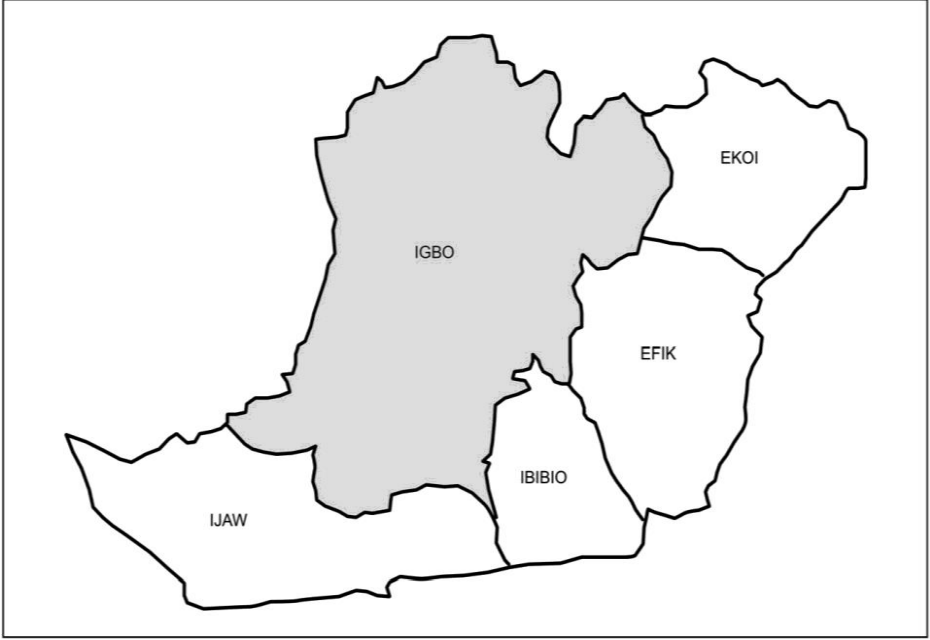
Harita-2: 1876'da Afrika'daki siyasi hâkimiyet

Kaynak: Daniel E. Harmon Nigeria 1880 to the Present

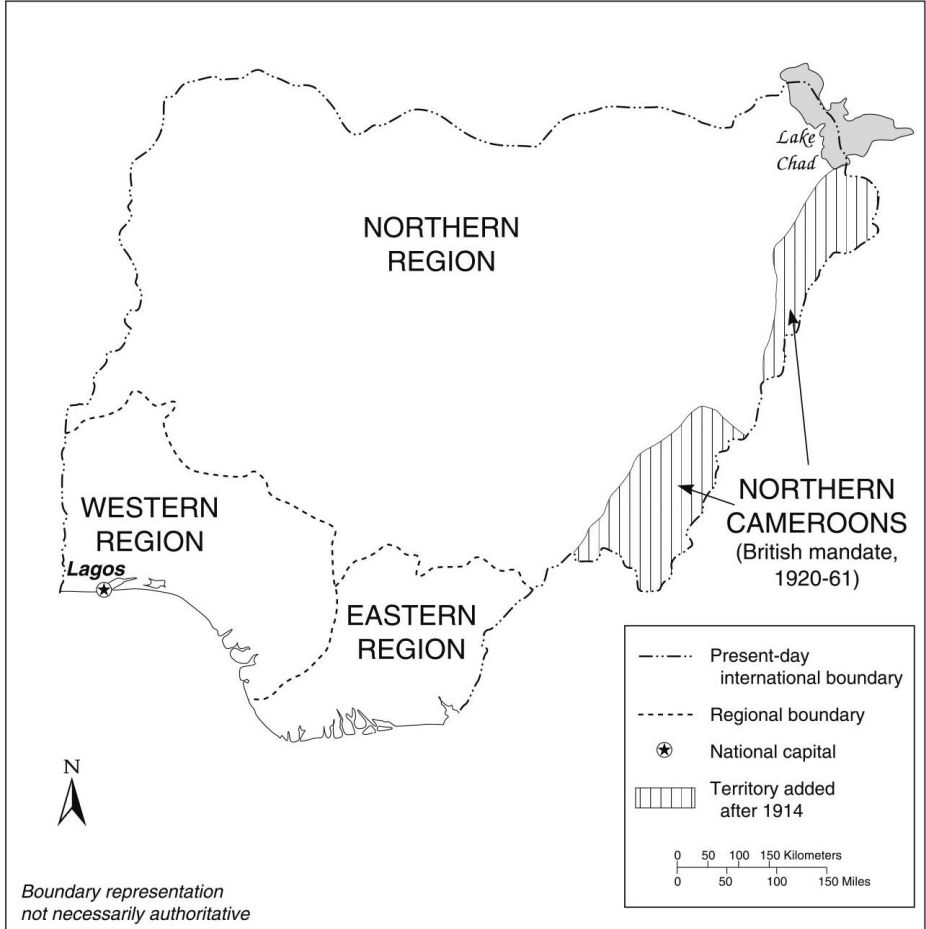
Harita:3: Birinci Dünya Savaşı sonrası Afrika

Kaynak: Daniel E. Harmon Nigeria 1880 to the Present

Harita-4: Nijerya'nın güneydoğusunda İgbolar ve diğer etnik gruplar

Kaynak: Egodi Uchendu Dawn for Islam in Eastern Nigeria

Harita-5: 1914 birleşmesinde Nijerya

Kaynak: John N. Paden, Muslim Civic Cultures and Conflict Resolution

Ahmedu Bello Üniversitesine bağlı olarak Kaduna’da faaliyet gösteren Arewa House’da bugün arşiv, kütüphane, araştırma merkezi ve Ahmedu Bello’nun evinin sergilendiği müze bulunuyor (2019)

Nijerya’daki İngiliz valiler (solda), Kraliçe Elizabeth’in fotoğrafı (sağda)

İngiltere Kraliçesi Elizabeth II ve eşi, 1956 yılında Nijerya’nın kuzeyi Kaduna eyaletini Rolls Royce arabalarıyla geziyor

Kano'nun önde gelen liderlerinden Emir Aminu Ado Bayero 2020'de Rolls Royce arabayla geziyor

İngiltere Veliâht Prensi Charles, 2019 yılında Abuja'da Nijeryalı kanaat önderleriyle görüştü

ALMANYA'NIN AFRİKA'DAKİ KURUMLARI

INSTITUTIONS OF GERMANY IN AFRICA

Yıl 1, Sayı 1, ss.145-161.

Year 1, Issue 1, pp.145-161.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 18.12.2020

Submitted: 18.12.2020

Kabul Tarihi: 16.02.2021

Accepted: 16.02.2021

Atf Bilgisi / Reference Information

Doğan, R. (2021). Almanya'nın Afrika'daki Kurumları, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 145-161.

Rabia DOĞAN

Erciyes Üniversitesi İktisat Yüksek Lisans Öğrencisi, İNÜAFAM Araştırmacısı, Türkiye,

doganrabia1995@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1450-8855

Öz

Afrika'nın coğrafi konumu, kültürel ve sosyal çeşitliliği, artan genç nüfusu, zengin hammadde kaynakları ve geniş yüz ölçümü gibi pek çok özelliği Kıta'nın büyüyen bir pazar haline gelmesini sağlarken aynı zamanda küresel güçler nezdinde Afrika'yı vazgeçilmesi güç bir konuma oturtmuştur. Afrika'nın bu zenginliklerinden ötürü birçok ülke Afrika ile ortak çalışmalar yürütmek istemiştir. Bu nedenle dünyanın önemli güçlerinden sayılan Almanya, Afrika'nın gelişen potansiyelinin farkında olup onunla bağışçı-alıcı yöntemiyle değil de karşılıklı menfaatlerin geçerli olduğu bir ortaklık kurmak istemiştir. Bu ortaklığı kurumların aracılığıyla gerçekleştiren ileriki süreçte daha çok geliştirmeyi de arzulamaktadır. Almanya'nın Afrika ile ortaklığı siyasi ve ticari ilişkiler, barış ve güvenlik, uluslararası sorunlar, doğal kaynaklar, iklim ve göç konularına dayanmaktadır. Almaya-Afrika işbirliğinin başarılı olabilmesi için Almanya kurumlarıyla koordineli çalışması gerekmektedir. Bu çalışmanın başlıca problemi, Afrika'daki Alman kurumlarının Almanya-Afrika işbirliğini geliştirmede başarılı olup olmadığı sorunsalıdır. Alman hükümetinin burada bulunan kurum ve kuruluşların temel faaliyetleri, hedeflerini ve kıtadaki konularını açıklayarak gerçekleştirilen ortaklığın Almanya açısından etkileri incelenecektir. Yapılan değerlendirmelere göre Almanya Afrika ile gerçekleştirilen ortaklığa önem verdiğini ve buradaki kurumlar ile uyumlu ve düzenli çalışabildiğini göstermiştir. Almanya tüm kurumları ile yakından ilgilenmekte, onların faaliyetlerini takip etmekte ve onlara finans sağlamaktadır. Almanya'nın Kıta'daki kurumları karşılıklı potansiyellerini geliştirdiği ve ortaklığı güçlendirdiği için başarılı bulunmuştur. Bu kurumlar sayesinde Almanya'nın hedeflediği siyasi, ticari, uluslararası sorunlar, rezervler, iklim ve göç gibi konularda Afrika ile işbirliğini daha iyi uygulayabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Afrika, Alman Kurumları, Kurumsal Yapı, Almanya-Afrika Ortaklığı.

Abstract

While Africa's many features such as its geographical location, cultural and social diversity, increasing young population, rich raw material resources, and wide-area have enabled the continent to become a growing market, at the same time, it has

placed Africa in an indispensable position in the eyes of international countries. Due to these riches of Africa, many countries wanted to carry out joint studies with Africa. For this reason, Germany, considered one of the most important powers of the world, is aware of the developing potential of Africa and wanted to establish a partnership with it in which mutual interests are valid rather than a donor-recipient method. While performing this partnership through institutions, it also desires to advance it more in the future. Germany's partnership with Africa is based on political and commercial relations, peace and security, international problems, natural resources, climate, and migration. For the German-African cooperation to be successful, Germany should work in coordination with its institutions. The main problem of this study is whether German institutions in Africa are successful in developing German-African cooperation. The effects of the partnership for Germany will be examined by explaining the main activities, goals, and positions of the German government's institutions and organizations in the continent. According to the evaluations made, it has shown that Germany attaches importance to its partnership with Africa and can work in harmony and order with its institutions here. Germany closely pays attention to all its institutions, follows their activities, and provides them finance. The institutions of Germany in the continent have been found successful as they develop their mutual potential and strengthen the partnership. Thanks to these institutions, cooperation with Africa on issues such as political, commercial, international problems, reserves, climate, and migration targeted by Germany can be better implemented.

Keywords: Germany, Africa, German Institutions, Institutional Structure, Germany-Africa Partnership.

Structured Abstract

The African continent is a desired partner with which international countries want to establish partnerships in recent years due to its geographical location, developing market, rich natural resources, growing young population, large area, and cultural diversity. Germany is one of the countries that establish partnerships with African countries and want to develop their partnership. While Germany realizes this partnership through its institutions, it also desires to develop more in the future. Germany wants to establish a trust-based and mutually beneficial partnership with Africa. It wants to develop political and commercial relations, solve international problems, maintain peace and security, and solve global problems such as climate change and migration in the partnership. German institutions are of great importance in achieving these goals of Germany. Also, the reason for the gaps in growth rates between countries is due to the effective institutions of the countries. Quality institutions use their resources effectively and develop their potential by using their capacities more efficiently. Besides, it contributes to the country in protecting civil and property rights, increasing economic relations, increasing the level of political freedom, and reducing corruption rates. For all these reasons, it is important to include Germany's institutions in Africa. The aim of the study is to introduce Germany's institutions in Africa, their main activities and objectives. In addition, the effects of these institutions on the Germany-Africa Partnership are tried to be evaluated.

The problem of the study is whether German institutions are successful in developing the German-African partnership. Germany should work in harmony and order with its institutions to ensure the success of the partnership with Africa. Germany also should monitor the activities of institutions on the continent and support them. In order to assess the partnership, Germany's diplomatic representations, political, charity, education and commercial institutions in Africa are listed. The main tasks of these institutions are explained in detail. The Targets and locations of the institutions in Africa are also explained. In addition, it has been tried to determine what effects the institutions have on the partnership. In this study before the list of German organizations is given, the past policies and new period policies of Germany, which contributes to understanding the missions of the institutions in Africa, will be explained in a summary. In the last part, to understand the performance of the German institutions in Africa, the African policies and economic effects of global powers will be investigated.

The African Continent includes 54 independent countries, and Germany has 43 Embassies, 2 Consulates, and 12 Honorary Consulates there. The number of German foreign representatives is high; they support German companies and provide opportunities to develop relations with Africa. Thanks to Germany's active political institutions, peace, and good governance are ensured in Africa. With the establishment of peace and good governance, German-African cooperation is strengthened. In the last

five years, the ease of establishing a business in Germany's "Compact with Africa" partners has increased. According to the ranking of the ease of establishment index, Ivory Coast was 32 places and Senegal was ahead by 30 places. The number of aid organizations in Germany is high in Africa and through them, cultural exchange and communication based on friendship are provided. The culture and education policy of Germany constitutes the third pillar of German foreign policy apart from political and economic relations. Therefore, educational institutions are provided with high finance by the Ministry of Foreign Affairs. For example, the Goethe Institute, one of the most important educational institutions, received 240.7 million Euros in 2018. Thanks to the support, the number of learners of German in Africa increased by 3%. Educational institutions also spread German culture, thereby contributing to a deep communication with Africa and improved the partnerships. Commercial organizations of Germany increase the economic exchange and investments between the two parties. Germany's export and import values with Africa are low compared to developed countries like itself. However, in the first half of 2019, trade between the two sides increased by 12.7% compared to the previous year. In addition, Germany's investments in the Continent increased by 3% and managed to enter the top 10 countries with the highest foreign direct investment in Africa.

According to the evaluations, Germany shows great interest in its partnership with the Continent. The German Government cares about all of its organizations in Africa. It monitors their activities and provides the necessary assistance. For example, it provides them with great finance. Germany's Ministry of Foreign Affairs has established an Africa department in order to continue its cooperation with Africa in a more coordinated work. The Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ) announced that the number of German institutions in Africa will double by 2050. As a result, Germany's institutions in Africa have a great influence on the development of the partnership, and for this reason, it has been proven that German institutions in Africa are successful. Since the partnership in this study is mostly evaluated in terms of the German Government, it may be suggested that it should be evaluated in terms of Africa in the next studies. In addition, the number of institutions can be increased and it can be determined and introduced from which institutions the partnership will be affected more positively in the future.

Giriş

Afrika 54 bağımsız ülkeden oluşmaktadır ve çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Coğrafi konumu itibariyle stratejik bir yerdedir ve sahip olduğu geniş yüz ölçümü ile Avrupa'nın yüz ölçümünün 3 katı, Almanya'nın ise 85 katıdır (Durdak, 2017). Bununla birlikte çok zengin hammadde kaynaklarına ve çok yüksek genç nüfusa sahip bir kıtadır. Afrika zenginliklerle dolu bir kıta olmasından ötürü birçok ülke Afrika ülkeleriyle ortaklık kurmaya çalışmaktadır. Afrika ülkeleri ile ortaklık kuran ve ortaklığını geliştirmek isteyen ülkelerden biri de Almanya'dır. Almanya bu ortaklığı kurumları aracılığıyla gerçekleştirirken ileriki süreçte daha çok geliştirmeyi de arzulamaktadır. Almanya; siyasi ve ticari ilişkilerde, uluslararası sorunları ve iklim değişikliği, göç gibi küresel sorunları çözmeye, barış ve güvenliği yönetip sürdürmede Afrika ülkelerini ortağı olarak kabul etmek istemektedir (Auswärtiges Amt, 2019a). İşbirliğini yoğunlaştırdıkları vakit Afrika ve Almanya 21.yüzyılda karşılıklı potansiyellerini arttıracaktır. Bunun sonucunda Afrika ve Almanya'daki sivil halk gelişen demokrasi, ticaret, bilim ve kültür alışverişinden faydalanacaktır. Almanya'nın Afrika politikasının başarılı olabilmesi için federal hükümet ve onunla işbirliği yapan ulusal ve uluslararası kuruluşların koordineli eylem içinde olmaları gereklidir. Ancak böylelikle Almanya'nın Afrika politikası tutarlı olabileceği gibi Almanya, oluşturacağı gerçekçi hedeflerle kendi değerlerine ve çıkarlarına hizmet edebilecektir.

Çalışmanın amacı Almanya'nın Afrika'daki kurumlarını ele almakla birlikte bunların temel faaliyetlerini ve işbirliğini nasıl etkileyeceğini değerlendirmektir. Ülkeler için kurumların sayısı ve niteliği çok büyük önem arz etmektedir. Ekonomik literatürde özellikle 1990'lı yılların bitiminden itibaren, dünya genelindeki büyüme payı farklılıklarında, ülkelerin mevcut kurumsal kalite faktörlerinin

büyük bir rol oynadığı bilinmektedir (Üçler, 2017, s. 74). Ülkelerin sahip olduğu etkin kurumlar sayesinde ülkeler kaynaklarını daha verimli kullanmayı başarırlar ve bu sebeple sahip oldukları potansiyeli daha etkin kullanarak ülkelerarası farkı açarlar (Olson, 1996, s.22). Bununla birlikte kurumlar mülkiyet haklarının korunması, ekonomik ve siyasi özgürlük seviyelerinin artırılması, kadın ve çocuk haklarının korunması ve yolsuzluk oranlarının azaltılması gibi birçok açıdan ülkeye katkı sağlamaktadır (Üçler, 2017, s.74). Bundan dolayı Almanya'nın Afrika'daki kurumlarının ele alınması önemlidir. Gerçekleştirdiğimiz literatür çalışmasında Almanya'nın Afrika'daki kurumları hakkındaki kaynakların yok denecek kadar az olması, ortaya koyduğumuz bu çalışmanın önemini daha da arttırmıştır.

İlk bölümde Almanya'nın Afrika'da görevlendirdiği kurumların misyonlarını anlamak adına, Almanya'nın geçmiş ve yeni dönem politikaları özetle açıklanacaktır. İkinci bölümde Almanya'nın Afrika'daki diplomatik temsilcilikleri, siyasi, yardım, eğitim ve ticari kurumları ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise Almanya'nın Afrika'da var olan kurumlarını değerlendirebilmek adına küresel güçlerin Afrika politikaları ve ekonomik etkileri yorumlanacaktır. Değerlendirme ve sonuç başlığı altında Almanya'nın Afrika'daki kurumlarının Afrika ile işbirliğinde başarılı olup olmadığını tartışılacaktır.

1. Geçmişten Günümüze Almanya-Afrika İlişkileri

Kolonyalist dönemde Avrupalılar Afrika'da ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak, köle ticareti yapmak ve zenginlik elde etmek amacıyla Afrika'da varlık gösterdiler. Almanya 1884-1918 yıllarında Afrika'da bulunmasının sebebi diğer Avrupa ülkeleri gibi kıtanın zenginliklerinden ve insan gücünden yararlanmak idi. İmparatorluk Şansölyesi, Adolf Lüderitz isimli Bremenli tüccar 1883'te Güney Batı Afrika'da satın aldığı toprakları korumak adına bir telgraf çekti. Bu telgraf 24 Nisan 1884 tarihini taşıyordu ve bu tarih yeni Alman sömürge politikasının doğuşuna işaret ediyordu (*Deutsche Schutzgebiete*, 2017). Aynı yılın Temmuz ayında Kamerun, 1885 yılında Doğu Afrika (Ruanda, Burundi, Tanzanya) ve 1995 yılında da Togo'daki Alman tüccarların mülkleri Alman İmparatorluğu tarafından sırasıyla koruma altına alındı. İlk başta Almanya, sömürgeleştirmek üzere seçtiği Afrika ülkelerinde iklim şartlarını, doğal kaynaklarını ve toplumsal şartları göz önünde bulundurmazdı. Almanya'nın Afrika ülkelerine yönelik girişimleri plansız ve programsız olmuştur. Fakat sonrasında Almanya toprak elde ettikçe, zenginleşme arzusu ortaya çıkmıştı ve diğer ülkelerle rekabete girmeye başlamıştı (Tecim, 2018, s.294). 1884-85 yıllarında gerçekleşen Berlin Konferansı'nda, Almanya'nın sömürgeleri, diğer katılımcı ülkeler tarafından onaylanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Almanlar, Versay Antlaşması'nın şartları çerçevesinde sahip oldukları Alman-Güneybatı Afrikası (Namibya), Alman Doğu Afrikası (Ruanda, Burundi, Tanzanya), Togo ve Kamerun topraklarını kaybetmişti (Hilt, 2020).

I. Dünya Savaşı'nın kaybettirdiği koloniler o süreçte sadece siyasi, sosyal ve ekonomik kayıplar yaratmamış aynı zamanda Almanların büyük imparatorluk olma umutlarını da çöktürmüştür. Bu dönemlerde büyük imparatorluk olmanın ön koşulu emperyalist olabilmektir. Çünkü toprak ve doğal kaynaklara ulaşım o zamanlar büyük rol oynamaktaydı ve bunun en basit yöntemi sömürgecilikti (Tecim, 2018, s.292). Bunu gerçekleştirmek adına eski kolonilerini tekrar ele geçirme arzusunda olan Almanya, 1920 yıllarında eski kolonileriyle ekonomik faaliyetlerini sürdürmek isteyen Alman şirketlerine krediler sağlamaktan öteye gidememişti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, uğradığı büyük kayıplar sebebiyle Afrika'daki kolonilerini gündeminden çıkartması gerekmişti (Tecim, 2018, s.299). 1950'li yıllardan itibaren ise Batı Almanya Afrika ile münasebetlerini yavaş yavaş ticari, siyasi ve askeri alanda tekrar geliştirmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası, Doğu ve Batı Almanya'nın da birleşmesi ile Almanya-Afrika arasındaki ticari, siyasi ve askeri ilişkiler daha çok gelişme göstermiştir (İpek, 2019, s.445). 2014 yılı Angela Merkel döneminde, Almanya eski sömürge ülkeleri ile sınırlı kalmayıp Afrika üzerinde politikalarını genişletmeye başlamıştır. Alman Şansölyesi Merkel Afrika'nın birçok ülkesine gerçekleştirdiği ziyaretlerini 2016 yılından itibaren arttırarak devam etmiştir. 2016-2019 yıllarını kapsayan dönemde

Mali, Nijer, Etiyopya, Mısır, Tunus, Senegal, Nijerya, Gana, Fas ve Burkana Faso'yu ziyaret ettirmiştir (Orakçı, 2020). Almanya, Afrika ile ortaklığını geliştirmek için son yıllarda Afrika'ya yönelik girişimlerini arttırma çabasına girmiştir. Örneğin ortak işbirliği doğrultusunda daha koordineli çalışmayı sürdürülebilmek adına Almanya, Dışişleri Bakanlığı düzeyinde bir Afrika departmanı kurmuştur. Ayrıca 2017 yılında Almanya Başbakanı Merkel G-20 zirvesinde Afrika'ya yönelik "Afrika ile Uyum" (Compact with Africa) ve "Afrika için Marshall Planı" (Marshall Plan for Africa) projelerini sunmuştur (Demirtaş, 2019). Compact with Africa projesi ile Almanya belirli Afrika ülkelerindeki yatırım koşullarını iyileştirerek Alman şirketlerinin Afrika'da iş kurmasını desteklemektedir. Marshall Planının amacı ise G-20 ülkeleri ile birlikte Afrika'nın kalkınması ve refahı için yatırım koşullarını oluşturmaktır (Tecim, 2018, s.309). Bu iki proje ile Almanya'nın nihai hedefi, Afrika'da istihdam ve ticaret fırsatlarını oluşturarak özel sektörün payını arttırmaktır. Böylelikle hem Almanya hem de Avrupa Birliği açısından büyük bir sorun teşkil eden göç meselesi de çözülmüş olacaktır. Mart 2019'da 2014 kılavuzlu politikasını revize eden Almanya, beş ana hedef belirlemiştir. Bu ana hedeflerden ilki Afrika'da barış, güvenlik ve istikrarı oluşturmak, ikinci hedef ise sürdürülebilir ekonomik kalkınma, büyüme, refah ve herkes için istihdam oluşturmaktır. Bu hedefte özellikle gençlere ve kadınlara yönelik çalışmalara ağırlık verilmekte olup bununla birlikte "Afrika ile Uyum" ve "Afrika ile Marshall planını" daha fazla teşvik etmeyi planlamaktadır. Üçüncü ana hedef göçü kontrol etmek ve şekillendirmek, kaçış nedenlerini azaltmak ve mültecileri desteklemektir. Dördüncü ana hedef ise Afrika ile dünya düzenini güçlendirmektir. Bu hedefle Almanya, Afrika ile birlikte çalışarak küresel sorunları çözmeyi hedeflemektedir. Son ana hedef ise Afrika ile sivil toplum ortaklığını geliştirmektir (Die Bundesregierung, 2019, s.5).

2. Almanya'nın Afrika'daki Kurumları

2.1. Diplomatik Temsilcilikler

Dünyanın pek çok ülkesinde örgütlü olan Almanya'nın iki yüzden fazla ülkede diplomatik temsilcilikleri bulunmaktadır. Afrika'da faaliyet gösteren bu diplomatik temsilcilikler Afrika'ya seyahat eden Alman vatandaşlarına rehberlik hizmeti sunar ve vatandaşlarının Afrika ülkelerindeki iş ve işlemlerini yürütürler. Örneğin kendi ülke vatandaşlarının pasaport ve resmi evrak, oturma ve çalışma izinleri, evlilik boşanma gibi medeni durumları, sosyal güvenlik durumları gibi işlerini hallederler. Bununla birlikte Almanya ve Afrika arasındaki ziyaret ve göç, uluslararası ilişkilerinin geliştirilmesi ve kendi vatandaşını koruma gibi konuları da üstlenmektedir (Auswärtiges Amt, 2019b). Diplomatik temsilcilikler bulunduğu ülkelerden bilgi almakta ve bunları Almanya'ya aktarmaktadır (Auswärtiges Amt, 2019b).

Almanya'nın Afrika kıtasında 43 tane büyükelçiliği bulunmaktadır (Auswärtiges Amt, 2020b). Almanya'nın Afrika ülkelerinde büyükelçilikleri ve buldukları ülkeler şu şekildedir:

Angola - Luanda, Benin - Cotonou, Botsavana - Gaborone, Burkina Faso - Ouagadougou, Burundi - Bujumbura, Cezayir - Cezayir, Çad - N'Djamena, Cibuti - Cibuti, Ekvator Ginesi - Malabo, Eritre - Asmara, Etiyopya - Addis Ababa, Fas - Rabat, Fildişi Sahili - Abidjan, Gabon - Libreville, Gana - Akra, Gine - Konakri, Güney Afrika Cumhuriyeti - Pretorya, Güney Sudan - Juba, Kamerun - Yaunde, Kenya - Nairobi, Kongo Cumhuriyeti - Brazavil, Kongo Demokratik Cumhuriyeti - Kinşasa, Liberya - Monrovia, Libya - Trablus, Madagaskar - Antananarivo, Malavi - Lilongwe, Mali - Bamako, Moritanya - Nuakşot, Mozambik - Maputo, Mısır - Kahire, Namibya - Windhoek, Nijer - Niamey, Nijerya - Abuja, Ruanda - Kigali, Senegal - Dakar, Sierra Leone - Freetown, Sudan - Hartum, Tanzanya - Darüsselam, Togo - Lome, Tunus - Tunus, Uganda - Kampala, Zambiya - Lusaka, Zimbabve - Harare (Auswärtiges Amt, 2020b).

Almanya'nın Afrika ülkelerinde başkonsoloslukları, konsoloslukları, fahri konsoloslukları ve buldukları ülkeler şu şekildedir:

Botsovana - Maun (Fahri Konsolosluk), Güney Afrika Cumhuriyeti-Cape Town (Başkonsolosluk) - Durban ve Port Elizabeth (Fahri Konsolosluk), Fas - Agadir, Kasablanka ve Tanca (Fahri Konsolosluk), Kongo Demokratik Cumhuriyeti - Lubumbashi ve Bukavu (Fahri Konsolosluk), Kongo Cumhuriyeti - Pointe-Noire (Fahri Konsolosluk), Mısır- İskenderiye (Fahri Konsolosluk), Nijerya - Lagos (Başkonsolosluk), Sao Tomé ve Príncipe- Sao Tomé (Fahri Konsolosluk), Tunus - Cerbe (Fahri Konsolosluk). (Auswärtiges Amt, 2020b).

2.2. Siyasi Kurumlar

Almanya, Afrika ülkelerinin hukukun üstünlüğü ilkesi doğrultusunda istikrara kavuşması ve iyi bir yönetim geleneğinin oluşması ve yolsuzlukların azaltılması konusunda Afrika ülkelerine yardım etmektedir (Die Bundesregierung, 2019, s.7). Bunun beraberinde kadınların ve gençlerin siyasi katılımını da desteklemektedir. Böylelikle siyasi katılım Kıta'da yaşanan sosyal gerilimi engelleyecektir (Die Bundesregierung, 2019, s.12). Almanya siyasi kuruluşları ile Afrika'da demokrasiyi ve hukuku teşvik ederken aynı zamanda kendisinin Afrika ile aktif işbirliğine de katkı sağlamasına imkân sunar. Ayrıca Almanya'nın bu kuruluşları kıtada barışçıl ve güvenli bir ortam oluşturduğu için yatırımların artmasına sebep olabilmektedir. Almanya'nın Afrika'daki önemli siyasi kurumları şunlardan ibarettir.

Konrad-Adenauer-Stiftung Derneği (KAS), adını Almanya Hıristiyan Demokratik Birliği (CDU) kurucularından ve aynı zamanda ilk Alman Şansölyesi olan Konrad Adenauer'dan almıştır. Dernek CDU ile işbirliği yapmaktadır ve derneğin görevi hem ulusal hem de uluslararası siyasi eğitim ile birlikte barış, özgürlük ve adaleti sağlamaktır. Dünya genelinde 120'den fazla ülkede 70'den fazla ofisi ve programları bulunmaktadır. Ayrıca bu dernek geliştirmekte olan ülkelerdeki politikaların oluşumunda yardımcı olmaktadır (devev, 2020). KAS derneği devlet kurumları, partiler ve sivil toplum kuruluşları ile beraber çalışmaktadır ve kalkınma politikasında bölgesel siyasi ortaklığı güçlendirmeye hareket etmekte. Böylelikle ülkelerin bağımsız ve sorumluluk içinde gelişen uluslararası bir düzene sahip olmasına yardımcı olmaktadır. Bu derneğin Afrika'da 18 ofisi bulunmakta ve Afrika'nın bölgelerine göre farklı programlar düzenlemektedir. Bunlar; KAS Sahra Altı Afrika Medya Programı, Sahra Altı Afrika güvenlik politikası diyalogu bölgesel programı, Sahra Altı Afrika hukukun üstünlüğü programı, Sahra altı Afrika'da iklim politikası ve enerji güvenliği için bölgesel program, Batı Afrika siyasi diyalogu programı, Kenya'nın merkezileştirme bölgesel programı, Sahel bölgesel program ve 10 Afrika ülkesinde açıklıksız bir dünya programı (Konrad Adenauer Stiftung, 2020). Bu programlar ile Afrika'da demokrasi, güvenlik, hukuk, çevre ve sosyal piyasa ekonomisi desteklenmektedir.

Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği (FES), demokrasi ve sosyal adaleti teşvik etme amacıyla olan, kamu yararına çalışan bağımsız bir kuruluştur. Bu teşviklerle birlikte derneğin hedefinde ülkenin kalkınması, barış ve güvenliğin sağlanması, uluslararası yardımlaşma konularında destek, küreselleşmeyi şekillendirmek, AB genişlemesini ve derinleşmesini sağlamak bulunmaktadır. Afrika kıtasında bu kuruluş 40 yıldan fazla süredir demokrasiyi, sosyal adaleti ve uluslararası dayanışmayı desteklemektedir. Afrika'da siyasi partilerle, parlamentolarla, sendikalarla, medyayla ve sivil halkla birlikte Afrika, Almanya ve Avrupa arasındaki siyasi bağı güçlendirmeye çalışmaktadır. Küresel problemlerden olan iklim değişikliği, illegal finansal akımları ve göç sorunları üzerinde Afrika ile birlikte mücadele etmeyi planlamaktadır. FES derneğin Afrika'da toplam 25 tane ofisi bulunmaktadır (Friedrich-Ebert-Stiftung, 2020).

2.3. Yardım Kurumları

Almanya'nın Afrika ülkelerinde faaliyet yürütmekte olan yardım kurumları, Almanya ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiyi geliştirdiği için önem arz etmektedir. Almanya bu kurumlar sayesinde Afrika ülkeleriyle bir yakınlaşma imkânına kavuşur ve taraflar arasında kültürel alışveriş ortamı sağlanır. Bu kültürel etkileşim sonucunda da Almanya planladığı politikaları daha kolay hayata geçirebilmektedir.

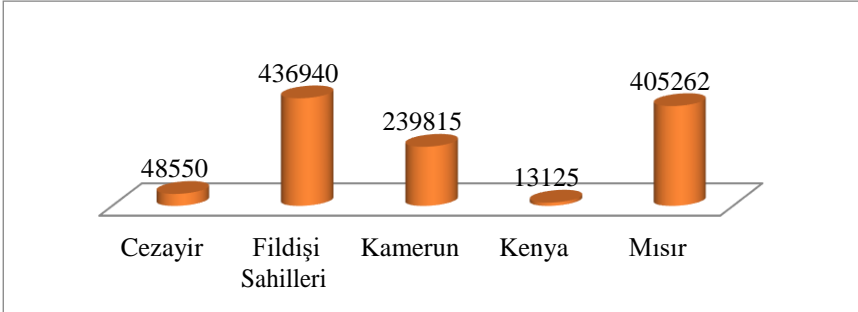
Almanya'nın Afrika'da çok sayıda yardım kuruluşu vardır ve bunlar sağlık, eğitim, mülteciler, beslenme, temiz su ve çevre gibi konular üzerinde durmaktadır.

Gemeinsam Für Afrika Derneği birçok yardım ve kalkınma kuruluşları ile birlikte kurulmuş ve onları bir çatı altında toplamıştır. Derneğin amacı diğer kuruluşlarla birlikte hareket ederek Afrika ülkelerindeki yaşam koşullarını daha iyi bir duruma getirmektir. Genel olarak eğitim çalışmaları, küresel ilişkiler ve yoksullukla mücadele konularında yüksek bir farkındalık ortaya koymaktır. Bu çatı dernek toplam 15 tane Alman yardım kuruluşu ile ortak çalışmaktadır. Bunlar; action medeor, ADRA, ASW, care, Childfund Deutschland, Das Hunger Projekt, Don Bosco Mondo, Kinderhilfswerk, Lions Deutschland, Helvetas Deutschland, Islamic Relief, Kinder Afrikas e.V, Menschen für Menschen, Kinder Rechte Afrika ve UNO'dur. Bu kuruluşlar Afrika'da eğitim, beslenme, mülteci, barış, sağlık, temiz su ve çevre gibi konular üzerinde birçok önemli projeler gerçekleştirmiştir (Gemeinsam Für Afrika, 2020). Bu yardım kuruluşları Almanya - Afrika arasında dostluğa dayalı bir iletişim sağlanmasında ve karşılıklı işbirliğinin pekiştirilmesinde yardımcı olmaktadır.

2.4. Eğitim Kurumları

Almanya'nın dış kültür ve eğitim politikası (AKBP), siyasi ve iktisadi ilişkilerin dışında Alman dış politikasının "üçüncü ayağını" oluşturmaktadır. Bu sürdürülebilir politika sayesinde kültür ve eğitim Almanya'nın dışındaki ülkelere doğrudan ulaşmakta olup ortaklığa ve dostluğa dayalı uluslararası ilişkiler için istikrarlı bir altyapı oluşturmaya katkı sağlamaktadır (Auswärtiges Amt, 2018, s.24). Bir kültür ve eğitim hedefi olan Almanca'nın yabancı dil olarak yaygınlaşması ve Alman kültürünün tanıtılması Almanya için önemlidir. Bu yüzden Federal Hükümet yurtdışında kültürel ve eğitim politikasının hayata geçmesi için eğitim kurumlarını görevlendirir. Eğitim kurumları ile Almanya ve Afrika arasında kültür alışverişi ve stratejik iletişimde iyileşme hedeflenmeye çalışılır. Böylelikle sivil toplumla işbirliği kolaylaşır ve Almanya'nın güçlenmesine katkı sağlar. Almanca'yı öğrenen yabancıların sayısı Dünya genelinde 15,4 milyondan fazladır ve en çok Avrupa'da olsa da özellikle Afrika ve Asya'da da Almanca'nın önemi artmaktadır (Auswärtiges Amt, 2020a).

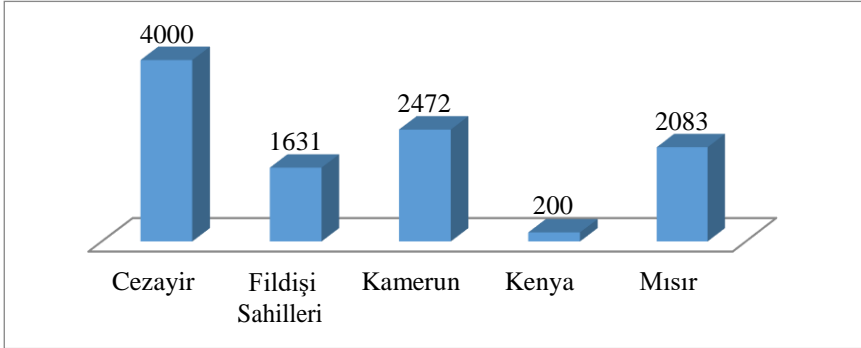
Şekil 1: 2020'de Almanca Öğrenenlerin Toplam Sayısının Afrika Ülkelerine Göre Dağılımı

Kaynak: Auswärtiges Amt, 2020, (<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/kulturdialog/-/2346768>)

Afrika'da Almanca öğrenenlerin sayısı 2015 yılından itibaren %7'den %10'a yükselmiştir. En çok artış gösteren ülkeler Mısır, Kenya ve Fildişi Sahili olmuştur (Deutsche Welle, 2020). Şekil 1'de Afrika ülkelerinden Cezayir, Fildişi Sahilleri, Kamerun, Kenya ve Mısır'da Almanca öğrenenlerin toplam sayısına yer verilmiştir. Şekilde de görüleceği üzere en fazla Almanca öğrenciye sahip olan ülke 436940 rakamı ile Fildişi sahilleridir. Bu rakam 2015'tekinin iki katından daha fazladır (Deutsche Welle, 2020).

Şekil 2: 2020'de Almanca Öğreten Okul Sayısının İlgili Ülkelere Göre Dağılımı

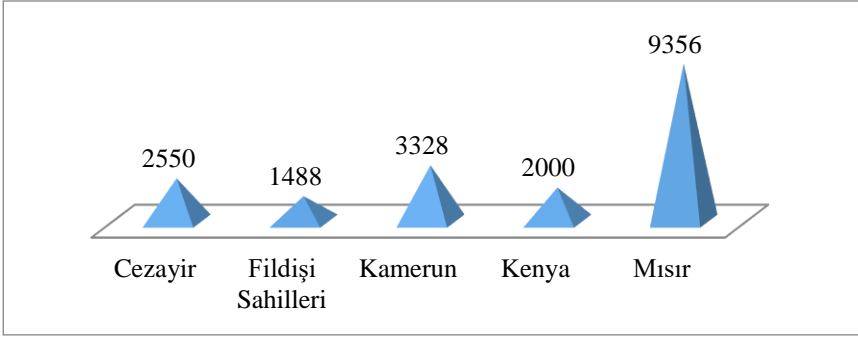

Kaynak: Auswärtiges Amt, 2020 , (<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/kulturdialog/-/2346768>)

Almanca öncelikle okullarda öğretilmektedir ve bu girişim için Goethe Enstitüsü, DAAD ve başka birkaç kuruluş ile birlikte hareket etmektedir (Auswärtiges Amt, 2020c). Almanca'yı Cezayir, Fildişi Sahilleri, Kamerun, Kenya ve Mısır'da öğreten okul sayısına şekil 2'de yer verilmiştir. Burada göze çarpan bir husus ise Cezayir'in Fildişi Sahiller ve Mısır'dan daha az öğrenciye sahip olmasına rağmen (Şekil 1) onlardan daha fazla okulunun mevcut olmasıdır. Bu durum ise Fildişi Sahilleri ve Mısır'daki öğrencilerin Almanca'yı okul dışında yani kurumlar vasıtasıyla öğrenmeleri ile açıklanabilir. Almanya'nın kültür ve eğitim hedefini destekleyen kurumlar şunlardan ibarettir.

Goethe Enstitüsü Almanca'nın yurtdışında öğretilmesi ve Almanya'nın kültürel, toplumsal ve siyasi olarak tanıtılmasında katkı sağlayan bir eğitim kuruluşudur. Bu enstitünün 98 ülkede toplam 157 tane şubesi bulunmaktadır. Kültür ve eğitim programları ile kültürler arası diyalogu mümkün kılan bir enstitü olmasının yanı sıra sivil toplumsal yapıları güçlendirmeyi ve tüm dünyada mobilitayı sağlamaktadır. Bu enstitü 1951 yılında kurulmuş ve 1953 yılından itibaren yurt dışı eğitim faaliyetlerini yürütmektedir (Goethe Institut, 2020a). Goethe enstitüsü Almanya'nın dış kültür ve eğitim politikasının en büyük aracı kuruluşudur ve Alman Dışişleri Bakanlığı 2018 yılında enstitü için 240,8 milyon euro finans sağlamıştır (Auswärtiges Amt, 2018, s.41). Dünya çapında bulunan Goethe enstitüleri Afrika kıtasında da bulunmaktadır. Afrika'da toplam 19 Goethe enstitüsü, 8 Goethe merkezi/kültür topluluğu ve 3 irtibat bürosu bulunmaktadır. Sahra Altı Afrika'nın yoğun nüfusu ve kültür zenginliğinden dolayı Goethe Enstitüleri yoğun olarak Sahra-Altı Afrika'ya yayılmıştır. Burada Johannesburg'taki bölgesel baş enstitü diğer Sahra-Altı Afrika'daki Goethe enstitüleri, merkezleri ve irtibat bürolarının uyum ve düzenlerini sağlamaktadır. Goethe enstitüsünün düzenlediği kültür programlarının içeriğindeki sinema, tiyatro, dans ve edebiyat ile hem yerel kültürü hem de Pan-Afrika diyalogunu desteklemektedir. Enstitünün Dil departmanı, enstitü için Almanca eğitimlerin yanı sıra enstitü dışında da Almanca eğitimleri vermektedir. Ayrıca bu departman ülkedeki tüm Almanca öğretmenlerine yardımcı olmakta ve Güney Afrika Eğitim Bakanlığı ile birlikte çalışmaktadır. Bunun yanı sıra enstitü Geothe merkezinin dışında çok sayıda dil kursunu desteklemektedir. Bölgede enstitülerin bir çoğu uzun bir tarihe sahiptir. İlk enstitüler 1961 yılında Togo (Lomé), Kamerun (Yaunde) ve Gana'da (Akra) açılmıştır (Goethe Institut,2020b). Enstitünün Bilgi ve Kütüphane bölümü, Güney Afrika'daki kütüphanelerde kitap okumayı destekleyen sektörlerle birlikte çalışmaktadır. Almanya hakkında bilgi edinmek isteyenler için ayrıca kütüphanelerde ilgili kitaplar bulundurulmaktadır (Goethe Institut,2020b).

Şekil 3: 2020’de Goethe Enstitüsünde Almanca Öğrenenlerin Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: Auswärtiges Amt, 2020. (<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/kulturdialog/-/2346768>)

Şekilde 3’de Goethe enstitüsü aracılığı ile Cezayir, Fildişi Sahilleri, Kamerun, Kenya ve Mısır’da Almanca öğrenenlerin sayısı verilmiştir. Yurtdışında Alman dilini yayan önemli kuruluşlardan olan Goethe enstitüsü şekilde de görüleceği üzere en çok Mısır’da faaliyet göstermektedir.

Alman Akademik Değişim Servisi (Der Deutsche Akademische Austauschdienst – DAAD) 1925 yılından bu yana uluslararası akademik ve üniversite işbirliğini desteklemektedir. DAAD 241 yüksek okul ve 104 öğrenci topluluklarından oluşan bir kuruluştur. Kurulduğu yıldan itibaren Almanya’da ve yurt dışında iki milyondan fazla öğrenci, mezun ve bilim insanı için finansman desteği sağlamaktadır. Afrika’da da bulunan bu kuruluş Afrika’daki yöneticilerin eğitimi için uluslararası düzeyde uzmanlık merkezleri kurmuştur. Bu kuruluşun hedefleri; Afrika üniversitelerinin eğitim kalitesini artırmak, araştırma faaliyetleri oluşturmak, Afrika üniversiteleri ile araştırma kurumları ve ayrıca Alman ortakları arasında bir bağlantı oluşturmaktır. Bu program için fonlar Dışişleri Bakanlığı tarafından sağlanmakta ve Afrika’da çeşitli üniversiteler tarafından yürütülen projeler finanse edilmektedir. Afrika için toplam 10 uzmanlık merkezi bulunmaktadır. Ayrıca toplum ve bilim için geleceğin liderlerini yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu merkezler; Gana-Almanya Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Kongo-Almanya Mikrofinans Uzmanlık Merkezi, Namibya-Almanya Lojistik Uzmanlık Merkezi, Güney Afrika-Almanya Kalkınma Araştırma Merkezi, Güney Afrika-Almanya Ceza Yargılama Merkezi, Tanzanya-Almanya Hukuk Uzmanlık Merkezi, Eğitim Araştırmaları, Yöntemleri ve İdari için Doğu ve Güney Afrika-Almanya Uzmanlık Merkezi, Kenya-Almanya Madencilik, Çevre Teknolojisi ve Kaynak Yönetimi Merkezi, Batı Afrika-Almanya Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Merkezi, Sürdürülebilir ve Bütünleştirici Yerel Yönetim ve Yönetişim için Batı Afrika-Alman Uzmanlık Merkezi (DAAD, 2020). Akademik eğitime ek olarak iyi yönetim, idari, sosyal beceriler ve bunların yanı sıra Alman dili ve kültürü alanlarında eğitim vermekte olup yüksek lisans veya doktora için burs programları vermektedir (Auswärtiges Amt, 2018, s.191). Bu kuruluş, Almanya’nın Afrika ile olan kültür alışverişinin ve stratejik iletişiminin gelişmesine yol açmakta aynı zamanda sivil toplumlarla da işbirliğini kolaylaştırmaktadır.

2.5. Ticari Kurumları

Almanya Afrika’da özel sektör ile ekonomik büyümeyi sağlamak, ticareti yoğunlaştırmak ve yatırımı kolaylaştırmak istemektedir. Afrika kıtasında ekonomik büyümeyi sürdürebilmek için daha sağlam altyapı ve iktisadi faaliyetler için cazip koşullar ve etkin bir özel sektöre ihtiyacı vardır (Die Bundesregierung, 2019, s.11). Bu koşullar hem Afrika’nın iç ve dış ticaretine hem de ihracatçı Almanya’ya fayda sağlayacaktır. Genel olarak Almanya kıtanın kalkınması adına özel sermayeyi daha sık kullanmak ve ekonomik işbirliğini artırmak istemektedir. Bunları gerçekleştirmek için Almanya şirketlerine ihracat kredisi garantileri ve yatırım koruma anlaşmaları sağlamaktadır. Dış ticaretin güvence altına alınması ve kalkınma işbirliğinin daha da artması her iki tarafa büyük olanaklar sağlamaktadır (Die Bundesregierung, 2011, s.33). Federal hükümet özel sektörü ve yatırım koşullarını geliştirmek adına

“Compact with Africa” gibi girişim hareketlerini desteklemeyi sürdürmektedir. Afrika’da ticarete başlamak ve yatırım yapmak isteyen Alman şirketler teşvik edilecektir (Auswärtiges Amt, 2019a). Örneğin son beş yılda Almanya’nın “Compact with Africa” ve reform ortaklarında Almanların iş kurma kolaylığı artmıştır. İş kurma kolaylığı endeksi sıralamasına göre Fildişi Sahilleri 32 ve Senegal 30 sıra kadar öne geçmiştir (Doing Business, 2019). Bu faaliyetleri gerçekleştirmek adına Alman Yurtdışı Ticaret Odaları, Almanya Ticaret ve Yatırım Kuruluşu ve Alman Büyükelçilikleri ile birlikte Alman ekonomisine Afrika pazarları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ticareti destekleyen önemli kurumlar şunlardan ibarettir.

Alman Kalkınma Bankası (Kreditanstalt für Wiederaufbau - KfW), Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) adına Almanya’nın kalkınma politikası ve uluslararası işbirliğini sağlamak amacıyla hizmet eden bir bankadır. Bu banka 50 yıllık tecrübesi ile ulusal ve uluslararası finansman uzmanlığı yanında kalkınma politikası faaliyetleri ile de başarılı bir kurumdur. Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde projelerin tasarımı ve uygulamasına ve başarının izlenmesine kadar geçen süreçte finansman sağlayarak ülkeleri teşvik etmektedir (KfW, 2020b). Alman Kalkınma Bankası, Almanya-Afrika ekonomik işbirliğini büyütme açısından büyük bir rol oynamaktadır. Bu banka Afrika için daha istikrarlı bir yatırım ortamı sağlamaya amaçlamaktadır. Ayrıca Kıta’da güvenli istihdam ve düzenli geliri sağlamak için girişimleri teşvik etmektedir. Örneğin 2019 yılı iş raporlarına göre "Compact with Africa" girişimi için toplam 166 milyon Euro finans sağlamıştır. İstihdamın artması için yatırımı teşvik ederek 8 ülkede iş ve eğitim kapasiteleri için 98 milyon Euro harcanmıştır. KOBİ’leri ve yeni kurulan şirketleri teşvik etmek amacıyla 100 milyon Euro tutarında katkı sağlamıştır. Özellikle çatışma yaşayan ülkelerde yenilikçi şirketlere yatırım yapıp desteklemektedir. Buna bir örnek ise son yıllarda mesleki eğitimde Dijitalleşmeye ayak uydurarak Etiyopya ‘da “Afrika’yı dijitalleştirme” girişimi adına 10 milyon Euro ile öğretmen eğitimini desteklemesini gösterebiliriz (KfW, 2020a).

Alman Yurtdışı Ticaret Odaları (Auslandshandelskammer - AHK), Alman dış ticaretini teşvik etmek amacıyla, Almanya dışındaki ülkelerde kendi işlerini büyütme isteyen Alman şirketlerine danışmanlık yapmaktadır. Danışmanlık hizmetinin yanı sıra Alman şirketlerini desteklemekte ve temsil etmektedir. AHK kısmen Federal Ekonomik İşler ve Enerji Bakanlığı’ndan (BMWi) finanse edilmektedir. Ayrıca Almanya’da bulunan 79 sanayi ve ticaret odası ile sıkı ortaklığı sebebiyle şirket problemleri doğrudan sahadaki uzmanlar tarafından çözülebilmektedir. Bu güçlü ağ sayesinde yurtiçi ve yurtdışındaki ekonomi arasında doğrudan güçlü bir bağlantı sağlanmıştır (AHK,2020). AHK’nın Afrika kıtasındaki 12 ülkede 18 ofisi bulunmakta ve AHK, Alman şirketlerine Afrika’daki ticari projelerini gerçekleştirmede danışmanlık ve destek vermektedir. Afrika’daki konuları; Mısır, Angola, Kenya, Mozambik, Zambiya, Tunus, Cezayir, Gana, Fas, Nijerya, Tanzanya ve Güney Afrika ülkelerini kapsamaktadır. Ayrıca Afrika’da çok güçlü bağlantıları ve ülke pazarları hakkında detaylı bilgi birikimleri vardır (Africa Business Guide, 2020). AHK her bir Afrika ülkesinin pazar potansiyelini, fırsatlarını, risklerini bilen deneyimli çalışanları mevcut olduğundan, Almanya Afrika ekonomik işbirliğinin geliştirilmesinde oldukça etkili bir kuruluştur.

Almanya Ticaret ve Yatırım Kuruluşu (Germany Trade & Invest -GTAI) Federal Almanya Hükümetin iş geliştirme ve dış ticaret ajansıdır. Yurtdışındaki Alman şirketlerini teşvik etmektedir. Ayrıca yurtdışında Alman şirketlerini tanıtmakta ve bununla birlikte yabancı şirketlerin Almanya’da kurulmasına katkı sağlamaktadır. Böylelikle bu kuruluş yabancı potansiyel yatırımcıları Almanya’ya çekerek Almanya’ya yeni teknoloji ve hizmetler kazandırmaktadır. GTAI 50’den fazla farklı yerde lokasyonu ve 360’den fazla çalışanı bulunmaktadır. Yurtdışında Alman şirketlerin küresel rekabet ile mücadelesine yardımcı olabilmek için dış pazarlardaki tüm fırsatlar ve riskler hakkında raporlar sunmaktadır (GTAI, 2020). GTAI’nın Afrika ülkelerinden Akra, Johannesburg, Kahire, Nairobi ve Tunus’ta ofisleri bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki ofisler ticaret ve yatırım fırsatları ile ilgili araştırmalar yapmakta ve rapor hazırlamaktadır (Die Bundesregierung, 2011, s.33). Bu kuruluş kıtanın kalkınmasına

ve iktisadi işbirliğinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca Afrika için GTAI, Africa Business Guide adında bir iş ağı dijital platformu kurmuştur. Bu platform Afrika'da şirket açmak isteyen veya şirketini büyütme isteyen Alman şirketlerini desteklemektedir. Africa Business Guide hem Afrika pazarları hakkında detaylı bilgi sunmakta hem de Afrika'da işi olanların başarılı olması adına iş ağının sunduğu çeşitli yardım ve öneri tekliflerine merkezi erişim imkânı verir (Africa Business Guide, 2020).

3. Afrika'da Küresel Güçlerin Mücadelesi ve Almanya'nın Performansı

Afrika'nın sahip olduğu zenginliklerinden ötürü geçmişte yabancı ülkeler tarafından sömürülmesi gibi, günümüzde de uluslararası güçlerin dikkatini çekmektedir. Yükselen Afrika ile hem gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler işbirliğini büyütme ve geliştirmek istemektedir. Bu sebepten ötürü Afrika'da varlık gösteren tüm ülkeler birbirleri ile büyük bir rekabet içindedir. Ülkelerin Afrika ortaklığını geliştirmede öncelikli hedefleri çerçevesinde kurumlarını şekillendirmek büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası ilişkiler sisteminin önemli aktörlerinden olan Amerika Birleşik Devletleri, kuşkusuz kültür diplomasisini çok iyi kullanan devletler arasındadır. ABD, Afrika'ya yaklaşımında terörle mücadele, petrol, sağlık ve yardım konularına yoğunlaşmaktadır. Ayrıca ABD, Çin'in Afrika'da güçlenen potansiyelini engellemek için büyük uğraşlar vermektedir (Mert, 2012, s.23). Afrika'da hiç sömürge geçmişi bulunmayan Çin'in Afrika Politikası Batı'nın ve Almanya'nın Afrika politikalarına göre farklılıklar göstermektedir (Ermağan ve Fidan, 2014, s.50). Çin'in son zamanlarda Afrika'da artan potansiyeli rakiplerini rahatsız etmektedir ve bir tehdit olarak algılanmaktadır. Çin Afrika politikasında altyapı çalışmalarına, ticaret ve doğal kaynaklardan özellikle petrole ağırlık vermektedir. Bununla birlikte kendi kültür ve medeniyetini Afrika'ya tanıtmaya da gütmektedir. Bunun için Çin; medya, eğitim kuruluşları, uluslararası konferanslar, spor organizasyonları ve öğrenci değişim program araçlarını kullanmaktadır (Aydın, 2017). Avrupa Birliği ise Afrika'da, diğer ülkelere göre daha çok göç, uluslararası hukuk, barış, demokrasi, insan hakları, çevre sorunları ve kültürel diplomasi konularına önem vermektedir (Arslan, 2015, s.119). Afrika'daki sömürge geçmişinden dolayı AB'nin bazı dezavantajları olsa da Afrika'nın önemli ekonomi partnerlerindedir. Avrupa Birliği ülkelerin tek başına başarılı olamayacaklarından dolayı, birlikte hareket ederek rakiplerini arkada bırakmaktadırlar (Demirtaş, 2020). Özellikle AB Afrika ile ihracat, ithalat ve yatırımlarda baş sıradadır.

Son zamanlarda ABD, Çin ve Avrupa Birliği'nin dışında Hindistan, Brezilya, Rusya, Japonya ve Türkiye Afrika'ya yönelik girişimlerini ve işbirliğini güçlendirmektedir (Tepeciklioğlu, 2012, s.60).

Tablo 1: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin 2017-2019 Yılları Arası Afrika'ya Yapmış Oldukları İhracat Değerleri (Milyon Dolar)

	2017	2018	2019
Almanya	28.624.102	26.594.728	26.458.693
ABD	22.061.778	26.042.688	26.620.223
Brezilya	9.389.292	8.156.242	7.520.102
Çin	94.884.152	104.959.050	113.061.254
Fransa	28.772.052	29.284.420	28.982.772
Hindistan	24.364.880	27.081.266	29.592.646
Türkiye	11.668.588	14.444.283	15.842.431

Kaynak: Trade Map, 2020, <https://www.trademap.org/Index.aspx>

2017-2019 yılları arası hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin Afrika'ya yapmış oldukları ihracat değerleri tablo 1'de gösterilmiştir. Almanya, diğer güçlü Avrupa ülkesi olan Fransa, Afrika'nın önemli ticari partnerlerinden Çin, Dünya'nın önemli aktörlerinden Amerika Birleşik Devletleri ve son zamanlarda Afrika ile ilişkilerini güçlendiren Brezilya, Hindistan ve Türkiye ile karşılaştırılmıştır. Almanya'nın 2017 yılında Afrika ile yapmış olduğu ihracat 28,6 milyon iken bu değer 2019 yılında 26,5 milyona düşmüştür. Avrupa Birliği içinde kültürel diplomasisini iyi kullanan ülkelerden olan Fransa'nın Afrika ile ihracat değeri 2017'de 28,8 milyon dolar iken 2019 yılında yaklaşık 29 milyondur. ABD'nin Afrika ile olan ihracat değeri 2019 yılında 26,6 milyon dolardır ve Almanya'nın 2019'daki ihracat değerine yakındır. Tabloda 'da görüleceği üzere, Çin Afrika ile olan ihracatı en fazla olan ülkedir ve 2019 yılında değeri 113 milyon dolardır. Bu değer Almanya'nın 2019 yılında Afrika ile yapmış olduğu ihracat değerinin yaklaşık dört katından daha fazladır. Çin'in 2000 yılından itibaren kat ettiği ekonomik büyümede Afrika ile ticari ilişkisi büyük rol oynamaktadır. Çin ilk defa 2009 senesinde Afrika'nın en büyük ticari ortağı olmuştur (Ermağan ve Fidan, 2014). Almanya'nın Afrika ile ihracat oranları, son yıllarda Afrika'da faaliyetlerini artıran Brezilya ve Türkiye'den daha yüksek olmasına rağmen Hindistan'dan daha düşüktür. Bunun sebebi ise Hindistan ve Afrika arasındaki alışverişin binlerce yıl öncesine dayanması (Tepeciklioğlu vd., 2017, s.12) ve bu sebepten dolayı daha istikrarlı olmasıdır. Türkiye'nin Afrika ile olan ihracat oranları Almanya'ninkine göre çok düşük seyretse de 2017-2019 yılları arası kademeli olarak artmıştır. Bunun nedeni ise Türkiye'nin son yıllarda Afrika Kalkınma Bankasına katılması, 12 Sahra- Altı Afrika ülkeleriyle yatırım anlaşması yapması ve Afrika'da büyükelçiliklerin sayılarını arttırması gibi girişimlerin ihracat üzerinde etkisini göstermesidir (Tepeciklioğlu vd., 2017; Aybar, 2017).

Tablo 2:Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin 2017- 2019 Yılları Arası Afrika'ya yapmış oldukları İthalat Değerleri (Milyon Dolar)

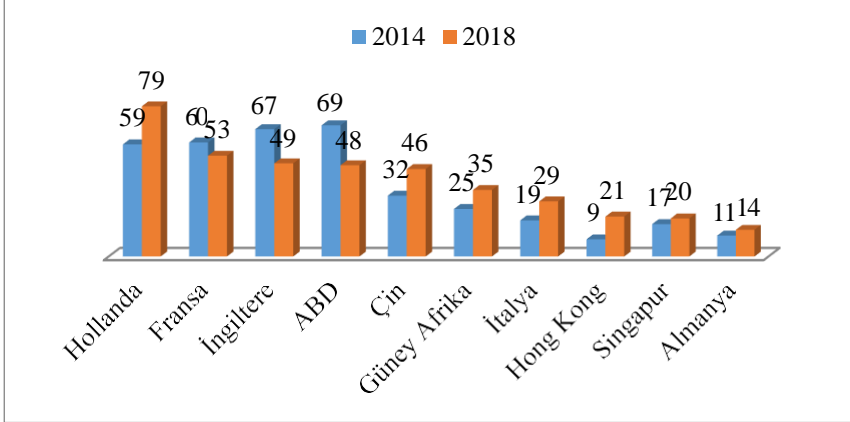
	2017	2018	2019
Almanya	22.884.911	26.389.410	27.207.463
ABD	34.598.296	36.866.639	31.250.320
Brezilya	5.531.479	6.605.015	5.578.028
Çin	75.762.377	99.026.182	95.019.179
Fransa	25.617.692	31.185.566	29.180.687
Hindistan	35.767.652	41.611.891	38.766.757
Türkiye	7.176.652	7.047.946	5.186.092

Kaynak: Trade Map, 2020, <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Tablo 2'de ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2017-2019 yılları arasında Afrika'ya yapmış oldukları ithalat değerleri verilmiştir. Almanya'nın Afrika ile arasındaki ithalat 2017 yılında yaklaşık 22,9 milyon dolar iken 2019 yılında 27,2 milyon dolara çıkmıştır. AB ülkesi olan Fransa'nın Afrika ile yapmış olduğu ithalat oranı 2017'de 25,6 milyon dolar iken 2019'da 29,2 milyona çıkmıştır. Almanya ve Fransa'nın Afrika'ya yapmış olduğu ithalat karşılaştırıldığında, Almanya Fransa'ya göre her yıl daha düşük seyretmiştir. ABD'nin 2019 yılında Afrika ile yapmış olduğu ithalatın değeri 31,3 milyon dolardır

ve Almanya'nın 2019 yılındaki ithalat değerine göre yüksektir. İhracatta olduğu gibi yine Çin en yüksek paya sahiptir ve Afrika'ya ithalat değeri 2019'da 95 milyar dolardır. Bu değer Almanya'nın 2019 yılında Afrika ile yaptığı ithalatın yaklaşık üç buçuk katı kadardır.

Şekil 4: 2014 ve 2018 yılında Afrika'ya En fazla Doğrudan Yabancı Yatırımı (DYY) Yapan İlk 10 Ülke(Milyar dolar)

Kaynak: UNCTAD, 2020, (<https://unctad.org/news/investment-flows-africa-set-drop-25-40-2020#:~:text=After%20a%20significant%20increase%20in,in%20net%20investment%20from%20Angola.>)

Afrika'nın son zamanlarda artan potansiyelinden dolayı Kıta'ya yatırımlar artmıştır (UNCTAD, 2019). Şekil 4'te Afrika'ya en fazla doğrudan yabancı yatırım yapan on yatırımcı ülke sıralanmıştır. Şekilde görüleceği üzere Hollanda 2018 yılında 79 milyar dolar ile birinci sıradadır. Ardından onu 53 milyar ve 49 milyar dolar ile Fransa ve İngiltere takip etmektedir. ABD ise 48 milyar dolar ile Afrika'ya en fazla doğrudan yabancı yatırım yapan dördüncü ülkedir. Çin beşinci sırada olmasına rağmen, Fransa, İngiltere ve ABD'nin aksine yatırımı dört yıl içinde artmıştır. 2014-2018 yılları esnasında yatırımda en çok artışı gösteren (%113,3 artış) ülke Çin'in özel yönetim bölgesi Hong Kong'dur. Almanya diğer ülkelere göre payı düşük olmasına rağmen dört senenin ardından ilk defa tekrar Afrika'nın ilk 10'una girmiştir (Kroll, 2020).

Değerlendirme ve Sonuç

Almanya Afrika'nın büyüyen potansiyelini bildiği için Afrika ile birlikte güvene dayalı bir ortaklık kurmak ve iki tarafın da kazançlı olmasını istemektedir. Almanya'nın işbirliği yapmak istediği alanlar; barış ve güvenliği yönetip sürdürmek, siyasi ilişkiler, iktisadi işbirliği, göç, güvenlik ve iklim gibi küresel sorunları çözmek, enerji, hammaddeler, kültür ve eğitim politikalarıdır. Bunları başarmada kurumlarının rolü çok büyüktür. Almanya-Afrika ortaklığından çıkan fırsatları değerlendirmek, Almanya için avantajlıdır. Almanya'nın hedeflediği konularda kurumların başarısını değerlendirecek olursak:

- Almanya, Afrika'daki büyükelçilikleri ve konsoloslukları yardımıyla Afrika ülkeleri hakkında önemli veriler almaktadır. Ayrıca bu diplomatik temsilcilikler, Afrika'daki Alman şirketlerini desteklemekte ve iki taraf arasındaki ilişkileri geliştirmektedir. Almanya'nın Afrika'da 43 Büyükelçiliği, 2 Başkonsolosluğu ve 12 Fahri Konsolosluğu vardır. Afrika kıtasını kendi içinde 54 bağımsız ülkeden oluştuğunu düşünürsek Almanya'nın diplomatik temsilciliklerinin sayısı oldukça yüksektir.

- Almanya etkin siyasi kurumları sayesinde Afrika kıtasında demokrasi ve hukuka destek vererek hem bir arada barış içinde yaşamalarına fırsat vermektedir hem de iki tarafın işbirliğini

158 | Almanya'nın Afrika'daki Kurumları

güçlendirmektedir. İyi yönetişim Afrika'da sürdürülebilir kalkınmayı sağlar, çünkü yatırımların gelişmesi için siyasi, idari ve yasal çerçeve koşullarına ihtiyaç vardır. Son beş yıl içinde Almanya'nın "Compact with Africa" ve reform ortaklarında iş kurma kolaylığı artmıştır.

- Yardım kurumları ile Almanya, Afrika ile bir kültür alışverişi ve dostluğa dayalı bir iletişim gerçekleştirir. Almanya'nın Afrika'da yardım kurumlarının sayısı oldukça fazladır ve bundan dolayı Almanya Afrika ile planladığı amaçları daha kolay hayata geçirebilmektedir.

- Kültür ve eğitim politikası Almanya'nın dış politikasının "üçüncü ayağını" oluşturmaktadır ve bu bağlamda oluşturulan kuruluşlar Dışişleri Bakanlığında büyük miktarlarla finanse edilmektedir. Sözgelimi Alman Dışişleri Bakanlığı 2018 yılında Goethe enstitüsü için 240,8 milyon euro finans sağlamıştır. Bu kuruluşlar buldukları Afrika ülkelerinde oldukça büyük başarılar kat etmektedir ve yabancı dil olarak Almanca'nın yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Örneğin Afrika'da Almanca öğrenenlerin sayısı %7'den %10'a yükselmiştir (Bölüm 2.4: Eğitim Kurumları). Kültür ve eğitim politikası Almanya'nın Afrika ile sağlıklı iletişim kurmasına ve işbirliklerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır.

- Almanya'nın ticari kurumları Almanya ve Afrika arasındaki ekonomik alışverişi ve yatırımları geliştirmektedir. Almanya'nın Afrika ile ihracat ve ithalat değerleri kendisi gibi gelişmiş ülkelere göre düşük seyretmektedir. Fakat yine de 2019 senesinin ilk yarısında bir önceki yıla göre iki taraf arasındaki ticaret %12,7 artmıştır. Ayrıca bu kurumlar her iki tarafın dış ticaretinin güvence altına alınmasını hem de kalkınma ve işbirliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Buna ilaveten Almanya'nın ticari kurumları Afrika piyasası hakkında Alman ekonomisine önemli bilgeleri aktarmaktadır. Ticari kurumlara ayrıca önem verdiklerinden dolayı Almanya'nın Dışişleri Bakanlığı, Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) ve Alman Kalkınma Bankası (KfW) gibi kuruluşlarla Almanya yakın temas halindedir. Almanya'nın Afrika'ya doğrudan yabancı yatırım payı düşük olsa da 2014' yılından itibaren payını yaklaşık %27 kadar artırarak sıralamada ilk 10'na girmeyi başarmıştır (şekil 4).

Özetleyecek olursak Almanya, Afrika ile ortaklığını önemsemektedir ve bu sebepten ötürü Dışişleri Bakanlığı düzeyinde bir Afrika departmanı kurmuştur. Böylece planladığı ortak işbirlikleri doğrultusunda daha koordineli çalışmayı sürdürebilmektedir. Ayrıca Almanya, Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) resmi sayfasında Afrika'da yaşanan hızlı nüfus artışını karşılayabilmek adına 2050 yılına kadar Kıta'daki Alman kuruluşların sayısını ikiye katlamayı planladıklarını açıklamışlardır. Almanya, Afrika kapsamında tüm kuruluşlarına ayrı ayrı ehemmiyet vermekte, yakından takip etmekte ve finans sağlamaktadır. Mukayeseli incelemede Almanya'nın ekonomik performansı çok başarılı olmasa da son yıllarda gelişmeler kat etmiştir. Sonuç olarak, yapılan değerlendirmelere göre Almanya'nın Afrika'daki kurumları Almanya-Afrika işbirliğinin gelişmesinde büyük katkıları söz konusu olduğu için Alman kurumları başarılı bulunmuştur.

Kaynakça

- Africa Business Guide. (2020). *Was ist der Africa Business Guide ?* Africa Business Guide. <https://www.africa-business-guide.de/abg-de/about>
- AHK. (2020). *Die Deutschen Auslandshandelskammern (AHKs)*. AHK. <https://www.ahk.de/wer-wir-sind>
- Arslan, İ. (2015). 21.Yüzyılda Afrika- Avrupa Birliği İlişkileri: İki Birlik, Tek Vizyon. *Marmara Avrupa Araştırmalar Dergisi*, 1(23), 109–135.
- Auswärtiges Amt. (2018). *Was wir tun: 22. Bericht der Bundesregierung zur Auswärtigen Kultur- und Bildungspolitik für das Jahr 2018*.
- Auswärtiges Amt. (2019a). *Eine vertiefte Partnerschaft mit Afrika*. Auswärtiges Amt. <https://www.auswaertigesamt.de/de/aussenpolitik/regionaleschwerpunkte/afrika/leitlinien-afrika/205684>
- Auswärtiges Amt. (2019b). *Hilfe und Rat durch die Auslandsvertretungen*. Auswärtiges Amt. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/service/konsularinfo/hilfe-av>
- Auswärtiges Amt. (2020a). Deutsch als Fremdsprache: In Afrika und Asien lernen immer mehr Menschen. *Auswärtiges Amt*. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/deutsch-als-fremdsprache/2346756>
- Auswärtiges Amt. (2020b). *Länderübersicht*. Auswärtiges Amt. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/ReiseUndSicherheit/deutsche-auslandsvertretungen>
- Auswärtiges Amt. (2020c). *Weltweit gefragt: Deutsch als Fremdsprache*. Auswärtiges Amt. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/kulturdialog/-/2346768>
- Aybar, S. (2017). Küresel Ekonomi Perspektifinden Afrika'nın Yeniden Paylaşımı ve Türkiye. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 4* (ss. 41–62). Nobel Yayınevi.
- Aydın, H. (2017). *Afrika'da Kamu Diplomasisi: Çin ve Türkiye Muhakemesi*. AFAM. <https://afam.org.tr/afrikada-kamu-diplomasisi-cin-ve-turkiye-muhakemesi/>
- BMZ. (2017). *Afrika Und Europa- Neue Partnerschaft für Entwicklung, Frieden und Zukunft*.
- DAAD. (2020). *African Excellence- Fachzentren Afrika*. DAAD. <https://www.daad.de/de/infos-services-fuer-hochschulen/weiterfuehrende-infos-zu-daad-foerderprogrammen/african-excellence-fachzentren-afrika/>
- Demirtaş, M. S. (2019). *Almanya'nın Afrika'da Tutunma Çabaları*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/almanyanın-afrikada-tutunma-cabaları/1414697>
- Demirtaş, M. S. (2020). *Güçlenen Afrika Birliği ve AB ilişkiler*. Afrika Koordinasyon ve Eğitim Merkezi. http://www.akem.org.tr/avrupa-birliği-nin-yeni-afrika-stratejisi-ve-afrika-birliğiyle-iliskileri_i83/
- Deutsche Schutzgebiete*. (2017). Deutsche Kolonien. <https://deutsche-schutzgebiete.de/wordpress/kolonien-blog/>
- Deutsche Welle. (2020). *Afrika: Deutsch als Trendsprache*. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/de/afrika-deutsch-als-trendsprache/a-54465700>
- devex. (2020). *Konrad Adenauer Stiftung (KAS)*. Devex. <https://www.devex.com/organizations/konrad-adenauer-stiftung-kas-21552>

160 | Almanya'nın Afrika'daki Kurumları

- Die Bundesregierung. (2011). *Deutschland und Afrika: Konzept der Bundesregierung*. <https://www.bmvg.de/resource/blob/12804/1a1f8991061fc0ea10663e8df344075d/deutschland-und-afrika-konzept-der-bundesregierung-data.pdf>
- Die Bundesregierung. (2019). *Eine vertiefte Partnerschaft mit Afrika*.
- Doing Business. (2019). *Doing Business 2019 Training for Reform*.
- Durdak, A. (2017). *Almanya'nın gözü "yükselen" Afrika'da*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/almanyanin-gozu-yukselen-afrikada-/846812#>
- Eрмаған, İ., & Fidan, G. (2014). Çin'in Afrika Politikası. İ. Ermağan (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 1* (ss. 49–72). Nobel Yayınevi.
- Friedrich-Ebert-Stiftung. (2020). *Referat Afrika*. Friedrich-Ebert-Stiftung. <https://www.fes.de/referat-afrika>
- Gemeinsam Für Afrika. (2020). *Gemeinsam Für Afrika-Ein starkes Bündnis! Über Uns*. <https://www.gemeinsam-fuer-afrika.de/ueber-uns/>
- Goethe Institut. (2020a). *Über Uns*. <https://www.goethe.de/de/wwt.html>
- Goethe Institut. (2020b). *The Goethe- Institut in Sub-Saharan Africa*, <https://www.goethe.de/ins/za/de/ueb/auf.html>
- GTAI. (2020). *Über uns*. GTAI. <https://www.gtai.de/gtai-de/meta/ueber-uns>
- Hilt, K.(2020). *Deutsche Kolonien*. Planet Wissen. https://www.planet-wissen.de/geschichte/deutsche_geschichte/deutsche_kolonien/index.html#Herero
- İpek, V. (2019). Sığ Sularından Derinlere: Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Afrika Algısı. H. Bağcı, İ. Ermağan, & B. Gümüş (Eds.), *Dünya Siyasetinde Almanya 1* (ss. 441–459). Nobel Yayınevi.
- KfW. (2020a). *Afrika im Fokus*. KfW. <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/Internationale-Finanzierung/KfW-Entwicklungsbank/Weltweites-Engagement/Afrika-im-Fokus/>
- KfW. (2020b). *Unsere Aufgaben und Ziele*. KfW. <https://www.kfw-entwicklungsbank.de/Internationale-Finanzierung/KfW-Entwicklungsbank/Aufgaben-und-Ziele/>
- Konrad Adenauer Stiftung. (2020). *Medienprogramm Subsahara-Afrika Über uns*. Konrad Adenauer Stiftung. <https://www.kas.de/de/web/medien-afrika/ueber-uns>
- Kroll, A. (2020). *Investmentreport: Deutschland wieder unter den Top-10 in Afrika*. IHK. <https://www.subsahara-afrika-ihk.de/blog/2020/06/29/investmentreport-deutschland-wieder-unter-den-top-10-in-afrika/>
- Mert, A. O. (2012). Türkiye'nin Sahraaltı Afrika Ülkelerine Yönelik Kamu Diplomasisi Faaliyetleri (2005-2011). *Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*.
- Olson, M. (1996). Distinguished Lecture on Economics in Government: Big Bills Left on the Sidewalk: Why Some Nations are Rich, and Others Poor. *Journal of Economic Perspectives*, 10(2), 3–24.
- Orakçı, S. (2020). *Afrika Kitası'nda Küresel Rekabet*. İnsamer. https://insamer.com/tr/afrika-kitasinda-kuresel-rekabet_2808.html

- Tecim, M. S. (2018). Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta. In A. Kavas & M. Tandoğan (Eds.), *Uluslararası Siyasetin Odağındaki Kıta* (pp. 289–319). ALELMAS.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2012). Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye -Afrika İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, November.
- Tepeciklioğlu, E. E., Tok, M. E., & Basher, S. A. (2017). Turkish and BRICS Engagement in Africa: Between humanitarian and economic interests. *MPRA Paper*, 77549. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/77549/>
- UNCTAD. (2019). *World Investment Report 2019*. https://unctad.org/system/files/official-document/wir2019_en.pdf
- UNCTAD. (2020). *Investment flows in Africa set to drop 25% to 40% in 2020*. UNCTAD. <https://unctad.org/news/investment-flows-africa-set-drop-25-40-2020#:~:text=After a significant increase in,in net divestment from Angola>
- Üçler, G. (2017). Doğrudan Yabancı Yatırımlar için Kurumların Önemi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(627), 73-85.

AFRİKA ÜLKELERİ HUKUKU DÜZENLEMELERİNDE İRADE MUHTARİYETİ

PARTY AUTONOMY IN REGULATION OF THE LAW OF AFRICAN COUNTRIES

Yıl 1, Sayı 1, ss.162-172.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 23.12.2020

Kabul Tarihi: 18.02.2021

Year 1, Issue 1, pp.162-172.

Article Type: Research Article

Submitted: 23.12.2020

Accepted: 18.02.2021

Atf Bilgisi / Reference Information

Dürgen, B. (2021). Afrika Ülkeleri Hukuku Düzenlemelerinde İrade Muhtariyeti, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 162-172.

Betül DÜRGEN

Arş. Gör. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı

betul.durgen@inonu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8703-1341

Öz

Çağdaş hukuk düzenlerinde geniş yankı uyandıran irade muhtariyeti ilkesi, kimi zaman maddi hukuk hükümlerinde sözleşme özgürlüğü olarak kendini belli ederken kimi zaman da milletlerarası özel hukuk alanında taraflara hukuk seçimi imkânı ile gündeme gelmektedir. Bazı ülkelerin sınırladığı ölçüde serbest ekonomik düzenlerine dahi etki eden irade muhtariyeti ilkesi, hukukların yeknesaklaştırıldığı kadarıyla uygulanabilir hale gelmektedir. Çalışmamıza konu olan Afrika kıtası ülkelerinde, hukukun yeknesaklaştırılması gereği bölgede anlaşılmış olup gerekli adımların atıldığı OHADA kanunları ile açığa çıkarılmıştır. Bunun dışında yer yer milletlerarası özel hukukta genel olarak kabul görmüş bağlama noktaları dışına çıkan ülke bazında uygulamaların söz konusu olduğu da görülmektedir. Çalışmamızın amacı irade muhtariyeti prensibinin milletlerarası özel hukuka yansımaları olan hukuk seçiminin Afrika'da uygulanabilir olup olmadığını tespit etmektir. Bu tespiti yapmak Afrika ülkelerindeki çeşitli uygulamaların çağdaş düzenlemeler ile karşılaştırılmasını gerektirmiştir.

Anahtar Kelimeler: milletlerarası özel hukuk, OHADA, irade muhtariyeti, hukuk seçimi, uygulanacak hukuk.

Abstract

The principle of party autonomy, which has a wide repercussions in contemporary legal systems, sometimes manifests itself as the freedom of contract in substantive law provisions, and sometimes comes to order with the opportunity of choice of law in the field of international private law. The principle of party autonomy, which affects even the free economic order to the extent limited by some countries, becomes applicable to the extent that the laws are uniform. In the African countries, which are the subjects of our study, the need to uniformize the law has been understood in the region and the OHADA laws revealed that the necessary steps were taken. Apart from this, it is also seen that there are country-based practices that sometimes go beyond the generally accepted binding points in private international law. The aim of our study is to determine whether the choice of law, which is a reflection of the principle of will autonomy to private international law, is applicable in Africa. Making this determination required comparing various practices in African countries with contemporary regulations.

Key words: private international law, OHADA, party autonomy, choosing law, applicable law.

Structured Abstract

Nowadays, the freedom of choice of law is a generally accepted principle in private international law. Almost all legal orders allow the parties to choose the law to be applied to legal relations with foreign elements. In some legal relations, refusing to accept the choice of law or restricting the choice of law in various ways does not prevent party autonomy from being a general principle. We cannot say that the party autonomy is unlimited. Even in modern legal systems, the principle of party autonomy has not been accepted without limits. In legal orders where the party autonomy is restricted and accepted, individuals are given an authority that is delegated by legal orders, its existence is the main, and its limitation is an exceptional power.

The principles determined by the parties themselves are applied first, unless they are contrary to the mandatory rules of law. According to one definition, will-power refers to the individual finding the limits of his own behavior on his own. Party autonomy expresses that the human will is not determined (conditioned), that it is not necessarily formed within the relation of causality, but rather determines itself. In short, the principle of autonomy refers to the ability of individuals to prepare the legal relationship between them based on their own will.

The principle of party autonomy is the authority to regulate the relations that the legal order gives to individuals in accordance with their own free will. In this respect, it can be said that the principle of will autonomy gives individuals the authority to determine the relationships among themselves and their legal status in these relations, and the legal order recognizes the loyalty and consequences in this relationship and applies the results of the will to this commitment. Party autonomy strengthens the predictability of legal conditions and guarantees as they know their interests best for the expectations and will of the parties.

Party autonomy is based on the understanding that the parties are in a position to know their interests best as rational persons. The parties increase the predictability and certainty by subjecting the agreement between them to the law they choose. Regulations that allow the parties to determine the law to be applied in private international law serve the interests of the parties. Thus, by choosing which law will be applied to the legal relationship between them, they feel themselves in legal security, and thanks to this law they can foresee, they get information about the possible consequences of the legal relationship. In cases where the parties do not make a choice of law, they have to be subject to the objective law determined by the law. This country may be a country whose law the parties do not know, or it may be a completely coincidental place. In view of this importance of party autonomy, the absence of the same regulations in every country may be particularly important in commercial relations. An investor or trader who does not know what law will apply to him in the future may not want to invest or trade in that country. Aware of such a need, African countries have succeeded in attracting investors by adopting OHADA laws to harmonize their labor laws.

In arbitration, which is another institution that makes itself felt at every stage of the party autonomy, we have included two African countries in our study. There are regulations that strengthen the autonomy of both arbitration laws, especially inspired by the UNCITRAL Model Law.

It is important to bring the legal regulations of the states closer together in order to ensure the international private law justice. However, when we examine some African countries, we should say that the binding rules they use generally do not support international private law.

Giriş

Günümüzde milletlerarası özel hukukta hukuk seçimi serbestisi genel kabul görmüş bir prensiptir. Neredeyse tüm hukuk düzenleri, yabancılık unsuru içeren hukuki ilişkilere uygulanacak hukukun taraflarca seçilmesine izin vermektedir. Bazı hukuki ilişkilere hukuk seçiminin kabul edilmemesi veya hukuk seçiminin çeşitli şekillerde sınırlandırılması irade muhtariyetini genel bir prensip olmaktan çıkarmaz. İrade muhtariyetinin sınırsız olduğundan bahsedemeyiz (Reichle S. ve Schister R., 2018, s. 20; Hatemi, 1976, s. 3; Altaş, 2000, s. 105; Sirmen, 1972, s. 448; Başpınar, 1998, s. 18; İnceoğlu, 2000, s. 391-392; Ateş, 2007, İrade, s. 138; Ateş, 2008, s. 583; Ateş, 2007, Dürüstlük, s. 75; Kaşak, 2019, s. 74; Abegg, 2020, s. 207). Çağdaş hukuk düzenlerinde dahi irade muhtariyeti ilkesi sınırsız olarak kabul görmemiştir. İrade muhtariyetinin sınırlandırılarak kabul gördüğü hukuk düzenlerinde, kişilere hukuk düzenleri tarafından devredilen, varlığı asıl, sınırlandırılması istisnai bir yetki olarak verilmektedir (Eren, 2020, s. 367; Güngör, 2000, s. 75; Akipek ve Küçükgüngör, 2002, s. 30).

Tarafların bizzat belirledikleri esaslar, emredici hukuk kurallarına aykırı olmadıkları sürece ilk olarak uygulanırlar. Bir tanıma göre irade muhtariyeti, bireyin kendi davranışlarının sınırlarını yine kendi kendine bulmasını ifade eder (Ateş, 2007, Borçlar, s. 32, 86 nolu dipnot). İrade muhtariyeti, insan iradesinin belirlenmediğini (şartlanmadığını), nedensellik bağıntısı içerisinde zorunlu bir biçimde oluşmadığını, aksine bizzat kendi kendini belirlediğini deyimler (Aral, 1983, s. 250). Kısaca irade muhtariyeti prensibi, bireylerin aralarındaki hukuki ilişkiyi kendi iradelerini esas alarak hazırlayabilmelerini ifade etmektedir (Oğuzman ve Öz, 2020, s. 23; Eren, 2020, s. 16; Erman, 2011, s. 602; Ömeroğlu, 2017, s. 118).

İrade muhtariyeti ilkesi, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı ilişkilerini kendi özgür iradelerine uygun olarak düzenleyebilme yetkisidir (Eren, 2020, s. 365). Bu yönüyle irade muhtariyeti ilkesinin kişilere kendi aralarındaki ilişkileri ve bu ilişkilerdeki hukuki durumlarını belirleme yetkisini verdiğini, hukuk düzeninin de bu ilişkideki bağlılığı ve sonuçları tanıyarak bu bağlılığa iradede yer alan sonuçları uyguladığı söylenebilir (Antalya, 2018, s. 53). İrade muhtariyeti tarafların beklentileri ve iradeleri için çıkarlarını en iyi şekilde bilmelerinden dolayı yasal şartların ve güvencelerin öngörülebilirliğini güçlendirir (Toker, 2005, s. 120; Gül, 2016, s. 79).

İrade muhtariyeti, tarafların rasyonel kişiler olarak kendi çıkarlarını en iyi bilecek durumda oldukları anlayışına dayanmaktadır. Taraflar aralarındaki sözleşmeyi, seçtikleri hukuka tabi tutarak öngörülebilirliği ve belirliliği artırmaktadır. Milletlerarası özel hukukta uygulanacak hukuku tarafların belirlemesine imkân tanıyan düzenlemeler taraf menfaatine hizmet eder. Böylece taraflar aralarındaki hukuki ilişkiye hangi hukukun uygulanacağını seçerek kendilerini hukuki güvenlik içinde hisseder, öngörebildikleri bu hukuk sayesinde, hukuki ilişkinin olası sonuçları hakkında bilgi sahibi olurlar. Taraflar hukuk seçiminde bulunmadıkları hallerde, kanunun belirlediği objektif hukuka tabi olmak durumunda kalır. Bu ülke tarafların hukukunu bilmedikleri bir ülke olabileceği gibi tamamen tesadüfi bir yer de olabilir. İrade muhtariyetinin bu önemi karşısında her ülkede aynı düzenlemelerin olmayışı özellikle ticari ilişkilerde önem arz edebilmektedir. İleride kendisine hangi hukukun uygulanacağını bilemeyen bir yatırımcı veya tacir o ülkede yatırım veya ticaret yapmak istemeyebilir. Afrika ülkeleri böylesi bir ihtiyacın farkında olarak iş kanunlarını uyumlaştırmak üzere OHADA kanunlarını kabul ederek yatırımcıları kendilerine çekmeyi başarmışlardır.

İrade muhtariyetinin her aşamasında kendisini hissettirdiği bir başka kurum olan tahkimde, Afrika ülkelerinden Gana ve Nijerya'nın hukuklarını çalışmamıza dâhil ettik. Özellikle UNCITRAL Model Kanunu'ndan esinlenilerek hazırlanan her iki tahkim kanunun irade muhtariyetini güçlendiren düzenlemeler mevcuttur.

1. OHADA Kanunları

Afrika Ekonomi Hukuku Uyum Örgütü/*The Organization for the Harmonization of Business Law in Africa* (OHADA)¹ irade muhtariyeti kanununun uluslararası ticari sözleşmelerde hukukun seçimine ilişkin Lahey ilkelerinin katkısı ve ilişkisi hakkında tespitler yorumlar yapılmıştır. Bu kuruluş 17 Ekim 1993 tarihinde Afrika'da iş yürütmek için tek tip ve güvenli bir yasal çerçeve oluşturarak Afrika'da ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve yabancı yatırıma olan çekiciliklerini artırmak için on dört Orta ve Batı Afrika devleti tarafından kurulmuştur². Düzenleme uluslararası ticari sözleşmelerde hukuk seçimine ilişkin genel ilkeleri ortaya koymaktadır. Diğer yandan Lahey prensipleri uluslararası ticari sözleşmelerde hukuk seçimine ilişkin mevcut en iyi uygulamaların kanunu olarak kabul edilebilecek bağlayıcı olmayan bir araçtır, tarafların uygulanacak hukuku seçme ve taraflarca seçilen hukukun uygulanması konusunda uygun sınırlamalar koymalarını sağlar. Daha da önemlisi OHADA, borçlar hukuku tek tip metin ön taslağında irade muhtariyeti ile ilgili hükümleri iyileştirmek için Lahey ilkelerinin nasıl kullanılabileceğini araştırmaktadır. OHADA Afrika'da basit, modern ve uyumlu ticari düzenlemeler düzenlemeleri oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu vesileyle 12 Aralık 2007'de OHADA sözleşme hukuku hakkında tek düzen kanun hazırlanmasını yeniden başlatmaya karar vermiştir. OHADA sözleşme hukukuna ilişkin kanun taslağının ortak amacı tüm ticari ve ticari olmayan trans-eylemler için geçerli olacak tek, sıradan bir sözleşme yasası oluşturmaktır. Buradaki amaç kanunlar ihtilafı içeren durumlar için geçerli olabileceğidir. OHADA'ya üye devletlerin hukuk seçimine ilişkin genel kuralları "hukuk kuralları" seçimine izin vermemektedir. Ön taslağı hazırlayanlar tarafından yapılan bu seçimin, anlaşmazlıkların mahkeme önüne çıkarılması durumunda sadece devlet hukukunun belirlenmesine izin veren üye devletlerin mevzuatına uygun olduğunu belirtmek önemlidir. Aksine, anlaşmazlığın tahkime getirilmesi durumunda, irade muhtariyetinin kapsamı, tarafların sözleşmelerinde yönetmek için devlet dışı düzenlemeleri belirleme yeteneğine içerir. Başka bir deyişle devlet dışı hukuk seçiminin etkileri tahkim bağlamıyla sınırlıdır. Lahey ilkelerinin önerdiği yenilik, uluslararası ticari sözleşmelere taraflarının sözleşmelerini yönetmek için devlet hukukundan başka bir şey seçmelerine izin vermemektedir. OHADA Kanunları özellikle tarafların farklı geçerli yasaları belirleyen "standart terimleri" kullandıkları durumlarda, tarafların uygulanacak hukuk üzerinde anlaşmış olup olmadığını hangi yasanın belirleyip belirlemediği konusunda ilgilennememektedir (Monsenepwo, 2019, s. 162-185).

1.1. OHADA Yeknesak Borçlar Kanunu Ön Taslağı

2015 yılında OHADA Daimi Sekreteryası ve Kıta Avukatları Vakfı tarafından belirlenen bir çalışma grubu, OHADA Bakanlar Kuruluna Borçlar Kanunu ile ilgili yeknesak kanununun ön taslağını sunmuştur. Ön Taslak, sözleşmeden doğan (575-601. maddeler) ve diğer (587-601. maddeler) yükümlülüklerle ilişkin kanunlar ihtilafı kurallarını içeren 616 maddeyi kapsar. Daha özel olarak, ön taslağın 575. maddesi, irade muhtariyetini güçlendirmek ve taraflarca seçilen hukukun sözleşmeyi

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.ohada.org sitesine bakılmalıdır.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Namlı, 2016, s. 91-123.

mümkün olan en üst düzeyde yönetmesini sağlamak için hükümler içermektedir. Ön taslak hem medeni hukuk hem de ticaret hukuku sözleşmeleri için geçerli olduğundan, tüketici sözleşmelerinde (m. 578/2) hukuk seçimine, Sigorta Sözleşmelerinde (m. 579/2) ve iş sözleşmelerinde (m. 580) ilişkin hükümler içermektedir. Ancak, ön taslağın m. 580/1'in sadece ikinci cümlesi, çalışanı korumak için kanun kurallarının istisnai bir seçimini kabul etmiştir. Nitekim bir iş sözleşmesinde hukuk seçimi, bir çalışanın, seçim yapılmadığında, ön taslağın 580/2, 3 ve 4 maddesi uyarınca uygulanacak olan hukuk kapsamındaki zorunlu hükümlerin sağladığı korumadan mahrum bırakılması ile sonuçlanamaz. Bir sözleşmenin Ön taslak m. 575'te yer alan hukuk kurallarının seçimi kapsamına girebilmesi için, "kanunlar ihtilafı içermesi" gerekir. Bu sınırlama Lahey İlkeleri'nin 1(2) maddesine benzerdir. Ancak ön taslak, tarafların hukuk seçiminin bir sözleşmenin uluslararasılığının belirlenmesinde ilgili bir unsur olup olmadığını belirlemez. Lahey İlkeleri'nin amacı gereği, tarafların hukuk seçiminde, bir sözleşmede yabancı unsur olup olmadığını belirlemek önemsiz bir unsurdur. Böyle bir kuralın ön taslağa eklenmesi, tarafların sözleşmenin uluslararasılığını yalnızca ilgili tüm unsurların tek bir devlette merkezlenmiş olduğu durumlarda yabancı bir hukuk seçerek yabancı unsuru oluşturmalarını önleyecektir (Monsenepwo, 2019, s. 162-185).

1.2. OHADA Kanunlarında Hukuk Seçimi

Lahey İlkelerinin 2 (1) ve 3'üncü maddeleri gibi, ön taslağın ilk cümlesi 575 (1) maddesi tarafların sözleşmelerini düzenleyen hukuku seçme özgürlüğünü belirler. Tüm OHADA üye devletlerinin mevzuatı, tarafların sözleşmelerini düzenleyen hukuku seçme özgürlüğünü de belirlemiştir. Madde 575 (1) ön taslağın ilk cümlesi, tarafların sözleşmelerini yönetmek için herhangi bir devlet hukukunu seçmelerine izin verildiğini açıkça kabul eder. Ön taslağın 571. maddesi uyarınca tarafların OHADA üyesi olmayan bir devlet hukukunu da seçmelerine izin verilir (Monsenepwo, 2019, s. 162-185).

1.2.1. Kısmi Hukuk Seçimi

Ön taslağın üçüncü cümlesi m. 575 (1) uyarınca, taraflar sözleşmelerinin tamamı veya sadece bir kısmı için geçerli olan hukuku reddedebilir. Tarafların, sözleşmenin sadece bir kısmı için hukuk seçimine gitmeleri durumunda, sözleşmenin geri kalanı, geçerli olan hukuka tabi olacaktır. Ancak, ön taslağın 575 (1) maddesinin üçüncü cümlesi, tarafların sözleşmenin farklı bölümleri için farklı hukuk seçmesine izin vermemektedir. Bu bağlamda, tarafların sözleşmenin bir kısmı için geçerli hukuku seçme olasılığının, sözleşmenin diğer bölümleri için farklı hukukun seçimi ile karıştırılmaması gerektiğinin altını çizmek önemlidir. Başka bir deyişle, bir sözleşme, ön taslağın üçüncü cümlesinin 575 (1). maddesinin mevcut hali uyarınca seçilen birden fazla hukuk ile yönetilemez. Ön taslağın 575 (1) üçüncü cümlesi, sadece sözleşmenin tamamı veya bir kısmı için uygulanacak olan hukuk için hukuk seçimine izin verir. Ancak, tarafların sözleşmelerinin ayrı bölümlerini farklı hukuklara (*dépeçage*) tabi tutma olasılığı, irade muhtariyetinin uygulama biçimlerinden biridir (Monsenepwo, 2019, s. 162-185).

1.2.2. Hukuk Seçiminin Zamanı ve Değiştirilmesi

Ön taslak, tarafların herhangi bir zamanda sözleşmeye daha önce uygulanacak hukuktan başka bir hukukun uygulanmasını kabul edilebileceğini öngörmektedir (m. 575 (2) ilk cümle). Lahey Prensiplerinin m. 2 (3) ikinci cümlesi gibi, ön taslağın m. 575 (2) ikinci cümlesi (m. 583 ile bağlantılı olarak), uygulanacak hukukta, tarafların tercihi, daha önce uygulanan hukuk uyarınca resmi olarak geçerli olan bir sözleşmeye hâle getiremez. Ayrıca, ön taslağın 575 (2) maddesinin ikinci cümlesi, hukuk

seçiminde yapılan bir değişikliğin üçüncü tarafların haklarını olumsuz etkilememesini öngörmektedir. Ayrıca, ön taslağın 575 (2) maddesinin ikinci cümlesi şu şekildedir: “Taraflar, istedikleri zaman, sözleşmenin, bu madde uyarınca daha erken bir hukuk seçimi veya bu başlığın diğer hükümleri gereğince, daha önce yönetilenin dışındaki bir hukuk ile yönetilmesini kabul edebilirler.” Ön taslağın 575 (2) maddesinin ilk cümlesi Lahey İlkeleri'nin 2 (3) maddesi ile uyumludur.

1.2.3. Seçilen Hukuk ile Sözleşme Arasında Bağlantı

Lahey Prensiplerinin 2 (4) maddesi gibi, ön taslağın 575'inci maddesi, seçilen hukuk ile sözleşme arasında herhangi bir bağlantı gerektirmemektedir. Taraflar ilişkileri ile bağımsız bir hukuk seçmekte özgürdürler, yani kendileri veya işlemleri ile hiçbir ilişkisi olmayan bir hukuk seçebilirler (Monsenepwo, 2019, s. 162-185).

1.2.4. Açık veya Zımni Hukuk Seçimi

Ön taslağın 575 (1) maddesi uyarınca, taraflar sözleşmelerine uygulanacak hukuku açıkça veya zımni olarak seçebilirler. Açık bir hukuk seçiminin gerekleri, sözleşmenin "tabi" veya "yönetilmesi" gibi ifadelerin kullanılmasıyla karşılanabilir. Ayrıca, tarafların işyerlerinin bulunduğu yer gibi bazı dış etkenlere göre de yapılabilir. Hukuk seçimi 575 (5), 583, 584 ve 586. maddeleri uyarınca yazılı veya sözlü olarak yapılabilir. Ön taslağın 575 (1) ikinci cümlesine göre, bir hukuk seçimi zımnen de yapılabilir. Lahey Prensipleri'nin 4. maddesi açısından olduğu gibi ya sözleşmenin hükümleri ya da davanın koşulları kesin olarak örtük bir hukuk seçimine işaret edebilir. Lahey Prensipleri'nin 4. maddesinin ikinci cümlesinden farklı olarak, ön taslak, bir mahkeme seçiminin veya bir tahkim anlaşmasının kendi başına bir hukuk seçimine eşit olamayacağını belirtmez. Sonuç olarak, ön taslak uyarınca, bir ulusal mahkeme sadece yetki seçiminden bir hukuk seçimi çıkarabilir. Öte yandan, ön taslağın 575 (2) maddesi, hukuk seçiminde örtük bir değişiklik olup olmayacağını belirtmemektedir. Dolayısıyla bu soru ulusal uluslararası özel hukuk kurallarına bırakılmıştır. Ne yazık ki, OHADA üye devletlerinin ulusal hukuk seçimi hükümlerinin çoğu bu konuyu ele almamaktadır (Monsenepwo, 2019, s. 162-185).

1.2.5. Atıf

Ön taslak atıf (*renvoi*) olasılığını dışlar. Ön taslağın 570. maddesi uyarınca, bir hukuk seçimi, taraflarca seçilen uluslararası özel hukuk kurallarına atıfta bulunmaz. Bir hukuk maddesi seçimi, yalnızca seçilen hukukun uluslararası özel hukuk kurallarının hariç tutulmasıyla sınırlı olarak yorumlanmalıdır. Taraflarca yapılan hukuk seçiminde uluslararası özel hukuk kurallarına atıfta bulunulması halinde, sözleşme sonunda tarafların beklentilerinden farklı bir hukuka tabi olabilir. Bu da taraflar için belirsizliğe yol açacaktır. Bu nedenle, tarafların beklentilerinden farklı bir hukukun uygulanmasını önlemek, tarafların niyetini pekiştirir ve daha fazla hukuki öngörülebilirliğe yol açar. Ancak, Ön taslağın 570. maddesi istisna olarak tarafların seçilen hukukun uluslararası özel hukuk kurallarını açıkça belirlemelerine izin vermemektedir. Ancak, tarafların tahkimde uluslararası özel hukuk kurallarını seçmede meşru çıkarları olabilir. Örneğin, çok birimli bir devletin söz konusu olduğu durumlarda, taraflar, belirsizliği önlemek için o devletin iç hukuk kurallarını seçmekle ilgilenebilirler. Ayrıca, bu hükmün dâhil edilmesi irade muhtariyeti kavramını pekiştirecektir (Monsenepwo, 2019, s. 162-185).

1.2.6. Emredici Kurallar ve Kamu Düzeni

Ön taslak, birinci fıkra 575 (1) maddesinde belirtilen irade muhtariyeti ilkesinin uygulanması üzerine iki tür sınırlama tanımaktadır. 568. madde uyarınca, ön taslak *forumun* geçersiz kılınan emredici kurallarının uygulanmasını etkilemez. Seçilen hukuka bakılmaksızın, bir mahkeme, *forumun* emredici hükümlerini uygulayabilir veya uygulamak zorundadır. Bu hüküm Lahey İlkelerinin 11 (1) maddesi ile uyumludur. Ancak, ön taslağın 568. maddesi, bir mahkemenin başka bir hukukun emredici hükümlerini geçersiz kılabileceğini ya da dikkate alabileceğini öngörmemektedir. Buna ek olarak, ön taslağın 569. maddesi, Lahey Prensiplerinin 11 (3) maddesi gibi, bir mahkemenin seçilen hukuk hükümlerini yalnızca kamu düzeninin temel kavramlarıyla açıkça uyumsuz olması durumunda uygulamayı reddedebileceğini öngörmektedir. Ön taslağın, OHADA yeknesak kanunları ve düzenlemelerinden kaynaklanan baskın emredici kurallardan veya kamu düzeninden özellikle bahsetmediğine dikkat etmek önemlidir. OHADA'dan kaynaklanan kurallar otomatik olarak OHADA üye devletlerinin iç hukukuna dâhil edildiğinden, böyle bir ihmal herhangi bir sorun yaratmaz. Bu nedenle, OHADA üye devletlerinin öncelikli emredici kuralları OHADA emredici kurallarını içerir. Aynıısı kamu düzeni kavramı için de geçerlidir (Monsenepwo, 2019, s. 162-185).

2. Tahkim Hukukunda İrade Muhtariyeti

2.1. Nijerya Hukuku

Nijerya'da, 2004 Tahkim ve Uzlaştırma Kanunu, tahkim yargılamasını ve kullanılan tahkim kurallarını düzenler. İrade muhtariyeti ilkesini güçlendiren düzenleme şu ifadelerle yer vermektedir: “*Aksine bir ifade belirtilmedikçe, tarafların anlaşması veya mahkemenin veya hâkimin izni olmadıkça bir tahkim anlaşmasından dönülemez*”. Tahkim sürecinin tarafları, işlemlerine uygulanacak hukuku seçmek için Nijerya hukuku uyarınca özgürdürler (Fagbemi, 2015, s. 222-246).

UNCITRAL Model Kanunu'nun 18. maddesinin bir kopyası olan 2004 Nijerya Tahkim ve Uzlaştırma Kanunu'nun 14. bölümü şöyledir: “*taraflara eşit muamele edilmeli ve taraflara davalarını savunmak için tüm imkânlar verilmelidir*”. Bu hükmün sonuçları aşağıdaki gibidir: Birincisi, tahkim anlaşması, tahkim taraflarının tahkimin yürütülmesi sırasında eşit muamele görme hakkına sahip oldukları bir anlaşmasıdır, aksi takdirde adaletten bahsedilemez. İkinci olarak, taraflara davalarını savunurken tüm imkânları kullanmaları için fırsat tanınacaktır. Dolayısıyla, taraflara tahkim davası hakkında uygun şekilde bildirimde bulunulmadığı veya davayı tahkim mahkemesinde savunmak için tüm imkânlar tanınmadığı takdirde, verilen karara itiraz edildiğinde iptal edilecektir. Üçüncüsü, tahkim mahkemesi yarı yargısal bir otorite olduğundan, hâkimler hakem olarak atanmamalıdır. Adil yargı ilkesini korumak için, tüm yargı ve idari makamların, önlerindeki yargılama sırasında adil yargı ilkesine uymaları gerekmektedir (Fagbemi, 2015, s. 222-246).

Nijerya Tahkim Kanunu'nun 47 (1) maddesi “*tahkim mahkemesi, uyuşmazlıkları tarafların tabii olmak için seçtikleri ülkede geçerli olan kurallara uygun çözecektir*” ifadesine yer vermektedir. Bu hüküm gereği irade muhtariyeti ilkesinin, uyuşmazlık için geçerli hukuk seçimini büyük ölçüde etkilediği belirtilmektedir. Yine, 2004 yılında yapılan düzenleme taraflar açıkça yetkilendirmedikçe mahkemenin *ex aequo et bono or amiable compositeur* (dostane aracı), olarak karar veremeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, her durumda, hakem heyetinin sözleşme şartlarına uygun olarak karar vereceği ve işlem için geçerli olacak ticari uygulamayı dikkate alacağı açıktır. Bu hükümlerin yanı sıra, Nijerya

Tahkim Kanunu, irade muhtariyeti ilkesinin tanınmasıyla, taraflara sözleşme ile hakemlerin sayısını belirleme ve bunları atama, tahkim yerini ve tahkim işlemlerinde kullanılacak dili seçme özgürlüğü verir (Fagbemi, 2015, s. 222-246).

2.2. Gana Hukuku

2010 Gana Tahkim ve Uzlaştırma Kanununda yer alan tahkim temel ilkesi, taraflar arasında çıkacak olan, tahkim ve tahkim sürecinin nasıl yürütüleceği gibi ihtilaflarla nasıl başa çıkılacağına dair taraf tercihlerine saygı duyan ve bunu güvence altına alan, irade muhtariyeti genel ilkesidir. Gana kanunları, tahkim sürecinin başlatılması için bekletici mesele olarak, tahkim anlaşması kapsamında bulunan bir anlaşmazlığın tarafının, bu anlaşmanın koşullarına tabi olarak, anlaşmazlığı tahkime yönlendirmesini öngörmektedir. Bu bölüm tahkimin temelini oluşturur; dolayısıyla, tarafların anlaşmasında tahkim şartının bulunmaması durumunda, uyuşmazlığın tahkime götürülmesi imkânsızdır. Gana kanunları taraflara; mahkemenin nasıl oluşacağı ve kimliği konusunda tercih hakkı vererek; hakem veya hakemlerin tecrübesine, niteliklerine ve milliyetlerine ilişkin şartlar koyarak; bir tahkim belirleme yetkilisi atayarak hakem sayısını ve atama prosedürünü belirleyerek irade muhtariyeti hükmünü daha da güçlendirmektedir. Ayrıca, Gana Tahkim Kanunu uyarınca, tahkim mahkemesinin anlaşmazlığı taraflarca seçilen hukuka ve anlaşmazlığın özüne uygun olarak karar vermesi gerekmektedir (Fagbemi, 2015, s. 222-246).

3. Milletlerarası Özel Hukuk Genel Uygulamalarından Ayrılan Düzenlemeler

Common law ülkesi olan Güney Afrika'da taşınır mallar için murisin son ikametgâhı, taşınmaz mallar için *lex rei sitaenin* uygulanması kabul edilmiştir. Güney Afrika için *common law* ve *civil law* karma sisteminin benimsendiği de söylenebilir (Öztürk, 2015, s. 181).

1964 yılında yürürlüğe giren Vasiyet Tasarruflarının Şekline Dair Kanun Uyuşmazlıkları Hakkındaki La Haye Sözleşmesi'ne Güney Afrika ile birlikte Botswana, Lesotho, Maritus, Swaziland gibi Afrika ülkeleri de taraftır. Sözleşme yeknesak kanun (*loi uniform*) niteliğini taşıdığı için (m. 6), geniş bir uygulama alanına sahiptir. Sözleşme tarafından yetkili olarak tayin edilen hukukun, Sözleşmeye taraf olmayan bir devletin hukuku olsa dahi uygulanacağını belirtmesi, Sözleşmenin hükümlerini yeknesak milletlerarası özel hukuk kuralları haline getirmektedir. Sözleşme, ölüme bağlı tasarrufların şekli ile ilgili olarak sekiz ayrı bağlama kuralına yer vermiş (m. 1) ve bu kurallardan herhangi birinin öngördüğü şekle uygun olarak yapılan tasarrufların geçerli sayılacağını hükme bağlamıştır (Baran Çelik, 2011, s. 155-156).

Güney Afrika hukukuna göre, evliliğin taşınır mallar üzerindeki etkisi konusu, eşlerin ilk ikametgâhı hukukuna tâbidir. Eşlerin yeni bir ikametgâh kazanmış olmasının hiçbir önemi ve anlamı yoktur. Buna doktrinde tam değişmezlik (*full immutability*) denmektedir (Öztürk, 1998, s. 84-85).

Sonuç

Afrika ülkelerinde irade muhtariyetinin görünümünü milletlerarası özel hukuk bağlamında ele aldığımız bu çalışma ile bazı Avrupa düzenlemelerinin kopyası mahiyetinde düzenlemelere rastladığımız gibi, yer yer çağdaş düzenlemeler ile uyumlu olmayan uygulamalara da rastladık.

1993 yılında kurulan Avrupa Ekonomi Hukuku Uyum Örgütü (OHADA), Afrika'ya yabancı yatırımcıları çekmek ve böylece ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla gütmektedir. Örgüte üye

devletlerin basit, modern ve uyumlu ekonomi hukukuna sahip olabilmesi için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Hukuk seçimi ile ilgili önemli düzenlemeler içeren kanunlar çalışmamızda inceleme konusu yapılmıştır.

OHADA kanunlarına göre sadece bir devlete ait kurallar hukuk seçimine konu olabilir. Genel hukuk kuralları bu kapsamda hukuk seçimine konu edilemez. Bu konuda Avrupa düzenlemelerinden ayrıldığı söylenebilir. Ancak yine de seçilecek devlet hukukunun sözleşme ile veya taraflar ile herhangi bir bağlantısı olmayan bir devlet hukukunun seçilebilmesi bakımından düzenlemenin modern olduğunu belirtmeliyiz. Bunun yanı sıra OHADA üyesi olmayan herhangi bir devlet hukukunun seçilebileceğini de belirtmeliyiz.

OHADA kanunlarında hukuk seçimi ile ilgili kısıtlama sayılabilecek ve milletlerarası özel hukukun bugün geldiği noktada çok fazla karşılaşmadığımız düzenlemelerden birisi kısmi hukuk seçimi konusundaki yasaktır. Tarafların bir sözleşmeye uygulanmak üzere birden fazla hukuk seçemeyeceği gibi, sözleşmenin çeşitli kısımlarına ayrı hukuk seçimleri yapamayacakları da düzenlenmiştir. Gerçi sözleşmenin yalnızca bir kısmı için hukuk seçimi yapılabileceği kabul edilmiştir, ancak milletlerarası özel hukukun çağdaş düzenlemelerinde sözleşmenin ayrı ayrı uygulanabilir kısımlarının farklı hukuklara tabi tutmanın serbest olması karşısında bu düzenleme zayıf kalmaktadır.

Hukuk seçimi ile ilgili çağdaş düzenlemeler ile aynı şekilde kabul edilen diğer konu, seçilen hukukun taraflarca her zaman değiştirilebilir olduğudur. Türk hukukunda da bildirildiği gibi OHADA kanunlarında da hukuk seçiminin sonradan değiştirilmesi halinde üçüncü kişilerin haklarına hanel gelmeyecektir. Yine tarafların hukuk seçimi yapmaları halinde atıf müessesesi reddedilmiştir. Tarafların aksini kararlaştırmadıkları durumlarda seçilen hukukun kanunlar ihtilafı kuralları değil, maddi hukuk hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir. Hukuk seçiminin açık veya zımni olabileceği de düzenlemeler arasındadır.

Çalışmamızda incelediğimiz diğer konu ise tahkimdir. Afrika ülkelerinden en modern tahkim kanunlarına sahip olanlarını ele aldık. Nijerya ve Gana tahkim kanunları UNCITRAL Model Kanunu'nu kopya eden ve bunda oldukça başarılı görülen, irade muhtariyetini tahkimin manasına uygun kullanabilen tam olarak çağdaş diyebileceğimiz kanunlar olarak değerlendirdik.

Son olarak Güney Afrika'daki bir kısım uygulamaları değerlendirdik. Milletlerarası özel hukukta irade muhtariyetinin çok yer bulamadığı konulardan biri olan mirasa uygulanacak hukuk konusunda Güney Afrika kanununda ikili bir ayrıma gidilerek, taşınmazlar için taşınmazın bulunduğu yer hukukunun, diğer miras için mirasın son ikametgâhi yeri hukukunun uygulanacağı düzenlenmiştir. Türk hukukunda mirasa uygulanacak hukuk olarak ölenin millî hukukuna tabi olacağını hatırladığımızda ve diğer uluslararası düzenlemeleri göz önünde bulundurulduğunda miras hukuku düzenlemelerinde irade muhtariyetinin yeni yeni geliştiğini söylemeliyiz. Güney Afrika uygulamalarının bir diğer önemli konusu olan evlilik mallarına uygulanacak hukukta, Türk hukukunun tersi bir düzenleme görmekteyiz. Evlilik mallarında tam değişmezlik statüsünün uygulandığı Güney Afrika'da eşlerin ilk ikametgâhi bu konuda uygulanacak tek hukuktur ve eşlere herhangi bir hukuk seçimi kısıtlı dahi olsa verilmemiştir. Türk hukukuna baktığımızda ise değişken statü olarak adlandırılan bir sistemden bahsetmekle beraber taraflara tamamen serbest olmasa da bir hukuk seçimi imkânı verildiğini söylemeliyiz. Sadece açık hukuk seçimi yapabilmeleri kaydıyla MÖHUK'ta belirtilen dört hukuktan birini taraflar evlilik mallarına uygulamak üzere seçebileceklerdir. Ayrıca hukukumuzda evlilik mallarında taşınır-taşınmaz olarak ayırım

yapılmamıştır. Bu gerekçelerde Güney Afrika'nın evlilik mallarına uygulanacak hukuk bakımından çağdaş düzenlemelere ters bir tutum içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Milletlerarası özel hukuk adaletinin sağlanması adına devletlerin hukuki düzenlemelerini birbirine yakınlaştırılması önem arz etmektedir. Ancak bazı Afrika ülkelerini incelediğimizde kullandıkları bağlama kurallarının genel olarak milletlerarası özel hukukta destekçisinin olmadığını ifade edebiliriz.

Kaynakça

- Abegg A. (2020). *Die Ausdifferenzierung der Vertragsfreiheit im Wirtschaftsrecht* Erişim tarihi: 03.07.2020, http://doc.rero.ch/record/4793/files/1_Abegg_-_Vertragsfreiheit_KritV.pdf.
- Akipek, Ş., ve Küçükgüngör, E. (2002). *Sözleşmeler Rehberi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Altaş, H. (2000). Kira Parası Artışlarının Sınırlandırılması. *AÜHFD*, C. 49, S. 1-4, 97-116.
- Antalya, G. (2018). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler (cilt 1)*. 2. baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Aral, V. (1983). Hukukta İrade Özgürlüğü. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 48, Sayı 1-4*, 249 – 282.
- Ateş, D. (2007). *Borçlar Hukuku Sözleşmelerinde Genel Ahlakı Aykırılık*. Ankara: Turhan Kitabevi, (Borçlar)
- Ateş, D. (2007). İrade Özerkliği Kapsamında MK. m. 23/II Hükümü ve Karar Özgürlüğü. *Ankara Barosu Dergisi*, 66, S. 2, 135-148. (İrade)
- Ateş, D. (2007). Sözleşme Özgürlüğü Yönünden Dürüstlük Kuralları. *TBB Dergisi, Sayı 72*, 75-93. (Dürüstlük)
- Ateş, D. (2008). BK. m. 65 Kuralı: Özel Olarak Genel Ahlakı Aykırı Amaçlarla Verilenlerin İade Edilememesi. *Prof. Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 583-605.
- Baran Çelik, N. (2011). *Milletlerarası Unsurlu Ölüme Bağlı Tasarruflara Uygulanacak Hukukun Tayini*. Doktora Tezi.
- Başpınar, V. (1998). *Borç Sözleşmelerinin Kısmi Butlanı*. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Eren, F. (2020). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. 25. bs., Yetkin Yayınları.
- Erman, H. (2011). Borçlar Hukukunda Akit Serbestisi ve Genel Olarak Sınırlamaları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 38 S. 1-4, 601-620.
- Fagbemi, S. A. (2015). The Doctrine Of Party Autonomy In International Commercial Arbitration: Myth Or Reality?. *Afe Babalola University: J. Of Sust. Dev. Law ve Policy* Vol. 6: 1: 222-246.
- Gül, İ. (2016). Freedom of Contract, Party Autonomy and Its Limit Under CISG. *Hacettepe HFD*, 6 (1), 77–102.
- Güngör, G. (2000). *Milletlerarası Özel Hukukta Tüketicinin Korunması*. Yetkin Yayıncılık.
- Hatemi, H. (1976). *Hukuka ve Ahlakı Aykırılık Kavramı ve Sonuçları: Özellikle BK. 65 Kuralı*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- İnceoğlu, M. M. (2000). Sözleşme Yapma Zorunluluğu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 5. Maddesinin Bu Açından Değerlendirilmesi. *Prof. Dr. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan*, 391-429.

- Kaşak, F. E. (2019). *Sözleşme Özgürlüğünün Sınırı Olarak Kanunun Emredici Hükümlerine Aykırılık*. Oniki Levha Yayıncılık.
- Monsenepwo, J. (2019). Contribution of The Hague Principles On Choice Of Law İn International Commercial Contracts To The Codification Of Party Autonomy Under Ohada Law. *Journal Of Private International Law*, 15:1, 2019, 162-185, Dor: 10.1080/17441048.2019.1593092 (Erişim Tarihi: 27.10.2019).
- Namlı, M. (2016). Afrika'da Ekonomi Hukuku'nun Uyumlaştırılmasına İlişkin Sözleşme'ye (Ohada Sözleşmesi) Genel Bakış. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 33 / 1, 91-123.
- Oğuzman, M. K., ve Öz, M. T. (2020). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Cilt 1, 18. bs., Vedat Kitapçılık.
- Ömeroğlu, E. (2017). *Aynı Haklara Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Yargı Merciiinin Tayininde İrade Serbestisi Prensibi*. Adalet Yayınevi.
- Öztürk, N. (1998). *Evlilik Mallarına Uygulanacak Hukuk*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Öztürk, N. (2015). Miras Statüsünün Belirlenmesinde İrade Muhtariyetinin Rolü. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.5, 177-208.
- Reichle, S., ve Schister, R. (2018). Sitten widrigkeit des Sex dienstleistungsvertrags?. *ExAnte*, , 2(2), 19-29, (çevrimiçi) <https://ex-ante.ch/index.php/exante/article/view/57> (1 Mart 2020).
- Sirmen, L. (1972). Modern Hukukta Sözleşme Kavramı ve Türk Hukuku. *Prof. Dr. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'na Armağan*, 441-472.
- Toker A. G. (2005). *Uluslararası Taşınır Mal Satımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin (Viyana Sözleşmesi) Uygulama Alanı*. Seçkin Yayınevi.

Uniform Acts, 15 Kasım 2020 tarihinde, www.ohada.org.

**BİR DIŞ AKTÖR OLARAK OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN ETİYOPYA
POLİTİKASINA ETKİSİ
(İMPARATOR TEWODROS'DAN KRAL V. IYASU'YA)**

**THE OTTOMAN EMPIRE AS AN EXTERNAL ACTOR AND ITS EFFECT ON POLITICS IN
ETHIOPIA FROM EMPEROR TEWODROS TO KING IYASU V ¹**

Yıl 1, Sayı 1, ss.173-192.

Year 1, Issue 1, pp.173-192.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 14.01.2021

Submitted: 14.01.2021

Kabul Tarihi: 20.02.2021

Accepted: 20.02.2021

Atf Bilgisi / Reference Information

Yıldız, F. (2021). The Ottoman Empire As An External Actor And Its Effect On Politics In Ethiopia From Emperor Tewodros To King Iyasu V, *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1 (1) , 173-192.

Fatma YILDIZ

Doktora Öğrencisi, Cape Town Üniversitesi, Güney Afrika

YLDFAT001@myuct.ac.za

ORCID ID: 0000-0002-8392-5142

Abstract

The Ethiopian-Ottoman Turkish relations were carried out in economic, cultural and political aspects via the Red Sea, Egypt and Sudan territories from 16th century to 19th century. In the medieval period, this relationship between Ethiopia and the Ottoman Empire grew rapidly because of the rivalry between Turks and Portuguese as well as internal wars in Ethiopia. In the middle of the 19th century, tension in the relations between the Ottoman Empire and Ethiopia continued. For instance, Emperor Tewodros and Emperor Yohannes sought to remedy against Turk's increment in the Red Sea through Egypt. Therefore, they sent letters to Queen Victoria and Lord Granville to dismiss Turks from the Red Sea in 1862 and 1872 respectively. After the opening the Suez Canal in 1869, political conditions changed on the Red Sea. Britain supported Egyptian spread to this area. Thus, Ethiopian-Egyptian War broke out on 16 November 1875. However, Sultan Abdulhamit had an influence in the formation of the balances on the region. Hence, the relationship between the two countries improved

¹ This article was presented at 20th International Conference of Ethiopian Studies, at Mekelle University, 30 September- 5 October 2018. It was revised as version of the verbal statement at the conference.

174 | Bir Dış Aktör Olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun Etiyopya Politikasına Etkisi (İmparator Tewodros'dan Kral V. Iyasu'ya)

during King Menelik II and Sultan Abdulhamid II. Deir El Sultan Monastery in Jerusalem was on the issue between them. Furthermore, the Ottoman Empire had significant diplomatic contact with the region. For example, Mazhar Bey, who was consul of Ottoman Empire in Harar, played an active role in the relations during Iyasu V. Mazhar Bey persuaded Iyasu V to become an ally of the Central Powers during the First World War.

The main objective of this research is to explore the Ottoman Empire's influence on the politics in Ethiopia from 1860 to 1916. It was also aimed at assessing the role of the Ottoman Empire in Ethiopia's external and internal politics through the history of Ethiopia. To this end, comparative historical and document analysis methods were employed. The historical records of the period available in the archives, in Istanbul and Addis Ababa, were used to collect primary data.

Key Words: Ethiopia, Ottoman Empire, Emperors Tewodros and Yohannes, Sultan Abdulhamid II, Kings Menelik II and Iyasu V.

Öz

Etiyopya-Osmanlı Türk ilişkileri, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Kızıldeniz, Mısır ve Sudan toprakları üzerinden ekonomik, kültürel ve siyasi yönden yürütülmüştür. Ortaçağ'da Etiyopya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki siyasi ilişkiler, Türkler ve Portekizliler arasındaki rekabet ve Etiyopya'daki iç savaşlar nedeniyle hızla gelişmiştir. Fakat, 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti ile Etiyopya arasındaki ilişkilerde gerginlik devam etmiştir. Örneğin, İmparator Tewodros ve İmparator Yohannes, Türk'ün Kızıldeniz'deki yayılışına Mısır üzerinden çare bulmaya çalışmıştır. Bu nedenle, Türkleri Kızıldeniz'den çıkarmak için sırasıyla Kraliçe Victoria ve Lord Granville'e 1862 ve 1872'de mektuplar göndermişlerdir. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra Kızıldeniz'deki siyasi koşullar değişmiş ve İngiltere, Mısır'ın bu bölgeye yayılmasını desteklemiştir. Böylece 16 Kasım 1875'te Etiyopya-Mısır Savaşı çıkmıştır. Ancak bölgedeki dengelerin oluşmasında Sultan Abdülhamit'in etkisi büyüktür. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler Kral II. Menelik ve Sultan II. Abdülhamit döneminde gelişmiştir. Kudüs'teki Deir El Sultan Manastırı aralarındaki meselelerden sadece biri olmuştur. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölge ile önemli diplomatik temasları bulunmuştur. Örneğin, Osmanlı Devleti'nin Harar'daki konsolosu olan Mazhar Bey, Iyasu V. döneminde ilişkilerde aktif rol oynamıştır. Mazhar Bey, Birinci Dünya Savaşı'nda Iyasu V'yi İttifak güçlerinin müttefiki olmaya ikna etmiştir.

Bu araştırmanın temel amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1860'dan 1916'ya kadar Etiyopya'daki siyaset üzerindeki etkisini araştırmaktır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun Etiyopya'nın iç ve dış siyasetinde rol oynamasını Etiyopya'nın tarihi üzerinden değerlendirmeyi de hedeflemektedir. Bu amaçla karşılaştırmalı tarihsel ve belge analiz yöntemleri kullanılmıştır. Makalede İstanbul ve Addis Ababa arşivlerinde bulunan döneme ait tarihsel kayıtlar, birincil el kaynak olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ethiopia, Ottoman Empire, Emperors Tewodros and Yohannes, Sultan Abdulhamid II, Kings Menelik II and Iyasu

Structured Abstract

Due to the strategic position in the Horn of Africa, the Ottoman Empire was interested in Ethiopia from the 16th century to the 20th century. The Ottoman Empire affected the Ethiopian Kingdom's domestic and foreign policy. The article consisted of eight chapters. The first chapter deals with the historical background of the relations especially the establishment of the Habesistan Province in the 16th century. The Ottoman Empire took control of the region with the help of establishing the province by appointing *beylerbeyi* senior and played an important role in the political relations between Ethiopia and Portugal.

Secondly, Mohammed Ali Pasha and Ismail Pasha were appointed by the Ottoman Sultan as a governor to Egypt, respectively. The Ethiopian Emperors such as Wolde Selassie, Dejazmach Sabagadis Woldu, Dejazmach Goshu Zewde and Tewodros looked for an ally against the expansion of Mohammed Ali Pasha and Ismail Pasha. Eventually, the war between the British Empire and Ethiopia broke out.

In the third chapter, Ismail Pasha had an active role in Harar and the Ethiopian Emperor Yohannes IV tried to find support from the British Empire against Ismail Pasha's increment. The Ethiopian-Egyptian war became on 16 November 1875 and the effects of the politics of Emperor Yohannes IV were summarized.

In the fourth chapter, the Mahdi movement which had a significant impact on the region gave rise to be signed agreements between Italy and the British Empire, Ethiopia and the British Empire. Yohannes IV was killed by the Mahdi soldiers. Menelik II took control of Ethiopia. In the fifth chapter, the battle of Adwa and its effect on the Ethiopian Empire was examined. Moreover, in this context, attention was drawn to the Ottoman Empire's perspective on the war.

In the sixth chapter, Deir El Sultan Monastery as a turning point in relations between Ethiopia and the Ottoman Empire was tried to shed light on the Ethiopian Christians who lived in Jerusalem. Although the Ethiopian Emperors wanted support from the British Empire for the Christians, the British Empire wanted to maintain good relations with the Ottoman Empire and did not intervene in the situation of the Ethiopian Christians. However, because of the versatile policy of Menelik II, diplomatic relations between the Ottoman Empire and Ethiopia began with Deir El Sultan Monastery and the problems of Ethiopian Christians in Jerusalem were solved by the Ottoman Sultan.

The seventh chapter focused on Sultan Abdulhamid II and his impact on the Muslim Politics of Emperor Menelik II. Firstly, the Sultan and the Emperor gave some gifts to each other to strengthen the bilateral relations by sending their delegations. The second important point is that the Sultan was against the colonization of Italy in Libya. Hence, the Sultan tried to use his caliphate's power in the Muslim world in 1904. As a sign of goodwill of the Sultan, he gave some priorities to the Christians in Jerusalem. Similarly, Menelik II promised the Muslim community living in Ethiopia to build a big mosque and cemetery.

In the last chapter, the Ottoman Consul Mazhar Bey's role was discussed. He played an influential role in bilateral relations and carried out a moderate policy with Emperor Iyasu V. Mazhar Bey had an impact on the decision of the Emperor. For instance, Mazhar Bey invited Iyasu V to the Consulate and tried to convince Iyasu V to support Mohammed Abdullah's effort against allied states and colonialism. Eventually, they agreed on Somalia and the emperor Iyasu V supported the central powers and Mohammed Abdullah against allied powers. Somalian soldiers attacked and many British soldiers were killed by the Somalian forces. On the other hand, in this chapter, attention was drawn to a discussion on Iyasu's religion. In this regard, Orthodox Christian authority was against the emperor Iyasu V that converted from Christianity to Islam reported by Italy to the Orthodox Christians officials. To better understand the effect of Mazhar Bey on Iyasu V may be given an example. For instance, Iyasu V visited the consulate and attended the coronation ceremony of Sultan Mehmet Resat.

Taken into all consideration, the Ottoman Empire as external power in the Horn of Africa affected the Ethiopian kingdom's internal and foreign policy from the 16th century to the 20th century. The article has also revealed that until the 19th century, the relations between both countries continued tense. For instance, as it is mentioned above, Ethiopian kingdoms like Emperor Tewodros and Emperor Yohannes sought to remedy Turk's increment in the Red Sea through Egypt. Therefore, they sent letters to Queen Victoria and Lord Granville in order to dismiss Turks from the Red Sea. However, during the reign of

Emperor Menelik II, the situation changed and the relations began to normalize rather than diplomatic conflict between the two countries. There is some evidence for it. Firstly, Menelik II wrote a letter for Sultan Abdulhamid II so as to worship freely for Ethiopian Christians in Jerusalem. Secondly, Sultan Abdulhamid II allowed being constructed in a different door that separated Ethiopian and Coptic Christians. The Sultan also permitted Ethiopians to build a new church in Jerusalem. Thirdly, Sultan Abdulhamid II sent a letter for Emperor Menelik II to be worship freely by Ethiopian Muslims in Harar and all over Ethiopia. Fourthly, the Sultan sent a delegation and some gifts for Emperor Menelik II and his wife. Furthermore, the Sultan was against Italy's invasion of Ethiopia. Therefore, friendly political relations started at the end of the 19th century. Furthermore, the researcher assessed that at the beginning of the 20th century, the first Turkish consulate in Harar was open in 1912. This situation gave rise to improve diplomatic relations. Because the consulate building in Ethiopia was the first in Africa.

Introduction

Ottoman Empire's engagement with Africa, particularly in relations with Ethiopia is an important but controversial matter. The Ottoman Empire had an impact on intervening politically in Ethiopia from its point of view. While the Ethiopian Kingdom tried to find out support from Christian Western world to cope with the Ottoman spread to East Africa, the Ottoman Empire conducted mutual relations with Ethiopia during the reign of Sultan Abdulhamid II and demonstrated its power to the world. In that regard, Turkish delegations paid an official visit to Ethiopia and Turkish consul in Ethiopia during Ottoman times met with Ethiopian Kings and delegations. However, scholars of Ethiopia and Turkey have not enough conceptualized Ottoman powers in East Africa. They have ignored this issue. Hence, there has been a gap in the literature with regard to relations between Ethiopia and the Ottoman Empire and the Ottoman Empire's effect on Ethiopian politics. Arising from the debates on Ottoman Empire-Ethiopia relations, the researcher tries to fill the gap and proposes that Ottoman Empire as an external power had a significant impact on the Ethiopian politics from 19th century to the beginning of 20th century and after Menelik II wrote a letter to Sultan Abdulhamid II, the relation between Ethiopia and Ottoman Empire was one of the mutual dependence. This mutual interest has been called *post-colonial interdependence* in international relations theory. The theory of interdependence was developed by Robert O Keohane and Joseph S. Nye in the late 1970s. Realist and liberal perspectives were combined with the theory to highlight changes in international relations in a world that gets more interdependent in terms of a range of issues. The politics of interdependence relates to a mutual impact between partner countries (Rana, 2015: 290).

The Ottoman Empire as an external power affected Ethiopian foreign politics. While intervening to Ethiopia, even if the Ottoman Empire lost its power in the 19th century, Ottoman Empire gains some opportunity to show its power to the Muslim society in Ethiopia and protect Muslim community around the world. On the other hand, Ethiopia also benefited from mutual relations with the Ottoman Empire by gaining some rights for Ethiopian Christians in Jerusalem. It is my point of departure in this article is that the Ottoman Empire as an external power plays a significant role in Ethiopia politically, to consolidate its power in the region. Even though relations between the Ottoman Empire and Ethiopia became in tension as a mutual doubt, it turned into interdependence relations.

1. First Contact between Ethiopia and Ottoman Empire and the Establishment of Habesistan Province from 16th Century to 18th Century

Relations between Ethiopia and the Ottoman Empire dates back to the 16th century. Indeed, the Mamluk Sultanate was collapsed by the Ottoman Sultan Yavuz Sultan Selim with the conquest of Egypt by the Ottoman Empire in 1517. After the collapse of the Sultanate, the Ottoman Sultans began to play an important role as a leader of Muslims all over the world. In 16th century with geographical discoveries, Portugal gained priorities in some areas like India, the Gulf of Aden and the Red Sea. However, this situation gave rise to the beginning of a conflict between the Ottoman Turks that had an impact on these regions and the Portuguese. The Ottoman Turks did not want to lose their position in the Gulf Aden and the Red Sea, due to geographical proximity to the two Holy Cities Mecca and Medina. These areas were so significant for Ottoman Turks and Portuguese (Sahin Allahverdi, 2013: 67).

Therefore, the first official diplomatic relations between Ethiopians and the Ottoman Turks took place in the 16th century. The Ottoman Turks believed that Ethiopia was precious to all Muslims because its people welcomed the followers of Prophet Mohammed in 615 AD.² It was important also to defend the imperial expansion of Portuguese, who tried to colonize the Africa continent. Thus, while the Portuguese supported the Catholic Christians Ethiopian Kingdom in the Horn of Africa, the Ottoman Turks assisted the Harar's Muslims in the Muslim and Christian War (1528-1560). Both the Ottoman Turks and Portuguese were involved in the internal wars of Ethiopia as competitive imperial power of the 16th century (Osmanlı İdaresinde Sudan, 2013: 20).

The Ottoman Sultan helped the Muslim peoples in the war via the Aden Gulf and Egypt by sending soldiers in 1530. After that the Ottoman Sultan decided to build administrative system in Abyssinia with by ruling the Sewakin in 1554, Ozdemir Pasha, who was a successful grand ruler in Yemen, was appointed by Sultan as a senior to Abyssinia on 5 July 1555 (BOA, Ottoman Archives, KK,d.,no.211, s.212; Orhonlu, 1996 : 37-38). Ozdemir Pasha arrived in Abyssinia especially at Red Sea and founded administrative system. Ottomans made a census to make tax collection more justifiable (BOA, Ottoman Archives, KK.d., no.74, s.563). After Ozdemir Pasha passed away, Ozdemiroglu Osman Pasha, who was a son of Ozdemir Pasha, became a seigneur and gave information to Sultan for his conquering areas and his actions in Ethiopia. According to this information, the Sultan sent him a message so that he should be careful, strive to protect and fair to people who lived in administrative regions (BOA, Ottoman Archives, A.DVNS.MHM.d., no.7, hkm.2662). Furthermore, the Sultan commanded managers in Yemen and Egypt to send money that was 300.000 akçe to Ethiopian Christians and Muslims for coping with financial difficulty in 1566 (BOA, Ottoman Archives, A.DVNS. MHM.d., no.5, hkm.1163). Ozdemiroglu Osman Pasha aimed at putting together states of Egypt and Ethiopia especially the Red Sea. In the following decades, the Ottoman Empire continued to expand territorially in Ethiopian region particularly the Red Sea. Huseyin Pasha was assigned by the Ottoman Sultan to *Habesistan Eyaleti* the administration of the Abyssinia as a ruler. On the one hand, in 17th century, many of *beylerbeyi* (senior) were appointed by

² Islam was introduced to Ethiopia in 615. At that time, the followers of Prophet Mohammed tried to settle in Aksum as refugee. They were welcomed by the king of Aksum who respected their religion and proposed them protection. After that, they were settled in Negash where It is east of Tigray. The place was known as one of the most significant place for the Islamic piety (<http://www.ethiopiantreasures.co.uk/pages/rel-war.htm>).

Sultans to the administrative region like Iskenderoglu Ahmed Pasha, Ridvan Pasha, Ahmet Pasha, Hizir Pasha, Mustafa Pasha, Hudaverdi Pasha, Hasan and Ali Pasha, respectively as a governor (Osmanlı İdaresinde Sudan, 2013: 25-31).

Besides, in 17th century, there was a change of throne in Ethiopia and this effected relations between Ottoman Empire and Ethiopia. After taking the imperial throne in June 1632, Fasiladas (1632-1667) reorganized the official status of the Ethiopian Orthodox Church. Furthermore, he continued his father's policy against Ottoman Turkish sovereignty in Massava, Savakin and Arkiko with the aim of implementing policies of deportation and isolation of foreigners. The first step of his new policy was to ban all Jesuits and Europeans in Ethiopia. The gathering of Bishop Mendez and missionaries in Maygoga were ordered to leave. Those who prefer to hide were caught by the Emperor and executed or killed by the villagers. Mendez and other Jesuits seemed to obey this order in the hope of getting under the protection of Yohannis Akay. However, Yohannis Akay handed them over to the Savakin ruled by the Ottoman Pasha. In fact, Emperor Fasiladas closed the gates of Ethiopia to the missionaries, Portuguese and other Christian Europeans with the help of the Ottoman Turks that signed an agreement with Emperor Fasiladas in 1648 (Ali, 2012: 72-73). On the other hand, Ethiopia faced natural disasters such as famine and starvation and the consequences of catastrophes like epidemics. For instance, Ethiopian people suffered from famine, and after the starvation, epidemics broke out among the people in 1611. Subsequently, in 1618, 1619, 1623 outbreaks emerged in Ethiopia. After that again in 1634-1635 famishment and epidemics gave rise to die a lot of people in Dembiya, Wegera, and Semien. Another important example is that in Ethiopia two starvation broke out in 1650-1653 and resulted in the epidemic (Bartnicki And Mantel-Niecko, 1969-1970: 20).

In the 18th century, the Ottoman Empire tackled its internal and external problems by abandoning the administration of some states to local governors slowly because they are far from the centre of Ottoman state. Thus, the administration of Abyssinia lost its importance for the Ottoman Sultans. The Ottoman senior governed Jeddah banner and the Abyssinia state. Thus, no senior went to Abyssinia; they sent their assistant to the Abyssinia. Because the income of the state was too meagre and not enough for the expenditure of seniors (Orhonlu, 1996: 129). Moreover, the Ottoman Empire tackled its internal and external problems and so seniors abandoned slowly the administration of some provinces to local governors because they are far from the center of the Ottoman Empire (Osmanlı İdaresinde Sudan, 2013: 37).

By the second half of the 18th century, although Ottoman Sultans did not desire opening trade of the Red Sea for Western colonial powers, it became a stopping place for British merchant ships (Orhonlu, 1995: 145).

2. Emperor Tewodros and His Foreign Politics Against the Ottoman Empire

When it comes to at the beginning of 19th century, Mohammed Ali Pasha who was one of the most significant Pasha in Ottoman Government played a vital role in relationships between the Ottoman Empire and Ethiopia. Mohammed Ali Pasha was appointed by the Ottoman Sultan as a governor of Egypt. He was hindered by British intervention in Ethiopia. In fact, the Ottoman Sultan wanted Mohammed Ali Pasha to empty Massawa in 1841 when a peace agreement was signed between the

Ottomans and the Egyptians. However, he succeeded in renting Massawa and Sawakin ports from the Ottoman Sultan in 1846. He also envisioned to the Red Sea as an Egyptian hegemony. Thanks to him, the importance of the Red Sea trade increased again (Osmanlı İdaresinde Sudan, 2013: 39). Moreover, he reinforced these ports which reached by sea and by land. Mohammed Ali Pasha benefited from defeating of the ruler of Semén and Tegré, Dājazmač Wubé. Thus, governor of Massawa proceeds southwards across the Samhar to the Teltal area where salt plains found to invade Ethiopia which was prepared by Mohammed Ali Pasha (Abir, 1966: 4).

On the other hand, Ethiopia was separated into three States like Tigray which was in the north of Ethiopia, the Amhara which was in the north and south of Tigray, Shoa which was in the south of Ethiopia. However, Tigray was the most significant state among them because trade in Massawa was under the control of Tigray and so firearm stock of the country was in its hand. It also had salt production areas that were a good fortune (Marcus, 1975: 74-75).

In this regard, relations between Ethiopia and the British Empire began to improve during the reign of Wolde Selassie. He asked for help from the British against the Ottoman Empire. Moreover, Dejazmach Sabagadis Woldu aimed to develop relations with British to get ride of the Ottoman Empire. On the one hand, Dejazmach Goshu Zewde wrote a letter for the king of Belgium Leopold to remove Turks from Massawa in 1841 (Ali, 2012: 87-88). Even so, the Ottoman Turks accepted sovereignty of the Ethiopian Kingdom over Massawa and Zula ports. Ethiopian government and the Ottoman Empire orders were ignored by local rules in these port, and they also went on paying taxes. After the Ottoman Turks left the Red Sea coast, Egyptian forced to Ethiopian in the same way (Empire of Ethiopia, 1945: 6). However, there is a document that was sent to the governor of Abyssinia by the Ottoman government on 8 December 1850. The paper demonstrated that Ethiopian goods would be sold free from Massawa port without taking customs duty, but the type and amount of the assets would be recorded. This situation facilitated free trade. Furthermore, merchants would sell their merchandise to Ottoman states and other foreign countries (BOA, Ottoman Archives, HR.MKT, 37.82).

After Mohammed Ali Pasha passed away in 1849, Ismail Pasha played a useful role in the province of the Ottoman Egypt politics in Ethiopia. He demanded states of Sawakin, Massawa, Kordofan and Sinnar from the Ottoman Sultan, he accepted it in return giving tax only for three years (Orhonlu, 1995: 145). Due to Ismail Pasha's expansionist policy to Ethiopia, the Ethiopian leaders looked for an alliance against the Ottoman Turks. For instance, in 1862 Emperor Tewodros wrote a letter to British Queen Victoria and French King Napoleon. He wanted them to withdraw Turks from his ancestor lands. Otherwise, he would war with Turks. He asked Christian Queen Victoria to be with him in his war against Muslim Ottoman Turks threat (Rubenson, 1976: 84). But these letters did not pay attention to the British Empire. Because Egypt and Egyptian expansionists were supported by Britain. Thus, Emperor Tewodros prisoned British consul and some European citizens on 4 January 1864 to draw a reply to the letter in favour of Ethiopian interest. However, it became unsuccessful. It also brought about Aroge war between Ethiopia and the British Empire on 10 April 1868. Tewodros committed suicide because of the British defeat. As a result of the war, Europe-Ethiopia alliance failed against Turks who sovereign in the coast of Ethiopia (Rubenson, 1976: 268).

When it comes to 1869, the Suez Canal was opened and this situation changed political conditions on the Red Sea. Great Britain did not desire another powerful and competitor country to capture the Red Sea and the Gulf of Aden and so British supported by the Egyptian spread to the areas. However, Egypt was used by the British to realise its dream in the Red Sea and the Gulf of Aden (Orhonlu, 1996: 149).

3. Fight Between Khedive of Egypt (Ismail Pasha) and Emperor Yohannes IV

Ismail Pasha proceeded to strengthen domination of Egypt in the Red Sea coast and also kept down Harar in 1874. Therefore, Emperor Yohannes worried about the expansion of Ismail Pasha through Ethiopia. Just like Emperor Tewodros, the Yohannes tried to find an ally against Turk's increment. Thus, he sent two letters for Queen Victoria and Lord Granville. These letters have an important perspective in terms of the evaluation of relations among the Ottoman Empire, the British Empire and the Ethiopian Kingdom. According to the letter, "In my kingdom there is a province called Azebo Oromo one of my Chiefs rebelled against me, and I went to subdue him, and by the power of God I have conquered him and killed him, and while I was away on this expedition, Ismail Pasha sent troops in my country and took it, he would like that I should become a Muslim, and my people to be sold as slave, now judge these things for me, because I know you are my friend, if Ismail Pasha is my friends or my enemy. With your letter, I have sent a letter to her Majesty Queen Victoria, these letters I have sent by one of your countrymen, General Kirkham; he has been with me three years and six months, and I trust him. I pray you to hear all that he will tell you; all about Ismail Pasha works against me" (Ullendorff, Demoz, 1969: 141; Dror, 2016: 214-215-216).

On the other hand, Ismail Pasha took to administration of the area Reisu'l Hafun to coast of south of Aden. Ismail Pasha expanded his countries boundaries into the Sudan. However, Ethiopian-Egyptian War between Turks-Egyptians and Ethiopians broke out on 16 November 1875. In this war, Egypt was yield. Ismail Pasha immediately gathered his troops in order to revenge from Ethiopian. He sent his soldiers who consisted of about 15.000-20.000 with General Loring and Mohammed Rahip Pasha. Eventually, the two armies encountered in Gura again and Gura war began on 7 March 1876. Thanks to Yohannes IV, this Turks-Egyptian army in the battle was defeated by Ethiopia (Orhonlu, 1996: 151). After this unsuccessful operation, Turks' modern guns and gold were captured by Ethiopian. Furthermore, Yohannes IV was trouble with regard to Muslim people in Wells who could be with Turks. Thus, he enforced them to change their religion. Despite the fact that they changed their religious ostensibly, they remained as Muslim (Ali, 2012: 106). However, as a sign of relations between the Ottoman Empire and Harar was revealed in the archive document of the Harari people who sent money to the Ottoman Empire for jihad. According to the paper, Mr. Kebir and Mr. Muhammed sent money that was one riyal eight pence to Ottoman soldiers for jihad. Mr. Emin received the money for giving the troop on 22 March 1878 (Assistance given to Ottoman Turks by Harari: Abdullah Sherif Museum in Harar).

Indeed, with the opening of the Suez Canal, the British struggled for domination on the administration of Abyssinia. British government condoned Egypt senior for the enlargement and settlement in the Red Sea and the Gulf of Aden. Because the British did not want a competitor state that captured these areas (Orhonlu, 1996: 149).

4. Mahdi Movement in Sudan and Ethiopian King Yohannes IV

In 1881, one of the most important movement emerged in Sudan and all balances in the region changed against the Ottoman Empire. It is named as the Mahdi Movement. The reasons of the movement were that Ismail Pasha's officers in Sudan bullied the public, the captive trade that was the livelihood of the tribal chieftains was banned, Christians and foreign people worked in Sudan administration, and there were not enough soldiers for providing security and public order (Orhonlu, 1996: 153). British Empire took advantage of colonising of this region under cover of the Mahdi Movement. In 1882, The British Empire invaded Egypt. Egypt was disconnected from Sudan by the British occupation. Then, Ismail Pasha conquered Harar to continue its dominance in Egypt, and he took control of the south of the Gulf of Aden (Osmanlı İdaresinde Sudan, 2013: 41-42).

In that regard, in the Sudan, the Mahdi anti-colonial movement spread all over Sudan. The British government wanted to withdraw Egyptian troops from Sudan. However, British officials did not know which route it was used by the soldiers. Hence, they agreed with Ethiopia as a route that got from the inner regions of Ethiopia to Massawa. General Hewitt and Yohannes IV signed an agreement which was known as Adwa on 3 June 1884. However, British did not stick to this treaty. British and Italy continued secretly on Massawa port. Egyptian troops left Massawa by giving the castle to Italian power who was sent by Britain. Therefore, Italian and Ethiopian disagreement began. On the one hand, a war that was between Yohannes IV and the Mahdi soldiers broke out in Mettama on 9 March 1889 and Yohannes IV was killed by Mahdi soldiers (Bahru, 1991:55-59).

Ethiopia always draws attention for the Ottomans. Therefore, the Ottomans were interested in Ethiopia and followed the battle between Sudan and Ethiopia. According to the official letter on 13 June 1888, Ethiopia and Sudan gathered their soldiers for war between them in Ethiopian border. Osman Digna also went to the edge with his army by order from Mahdi. Ethiopia and Sudan were preparing for battle (BOA, Ottoman Archives. Y.PRK.UM, 12.45). The other official letter on 9 July 1888 demonstrates that Sudan soldiers progressed in Ethiopian land and the war between them began. Ethiopian soldiers consisted of eighty thousand, even though the number, Abyssinia king, and his two sons were killed (BOA, Ottoman Archives. Y.PRK.UM, 12.68).

The Ottoman Sultan Abdulhamid II did not only pursue the war between the Sudan and Ethiopia but also the war between Italy and Ethiopia during 1887-1888. There was a letter about it. For instance, the message shows us that twenty-two thousand Italian soldiers who were found in Massawa moved against Ethiopia, but Resolona who was commander of Ethiopia repealed Italian soldiers until five hours from Massawa. Due to weather conditions, the number of Italian soldiers who died increased. Thus, four thousand soldiers remained in Ethiopia, but others went back to their countries. (BOA, Ottoman Archives. Y.PRK. PT, 3.116) On the one hand, the other document on 23 March 1888 was about Italian soldiers. Due to hot weather, diseases and deaths broke out among Italian soldiers (BOA, Ottoman Archives. Y.MTV, 31.51).

The perspective of the Ottoman Sultan and his government to the Mahdi Movement was that Ottoman Empire considered that the movement was started and spread by British Empire. According to the Sultan, the British Empire planned to colonize the Red Sea coast, the Gulf of Aden, Egypt, Sudan and Ethiopia. Hence, Ottoman government suspected of an invasion of Egypt by Britain and attacking other

states of the Ottoman Empire. After that, Sultan Abdulhamid II ordered to Osman Pasha who was the governor of Hijaz concerning Sudan. The Sultan wanted Osman Pasha to follow the Mahdi movement carefully, to increase the number of soldiers and ships, to inform British government related to the decision of Sudan status which would be decided by the only Turkish government on 7 December 1882. Ottomans also thought that the Mahdi movement could affect the other Muslim citizens. Therefore, the impact of the change was tried to be hindered by sending a telegraph to Ottoman governors of Yemen, Tripoli, Benghazi, Hijaz, Syria. Abdulhamid II decided to retain enough the Ottoman sea force in the Red Sea and Persian Gulf (BOA, Ottoman Archives. Y.PRK. BŞK, 7.14).

Turmoil emerged after a long period in Ethiopia, but Menelik II (1844-1913) with Amhara supremacy took control in Ethiopia. Thanks to him, Ethiopia was shaped by modernization. Emperor Menelik is known as King of Kings, God's Vice-Regent on Earth and Elect of God. Moreover, Menelik II was a war leader. The leadership qualification was seen during the Adwa War (Lewis, Jewell, 1976: 9-13).

As it is known, after the opening of the Suez Canal, geopolitical importance of Ethiopia drew attention of Europeans. Even though European powers were interested in exploitation or colonisation of Ethiopia, Ethiopian Leaders like Emperors Tewodros (1855-85), Yohannes IV (1872-1889) and Menelik (1889-1913) resisted to their aims. They tried to unify their public who were the semi-independent principalities, settled by Oromo and Somali in Ethiopia. The centralised current demonstrates that it is unity instead of centralisation of power, recognition of self-determination instead of the dictatorship of the centre. The integration of public influences redundancy-history which gathered Ethiopian people around pan-ethnic identities. That is, Ethiopia became as in feudal-federation. King Menelik II struggled with the national issue rather than regional matters (Mennasemay, 2005-2006: 14). Ethiopian Kingdom Menelik II, who was a kingdom of Shoa centred in Ethiopia from the thirteenth to sixteenth centuries, gained the throne (Haile, 1986: 465-466-467).

King Menelik II also contacted with Europeans in order to modernise his country. During his reign, Emperor Menelik II allowed the French to build a railway from Djibouti to Addis Ababa where Menelik II founded the city as capital (Mustoe, 1962: 218). Businessmen and technicians who were from foreign countries were encouraged by Menelik II so as to enter foreign capital and started creating modern governmental equipment (Robinson, Yamazaki, 1986: 328).

5. The Battle of Adwa and the Victory of the King Menelik II and the Perspective of the Ottoman Empire

The relationship between the Ottoman Turks and Ethiopia improved during Emperor Abdulhamid II and the period of King Menelik II. The Ottomans were not glad for the activities of Italians in the Red Sea coast and the Mediterranean Sea, so they rejected the claim of Italians in Ethiopia. Russia also supported Ethiopia by giving diplomatic reinforcement for Menelik II to refuse Italian interests on Ethiopia (Veaser, 2010: 68).

Before the war, Menelik II benefited from rival European interests and managed to acquire weapons in order to expand the borders of his country. Therefore, he gave France some compromise in

consideration of taking French weapons. On the one hand, Russia and England attended it, Menelik II had a lot of modern arms in the 1870s and 1880s. However, Menelik strategy which balanced one European power against the other power revealed. Despite the strategy, Italy gained concessions from Menelik II in return for modern weapons in 1889 when he signed the Treaty of Wichale with Italy. In 1896, Italians argued that Ethiopia was under the protectorate of Italian (Kishlansky, Geary, O'Brien, Wong, 1995: 814-825).

Therefore, king Menelik II prepared his well-equipped troops which consisted of different ethnic groups against Italians. Because Italians decided to take the country of Menelik II under control. Therefore, Adwa War broke out in 1896, and 4.000 Italian soldiers were killed. Moreover, over 1.900 Italians were imprisoned in the Adwa Battle. In this regard, Independence and unity of Ethiopia were shown by Ethiopian people all over the world. After this triumph, Italy had to negotiate with Menelik II. With the help of these arms, the recognition of his country was assured by him. Thus, Ethiopia was accepted by Britain, Italy and France as an independent state and they sent ambassadors to Addis Ababa. Ethiopia and colonial powers signed treaties. However, European powers desired Ethiopia to lost in the table. Thus, they tried to deprive Ethiopia free use of the port of Zeila. Ras Mekonnin who was assigned to be negotiator by Menelik II did not allow the plan and they had to recognize Ethiopia as an independent state in the Horn of Africa. Menelik II is known as the father of Modern Ethiopia (Haile, 1986: 468-469).

The significances of the war were that it became a glimmer of hope for African people in order to get ride of colonization of European countries. It also took place as a symbol of the liberation struggle. The battle enhanced the status of African countries. Moreover, thanks to fight, the anti-colonial spirit was kept alive for African people in their hearts and memories. It was keeping (Gebrekidan, 2012: 73; Henze, 2000: 180).

Ottoman documents on 12 March 1896 demonstrate the Ottoman Turks' perspectives to Adwa Battle. Italian soldiers continued to invade and attacked Ethiopia with twenty thousand soldiers. After that King Menelik II counterattacked Italy. Italy lost thousands of soldiers and sixty balls. Because of the defeat, Italy withdrew to Massawa (BOA, Ottoman Archives. Y.EE, 118.29).

6. Turning Point –Deir El Sultan Monastery in Jerusalem- in Relations between the Ottoman Empire and Ethiopia

On the other hand, some issues affected relationships between the Ottoman Turks and Ethiopia in a positive way. For instance, Ethiopian Christians in Jerusalem was one of the problems for relations between both countries. Ethiopian Orthodox Christians were one of the oldest communities in Jerusalem. Therefore, for centuries Ethiopian Kings supported them economically. However, their situation was affected by wars. Then they tried to continue their own existence in Jerusalem despite economic support decreased by kings. Unaffordable Ethiopian Christians enforced to live in a hard condition in Jerusalem. Even though there were similarities between Coptic Christians and Ethiopian Christians in terms of religious rituals, Coptic Christians did not desire to leave Ethiopian Christians from themselves. Moreover, they argued that Deir El Sultan Monastery belonged to themselves not Ethiopian Christians. Hence, Coptics applied pressure to Ethiopians. Ethiopian Christians lost their resources with regard to

rights like title, religious books in Jerusalem because of plague and fire. These situations gave rise to ignore their rights before laws (Pedersen,1983: 33-53).

Emperors Tewodros II and Yohannes IV wanted help from British for Ethiopian Christians in Jerusalem. However, the British Empire was determined about protecting its relations with the Ottoman Empire. On the one hand, situations of Ethiopian Christians worsened in Jerusalem day by day (Ali, 2012: 116). During Menelik II, thanks to his diplomatic approach, Ethiopian Christians coped with their problems in Jerusalem. In fact, diplomatic relations between the Ottoman Empire and Ethiopia began with Deir El Sultan Monastery (Orhonlu, 1996: 163).

Therefore, relations between the Ottoman Empire and Ethiopia were improved and came to a very good level in the 19th century. For instance, Menelik II and Abdulhamid II exchanged official letter by which Menelik II requested Sultan Abdulhamid II to pray for freedom of Ethiopian Christians and open a door which separated Coptic Christians from Christians, who were from Ethiopia, in Deir El Sultan Monastery in Jerusalem. In this regard, Sultan Abdulhamit gave directions for Ethiopian Christians in Jerusalem and the door opened for Ethiopians on 25 February 1906 (BOA, Ottoman Archives, Y.PRK.UM., 78.42).

Emperor Menelik II was very glad to heal conditions of Ethiopian Christians in Jerusalem, so he sent gifts to him like a lion and golden shield on 3 September 1889 (BOA, Ottoman Archives, Y.PRK.NMH, 4.41). Another letter with regard to the issue was that the Sultan permitted to be built a church in Jerusalem in order to worship freely of Ethiopian priest and priestess. Hence, Menelik II thanked for the Sultan via official letter on 25 June 1890 (BOA, Ottoman Archives, Y.A.HUS., 194.19). After receiving these gifts Abdulhamid II sent similar gifts (two Arabian horses) for Menelik and his wife. He also sent gifts for Menelik's wife like twenty rolls of fabric to make dress, thirty pieces silk handkerchief, one piece silk prayer rug, five rolls of crepe, ten pieces tricolette, watch, brocaded bathrobe. The other gifts for Menelik II were one piece silk prayer rug, one piece carpet, five pieces pillaged prayer rug, binocular, cigarette case, upholstery fabric, revolver or piston, shotgun, tea set which was produced by porcelain factory of Sultan on 3 February 1898 (BOA, Ottoman Archives, Y.PRK.NMH, 7.66).

7. Sultan Abdulhamid II and His Effect on Muslim Politics of Emperor Menelik II

Abdulhamid II wrote a letter to the emperor. Sultan Abdulhamid II said that he would be pleased to have the golden shield and the lion. His letter also included situations of Muslim, who lived in his country, to worship freely (BOA, Ottoman Archives, Y.PRK.NMH, 7.66). The Sultan and the Emperor were glad to have relations between Ottoman Turks and Ethiopians on 21 May 1898 (BOA, Ottoman Archives, Y.EE., 62.36). After that Harar of governor sent a letter for Abdulhamit. He said that Harari people were very glad for the support of Abdulhamid II and gave their thanks to the Sultan. The people sent a gift to the Sultan. Thus, they would like to accept the gift from the Sultan via Abdullah Ali Sadik on 21 May 1898 (BOA, Ottoman Archives, Y.EE., 62.18).

Ato Yoseph who was a secretary of Menelik II would like to visit Sultan Abdulhamid II in Istanbul with the directives of King Menelik. Then, he and his delegation were accepted by the Sultan on Friday.

They gave official decoration for the Sultan on 31 December 1896 (BOA, Ottoman Archives, BEO, 889.66641).

Similarly, Ethiopian government officials like Hacı Ahmet Abdulkadir Efendi in Addis Ababa, Nakib-zâde Hacı Mehmet Efendi in Harar, Mutasarrıf Asumarşa? in Dire Dewa, Auto Biyanmarşa? in Dire Dewa were granted decoration by the Sultan Abdulhamid II as the decorations like fourth *Osmanî*, third *Mecidî*, fourth *Mecidî*, fourth *Mecidî*, fifth *Mecidî*, respectively on 4 August 1904 (BOA, Ottoman Archives, Y.PRK.MYD, 25.120).

Sadık el Muayyed Pasha, who was born in Damascus in 1858 and belonged to a family of the Syrian nobles and knew languages of Arabic, Turkish, German, French, was appointed by the Sultan as a delegation to Ethiopia so as to solve problems of Ethiopian Christians, who lived in Jerusalem, and to collaborate with Libya against Italy. Because the Sultan was aware of colonisation ideas of Italy and European powers. The Sultan wanted to use the power of his Caliphate on Muslims that were threatened by European colonisers in the region and also to strengthen relations with Ethiopia in 1904. The pasha arrived at Ethiopia and published a Turkish book which was a title of The Habesha Journey. The book mentioned about his journey details that included a worthy historical report on modern Ethiopia such as cultural describing and Ethiopian people and their customs from Djibouti to Addis Ababa at the beginning of 20th century (Ducene, 2016: 225-226).

As well as diplomatic networks, economic activities were managed by him. These activities were of great importance to link between the region and the Ottoman Empire. He emphasised progression of the economic relations from Addis Ababa to Istanbul. He met Ottoman citizens who were named as Iskender Efendi Ghalib and Bishara Efendi Ghalib and worked as merchants in Djibouti, Africa. The traders preserved and improved relations with Menelik II thanks to successful business relations (Ducene, 2016: 228).

After visiting Ato Yoseph, Sadık el Muayyed Pasha met Menelik II with an official ceremony and presented him the gifts of the Sultan. On the second day of the visit, Menelik II and the Pasha discussed the situation of Deir El Sultan Monastery. After that, the Pasha gave detailed information to the Sultan and also met Muslims who lived in Addis Ababa. They did not have a big mosque and cemeteries. Thus, the Pasha promised to speak with Menelik II with regard to the problems. The pasha also informed the Sultan about the mosque. They would send money for it to Ethiopia (Ali, 2012: 125-126-127). However, the big Turkish mosque was never built in Addis Ababa although Ethiopian officials promised about it.

The Pasha and other delegation left from Ethiopia with gifts like passport and coronation which were granted by Menelik II. Relations between the Ottoman Empire and Ethiopia improved. After leaving delegation, Abdulhamid II gave some priorities to Ethiopian Christians in Jerusalem especially Deir El Sultan Monastery. Because of the privilege, Menelik II's letters reflected remarkable good relations with Ottoman Empire (Ali, 2012: 128).

As a result of positive development in the relations, at the beginning of 1912, diplomatic activities officialised and Ottoman Consulate was opened in Harar. Even though Necib Hac Efendi was appointed as the first consul of Ottoman Empire, Mazhar Bey became the first consul due to Necib Hac Efendi's passing away (Orhonlu, 1996: 166). However, Sultan Abdulhamit overthroned on 27 April 1909 (Karpas,

2000: 241). Therefore, he could not be effective in the first consulate. On the other hand, Menelik II got paralysed and passed away after 7 years (Ali, 2012: 129).

8. Politics of Emperor Iyasu V and Impact of Ottoman Consul Mazhar Bey on These Politics

Diplomatic relations between Ottoman Turks and Ethiopia with Iyasu V, who was the new king of Ethiopia in 1913, came to a very good level thanks to Mazhar Bey. Iyasu V planned to found the new royal families. The families would consist of different ethnic groups and also families having royalties and principalities. Thus, Emperor Iyasu V married with daughters of different families like the daughter of the Afar Sultan Abubakr, daughter of Sultan Jima Abba Ciffar and daughter of Emir Hacı Abdullah. Due to Emperor Iyasu V's marriage with Muslim women, the Ottoman Consul Mazhar Bey decided to have a new politics on Emperor Iyasu V and benefit from his plan. In that regard, Mazhar Bey would support Emperor Iyasu V and try to make ally with the Ottoman Empire against Britain, France and Italy. On the one hand, Iyasu V managed to maintain and improve himself the power in his country and all over the world. However, the women were Muslim and so Orthodox Church did not support him. There were many reasons for it, and firstly, the church opposed to polygamy. Secondly, Iyasu V also built a mosque which was funded by the government and given to Muslims in Jijjiga. The third reason was that he persisted in not attending new year celebration in Addis Ababa. The fourth reason was that he wore Muslim clothes and read Quran (Haile Selässie I, 1999: 22-23). On the other hand, Iyasu V conducted equilibrium policy in international relations. For instance, to reach sea coast, he agreed with Ottoman Empire, Austro-Hungarian Empire, Germany and so held the balance interests of Britain, Italy and France in Ethiopia (Ali, 2012: 131).

Mazhar Bey played an active role in relations between two countries during Iyasu V. Then, Iyasu decided to move the consulate at Harar to Addis Ababa on 3 March 1913. (Tepedelen, 2007: 758). The reasons for moving the consulate into Addis Ababa was to retain Ottoman public rights as a citizen in Ethiopia. What is more, the aim of Mazhar Bey was also to determine how many Ottoman Turks lived at Harar generally in Ethiopia (Orhonlu, 1996: 166-167).

Mazhar Bey presented some information about Ethiopia to the Ottoman government. For instance, a document dated on 18 June 1914 informed that Mazhar Bey sent a letter on 14 March 1914 with regard to Ottoman public benefiting from privileges just as other foreign countries' citizens. He said that the Ottoman Turks travelled intrastate or extra-territorial without a passport and giving any information for the Mazhar Bey from Djibouti to Ethiopia or from Djibouti to Ottoman State, but after this time, Turks had to register themselves by coming to the consulate (BOA, Ottoman Archives, DH.EUM.MH., 86.62).

Furthermore, Mazhar Bey proposed that the Ottoman government to be given one or two aeroplanes against Italy and also money for Empire's superior officials on 23 June 1915. Because he realised that Ethiopia was a very important country which had a significant geopolitical position. Furthermore, he stated that if the aeroplanes were given to Ethiopia, seeking gas or petrol would be necessary for them. Mazhar Bey emphasised that Christian Ethiopians should not consider the alliance between Ottoman government and Kingdom in Ethiopia as a dangerous activity (BOA, Ottoman Archives, HR.SYS., 2335.33).

Before the First World War began, there was some information in Ethiopian resources during the Iyasu V. This information gave many clues concerning Ethiopian perspectives to the war and Iyasu V politics for Ottoman- German side. At the same time, a reason for breaking out battle in Europe entered to Ethiopian archives with the help of journal. For instance, “A journal named "Amero" was reporting about the current situation in Europe, the war that began in Europe and other details concerning the war in its weekly published newspapers, An heir of the Austrian government, named Frank Ferdinand, was visiting Serbia along with his wife in a city called Serbia. Suddenly, a protester of the government threw a bomb, and both the heir and his wife died. This happened in the Ethiopian calendar on Sene 21, 19 (Amete Meheret—after the birth of Christ) Enraged by this unfortunate event the Austrian government asked the Serbian government some serious questions. The Serbian government was willing to consider answering some questions but not willing to answer some, which became a reason for Austria to wedge war against the Serbian government. Moscow and France were allied with Serbia, and German was Austria's ally. Thus German hewing with Austria immediately wedged war on France and Moscow. Then took over Belgic. England aftermath defending Belgic wedged war on Germany. This is how it all started. But it spread when each of them found allies increasing their numbers” WW1 1914-1918 E.c in June 28th, 1914 A.D (ዮሐንስ-ፊርድናንድ ስኩሪ-ግራም ግምጃ-ቤት እና ቤተ-መጽሀፍት ኤጀንሲ ሰነ፡ ፳ ፩-፳፯-፳፯ ግም፡ ዮሐንስ-ግራም ግምጃ-ቤት ግምጃ-ቤት ግምጃ-ቤት Ethiopia National Archives, WW1 1914-1918, 1914: 17-18).

When the World War I broke out, the Ethiopian government was worried and nervous. However, Iyasu V started frivolously with central powers and Islam. He swallowed that with the help of the forces, he would push Italy out of his borders, Eritrea and Somalia. Thus, he sought to find an alliance like Muhammed Abdullah, who was against colonisation in Somalia. On the other hand, officials overlooked radical ideas of Iyasu V on Islam who was thought in governance. They convinced Iyasu to be degraded unrest situations and promoted economic advantage. Iyasu V defended the sovereign country, not imperialist activities for exploitation in his own country (Marcus, 1994: 115).

During that time, German-Ethiopian spy named Friedrich Hall, was captured by Italy and he did not reach Ethiopia. The allied powers controlled telegraph lines and post offices. Hence, Mazhar Bey had difficulty in giving information to Ottoman government about the Red Sea coast. Despite all disadvantages, Mazhar Bey communicated with Iyasu V. Due to the unsuccessful defence of the Suez Canal, Mazhar Bey proposed the Ottoman government to stir up Muslims of Sudan, Somalia and Ethiopia against the allied powers. Iyasu V was persuaded by granting some concessions like a land between Behla and Zeila Ports, a region which was the east border of Harar state till coast. These resolutions were approved by the Ottoman government to induce Iyasu V with the aim of being an alliance in the war (Tepedelen, 2007: 760).

After that, relations between Mazhar Bey and Iyasu V became very warm. Iyasu V went to Harar and was encountered by Mazhar Bey. Iyasu V's national flag with the lion carrying cross inside its mouth was changed with “La ilahe illallah” and crescent-shaped on green floor. He also visited a big mosque and presented some gifts for Muslims at Harar. Mazhar Bey proposed Iyasu V to support Mohammed Abdullah (Orhonlu, 1996: 172).

Mazhar bey also invited Iyasu V to the consulate, and they agreed on Somalia. Iyasu V assisted the central powers and Muhammed Abdullah. However, Italy reported to Orthodox Christian officials that

Iyasu V converted from Christianity to Islam in front of Muslim leaders with Quran. Iyasu V decided to combat with the central powers against allied powers. Somalian power attacked British influence from the border of Ethiopia, and many British soldiers were killed (Ali, 2012: 136). Then, Iyasu V visited the consulate and attended the coronation ceremony of Sultan Mehmet Resat (Tepedelen, 2007: 760-761).

In the ceremony, Iyasu V mentioned about taking place prophet's Muhammet descendants. He also presented the participants Ethiopian flag which was La Ilahe Illallah Mohammedin Rasulullah to Allied powers, Ethiopian Orthodox Church and royal families got angry with Iyasu V and they were thinking that Iyasu V was crazy and disturbing. After that, allied powers provoked Christian Orthodox Church against Iyasu. They planned to use Serif Hussein uprising for Iyasu, who sustained arms aid to Muhammed Abdullah. However, Iyasu V went on supporting to Central Powers. Allied powers tried to repute Iyasu V in front of Muslim public who believed him to become Prophet's Muhammed descendants and Ethiopian aristocracy and Christian Orthodox priests. Therefore, they complained Iyasu to Mattiwos, who was Christian Orthodox Patriarch, and desired to overthrow the Iyasu. They oppressed the patriarch to accept Zewditu, who was the daughter of Menelik II, as queen and Dejazmach Teferi Mekonnen as her heir. On 27 September 1916, Mattiwos announced to the Ethiopian public that Zewditu would be queen and Decazmac Teferi Mekonin would be an heir and also told everyone to be obedient and loyal to them (Ali, 2012: 140).

After learning usurpation, Iyasu V sent his troops to Addis Ababa. Negos Mikael, who was the father of Iyasu V, sent about 480.000 soldiers. He started to open fire and attacked Zewditu's army. However, On 27 October, Iyasu V's armed forces were defeated, and his father captured. Thereupon, Dejazmach Teferi Mekonnen and his officers announced their victory to Zewditu at Addis Ababa (Haile Selassie, 1999: 26). And eventually, he was captured by Gugsu Araya Selassie on 11 January 1921. He escaped from prison in 1932. Then, Italy managed to use Iyasu V in the direction of its interests in 1935. After that, it explained that he died. Notwithstanding, the place of death has not been known still (Ali, 2012: 141).

The situation of Mazhar Bey worsened after the coup because he did not send any information to Ottoman government due to invasions of post office and telegraph in Ethiopia and his activities were followed by allied powers. However, he went on his duty at Harar in 1919. Ultimately, he passed away in Djibouti without coming back to his mainland on 13 January 1920 (Tepedelen, 2007: 765; Orhonlu, 1996: 174).

In fact, according to Ethiopian archives, Abeto Iyasu had an aim to expand Ethiopia's territory. At that moment Britain, Italy and France were at war with German and Turkey; thus Abeto Iyasu was hoping if they (Britain, Italy and France) lost the war, there was a more significant chance that Ethiopia's territory would be expanded. And it is said that it was the reason why Abeto Iyasu supported the two countries' politics (የኢትዮጵያ ብሔራዊ ግምጃ-ቤት እና ቤተ-መጽሐፍት ኤጀንሲ ሰነ፡ ፳ ፩-፲፯-፯፻፲፭ ዓ.ም ፣ የአገልግሎት ጦርነት፣ የልጅ እያሱ ፖለቲካ - , (Ethiopia National Archives and Library Agency, WW1 1914-1918 E.c in June 28th 1914 A.D War in Europe and Abeto Iyasu's Politics) WW1 1914-1918, 1914: 19).

Conclusion

As the research finding demonstrated, Ethiopian kings like Emperor Tewodros and Yohannes V looked for an ally against the Ottoman Empire. In this regard, the emperors wrote letters British Queen Victoria and French King Napoleon and Lord Granville. The letters played an important role in the external and internal politics of Ethiopia. For instance, as foreign politic of Ethiopia, Magdala war broke out between Emperor Tewodros and British forces. The war resulted in commuting suicide of the emperor. Moreover, according to N. E. Mustoe, after committing the emperor's suicide, British power left Ethiopia after taking many Ethiopian manuscripts which are now at British Museum.

After the Mahdi Movement in Sudan, General Hewitt and Yohannes IV signed an agreement known as Adwa on 3 June 1884. However, Ethiopia engaged in Mahdi soldiers and Italian powers which were located in Massawa port by British power. Hence, the aim of hindering the expansion of Ismail Pasha in the region arose new problems like the expansionist approach of Italy in Ethiopia.

During the reign of Menelik II, relations between the Ottoman Empire and Ethiopia improved. Sultan Abdulhamid II had an active role in Ethiopian internal and external politics. For instance, Menelik II tried to help Ethiopian Christians in Jerusalem. Thus, he wrote a letter for the Sultan and played a significant role between Coptic and Ethiopian Christians in Jerusalem. What is more, just as the desire of King Menelik II, the Sultan wrote a letter to the king to worship freely for Muslims in Ethiopia. The situation affected internal affairs of King Menelik II on Muslims in Ethiopia, especially in Harar.

Ottoman Empire decided to be alliance with central powers during WWI. Mazhar bey who was a consul of Ottoman Empire in Harar convinced King Iyasu V to attend WWI with Central Powers. The emperor accepted it with the aim of expansion of Ethiopian territory. However, Christian Ethiopian Kingdom did not allow him to fight with Central Powers, and because of his tendency to Islam, he overthrew.

As a result, it can be said that the Ottoman Empire as an external actor in East Africa had a significant effect on internal and external political approach of Ethiopian Kings.

References

Archive sources

- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, KK.d., no.211, s.212
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, KK.d., no.74, s.563.
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, A.DVNS.MHM.d., no.7, hkm.2662
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, A.DVNS. MHM.d., no.5, hkm.1163.
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.PRK.UM, 12.45
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.PRK.UM, 12.68
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.PRK. PT, 3.116
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.MTV, 31.51
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.PRK. BŞK, 7.14
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.EE, 118.29
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.PRK.UM., 78.42.
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.PRK.NMH, 4.41
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.A.HUS., 194.19
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.PRK.NMH, 7.66
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.EE., 62.36
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.EE., 62.18
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, BEO, 889.66641.
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Y.PRK.MYD, 25.120
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, DH.EUM.MH., 86.62
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, HR.SYS., 2335.33
- BOA. the Directorate of Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, HR.MKT 37.82
- የኢትዮጵያ ብሔራዊ ግምጃ-ቤት እና ቤተ-መጽሀፍት ኤጀንሲ ሰነ፡ ፳ ፫-፲፱-፫-፲፱ ዓ.ም ፣ የአጠቃላይ ጦርነት፣ የልጅ እያሱ ፖለቲካ (Ethiopia National Archives and Library Agency, WWI 1914-1918 E.c in June 28th 1914 A.D War in Europe and Abeto Iyasu's Politics).
- Sherif Harar City Museum, Assistance given to Ottoman Turks by Harari, 18 Rebiulevvel 1295.

Research Works

- Ali, A. M. (2012). Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı Şüphe Ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğine, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Unpublished PhD thesis, Ankara.
- Abir, M. (July 1966). "Salt, Trade and Politics in Ethiopia in the "Zāmānā Māsafent", Journal of Ethiopian Studies, Vol. 4, No. 2, pp. 1-10, Published by: Institute of Ethiopian Studies.
- Bahru, Z. (1991). A History of Modern Ethiopia 1855–1974. London: James Currey.
- Bartnicki, A. Mantel-Niećko, J. (1969-1970). "The Role and Significance Of The Religious Conflicts And People's Movements In The Political Life Of Ethiopia In The Seventeenth And Eighteenth Centuries", Rassegna Di Studi Etiopici, Vol. 24, Pp. 5-39 Published By: Istituto Per L'orientale C. A. Nallino.
- Dror, A. B. (2016). "Rethinking the Reign of Abdullahi Muhammad b. Ali Abdassakur: Harar at the Down of the 'Glocal' Era During the Latter Part of the 19th Century", Movements in Ethiopia, Proceeding of the 18th International Conference of Ethiopian Studies, Tsehai Publishers, Loyala Marymount University, Los Angeles, Volume I.
- Ducene, J. C. (2016). "Habeş Seyahatnamesi: The Journey of Al- Muayyed Al'Azam In Ethiopia (1904)", Movements in Ethiopia, Proceeding of the 18th International Conference of Ethiopian Studies, Tsehai Publishers, Loyala Marymount University, Los Angeles, Volume I.
- Empire of Ethiopia (1945, September). Ministry of Foreign Affairs, Memoranda in London.
- Gebrekidan, F. (2012). "From Adwa to OAU: Ethiopia and the Politics of Pan-Africanism, 1896-1963", International Journal of Ethiopian Studies, Vol. 6, No. 1/2, Published by: Tsehai Publishers, 71-86,
- Haile, G. (1986). "The Unity and Territorial Integrity of Ethiopia", The Journal of Modern African Studies, Vol. 24, No. 3, Published by: Cambridge University Press, 465-487.
- Henze, P. B. (2000). Layers of Time: A History of Ethiopia, New York: Palgrave.
- Karpat, K.H. (2001). The politicization of Islam: reconstructing identity, state, faith, andcommunity in the late Ottoman state. Oxford. Oxford University Press.
- Kishlansky, M. Geary, P. O'Brien, P. Wong, R. B. (1995). Societies and Cultures in WorldHistory, Volume II 1500 to The Present, Harper Collins College Publishers. New York.
- Lewis, I. M. Jewell, P. A. (1976, Aug. 27). "The Peoples and Cultures of Ethiopia [and Discussion]", Proceedings of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences, Vol. 194, No. 1114, A Discussion on Human Adaptability in Ethiopia, Published by: Royal Society, 7-16.
- Marcus, H. G. (1975). The Life and Times of Menelik II: Ethiopia, 1844-1913. Oxford. Clarendon.
- Marcus, H. G. (1994). A History of Ethiopia. Berkeley. University of California Press.
- Mennasemay, M. (Summer/Fall 2005-2006). "Ethiopian Political Theory, Democracy, and Surplus History", International Journal of Ethiopian Studies, Vol. 2, No. ½, Published by: Tsehai Publishers, 1-32.
- Mustoe, N. E. (Jul., 1962). "Modern Ethiopia", African Affairs, Vol. 61, No. 244, Published by: Oxford University Press on behalf of The Royal Africa Society, 216-222.

- Orhonlu, C. (1996). Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti, Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Osmanlı İdaresinde Sudan (2013). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 124, İstanbul.
- Pedersen, K. S. (1983). The History of the Ethiopian Community in the Holy Land from the Time of Emperor Tewodros II till 1974, Jerusalem. Tantur.
- Rana, W. (2015). "Theory of Complex Interdependence: A Comparative Analysis of Realist and Neoliberal Thoughts" in: International Journal of Business and Social Science, Vol. 6, No. 2, Center for Promoting Ideas, USA, pp. 290-297.
- Robinson, W. C. Yamazaki, F. (1986, April). "Agriculture, Population, and Economic Planning in Ethiopia, 1953-1980", The Journal of Developing Areas, Vol. 20, No. 3, Published by: College of Business, Tennessee State University, 327-338.
- Rubenson, S. (1976). The Survival of Ethiopian Independence, London. Heinemann.
- Selassie, H. (1999). My Life and Ethiopia's Progress, Volume I: 1892-1937, translated and annotated by Edward Ullendorf.
- Şahin Allahverdi, R. (2013). "Kızıldeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti: Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Habeşistan Beylerbeyliği (1561-1567)", Studies of the Ottoman Domain, Cilt: 3, Sayı: 5, 66-79.
- Tepedelen, Kenan (2007). "A Forgotten Diplomatic Front of World War I: Ethiopia" Belleten, 261, Cilt: LXXI.
- Ullendorff, E. Demoz, A. (1969). "Two Letters from the Emperor Yohannes of Ethiopia to Queen Victoria and Lord Granville", Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 32, No. 1, Published by: Cambridge University Press on behalf of School of Oriental and African Studies, 135-142
- Veeser, C. (2010). Great Leaps Forward Modernizers in Africa, Asia and Latin America, Bentley University, Prentice Hall, USA.
- <http://www.ethiopian treasures.co.uk/pages/rel-war.htm>

AFRICANIA DERGİSİ YAYIN VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. İnönü Üniversitesi Afrika Araştırmaları Dergisi, uluslararası hakemli bir dergi olup özel sayılar dışında yılda iki kere (Ocak-Temmuz) yayımlanır.
2. Yazının İnönü Üniversitesi Afrika Araştırmaları Dergisi'ne makale takip sistemi aracılığıyla makalenin yüklenmesi yayımlanması için başvuru olarak kabul edilir. Yazılar için telif ücreti ödenmez.
3. İnönü Üniversitesi Afrika Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü yasal sorumluluk, yazarına aittir.
4. İnönü Üniversitesi Afrika Araştırmaları Dergisi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak hakkına sahiptir.
5. İnönü Üniversitesi Afrika Araştırmaları Dergisi, İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça ve Swahilice başta olmak üzere çok dilli yayın yapacaktır.
6. Makale takip sistemine yüklenecek olan makalenin başında makalenin yazıldığı dil ve İngilizce başlık, ardından en az 200 kelimededen oluşan Makalenin orijinal dili, İngilizce ve Türkçe Öz ve ilki bilim dalı olacak şekilde 5-8 kelimelik anahtar kelime / keywords; yer almalıdır.
7. Dergiye gönderilen çalışmaların **Abstract** bölümünden sonra "**Structured Abstract**" başlığı altında en az 750 kelimededen oluşan yapılandırılmış İngilizce özet kısmının bulunması gerekmektedir. Makalenizin yurt dışında atıf alabilmesi için bu önemlidir. Yapılandırılmış özete giriş kısmı dışındaki konu merkezine inen tespitleriniz ve özellikle sonuç kısmındaki çıkarımlarınız olduğu gibi alınmalıdır. İngilizce makalelerde de yapılandırılmış İngilizce Öz mutlak surette yer almalıdır.
8. Makalenin tam metni, gönderilen yazılar resim, şekil, harita vb. ekleri de dâhil olmak üzere 35 dergi sayfasını aşmamalıdır. Makaleye eklenecek resim, şekil ve haritalar gibi görseller yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde makaleye ek olarak gönderilmelidir ve resim/şekil/harita adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır. Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı (yazının üçte birini) aşmamalıdır.
9. Yazının başlığının altında yazar adı, unvanı, ülkesi, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılabilir e-posta adresi ve ORCID gibi bilgilere yer verilmelidir. Yazının ön değerlendirme sürecinin ardından editöryal süreci olumlu sonuçlanan yazılarda yazar bilgisi çıkarılır ve yazının hakem süreci başlatılır. Hakem sürecinin olumlu sonuçlanması halinde ilgili bilgiler yazıya editör tarafından yeniden eklenecektir. Dolayısıyla yazılar sisteme girilirken inceleneceğinden dolayı yazara ait herhangi bir bilginin yazıda yer alması sorun teşkil etmeyecektir.
10. Yazılar africana@inonu.edu.tr mail adresine gönderilmelidir.
11. Dergiye gönderilen yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir. Kitap hâlinde yayımlanmamış sempozyum bildirilerinin makale formatında yayımı ise, bu durumun belirtilmesi şartıyla mümkündür.
12. Yazılar, mutlaka aşağıda belirtilen formatta gönderilmelidir. Sisteme bu formatta girilmeyen yazılar değerlendirilmeye alınmayacaktır.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Times News Roman
Yazı Tipi Stili	Normal
Boyutu (normal metin)	12 punto
Özet-Abstract	10 punto, 1 satır aralığı
Boyutu (dipnot metni)	9 punto
Türkçe Ana Başlık ve Aralık	12 Punto, 1 Satır Aralığı, 12 nk
İngilizce Ana Başlık ve Aralık	12 Punto, 1 Satır Aralığı, 12 nk
Tablo-grafik	10 punto
Paragraf Girintisi	1,25 cm
Paragraf Aralığı	Önce 6 nk, sonra 6 nk (Tablo ve grafiklerde önce ve sonra 0 nk)
Satır Aralığı	Tek (1)

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:
2. Özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi de, yazıyla birlikte gönderilmelidir.
3. Yazılarda üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.
4. Makalenin başlığı tüm harfleri büyük, 12 punto, koyu (bold) ve metni ortalayacak şekilde yazılmalıdır. Ara ve alt başlıklarda ise her kelimenin sadece ilk harfi büyük yazılmalı, başlıklar paragraf girintisi ile aynı hizada olmalıdır.
5. İmla ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu kıldığı özel durumlar dışında, Türk Dil Kurumunun İmla Kılavuzu esas alınmalıdır. Diğer dillerde yazılmış yazılar için de ilgili dilin imlası esas alınmalıdır.
6. Makalede atıf sistemi olarak APA 7 kullanılmalıdır. Makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır.
7. Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. 3 satırdan az alıntılar satır arasında; 3 satırdan uzun alıntılar satırın sağından ve solundan 1.5 cm içeride, blok hâlinde ve 1.5 satır aralığıyla 9 punto olarak yazılmalıdır. Dipnot kullanımından mümkün olduğunca kaçınılmalı, yalnız açıklamalar için başvurulmalı ve (Office Word) otomatik numaralandırma yoluna gidilmelidir.
8. Kaynakçada atıfta bulunulan kaynaklar soyadına göre sıralanmalı, 12 punto ile yazılmalıdır. Kaynakça için asılı paragraf biçimi uygulanmalıdır. (Asılı Paragraf, **Değer:** 1.25 cm, **Aralık** Önce: 6, Sonra: 6, **Satır Aralığı:** Tam, **Değer:** 12 nk)

MAKALE DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Dergiye gönderilen makalelerin değerlendirme süreci şu şekildedir:

1- Gönderilen yazılar; amaç, kapsam, yöntem ve yazım ilkeleri açısından editör ve/veya yayın kurulu üyeleri tarafından değerlendirilir. İntihal programından geçirilir. Dergi editörlerince ön kontrol aşamasından geçen makaleyi değerlendirmek üzere iki hakem belirlenir.

2- Yayın ve yazım ilkelerine uygun olan yazılar, bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere, sahasında eser ve çalışmalarıyla bilinen iki hakeme gönderilir. Dergimizde, çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanır.

3- Hakemlik görevinin kabulü için 15 gün süre tanınır. Hakemlik görevini kabul eden hakeme, makaleyi değerlendirmek için 15 günlük süre verilir. 15 günlük süre içerisinde değerlendirme yapılmadığı zaman iki defaya mahsus olmak üzere birer hafta ek değerlendirme süresi verilir. Bir aylık süre içerisinde hakem makaleyi değerlendirmedeği takdirde makale başka bir hakeme gönderilir. Bu genel durumun yanında, sisteme yüklenen makalelerin değerlendirilmesi süreci mümkün olduğunca hızlandırılır.

4- İki hakemin de “Yayınlanması Uygun” şeklinde görüş bildirmesi halinde yazı en kısa sürede Yayın Kurulunun belirleyeceği cilt ve sayıda yayımlanır.

5- İki hakemin de “Yayınlanması Uygun Değildir” şeklinde görüş bildirmesi halinde ise yazı dergide yayımlanmaz.

6- Yazının yayımlanması hakkında hakemlerden birinin olumlu, diğerinin olumsuz görüş bildirmesi durumunda, yazı üçüncü bir hakeme gönderilir; yazının yayımlanmasında üçüncü hakemin raporu belirleyici olur.

7- Yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez. Yazarlar, hakemlerce düzeltme istenmesi durumunda gönderdikleri yazı ile ilgili hakemlerin eleştirisi ve önerilerini dikkate almak zorundadır.

8- Düzeltilmiş metni belirtilen süre içinde dergiye ulaştırmak yazarın sorumluluğundadır. Düzeltilmiş metin, gerek görülmesi halinde değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Hakemlerin kimliği hakkında yazarlara, yazarların kimliği hakkında da hakemlere bilgi verilmez. Hakem raporları saklanmak üzere arşivlenir.

Hakem Süreci

• Dergiye gönderilen çalışmalar otomatik olarak intihal programlarıyla benzerlik oranı tespiti için taranır. Tarama sonucu benzerlik oranı %20'den yüksek olan çalışmalar yazarına konu hakkında bilgi verilerek iade edilir. Benzerlik oranı %20'den daha az olan çalışmalar ise önce yazım ve yayın kuralları bakımından gözden geçirilir.

• Editör tarafından kabul edilen makale için sistem üzerinden alanlarına uygun olarak en az 2 hakem atanır. Hakem süreci çift taraflı kör hakemlik uygulaması çerçevesinde gizlilikle yürütülür. Hakemlerden incelediği çalışma hakkındaki görüş ve kanaati makale değerlendirme formu üzerinden gerekçelendirmek suretiyle yazdığı rapor talep edilir. Hakemler çevrimiçi değerlendirme formuna ek olarak istediği düzeltmeleri ayrıca metin üzerinde de gösterebilir. Yazar bu düzeltmeleri yaparak sisteme düzeltilmiş metin olarak eklemelidir.

• Yazara, hakem görüşlerine katılmaması halinde itiraz ve görüşlerini savunma hakkı verilir. Editör, yazar ve hakem arasında gizliliği koruyarak karşılıklı iletişimi sağlar.

• Hakem raporlarının salt çoğunluğuna göre makalenin yayınlanmasına yahut yayınlanmamasına karar verilir. Hakem değerlendirmesi sonucunda olumlu ve olumsuz raporların eşit olması durumunda editör yeniden bir hakem ataması yapar.

• Yayınlanmayan makale dergi sisteminde arşivlenir.

• Dergide hakem süreci en fazla 3 ay içerisinde tamamlanmaktadır.

• Yazar, çalışmasını hakem/hakemlerin düzeltmeleri doğrultusunda bilimsel etik kurallara uygun bir şekilde yeniden düzenleyip sisteme yüklemekle yükümlüdür. Düzeltme talebi uygulanmayan makaleler arşive kaydedilir ve yayımlanmaz.